

เริ่มพูดจากอาหารที่รับประทานในมือนั้นว่าได้มาจากในงานพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า(ย่าจิ้นไก่ถือว่าเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์เพราะได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว)และจะเชื่อมโยงต่อว่าผีปู่ย่าคือใคร ผีปู่ย่าดูแลลูกหลานเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งชี้แนะให้เด็กทำความดี ไม่ทำผิดผีถ้าทำผิดผีแล้วจะถูกผีปู่ย่าลงโทษ เช่นทำให้เจ็บ ป่วย ลูกผู้หญิงต้องรักษาวนสวนตัว เป็นต้น

“ป๊อแม่เป็นฮักลูก พอได้ย่าจิ้นไก่มาเป็นกะเก็บไว้หื้อลูก พอลูกกลับมาป๊อแม่เตรียมอาหารกะมีย่าจิ้นไก่ ตอนนีป๊อแม่กะจะสอนลูกเช่นว่า ย่าจิ้นไก่นี้ได้มาจากเลี้ยงผีปู่ย่าที่บ้านย่ายนั้นย่ายนี้กะว่าไป ปีไหนเป็นเลี้ยงเตื่อ ละอ่อนมันกะอาจจะถามป๊อแม่ต่อ แล้วป๊อแม่กะจะสอนลูกเช่นการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นบ่หื้อผิดผีหยักัน คนที่ตั้งู้จักกะจะอธิบายนักบางคนกะจะบอกสอนลูกผีปู่ย่าเป็นจ่วยปกปักฮักสา ต้าเป็นลูกแม่ญิงห้ามให้ป๊อจายถูกเนื้อต้องตัว เดียวมันจะผิดผี เจ่นกันป๊อจายกะห้ามไปยะแม่ญิง อย่าไปยะหยักันผิดผีเดี่ย ผีปู่ย่าเป็นจะลงโทษ ผีปู่ย่าเป็นแ่งเป็นตึงฮื้อว่าลูกหลานไปยะหยักันผิดผี”

นายอินจันทร์ ทนวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

6.4.3 บทบาทหน้าที่

(ก) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : ทักษะของนักวิชาการ

ผีปู่ย่าเป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายผู้หญิง ทำหน้าที่ดูแลเรื่องภายในบ้าน (นฤจร ,2523 : 160 – 161) จัดเป็นสถาบันความเชื่อที่เปรียบเสมือนรากแก้วที่หล่อเลี้ยงระบบครอบครัวและเครือญาติของชาวล้านนา จนมีผู้กล่าวว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบครอบครัวของชาวล้านนา และเป็นกลไกที่ช่วยธำรงครอบครัวให้สืบทอดตลอดมา (Chayan 1984 : 439 , 448) (อ้างใน จิราลักษณ์ จงสถิตมัน,2539:71-72)

นักวิชาการผู้ศึกษาเรื่องผีปู่ย่าได้เสนอความเห็นไว้ว่าผีปู่ย่ามีการทำหน้าที่แตกต่างกันไปหลายประการ ประการแรก เห็นว่าการทำหน้าที่หลักหรือการทำหน้าที่ที่ชัดเจนของผีปู่ย่าคือการทำให้ครอบครัวสามารถควบคุมพฤติกรรมทางเพศของลูกสาว ไม่ให้ละเมิดบรรทัดฐานที่วางไว้หรือไม่ให้ผิดผี เพื่อป้องกันคนในครอบครัวเจ็บป่วย หรือเป็นการควบคุมการแต่งงานของลูกสาว เช่นห้ามแต่งงานกับผู้ชายที่นับถือผีเดียวกัน หรือให้แต่งงานกับผู้ชายที่ครอบครัวพึงพอใจ (Chayan 1984 : 431 – 432 , Anan Ganjanapan 1984 (a) : 327 – 328 , Paul T. Conhen and Gehan Wijeyewardene 1984 : 261 Turton 1975 : 227 – 228)

ประการที่สอง บางท่านเห็นว่าความเชื่อในผีปู่ย่ามีความสำคัญในแง่ของพิธีกรรมและกฎหมายประเพณี เพราะเป็นอำนาจในระดับหมู่บ้านที่ควบคุมดูแลผู้คน อันเป็นแรงงานซึ่งจัดว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญและหาได้ยากมาแต่ครั้งโบราณ (Turton 1972 : 246 อ้างใน Chayan

1984 : 433 – 434) และสามารถลงโทษสมาชิกของกลุ่มตระกูลได้ถ้าหากกระทำความผิด เช่น ทะเลาะเบาะแว้งกัน ล่วงละเมิดทางเพศ ฯลฯ หรือละเมิดกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติต่อผีปู่ย่า แต่โดยทั่วไปแล้วผีปู่ย่าก็มักจะให้คุณมากกว่าให้โทษ (Turton 1975 : 229)

ประการที่สาม ความเชื่อเรื่องนี้ได้ช่วยในการควบคุมแรงงาน คือ ช่วยเพิ่มพูนแรงงานของครอบครัวจากการที่ลูกเขยแต่งงานเข้ามาเป็น “ควายงาน” ให้กับครอบครัวฝ่ายหญิง (Christine Mougne 1981 : 455 อ้างใน Chayan 1984 : 437 , 448) เพราะแม้ว่าลูกสาวจะไม่อาจให้แรงงานได้เท่ากับลูกชาย แต่ลูกสาวก็ช่วยให้ครอบครัวได้ลูกเขยเข้ามาทดแทนพี่ชายน้องชายที่อาจจะแต่งงานออกไปจากบ้าน (Chayan เพิ่งอ้าง : 443)

ประการที่สี่ ความเชื่อในผีปู่ย่าสอดคล้องกับแบบแผนการปฏิบัติที่ผู้ชายมักจะไปอยู่กับครอบครัวของผู้หญิงหลังการแต่งงานอย่างน้อยก็ในระยะ 1 – 3 ปีแรก ช่วยทำงานเกษตรในที่ดินของภรรยาและอยู่ภายใต้อำนาจของพ่อตาค่อนจะลงเรือนไปอยู่อาศัยเป็นเอกเทศในที่ใกล้เคียงกับบ้านของภรรยาหรือไปอยู่ที่อื่นเมื่อลูกสาวคนต่อไปของครอบครัวแต่งงาน (เพิ่งอ้าง : 444 – 445 , 447)

ประการที่ห้า บางท่านเห็นว่าความเชื่อในผีปู่ย่าได้ช่วยในการควบคุมและจัดสรรที่ดินผ่านทางสายผู้หญิงในสองวิถีทาง ทางหนึ่งโดยแบบแผนการสืบมรดกที่พ่อแม่มักจะยกบ้าน (เรือน) และที่ดินที่ปลูกบ้านให้แก่ลูกสาวคนสุดท้ายที่เลี้ยงดูพ่อแม่ในวาระสุดท้าย และอีกทางหนึ่ง โดยการตั้งถิ่นฐานหลังแต่งงานกับครอบครัวของฝ่ายหญิงซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมหรือรูปแบบในอุดมคติ นอกจากนี้ยังมีการสันนิษฐานว่า การสืบมรดกในล้านนาสมัยที่ยังเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพจะเป็นการแบ่งทรัพย์สินให้แก่ลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายโดยเท่าเทียมกันแต่หลักที่มักจะถือปฏิบัติกันก็คือลูกชายซึ่งมักจะแต่งงานไปอยู่นอกบ้าน ก็อาจจะยกที่ดินนั้นให้แก่พี่สาวหรือน้องสาวของตนเอง (ซึ่งแม้จะแต่งงานแล้วก็มักจะอยู่ใกล้หรือกับพ่อแม่) ส่วนตัวเองก็อาจจะรับทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้ไปแทน ซึ่งก็คือการควบคุมที่ดินให้อยู่ในมือของครอบครัว โดยผ่านทางลูกสาวนั่นเอง (Hale 1979 : 141 – 142 อ้างใน Chyan 1984 : 435)

ประการที่หก เป็นการสร้างกฎเกณฑ์การรับมรดกที่ลูกผู้หญิงคนสุดท้าย ซึ่งตามปกติก็มักจะแต่งงานหลังสุด เป็นผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ในบั้นปลายของชีวิต และจะได้รับที่ดินส่วนของพ่อแม่กับบ้านของพ่อแม่เป็นมรดกเพิ่มเติมจากส่วนที่จะได้รับเท่าๆ กับลูกคนอื่นๆ ในครอบครัวหลังจากที่พ่อแม่เสียชีวิตแล้ว เพื่อเป็นหลักประกันว่าพ่อแม่จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ยามสูงอายุ (Chayan เพิ่งอ้าง : 446 – 447) และประการสุดท้าย

ประการที่เจ็ด มีผู้เห็นว่ากล่าวโดยรวมความเชื่อผีปู่ย่ามิได้ช่วยควบคุมเฉพาะที่ดินหรือการผลิตซ้ำของแรงงานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการควบคุมอุดมการณ์เพื่อความอยู่รอดของระบบครอบครัวทั้งระบบอีกด้วย โดยที่ผีปู่ย่าได้มีหน้าที่สองด้าน ในด้านหนึ่งช่วยส่งเสริมให้ระบบครอบครัว

เจริญรุ่งเรืองและดำรงอยู่ตลอดมาได้ การช่วยควบคุมแรงงานและที่ดินเพื่อการดำรงอยู่ของระบบการผลิตแบบครอบครัว ส่วนอีกด้านหนึ่งก็ช่วยควบคุมอุดมการณ์และจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือนเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว (เพ็งอ้ง : 451 – 452 และชยันต์ วรรณะภุติ และคณะ 2528 : 100)

หมายเหตุ ข้อมูลหน้าที่ผีป่วนจากนักวิชาการต่างๆดังกล่าวอ้างใน จิราลักษณ
งศกิตมัน, 2539:71-72

(ข) บทบาทหน้าที่ของผีป่วน : ทศนะของชุมชน

จากหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดของนักวิชาการหลายๆท่านที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผีป่วน ที่ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้นทั้งหมดเป็นข้อมูลจาก “คนวงนอก” (objective) และเมื่อนำมาตรวจสอบกับทศนะข้อคิดเห็นของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลวอแก้ว (กลุ่มตัวอย่าง) ซึ่งเป็น “คนวงใน” (subjective) ได้ดังนี้

- ชาวบ้านในพื้นที่เชื่อว่า “ผีป่วน” เป็นวิญญาณของผีบรรพบุรุษจะยังสิงสถิตอยู่เพื่อคอยปกป้องลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นที่พึงพอใจ ในอดีตคนนับถือผู้ใหญ่ คนเฒ่าคนแก่มาก ในเมื่อป่วนตายเสียชีวิตไปแล้วลูกหลานจึงสร้างหิ้งผี/หอผีหรือตูบผีไว้เป็นตัวแทน เมื่อตนประสบปัญหา ก็ไปกราบไหว้บอกกล่าวให้ช่วยเหลือ เป็นกฎหมายสำหรับป้องกันไม่ให้เกิดผู้หญิงถูกล่วงละเมิด นอกจากนี้ยังเป็นการรวมญาติให้ได้มาพบปะพูดคุย ชักถามสารทุกข์สุกดิบต่อกัน สนุกสนานและเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สรุปเป้าหมายในอดีตของประเพณีการเลี้ยงผีป่วนในพื้นที่ตำบลวอแก้ว เพื่อ

- ให้ญาติพี่น้องเคารพต่อบุพการี เคารพต่อผู้อาวุโส ป่วน ตายาย
- ให้ผู้อาวุโสมีบทบาทในการสั่งสอนลูกหลาน
- ควบคุม/ดูแลศักดิ์ศรีลูกผู้หญิง ห้ามล่วงละเมิด
- การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มเครือญาติ
- ด้านจิตใจ
- สนุกสนานรื่นเริงในหมู่ญาติพี่น้อง

พบว่าในอดีตประเพณีการเลี้ยงผีป่วนเน้นที่บทบาทต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งหมายถึงสังคมในกลุ่มญาติพี่น้อง แต่ก็มีบทบาทหน้าที่ในระดับปัจเจกชนที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกันด้วย

จากการพูดคุยกับปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับการเรียงลำดับความสำคัญของหน้าที่ผีป่วนในอดีต แม้เพียงคำบอกกล่าวจะให้เรียงลำดับความสำคัญว่าหน้าที่ไหนสำคัญมาก หน้าที่ไหนสำคัญน้อย นั้น ไม่สามารถที่จะแยกลำดับได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกหน้าที่จะสำคัญเท่าๆกันจนยากที่จะแยกแยะได้ แต่จะให้น้ำหนักไปในเรื่อง การดูแลลูกผู้หญิง เพราะในอดีตผู้หญิงไม่มีโอกาสได้รับ

การศึกษาส่วนผู้ชายได้รับการศึกษาที่วัด และผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ที่สืบทอดดูแลผีปู่ย่าต่อไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดูแลคุ้มครองลูกผู้หญิง แต่ในปัจจุบัน ความสำคัญของหน้าที่ผีปู่ย่าคือ เป็นที่พึ่งทางใจ ส่วนหน้าที่อื่นๆลดบทบาทลง ส่วนการดูแลลูกผู้หญิงหายไปไม่ได้ทำหน้าที่นี้

ในความเห็นของพ่อนานยาย เมืองมูล และกำนันอินจันทร์ ทนวิสัย บอกว่าหน้าที่ของผีปู่ย่าในอดีต เป็นการดูแลลูกผู้หญิงและเป็นกฎหมายของเครือญาติ จะมีความสำคัญเป็นอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆมีความสำคัญรองลงไปและมีความสำคัญใกล้เคียงกัน จนไม่สามารถจะแยกลำดับได้ เพราะทุกหน้าที่สร้างคนให้เป็นคนดี แต่ในปัจจุบัน การเป็นที่พึ่งทางใจจะมีความสำคัญอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆแทบจะไม่ได้ทำหน้าที่เลย และการทำหน้าที่ของผีปู่ย่าในปัจจุบันจะอยู่เฉพาะในกลุ่มวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่นับถือผีปู่ย่าเท่านั้นซึ่งพบว่าจริงๆแล้วการนับถือผีปู่ย่าในกลุ่มคนเหล่านี้ ก็เริ่มลดลงมาก ส่วนคนรุ่นหลังไม่ได้เข้าร่วมพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า กำนันเปรียบเทียบว่า “คล้ายกับมีตำราแต่ไม่ได้อ่าน” ถ้ารู้พื้นคนรุ่นหลังก็จะเข้ามาเรียนรู้

“ผีปู่ย่ามันสอนไว้ในใจ หือบังคับใจไว้ หือได้สำนึก”

“จะหือรู้ว่าเป็นสังคยาตจากตเจ้าเดียวกัน ผีปู่ย่าให้มันอยู่ประจำใจ

ไปไหนมาไหนหือได้ปกป้องกันทุกวิถีทาง ไปปะกันตามตางหรือดีใดกะแล้วแต่

ขอหือได้ช่วยกัน เช่นเฮาเป็นบ่าวไปปะสาว เป็นสังคยาตเดียวกันพอเฮาบำหู้ก็

เฮากะจะไปตักเป็น(ทำไม่ดีไม่ร้าย) แต่ด้ามีผีปู่ย่าในใจหือว่าอันนั้นเป็นลูกคนนั้น

เป็นสังคยาตเดียวกันกับกู เฮาต้องข่มใจต้องหู้แหละเพราะมันมีผีปู่ย่าในใจลอ”

พ่อนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ้ำ

ผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

“ผีปู่ย่านี้ ถ้านึกถึงอดีตแต่ ๆ ผมว่าตะกอนคือกฎหมายบ่ค่อยถึงในชนบท

ที่มีผีปู่ย่าขึ้นมามันเป็นกฎเกณฑ์ของแต่ละกลุ่มแต่ละชุมชน เพื่อปกป้องดูแลลูกแม่หญิง

ให้แม่หญิงรู้ว่าตนเองมีศักดิ์ศรีและศักดิ์ศรีของตัวเองเก่า หือลูกหลานหรือว่าลูกเล่า

ลูกแบ่งนี้เชื่อในตรงนี้ อย่าละเมิดสิทธิ หรือว่าไปล้าตีประเพณี อย่าไปทำในสิ่งที่ดีบ่งาม

มันจะผิดผี อันนี้คือเป็นเริ่มต้นหน้าที่ของผีปู่ย่าเป็นครั้งแรก แล้วพอบ่าเดี๋ยวนี้กฎหมาย

เข้ามาถึงก็ละเลยตรงนี้ คนก็ร่ำเรียนขึ้นไปโดยบ่เหลียวหลังแลโลก ไปเชื่อตรงนั้นนั บ่า

ค่อยเชื่อตรงนี้ “

นายอินจันทร์ ทนวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

6.5 ฝึญ่า : สื่อสัญลักษณ์

ฝึญ่า หมายถึงฝึประจำตระกูลหรือฝึบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นฝึของปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว จนจำไม่ได้ว่าเมื่อไหร่ ในเมื่อปู่ย่าตายายเสียชีวิตไปแล้วลูกหลานจึงสร้างหิ้งหรือตูปฝึไว้เป็นตัวแทน เมื่อตนประสบปัญหา ก็ไปกราบไหว้บอกกล่าวให้ช่วยเหลือ ลูกหลานจึงสร้างหิ้ง(ชั้น) ฝึ ไว้ที่เหนือหัวนอน ในห้องของผู้หญิงที่เป็นผู้สืบทอด/ผู้รับฝึ (เก๊าฝึ)หรือสร้างหอฝึหรือตูปฝึไว้ในบริเวณรั้วบ้านของผู้หญิงที่เป็นผู้สืบทอด/ผู้รับฝึ (เก๊าฝึ)

“สมมุติอุปโลกขึ้นมาว่าตาย แบ่งตูปแบ่งหิ้งว่าเป็นที่อยู่ของฝึญ่า”

พ่อหนานอนันต์ ปาระมี อายุ 63 ปี บ้านทุ่งหก

คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล

6.5.1 หิ้งฝึ/หอฝึ/ตูปฝึ

ในการศึกษาหมู่บ้านใต้ ซึ่งอยู่ทางด้านทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ ของGehan Wijeyewardene (อ้างในนฤจร อิทธิจิระจรัส,2523:158) ได้แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของฝึวิญญาณในบ้านของคนไทยภาคเหนือ โดยพบว่ามีอันหนึ่งเป็นหิ้งเล็กๆอยู่ตรงมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของห้องนอน อีกอันหนึ่งเป็นโครงสร้างเรือนเล็กๆเรียกว่าหอฝึ ตั้งอยู่ลานบ้านด้านทิศเหนือของตัวบ้าน ชาวบ้านเรียกชื่อต่างกัน3ชื่อ คือมีทั้งที่เรียกว่าฝึเฮือน ,ฝึอะฮักและฝึญ่า โดยบอกว่าฝึทั้งสามนี้เป็นฝึบรรพบุรุษ แต่ก็ไม่ได้แสดงแยกแยะฝึทั้งสามให้เป็นที่ชัดเจน เพียงแต่กล่าวว่าฝึทั้งสามประเภทนี้อาศัยอยู่กับหิ้ง และหอทั้งสองร่วมกัน นอกจากนี้แล้วTurton(อ้างในนฤจร อิทธิจิระจรัส,เพ็ญอ้าง) ก็พบหิ้งและหอทั้งสองประเภทนี้เช่นกันในหมู่บ้านที่เขาศึกษาที่จังหวัดเชียงราย ที่เป็นหอเป็นเรือนหลังเล็กๆตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวบ้านเรียกว่า หอฝึหรือเก๊าฝึ อีกแห่งหนึ่งเป็นหิ้งติดอยู่กับฝาเรือนด้านทิศเหนือของห้องนอนซึ่งเป็นห้องที่อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวบ้าน และจากการศึกษาของนฤจร อิทธิจิระจรัส,เพ็ญอ้าง พบว่าในบ้านของผู้ที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหิ้งและหอวิญญาณบรรพบุรุษ ที่อยู่ในบ้านเป็นฝึญ่าและที่อยู่นอกบ้านเป็นฝึอะฮัก

- ลักษณะของหิ้งฝึ/ตูปฝึหรือหอฝึของแต่ละกลุ่มฝึในพื้นที่จะแตกต่างกันไปแล้วแต่ว่าจะสร้างอย่างไรเช่น ที่พบทั่วไปถ้าเป็นหิ้งฝึที่สร้างบนบ้านจะสร้างแบบเรียบง่ายคือเป็นไม้กระดานแผ่นเดียวขนาดกว้างประมาณ15-20 ซม. ยาวประมาณ30-40 ซม ใช้ตะปูตีแผ่นไม้ติดกับฝาผนังบ้านหรือบางกลุ่มอาจจะทำเป็นกรอบ/กล่องสี่เหลี่ยม และถ้าเป็นหอฝึหรือตูปฝึที่สร้างไว้ข้างบ้านพบว่าโดยทั่วไปมีขนาดกว้างประมาณ1เมตรและยาวประมาณ1เมตร บางกลุ่มใช้ไม้จริงสร้าง บางกลุ่มใช้ไม้ไผ่สร้าง โดยมีการตีไม้ระแนงทั้ง3ด้านส่วนด้านหน้าเปิด และมีบางกลุ่มก่อปูนซีเมนต์ มีทั้งที่มีเสา4ต้นสูงประมาณ1เมตรและที่ไม่มีเสา หลังคามีทั้งใช้สังกะสี หรือใช้หญ้าคามุง

สำหรับตำแหน่งที่ตั้งของหิ้งผี, ตูบผีหรือหอยผีเช่น กลุ่มแก๊ผีแม่มูล , แก๊ผีพี่สืวรรณและแก๊ผีพี่บัวซอนทั้ง3กลุ่มเหมือนกันคือมีการสร้างหิ้งเพื่อให้ผีปู่ย่าอยู่ร่วมกันโดยสร้างไว้บนห้วนอนติดฝาเรือนทางทิศตะวันออกในห้องนอนของแก๊ผีและมีการสร้างหอยผี/ตูบผี(ผีอะฮัก)ไว้ที่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน , แก๊ผีแม่เลี่ยมสร้างสองหิ้งเป็นการแยกให้ผีปู่และผีย่าอยู่คนละหิ้งแต่ทั้งสองหิ้งอยู่ติดกันโดยสร้างไว้บนห้วนอนติดฝาเรือนทางทิศตะวันออกในห้องนอนของแก๊ผีและมีการสร้างหอยผี/ตูบผี(ผีอะฮัก)ไว้ที่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน , กลุ่มแก๊ผีแม่เกี้ยงคำสร้างหอยผี/ตูบผีอยู่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้านและแบ่งเป็น2ห้องห้องด้านทิศตะวันออกเป็นที่อยู่ของผีปู่ย่าและห้องทิศตะวันตกเป็นที่อยู่ของผีอะฮักโดยไม่มีหิ้งผีในบ้าน , และกลุ่มแก๊ผีแม่ปัดมีการสร้างหิ้งเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ของผีอะฮักโดยสร้างไว้บนห้วนอนติดฝาเรือนทางทิศตะวันออกในห้องนอนของแก๊ผีและมีการสร้างหอยผี/ตูบผีเป็นสัญลักษณ์ของผีปู่ย่าไว้ที่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน เป็นต้น

ที่เหมือนกันของทุกกลุ่มผีปู่ย่าคือบนหิ้งผีหรือในตูบผีหรือในหอยผีนั้นจะไม่มีสัญลักษณ์ใดๆที่บ่งบอกถึงผีปู่ย่าเลย ดังนั้นผีปู่ย่า จึงไม่มีรูปที่เป็นสัญลักษณ์สำหรับเคารพ จะมีก็แต่หิ้งผี หรือ ตูบผีหรือหอยผีเท่านั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าถ้าเป็นสัญลักษณ์แทนผีปู่ย่าจะสร้างเป็นหิ้งไว้ในห้องนอนของคนที่เป็ แก๊ผี(ผู้หญิง) แต่ก็มีการสร้างเป็นตูบผี/หอยผีซึ่งสร้างอยู่ข้างบ้านเช่นของแก๊แม่ปัดและแก๊แม่เกี้ยงคำ สำหรับสัญลักษณ์แทนผีอะฮักนั้นส่วนมากสร้างเป็นหอยผี/ตูบผีไว้ที่ข้างบ้าน แต่ก็มีแก๊แม่ปัดที่สร้างเป็นหิ้งไว้ในบ้าน

6.5.2 ยำจิ้นไก

- นอกจากหิ้งผี , หอยผีหรือตูบผีจะเป็นสัญลักษณ์ของผีปู่ย่าแล้ว ในวันเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีจะมีสัญลักษณ์อีกชนิดหนึ่งคือ “ยำจิ้นไก” เป็นอาหารพื้นเมืองของคนล้านนาและเป็นอาหารชนิดเดียวที่ใช้ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีของทุกกลุ่มผีปู่ย่า ไม่มีอาหารอื่นๆเลย พ่อหนานย่าย เมืองมูล บอกว่า

“ ยำจิ้นไกคือเอาไก่กับน้ำพริกมากนสุกกัน(ผสม) ยำตวยกัน เหมือนกับเอาลูกเล้าลูกแบ่งญาติพี่น้องผีเดียวกัน มาฮวมกัน หวันกัน หื้อมีความผูกพันธ์ แน่นแฟ้น เหมือนยำจิ้นไก “

พ่อหนานอนันต์ ปาระมี บอกว่า

“ ยำจิ้นไก่เป็นอาหารพื้นเมือง เอาไก่ทุกตัวมาฉีก เป็นอันน้อยๆเอามาผสมกัน ผสมกันหื้อ
มันเข้มข้นขึ้น หื้อได้กินไก่ทุกตัว ไก่ของทุกคนที่เอามา เป็นการกระชับความสัมพันธ์กัน หื้อมัน
เหนียวแน่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน “

จากคำพูดของปราชญ์ชาวบ้านทั้งสองท่าน จะเห็นว่าการยำจิ้นไก่คือการเอาไก่ ที่ต้มสุก
แล้วมาฉีกเป็นชิ้นเล็กๆแล้วเอามาผสมกับน้ำพริก ให้ไก่กับน้ำพริกเข้ากัน การที่เอาไก่ทุกตัวมาฉีก
ยำเลียงผิปปูย่า หมายถึงไก่เป็นตัวแทนของสมาชิกลูกเล้าลูกแบ่งทุกคนที่เป็นสมาชิกผิเดียวกัน ได้
มาเลียงผิปปูย่าอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาเป็นเสมือนสัญญาประชาคมที่แต่ละปีจะมีวันที่ญาติพี่น้อง
ทุกคนจะต้องมาพบกัน เมื่อเสร็จพิธีเลียงผิปปูย่า เป็นการ”ยำไก่ซากผิ”กินด้วยกัน เพื่อให้เห็นว่าทุก
คนที่มาร่วมพิธีจะได้กินไก่จากทุกตัวที่มาจากสมาชิกทุกคน ทั้งไก่ของตนเองและของคนอื่นที่เป็นผิ
เดียวกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติผิปปูย่าเดียวกัน ให้แน่นแฟ้น แสดงถึงความ
สามัคคี กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด

สื่อสัญลักษณ์ประเพณีการเลียงผิปปูย่าดังกล่าวเป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง
คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อที่จะร้อยใจ สานสายใยและสร้าง
ความสัมพันธ์ให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ในปัจจุบันการรับรู้ความหมายต่างๆในประเพณีการเลียงผิปปูย่าของสมาชิกละเลียงผิมีน้อย
มาก ผู้ศึกษาพบว่าจำนวนสามคนที่มีความรู้และมีความเข้าใจเรื่องความหมายต่างๆ โดยแต่ละ
คนต่างก็มีความรู้คนละระดับคือบางคนรู้มากและลึกด้วย บางคนรู้บ้างแต่ไม่มากนัก เมื่อโครงการ
จัดกระบวนการโดยมีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งที่เป็นเวทีกลุ่มย่อยและเวทีระดับตำบลแล้ว
ทำให้ผู้รู้มีโอกาสถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนสู่คนอื่นๆทำให้มีคนพูดถึงเรื่องความหมายต่างๆใน
ประเพณีการเลียงผิปปูย่ามากขึ้น

6.5.3 คำศัพท์ที่เกี่ยวกับการเลียงผิปปูย่า

- บ้านแก๊ผิ : บ้านที่ตั้งหอผิหรือตูผิหรือหึ่งผิ ซึ่งเป็นบ้านที่ใช้ทำพิธี
กำลังผิ : เป็นผู้ชายที่อยู่ในกลุ่มผิเดียวกัน เป็นแกนนำ มีหน้าที่ปรึกษาหารือกัน
และติดต่อสื่อสารระหว่างแก๊ผิกับลูกเล้าลูกแบ่ง และมีหน้าที่ดูแล
สมาชิกในกลุ่มผิเดียวกัน
ลูกขึ้น : ผู้ชายที่แต่งงานและเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายหญิง หรือลูกเขย
ลูกเล้าลูกแบ่ง : สมาชิกทุกคนที่อยู่ในกลุ่มผิเดียวกัน
ผิดผิ : หมายถึงการที่สมาชิกในกลุ่มผิเดียวกันไปทำผิดข้อห้าม
เสียผิหรือสุมา : หมายถึงการที่สมาชิกในกลุ่มผิเดียวกันไปทำผิดข้อห้าม ต้องมี

การไปบอกกล่าวหรือขอโทษแก่ผีปญา ความหมายคือการทำให้เข็ด
หลาบ และเสียหน้า

เลี้ยงผี : หมายถึงการเชิญผีปญามารับกินของที่กลุ่มผีเดียวกันนำมาเช่นไหว้
เป็นคำที่ใช้ในการเลี้ยงผีปญาตามประเพณี

6.6 แบบแผนพิธีกรรม

การเลี้ยงผีปญา จะกระทำในโอกาสดังต่อไปนี้

6.6.1 การเลี้ยงในโอกาสต่างๆ เช่น เนื่องในงานมงคล(การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่)

ต้องการกำลังใจและ/หรือให้ผีปญาช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครอง มีคนในตระกูลผีเดียวกันทำผิดผี
หรือเจ็บป่วย และได้บนบานเอาไว้ เมื่อหายจากเจ็บป่วยก็ทำพิธีแก้บน

6.6.2 การเลี้ยงตามประเพณี

6.6.1 การเลี้ยงในโอกาสต่างๆ

เช่น เนื่องในงานมงคล(การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่) ต้องการกำลังใจและ/หรือให้ผีปญา
ช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครอง มีคนในตระกูลผีเดียวกันทำผิดผี หรือเจ็บป่วย และได้บนบานเอาไว้
เมื่อหายจากเจ็บป่วยก็ทำพิธีแก้บน

ในกรณีนี้ไม่มีกำหนดตายตัวว่าจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีเมื่อไหร่ ขึ้นอยู่กับว่าสมาชิกในกลุ่มผี
นั้นมีงานมงคลเมื่อไหร่ หรือต้องการกำลังใจหรือมีคนในตระกูลผีเดียวกันทำผิดผีเมื่อไหร่ก็จะต้อง
มีการเลี้ยงหรือเสียผีเมื่อนั้นเช่น

เนื่องในงานมงคลเช่นการแต่งงาน ฝ่ายชายต้องมีการเสียผีหรือสูมาผีสองครั้งคือ ครั้งที่
หนึ่งเสียผีหรือสูมาผีเพื่อบอกให้ผีปญาได้รับรู้ ใช้ดอกไม้และเงินจำนวน12บาทและเสียผีหรือสูมาผี
ครั้งที่สองคือเกี่ยวกับสินสอดที่จะให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงแล้วแต่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันเอง

การขึ้นบ้านใหม่หรือต้องการกำลังใจและ/หรือให้ผีปญาช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครอง เรียก
ว่าการไป"แจ้งหรือการไปบอกผีปญา" โดยเจ้าของงานจะนำดอกไม้ไปที่บ้านเก่าผีของตนเองจาก
นั้นให้เก้านำดอกไม้ที่เตรียมมาไปบอกแก่ผีปญาด้วย ถ้าเก้านี้อยู่จะให้ผู้ทำพิธีหรือใครก็ได้ที่อยู่
ในกลุ่มผีเดียวกันและสามารถที่จะพูดหรือบอกกับผีปญาได้

" เนื้อ.. บ่าแก้วบ่าคำจะเตหotedเฮือน ผีปญาจะไปโหดไปเกียดเนื้อ
บ่าเดียวนี้อย่างไปเดว ไปแฉ้วหาเขาก็บมีตื้ออยู่ตักกิน บมีตักักตื้นนอน
ก็ไปธรรมชาติสามัญนี้ละ แล้วก็มา บอกหื้อฮู้บ่ดาบ"

หรือ

“เออ..นี่เนื้อเจ้าปูเจ้าย่าบ่าเดียวนี้บ้านนั้นอันนั้นก็ดีไปฮ่ำไปเฮียน ไปสอบปุ่น
ขอหื้อเจ้าปูเจ้าย่าไปจ่วยเหลือนมันจิมเนื้อดลบันดาลหื้อมันมีวิชาความรู้หื้อมันสอบได้ “

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ่า
เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า

กรณีที่มีคนในตระกูลผีเดียวกันทำผิดผี เช่น(1)การละเมิดผู้หญิง พ่อแม่ทางฝ่ายผู้ชายต้อง
เอาดอกไม้และเงิน12บาทไปเสียผีเพื่อทำพิธีสู่มาผีปูย่า (ขอโทษ)

“บ่าเดียวนี้ละอ่อน 2 คนนี้ไปล่องลำข้ามข้าวกันไปกับบ่จ้างฮู้จะได เขาบ่ฮู้มันเกิดหล้ามาลูน
กะบ่ได้ตักได้เตือนว่ากล่าวกัน ก็ไปหันไปนี้ตวยหัน ก็ครั้งใกล้ไฟไขใกล้แดดเมื่อเป็นไปจะฮู้
ก็ขอสูมายาใจผีปูผีย่า ตีผิดอกผิดใจ ยะหื้อละอ่อนให้เมื่อค้ำเมื่อคั่นกา หรือว่าไปยะหื้ออี่
นั้นฮู้บ้านได้บ้านเหนือกา กาวาคนใดบ่หลับบ่อนนั้น เขาไปถามเมื่อตอหมอดักว่าออก
ผีปูย่ายะหื้อ แล้วผิดใจ 2คนนี้ยะกันทำกัน ตะก่อนตัวข้าก็ตักเตือนแล้ว ข้าก็บ่ฮู้เกินกว่ามัน
ยังกันไปละ เป็นว่าบ่าเดียวนี้เอากันจนมีตองมีได้ บ่าเดียวนี้เต็กเอากันแล้ว”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ่า
เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า

กรณีที่มีการทะเลาะวิวาทกัน ไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัวเดียวกันหรือต่างครอบครัวแต่
อยู่ในกลุ่มผีเดียวกันก็ต้องมีการไปสู่มาผีปูย่า

“เออ ลูกข้ากับลูกหมอนั้นหมอนี้ก็ได้ดีได้ต่อยกัน บ่าเดียวนี้ก็ขอผีปูผีย่า อโหสิหื้อจิมเนื้อ
จะไปติดจินนิทา จะไปโกรธไปแค้น บ่าเดียวก็ได้ผัดแบ่งหื้อละอ่อนดีกันละ “

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ่า
เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า

ในกรณีเมื่อมีสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันทำผิดผี ปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาคือจะมี
สมาชิกที่อยู่ในกลุ่มผีเดียวกัน(บางคน)จะมีอาการผิดปกติเช่นเป็นไข้ ผื่นต่างๆ หรือมีความรู้สึก
ในร่างกาย/จิตใจไม่ปกติ เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวมีอาการอย่างใดอย่างหนึ่งพ่อแม่จะไปหาหมอ
เมื่อจะแจ้งบอกว่ามีสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันทำผิดผีปูย่า จากนั้นพ่อแม่ที่มีสมาชิกในครอบครัวที่
ไม่สบายจะไปปรึกษาเจ้าผีจะแจ้งให้กำลังผีของตนเองไปหาครอบครัวที่ทำผิดผีปูย่าเพื่อให้มีการ
ไกล่เกลี่ย/รวมขอมกันและให้ทั้งคู่ที่ทำผิดผีนั้นมาขอสูมาผี สิ่งที่ต้องนำมาคือดอกไม้

“บ่าสิดิงไปฮู้กับบ่าคำ บ่ามากำเนื้อ ลูกเป็นบ่าดีดีกัน เป็นไปถามเมื่อไปยะหื้อลูกเป็น

หื้อมาสูมาผิปูย่าเน้อ”

แม่หมา บ้านเก้าผิไปบอกพ่อสี่ที่เป็นกำลังผิในกลุ่มผิเดียวกับตนเอง

เมื่อกำลังผิไปบอกแก่สมาชิกกลุ่มผิเดียวกันคือผู้ที่ทำผิผิและสามารถรวมขอมกันได้แล้ว จากนั้นพ่อแม่และผู้ที่ทำผิผิของทั้งสองฝ่ายต้องนำดอกไม้ไปที่บ้านเก้าผิปูย่าเพื่อขอให้เก้าผิ หรือ ผู้ทำผิหรือใครก็ได้ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผิปูย่าเดียวกันที่สามารถสื่อสารกับผิปูย่าได้เป็นผู้ทำผิสูมาผิปูย่า และเมื่อกลับมาบ้านแล้วพ่อแม่จะอบรมสั่งสอนเรื่องเกี่ยวกับผิปูย่าและการทำผิผิในกรณีต่างๆแก่ลูก

“นี่เน้อเจ้าปูเจ้าย่า บ่าเดียวเน้อออกเมื่อต่อหมอดักไ้บ่ามุลกับบ่ามา มันผิดกันเถียงกัน ตักัน ออกเมื่อต่อหมอดักมันบ่าถูกกันไปยะหื้ออ้อคำเจ็บป่วย ต้าผิปูย่าไปยะไปทำ กะขอหื้ออโหลสิ แก้วไซ ขอสูมาอย่าใจ หื้อมันหายบ่าดิบบ่าเดียว เจ็บในถอนนอก เจ็บนอกถอนเหี้ย ขอหื้อหาย ละอ่อนมันบ่าฮู้ยังขอปูขอย่าอย่าไปไซด”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ่า

เป็นผู้ทำผิสี่เลี้ยงผิปูย่า

กรณีตัวอย่างในพื้นที่

แม่บ๊ัดเล่าให้ฟังว่าในอดีตที่ผ่านมานั้นก็มีการผิผิเกิดขึ้นเหมือนกัน เช่น “แม่บ๊้อมเก้าผิเฮานี้ตะก่อนเป็นเอาผิผิเอะเอะเอะ บ่ามาบอกผิปูย่าๆเป็นคำหวัเกือบตายยะหื้อบ่าสบายไปหาหมอกบ่าหาย ไปหาเมื่อก็ออกผิผิผิเป็นกะเอาข้าวตอกดอกไม้มาบอกที่ตูปผิปูย่านี้เหี้ยแล้วมันก็หาย จากนั้นมันก็เอาหัวหมูมาเลี้ยงที่ตูปนี้ คนที่มาเลี้ยงกะมาคนเดียวไม่มีการไปบอกให้คนอื่นมาช่วย กำลังผิก็ไม่ได้มีการมาพูดคุยกัน

หัวหมูที่เอามาเลี้ยงนั้นหลังจากที่เลี้ยงเสร็จแล้วนั้นก็แบ่งให้เก้าผิบางส่วน ส่วนที่เหลือคนที่เอามาเลี้ยงก็เอากลับไปกินที่บ้าน ในอดีตนั้นก็มีการแบ่งกันกับบ้านใกล้เคียงในครอบครัวรอบบ้านเก้าผิ บางทีคนที่เอามาเลี้ยงก็ไม่เอากลับก็ยกให้เก้าผิทั้งหมด”

ข้อห้ามหรือการผิผิปูย่า

1. แต่งงาน ต้องบอกผิ (ยังพอมีอยู่บ้าง)
2. ผู้หญิงไปมีชู้ (ยังพอมีอยู่บ้าง)
3. ผู้ชายจับมือถือแขน(หายไป)
4. ผู้ชายพาผู้หญิงมานอนที่บ้าน(มีเพศสัมพันธ์ – ผิผิฝ่ายชาย)(ยังพอมีอยู่บ้าง)
5. ผู้หญิงพาผู้ชายมานอนที่บ้าน (มีเพศสัมพันธ์ – ผิผิฝ่ายหญิง)(ยังพอมีอยู่บ้าง)

6. หญิงสาวไปนอนบ้านคนอื่นพ่อแม่ไม่รู้ (หายไป)
7. หญิงสาวนอกกลุ่มนอกทาง มีเพศสัมพันธ์(หายไป)
8. ผู้หญิงไปไหนกับผู้ชาย (หายไป)
9. ผู้ชายไปเที่ยวบ้านผู้หญิงแล้วข้ามแป้นต้อง(หากไม่มีแป้นต้อง ผู้ชายเอาหัวพันขอบประตูห้องนอนก็ถือว่าผิดผี)(หายไป)
- 10.ญาติพี่น้องผีเดียวกันทะเลาะกัน (ยังพอมีบ้าง)
- 11.ทำอะไรไม่บอกกล่าวเช่น (ยังพอมีบ้าง)
 - การรื้อบ้าน ปลุกบ้านและขึ้นบ้านใหม่
 - เดินทางไกลหรือไปทำงานหรือไปค้าขายต่างถิ่น
 - ลูกไปเรียน ไปเป็นทหาร
 - เอาสัตว์ใหญ่มาเลี้ยงในบ้านเช่นหมู วัว ควาย ช้าง ม้า
 - มีคนอื่นมาพักในบ้าน

ข้อห้ามหรือการผิดผีดังกล่าวของแต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจะมีลักษณะคล้ายๆกันและพบว่าจะไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะใช้วิธีการถ่ายทอดผ่านสื่อบุคคลโดยการปฏิบัติ เช่นจากสมาชิกในครอบครัวคือพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายสู่ลูกหลาน ซึ่งในการปฏิบัติดังกล่าวมีทั้งก่อนวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า ในวันทำพิธีและหลังจากวันทำพิธีแล้วด้วย

“ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่ากลางคืนนี้แม่ลูกเป็นจะช่วยกันกว่นขนมเพื่อเอามาหอมให้ปู่ย่าได้กิน ตอนนี้ลูกจะถามเธอว่าอ๊แม่จะขนมไปหยัง เธอจะได้บอกฮื้อลูกหลานให้เรื่องผีปู่ย่าบะเดียวว่าต้องยะมันมีชาย แล้วกะเธอว่าค้อยว่างโตย แต่ก่อนเป็นบ่ามีส่วนยา บ่าเดียวเธอมีส่วนยาต้องยะก้าน”

นางเลี่ยม จันตา อายุ 69 บ้านนำจำ ผู้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

“ตะก่อนวันตีเป็นดาครัวดีบ้านผม ป่อแม่เป็นจะสอนผมโดยเจ่นบอกว่าอย่าไปยะหยังผิดผีเดี๋ยผีปู่ย่าเป็นจะลงโทษ ผีปู่ย่าเป็นแองเป็นตึงฮื้อว่าลูกหลานไปยะหยังผิด”

นายอินจันทร์ ทนวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละครอบครัวได้อาหารที่เหลือจากในงานกลับมาบ้านด้วยอาหารดังกล่าวส่วนมากใช้เป็นอาหารมื้อค่ำ เมื่อสมาชิกในครอบครัวมากินข้าวร่วมกันแล้วปู่ ย่า ตา ยายหรือ พ่อ แม่จะสอนลูกหลาน โดยจะเริ่มพูดจากอาหารที่รับประทานในมือนั้นว่าได้มาจาก

ในงานพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าและจะเชื่อมโยงต่อว่าผีปู่ย่าคือใคร ผีปู่ย่าดูแลลูกหลานเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งชี้แนะให้เด็กทำความดี ไม่ทำผิดผีถ้าทำผิดผีแล้วจะถูกผีปู่ย่าลงโทษเช่นทำให้เจ็บ ป่วยเป็นต้น

“ป๊อแม่เป็นฮักลูก พอได้ย่ำจิ้นไก่อมาเป็นกะเก็บไว้หื้อลูก พอลูกกลับมาป๊อแม่เตรียมอาหารกะมีย่ำจิ้นไก่อ ตอนนีป๊อแม่กะจะสอนลูกเช่นว่า ย่ำจิ้นไก่อนี้ได้มาจากเลี้ยงผีปู่ย่าที่บ้านย่ำยนั้นย่ำยนี้กะว่าไป ปีไหนเป็นเลี้ยงเตื่อ ละอ่อนมันกะอาจจะถามป๊อแม่ต่อ แล้วป๊อแม่กะจะสอนลูกเช่นการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นบ่หื้อผิดผีหยั่งกัน คนที่ตั้งู้กันกะจะอธิบายนักบางคนกะจะบอกสอนลูกผีปู่ย่าเป็นจ่วยปกปักฮักสา ต้าเป็นลูกแม่ญิงห้ามให้ป๊อจายถูกเนื้อต้องตัว เตี่ยวมันจะผิดผี เจ่นกันป๊อจายกะห้ามไปยะแม่ญิง ยอย่าไปยะหยั่งผิดผีเตี่ยว ผีปู่ย่าเป็นจะลงโทษ ผีปู่ย่าเป็นแองเป็นตึงฮื้อว่าลูกหลานไปยะหยั่งผิด”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก
ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

ช่วงหลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าไปแล้ว ช่วงนี้ผู้ที่มีบทบาทหลักคือ(1)ปู่ย่าตายายและพ่อแม่จะคอยดูแลลูกหลานที่อยู่ในครอบครัว และจะอบรมสั่งสอนไม่ให้ทำอะไรที่เป็นการผิดผี โดยเฉพาะการดูแลลูกสาว และ(2)กำลังผีที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันจะเป็นผู้ที่คอยดูแล อบรมสั่งสอนสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้ามีใครละเมิด/ผิดผี ก็จะต้องมีการเสียผี/สูมาผีเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันอยู่เย็นเป็นสุข

6.6.2 การเลี้ยงตามประเพณี

การเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณีนั้นจะนิยมทำกันในเดือน5และ/หรือเดือน9(เหนือ) ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์และหรือเดือนมิถุนายน เนื่องจากในช่วงดังกล่าวเป็นช่วงที่ผู้คนว่างงานและหลังจากนี้ไปแล้วทุกคนจะต้องเตรียมลงไร่ลงนา ในอดีตการทำนามีใช้กิจกรรมที่ทำกันเฉพาะบุคคลหรือทำกันแต่ในครัวเรือนเท่านั้น ญาติพี่น้องแต่ละกลุ่มจำเป็นต้องพึ่งพาและได้รับความร่วมมือจากกันและกัน ความร่วมมือจากญาติพี่น้องเป็นสิ่งจำเป็นในขั้นตอนต่างๆเช่นการไถนาเพื่อเตรียมพื้นที่ การดำนา ตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยวข้าว ดังที่พ่อนานอนันเล่าให้ฟังถึงอดีตว่า

“เมื่อก่อนนั้นพอถึงหน้าที่ลงทำนา ก็จะมีการเอาควายไปช่วยกันไถนาเริ่มตั้งแต่บ้านเหนือไปจนถึงบ้านใต้ บางปีเป็นเดือนกว่าจะได้กลับมาเข้าบ้าน เพราะว่าเสร็จของคนนี้ต้องไปของอีกคน มีควายไปไถนาเป็น 10 ตัว เพราะว่าถ้าช้าเตี่ยวพอฝนหมดก็จะทำนาไม่ได้แล้ว ไม่ได้มีเหมือนฝ่ายเหมือนตอนนี้จะมีก็ฝ่ายเล็กสำหรับ 2-3 เจ้าเท่านั้น”

ดังนั้นในการทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าช่วงเดือน9เหนือก็เพื่อให้ญาติพี่น้องสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันมารวมกันในพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า เพื่อการรวมน้ำใจให้เป็นหนึ่งเดียวในการที่จะช่วยเหลือกัน

การทำไร่ทำนา(เอามือ)ซึ่งถือว่าเป็นการวางแผนการจัดระบบการช่วยเหลือกันในการทำไร่ทำนา เป็นอย่างดี และเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วประมาณเดือน5เหนือบางกลุ่มก็จะทำพิธีเลี้ยงผี ญ่าอีกครึ่งหนึ่งซึ่งครึ่งนี้เป็นการเลี้ยงขอบคุณญ่าตายายและญาติพี่น้องที่ได้ช่วยกันทำการผลิต จนสำเร็จ ด้วยดี

“บ่ารู้ว่ายะหยังเป็นจึงเลือกจะอัน ของจะนี้เป็นสืบแต่ญ่า ย่า ตา ยาย เป็นยะจะนั้นมา
เฮากะจำเป็นเอาแนวเป็นตลอด เอาชี้เก่าของเป็นมา
อย่างเดือนเก้านี้ เป็นเตรียมจะยะไฮยะนา จะต้องไปบอกไปเลี้ยงผีก่อน
ปาญาติพี่น้องเลี้ยงก่อนแล้วจะบอกกล่าว ตามความคิดของคนดีจะฟังทางใจเนื้อ
หื้อฝนตกดี ช่วยผ่อตันข้าวตันกล้าให้งามจะนั้น พอถึงเดือนห้านี้แรงงานหละ
เฮามาพบปะสังสรรค์กัน เป็นว่าเลี้ยงผี กินหอม ต่อมม่วนกัน”

พ่อนานอนันต์ ปาระมี อายุ 63 ปี บ้านทุ่งหก

คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล

ส่วนวันที่จะทำพิธีนั้นนิยมทำกันในวันขึ้นหรือแรม13ค่ำ ของทุกปี การที่จะเลือกทำพิธีวัน ไตวันหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละกลุ่มผีที่จะเลือก ซึ่งเมื่อเลือกวันได้แล้วจะกำหนดตายตัวและใช้วันนั้น เป็นวันทำพิธีของกลุ่มผีตนเองและทำสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษเพื่อให้แต่ละคนจดจำได้ แต่ถ้า วันที่เลือกทำพิธีปีใดตรงกับวันพุธจะต้องร่นเข้ามาทำพิธีก่อน1วันเพราะเชื่อว่าการทำทานวันพุธผี ญ่าจะไม่ได้กินสิ่งของที่ทานไปให้

หากจะมีการเปลี่ยนแปลงต้องขออนุญาตจากผีญ่าก่อน ถ้าผีญ่าอนุญาตก็สามารถทำ ได้แต่ถ้าผีญ่าไม่อนุญาตแล้วฝืนทำหรือไม่มีการขออนุญาตก่อน จะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีกับ สมาชิกในครอบครัวของกลุ่มผีญ่านั้นได้

ในพื้นที่ตำบลอ่าวแก้วพบว่าบางกลุ่มผีเลี้ยงผีญ่าปีละครั้ง มีบางกลุ่มเลี้ยงปีละสองครั้ง และนอกจากนี้แล้วในอดีตมีบางกลุ่มเลี้ยงสามปีต่อครั้ง ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นเลี้ยงปีละ ครั้งเพื่อให้ญาติพี่น้องได้มีโอกาสพบกันมากขึ้น

ของที่ใช้ในพิธีการเลี้ยงผีญ่าตามประเพณี จะมีอะไรบ้างนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละผีว่าจะกิน อะไรและกินจำนวนเท่าไร เช่นบางผีกินหมู ไก่ วัวหรือควาย เป็นต้น ส่วนจำนวนมีทั้งผีที่กินเป็น ตัวเช่นกินหมูทั้งตัว เมื่อถึงวันทำพิธีสมาชิกต้องรวบรวมเงินกันเพื่อซื้อหมูเป็นตัวและช่วยกันฆ่าหมู เพื่อใช้ในการทำพิธี หรือกินหมูเพียงบางส่วนเท่านั้น ปัจจุบันกลุ่มผีญ่าต่างๆได้มีการปรับตัวเช่น ใช้ไก่เป็นตัวหรือไข่แทนเนื้อสัตว์ เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจถ้าผีกินหมูหรือเนื้อวัวเป็นตัวทุกปี สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันจะไม่สามารถสมทบเงินเพื่อซื้อหมูหรือวัวเป็นตัวได้ มีบางกลุ่มผีที่กินไก่3

ปีแล้วปีกินหมู(ไม่กินหมูทั้งตัว) เป็นต้น หากจะมีการเปลี่ยนแปลงต้องขออนุญาตจากผีปู้ย้าก่อน ถ้าผีปู้ย้าอนุญาตก็สามารถทำได้แต่ถ้าผีปู้ย้าไม่อนุญาตแล้วฝืนทำหรือไม่มีการขออนุญาตก่อน จะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีกับสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มผีปู้ย้านั้นได้

การขออนุญาตเปลี่ยนแปลงต่างๆจะทำการในวันที่ทำพิธีเลี้ยงผีปู้ย้าประจำปี โดยกลุ่มสมาชิกผีเดียวกันจะมีการปรึกษากันก่อนเมื่อตกลงกันได้แล้วจึงจะบอกหรือแจ้งแก่ผีปู้ย้าเพื่อเป็นการขออนุญาต เมื่อได้บอกกล่าวให้ผีปู้ย้ารับรู้แล้วภายใน3วันถ้าไม่มีสมาชิกคนใดที่อยู่ในกลุ่มผีปู้ย้าเดียวกันเกิดการเจ็บป่วยถือว่าผีปู้ย้าอนุญาต แต่ถ้ามีสมาชิกเจ็บป่วยในช่วงดังกล่าวต้องมีการไปดูหมอเมื่อถ้าหมอเมื่อบอกว่าการเจ็บป่วยนั้นเป็นเพราะผีปู้ย้าไม่พอใจบางสิ่งบางอย่าง นั้นหมายถึงผีปู้ย้าไม่อนุญาตให้เปลี่ยนแปลงตามที่สมาชิกขอ คำขอที่จะเปลี่ยนแปลงก็ต้องยกเลิกไป

“เจ้าปู่เจ้าย่าเอ๋ย บ่เดียวลูกเล่าลูกแบ่งจะขออนุญาตเลี้ยงปู่เลี้ยงย่าซุปีน้อ

เพราะ 3 ปี เตือบ่าหันหน้าลูกหลานตานเต้า ลูกเล่าลูกแบ่งจึงขอเลี้ยงซุปีน้อ”

พ่อนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ้ำ

เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปู้ย้า

เครื่องทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณี

เครื่องทำพิธี	จำนวน	วัตถุประสงค์
เนื้อสัตว์เช่นหมู วัว หรือไก่	หมูหรือวัวใช้ 1 ตัวถ้าเป็นไก่ไม่จำกัด แล้วแต่จะเอามาฮ่อม	ในอดีตเป็นอาหารที่ดีเพราะหาकिनยาก เอาไว้ต้อนรับ ผีปู่ย่าได้กิน เมื่อเชิญมาแล้วได้กิน
หมาก,พลู	1 หรือ 2 ชั้น	หมาก,พลูเป็นพืชชนิดหนึ่งใช้กินร่วมกัน คนสมัยก่อนนิยมกินหมาก จึงถือได้ว่าหมากพลูเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน
น้ำดื่มใส่น้ำดัน/ แก้วน้ำ	น้ำดัน 1 ใบ แก้วน้ำ 2 ใบ	ให้ผีปู่ย่าได้กินน้ำเย็นจากน้ำดัน สมัยก่อนไม่มีตู้เย็น กินแล้วชื่นใจและน้ำมีกลิ่นหอมของดินเผา
เหล้าขาว (ต้มเอง) หรือเรียกว่าน้ำทิพย์	1ขวด	เป็นเครื่องดื่มที่คนโบราณถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตสังคมไทยเป็นสื่อสำหรับเชื่อมความสัมพันธ์และเป็นสื่อที่หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชเช่นข้าวเพราะต้องใช้ข้าวในการหมักเหล้า โดยเฉพาะเหล้าที่หมักนานๆจะถือว่าเป็นเหล้าที่ดีที่สุด จึงนำมาเป็นเครื่องสักการะในเครื่องพิธีกรรม เพื่อเป็นสื่อสำหรับเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
ขนมจ็อก ข้าวต้มกับ	ไม่จำกัด (แต่ละครอบครัวทำเอง)	ให้ผีปู่ย่าได้กิน เป็นขนมที่ชาวบ้านนิยมทำกัน
หมอน เลื่อ	2 ใบ 1 ผืน	ให้ผีปู่ย่าได้อิงได้พักผอน บางผีใช้หมอน 3 เหลี่ยมแสดงถึงความเป็นเจ้านาย ใหญ่โต
ข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน	1กำมือ อย่างละ 12 คู่ 2 ชั้น	เพื่อสักการะบูชา เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ควันรูปจะลอยไปถึงเทวดา ให้มาเป็นพยานว่าลูกเหล้าลูกแบ่งได้นำของมาเลี้ยงผีปู่ย่าแล้ว เป็นการแสดงความเคารพสักการะด้วยดอกไม้ รูปเทียน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีแบบแผนการสักการะมาตั้งแต่อดีต
ข้าวตอก/ข้าวสาร/ข้าวเปลือก	1กำมือ	ในอดีตใช้ข้าวตอกปัจจุบันหายากจึงใช้ข้าวสารแทน ข้าวตอก/ข้าวเปลือกเป็นสัญลักษณ์ของการแตกขยายออกไป นั่นก็คือต้องการให้ญาติพี่น้องขยายออกไป
น้ำมันส้มป่อย	1 ชั้น	เอาไว้สรงสรง ให้ชื่นใจ ทำให้ดูศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผีปู่ย่ามีฤทธิ์เดชขึ้น เป็นที่นับถือของลูกเหล้าลูกแบ่ง
ข้าวสุก	1-2 ปั้น	ข้าวถือว่าเป็นอาหารหลักของคนไทยมาตั้งแต่อดีต ข้าวเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตของทุกคน จึงมีความเชื่อและให้ความเคารพต่อข้าวมาโดยตลอด จึงได้นำข้าวมาเป็นเครื่องในพิธีกรรมที่สำคัญและขาดไม่ได้
เมี่ยง บุหรี่	อย่างละ 1 ชั้น	เป็นของต้อนรับ ให้ผีปู่ย่าได้กิน
หอก /ดาบ	อย่างละ 1 เล่ม	ใช้เป็นอาวุธสู้กับข้าศึก ปกป้องบ้านเมือง

หมายเหตุ

สิ่งของที่สมาชิกทุกคนต้องนำมาช่วยในการทำพิธีประกอบด้วยไก่ ข้าวตอก ดอกไม้ และ ข้าวหนึ่ง สิ่งของดังกล่าวเป็นสิ่งของธรรมชาติ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ส่วนสิ่งของอื่น ๆ นั้นแล้วแต่ว่าสมาชิกคนใดจะสามารถหาและนำมาพร้อมได้

6.7 คุณประโยชน์และโทษของผีป่วน

จากข้อมูลที่คุณศึกษานำเสนอในประเด็นความเชื่อและบทบาทหน้าที่ทางสังคมของผีป่วนข้างต้นนั้น สามารถชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของผีป่วนที่มีมากมาย แต่ทว่าความจริงของสรรพสิ่งที่อยู่ในโลกนี้ทุกอย่างย่อมมีทั้ง2ส่วนคือ ส่วนที่เป็นคุณประโยชน์และส่วนที่เป็นโทษ ผีป่วน ก็ย่อมอยู่ในสถานะเช่นเดียวกันคือไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงความจริงดังกล่าวได้ ผีป่วนในส่วนที่เป็นโทษนั้น จากงานศึกษาของนิวัตร สุวรรณพัฒนา (2540:ค) พบว่าการเข้าสู่การค้าประเวณีของผู้หญิง แสดงให้เห็นการผิดซ้ำบทบาทของลูกสาว ในการเป็นผู้รับผิดชอบต่อความอยู่รอดต่อเนื่องของครอบครัว บนเงื่อนไขทางสังคมของการผลิตชุดหนึ่ง ซึ่งการจัดการแรงงานยังถือเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตหนึ่งที่สำคัญในชุมชนชนบท ลูกสาว พ่อแม่และผู้อาวุโสได้ใช้การจัดการเรื่องเพศและการแต่งงานของลูกสาว ผ่านกลไกอุดมการณ์ของครอบครัวเรื่อง “ผีป่วน” ในการแสวงหาและการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการผลิต สะท้อนให้เห็นความคาดหวังของครอบครัวต่อบทบาทของลูกสาว ในฐานะผู้รับผิดชอบต่อความอยู่รอดและต่อเนื่องของครอบครัว เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางสังคม ของการผลิตขึ้นในชุมชนชนบท อันเนื่องมาจากอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และการบริโภคนิยม ทำให้ “การค้าประเวณี” กลายเป็น “ทางเลือกที่ถูกบังคับ” สำหรับชุมชนชนบท ส่งผลให้เกิดการผลิตซ้ำ และผลิตใหม่ในการจัดการเรื่องทางเพศ และร่างกายของลูกสาว บนเงื่อนไขความสัมพันธ์ใหม่ ที่เพศและร่างกายของลูกสาว ได้ถูกใช้โดยนัยทางความหมายของ ปัจจัยการผลิตที่สำคัญของครอบครัว ดำเนินไปภายใต้ความคาดหวังของครอบครัวต่อบทบาทความเป็นลูกสาว ผู้รับผิดชอบต่อความอยู่รอดต่อเนื่องของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความหมายเชิงวัตถุมากขึ้น

ข้อค้นพบจากงานของนิวัตรเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เมื่อนำไปเชื่อมโยงกับบทบาทหน้าที่ของผีป่วนที่นักวิชาการหลายๆท่านได้เสนอไว้ หากจะมีการศึกษาค้นคว้าเพื่อเข้าใจปรากฏการณ์พร้อมทั้งหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวปัญหานำการวิจัยควรจะเป็นอย่างไรจึงจะทำให้งานวิจัยมีคุณค่าต่อการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนและสังคม

- งานศึกษาชิ้นนี้ไม่ได้ตั้งประเด็นคำถามในลักษณะดังกล่าวไว้ จึงทำให้ไม่มีข้อมูลในระดับลึกที่จะนำมาอธิบาย มีพบข้อมูลที่เกี่ยวข้องบ้างแต่ไม่ลึกเนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องไปอยู่ที่อื่นแล้ว โดยพบว่ามีชาวบ้านพูดถึงในประเด็นดังกล่าวแต่ไม่ได้ชี้ชัดว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นโทษของผี

ปูย่า เช่นมีแก๊ผีคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเมื่อประมาณ10กว่าปีที่ผ่านมามีผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มผีดังกล่าวมาขอ “ซื้อผีออก” จากการเป็นสมาชิกกลุ่มผีนั้นๆ แก๊ผีเล่าว่าผู้หญิงคนนี้ “มันย้ายกับป้อจาย” หมายถึงลำสอนกับผู้ชายหลายคน(ไปขายตัว) แล้วเกิดการเจ็บป่วยขึ้นมาและตัวเองยังทำพฤติกรรมเช่นเดิมอยู่ จึงมาขอ “ซื้อผีออก” เพื่อที่ว่าตนเองไปทำอย่างนั้นแล้วจะไม่เจ็บป่วย ซึ่งสอดคล้องกับคำพูดของประธานสภาวัฒนธรรมตำบลที่บอกว่า ในอดีตในหมู่บ้านมีเด็กผู้หญิงที่ไปขายตัวแล้วมาซื้อผีออก

“การไปขายตัวว่าอยากไปขายตัวแล้วขอซื้อออกจากผี ในหมู่บ้านเฮากะมีจำذنัก”

นายอินจันทร์ ทนวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

กรณีตัวอย่างการขอความช่วยเหลือจากผีปูย่า

กรณีนายมงคล ช่างสัก

นายมงคล ช่างสัก (กลุ่มแก๊ผีปีบัวซอน) อายุ 44 ปี มีอาชีพทำการเกษตร ดำรงตำแหน่งสมาชิก อบต. บ่านวอแก้ว เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่งงานกับนางเกียงคำ ช่างสัก อายุ 43 ปี มีอาชีพค้าขายของชำและเย็บผ้า ฐานะปานกลางมีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว มีบุตรด้วยกัน 2 คน คนแรกเป็นผู้ชายอายุ 26 ปี คนที่สองเป็นผู้หญิงอายุ 18 ปีกำลังศึกษาชั้นมัธยมปีที่5

นายมงคล ช่างสัก เคยขอความช่วยเหลือจากผีปูย่าหลายครั้งด้วยกัน ครั้งที่หนึ่งตอนที่กำลังที่จะไปคัดเลือกทหารโดยที่บอกให้พ่อของตนเองไปบอกให้ผีปูย่า ว่าไม่ยอมเป็นทหารเพราะตอนนั้นแต่งงานแล้วกำลังมีลูกคนแรก ลูกยังเล็กอยู่จึงไปบนผีปูย่าเอาไว้ว่าไม่ให้ได้เป็นทหารแล้วก็ไม่ได้เป็นทหารจริงตั้งแต่นั้นมาก็มีความเชื่อว่าผีปูย่าช่วยเราได้

ครั้งที่สองปี 2534 ตอนที่จะไปทำงานที่ประเทศบรูไน ไปบนไว้ว่าขอให้ได้ไปและได้งานทำที่ดีๆไม่เจ็บป่วย และได้ไปทำงานเก็บเงินอยู่ที่บรูไน 2 ปีก็กลับบ้าน จากนั้นก็เอาหัวหมูไปเลี้ยง

ครั้งที่สามปี 2537 ตอนนั้นจะไปทำงานที่ประเทศไต้หวันก็ไปบนผีปูย่าไว้เหมือนกัน เพราะว่าตอนนั้นคนที่ทำงานเมืองนอกนั้นจะไปครั้งที่สองไม่ได้ ไปบนผีปูย่าขอให้ได้ไปและได้ทำงานที่ดีๆมีโอที่ทำงาน ก็ได้อย่างที่ขอไว้ไปทำงานที่ไต้หวัน 2 ปีก็กลับมาบ้าน แล้วก็ไม่มีเอาหัวหมูมาเลี้ยงผีปูย่าที่บ้านแก๊ผี

ที่ต้องไปบอกผีปูย่านั้นเพราะว่าเป็นที่พึ่งทางใจเห็นคนเฒ่าคนแก่บอกให้ทำ แล้วก็เคยเห็นคนเฒ่าคนแก่ทำ เราก็ทำตาม ถ้าไม่ไปได้ไหม ได้รับคำตอบว่า

“มันเป็นที่พึ่งทางใจอยู่กับตัวเฮาตลอดเวลา แล้วมันก็ผูกพันกับคนเฒ่าคนแก่เป็นทำตั่งแต่เฮาเป็นละอ่อน เฮาก็ทำตามแล้วก็ได้ดี ตอนที่ไปอยู่ที่ไต้หวันก็ได้งานทำดี บ่าเจ็บป่วย เฮา

ทำไปแล้วมันก็สบายอกสบายใจ ไปอยู่ไกลบ้านไกลเมืองมันก็อุ่นใจ ตอนตีตึกได้ยากก็นึกถึงผีปู่ย่าเฮาก็รอดป้นมาได้ทุกครั้ง มันเป็นความเชื่อเฉพาะของเขาๆเจอแล้วมันดีเฮาก็ทำต่อไปมันบ่าได้เสียหายหยั่ง”

กรณีนางคำมูล สุทะปา

นางคำมูล สุทะปา อายุ 49 ปี (กลุ่มแก๊ผีแม่มูล) มีอาชีพทำนาและทำสวน แต่งงานกับนายทองสุข สุทะปา อาชีพทำนาและทำสวน มีข้าวเพียงพอกินตลอดทั้งปีและเหลือขายบ้าง นอกจากนั้นยังเลี้ยงวัวเนื้อ 10 ตัว ทำสวนหญ้าส่งศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย ทำให้มีรายได้ประมาณ 50,000 บาทต่อปี ทำผักสวนครัวไว้กินเองที่บ้าน มีลูกชายด้วยกัน 2 คน คนแรกอายุ 31 ปี ทำงานเอกชนที่จังหวัดเชียงใหม่ คนที่สองอายุ 24 ปี ทำงานรับจ้างอยู่ในโรงงานในจังหวัดลำปาง การไปขอความช่วยเหลือจากผีปู่ย่าในเรื่องของการเจ็บป่วย

“ เวลาที่ปวดหัวเข้าไปรักษาที่โรงพยาบาลมันก็บ่าหายบ่าฮู้ยะได้ก็เลยไปบอกไปบนหื้อผีปู่ย่าเป็นจ่วย หลังจากนั้นมันก็หายเป็นปิตทั้ง ปีตั้งเจ็ดแต่เวลาเฮาจะไปไหนมาไหนเฮาก็ยกมือขึ้นไหวขึ้นสาหื้อเป็นปกปักรักษาเฮา”

ที่ต้องไปบอกผีปู่ย่านั้นเพราะว่า

“ เฮาก็ไปหาหมอมาแล้วกู๊ดมันบ่าหายก็ลองไปบอกหื้อผีปู่ย่าจ่วย มันหายบ่าเจ็บบ่าเป็นหยั่ง ไปบอกแล้วมันก็แล้วอกแล้วใจ มันม่วนใจ เหมือนมีที่เป็งที่อิง เป็นกำลังใจหื้อเฮา “

6.8 ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงหมายถึง การที่ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าไม่สามารถพัฒนา/ปรับเปลี่ยนให้สามารถดำรงอยู่ได้และ/หรือถูกลดบทบาทหน้าที่ลง/ไม่สามารถทำหน้าที่เพื่อรับใช้ชุมชนได้

ในที่นี้จะใช้ผลจากการศึกษาปัจจัยที่ทำให้สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง(จากบทที่.....) เป็นหลักในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในพื้นที่ตำบลวอแก้ว

6.8.1 ปัจจัยหลักคือ วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว

จากการที่ในอดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง มีการผลิตข้าวเป็นพืชหลักและเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการผลิตเพื่อความอยู่รอดของคนในครอบครัวและชุมชน ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า จึงมีคุณค่า/บทบาทหน้าที่ในการรื้อรอย สร้างสายใยและสานสายสัมพันธ์ของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันให้แน่นแฟ้น เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะมีข้าวกินตลอดปีเพราะญาติพี่น้องจะต้องช่วยเหลือกันตาม "พันธะสัญญาใจ" ที่ได้ตกลงร่วมกันในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

ต่อมาเมื่อระบบทุนนิยมเข้าสู่ชุมชน กระแสการผลิตเพื่อขายไหมกระหน้า ชาวบ้านวิ่งตามกระแสทุนนิยม ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น ข้าวไม่ใช่สิ่งสำคัญสูงสุด

เปลี่ยนเป็น “เงินคือพระเจ้า” ชาวบ้านทุกคนดิ้นรนต้องทำงานมากและหนักขึ้นเพื่อเงิน ทำให้ไม่มีเวลา คนในวัยแรงงานเริ่มออกไปหางานทำในต่างจังหวัด ชาวบ้านเริ่มอยู่แบบตัวใครตัวมัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มลดลง

“ตะกอนนี้หาหน่อไม้เข้าบ้านได้เป็นปีๆ ข้าวมีตะกอนสีมากินกันดี ๆ บะเตียนนี่ยะกานวันละร้อยขาว งานเป็นขาดบ่าได้ เป็นจะไล่ออก”

นายแก้ว เทพภาพ อายุ 66 ปี บ้านทุ่งหก

เมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าก็ค่อยๆ ถูกกลดบทบทวนหน้าที่ลง เช่น ที่เคยทำหน้าที่ในการร้อยใจ สร้างสายใยและสานสายสัมพันธ์ของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันให้แน่นแฟ้น เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้นมีการปรับเปลี่ยนจน “คุณค่า/หน้าที่” ดังกล่าวไม่มีหลงเหลือในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเลย ผู้ที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าบอกว่าที่มาร่วมเพื่อ “ทำตามประเพณี” ดังนั้นสิ่งที่พบเห็นในการทำประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงพบเฉพาะส่วนที่เป็น “รูปแบบ” เท่านั้น ส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” หายไปทั้งหมด

ประเพณี/พิธีกรรม ชาวบ้านคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อรับใช้ชาวบ้านในวิถีชีวิต/บริบทหนึ่งๆ เท่านั้น ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นค่าสะท้อนของวิถีชีวิต เมื่อวิถีชีวิตส่วนไหนหายไปพิธีกรรมมันก็จะหายไปด้วย ดังเช่นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลลวแก้ว ที่เมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าก็เปลี่ยนไปด้วยเช่น มีชาวบ้านมาร่วมน้อยลง ที่มาร่วมบอกวาม่าเพื่อ “ทำตามประเพณี” เท่านั้นส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าหายไปไม่มีหลงเหลือเลย

ดังคำพูดของประธานสภาวัฒนธรรมตำบลลวแก้วที่ว่า ในอดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตเรียบง่ายส่วนมากอยู่ในหมู่บ้าน เมื่อถึงช่วงประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าสมาชิกแต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจะพากันไปรวมกันที่บ้านแก้วผี(บ้านต้นหลัก/ประธานกลุ่มผีปู่ย่า)ของตนเอง ปัจจุบันต่างคนต่างทำงานแม้คนที่ทำงานในหมู่บ้านก็ไม่มีเวลามาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเลย ซึ่งสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน

“เรื่องเศรษฐกิจบ่าเตียนนี้กับตะกอนบ่าเหมือนกัน ตะกอนเป็นยะไฮยะนาแล้วเป็นกะอยู่บ้าน พอถึงจ้วงเลี้ยงผีปู่ย่ากะพากันไปห่วมทั้งหมด บ่าเตียนนี้แจ่มมามึงไปกูไปยะกานละ บ่าได้มีเวลามาคิดว่าเมื่อใดเป็นเลี้ยงผีปู่ย่า คนดีไปยะกานบ่าว่าใกล้หรือไกลๆ โอกาสได้ห่วมได้สัมผัสการเลี้ยงผีปู่ย่าน้อยลงหรือบางคนบ่ามีโอกาสเลย เวลาปีกมาบ้านมันบ่าใจเป็นช่วงที่เลี้ยงผีปู่ย่ามันเลยจะยะหื้อมีโอกาสหายได้”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

6.8.2 ปัจจัยเสริม

นอกจากปัจจัยเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในพื้นที่ตำบลอ่าวแก้วเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วนั้นยังมีปัจจัยอื่นๆ ซึ่งเป็นปัจจัยเสริมที่มาช่วยเร่งทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

(1) ระบบการศึกษา มีประเด็น/ปรากฏการณ์ที่ต้องการนำเสนอ ดังนี้

○ เมื่อคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและแกนนำสมาชิกในชุมชน ตัดสินใจและเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อทดลองรื้อฟื้น มีครูบางคนไม่เห็นด้วยและบอกว่า “เป็นเรื่องโบราณไม่สมควรมาสอนเด็กในยุคโลกาภิวัตน์ เพราะสมัยนี้เป็นสมัยเทคโนโลยี เขาเรียนคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต กันแล้วเราจะมาสอนเรื่องงมงายแบบนี้ไม่ไหวแน่”

○ ผู้ศึกษาจัดเวทีครูแกนนำ(เป็นคนในพื้นที่)ทั้งสามโรงเรียนเพื่อกระตุ้นและสร้างความตระหนักรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยผู้ศึกษาดำถามว่า

- ชาวบ้านทำประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่ออะไร
- แก้วผีปู่ย่าของอาจารย์อยู่ที่บ้านใคร
- อาจารย์เคยเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าหรือไม่

คำตอบที่ได้รับจากครูที่ร่วมในเวทีคือ ครูไม่รู้และไม่เคยเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเลย

○ เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานได้มีกิจกรรมกับโรงเรียนโดยครูจัดการเรียนการสอนเรื่องการเลี้ยงผีปู่ย่า ครูให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ไปถามผู้ปกครองของตนเองเพื่อหาความรู้เรื่องการเลี้ยงผีปู่ย่า คำถามที่เด็กนักเรียนไปถามผู้ปกครองเช่น แก้วผีของตนเองอยู่ที่บ้านใคร และทำไมต้องมีการเลี้ยงผีปู่ย่า เป็นต้น พบว่าผู้ปกครองของเด็กนักเรียนส่วนมากไม่รู้ความหมายและคุณค่าของการเลี้ยงผีปู่ย่า และไม่ค่อยเห็นความสำคัญ เช่น เมื่อลูกตั้งคำถามจะไม่ตอบคำถามลูกและมีพ่อแม่บางคนยังบอกว่า “ถามไปหาพ่อแม่หรือ” “ให้ไปเรียนหนังสือ มาสนใจเรื่องผีปู่ย่าทำไม”

“บ๊อผมว่าถามไปหาบ๊อคงหยั่งปะ”

“ถามไปยะหยั่งปะเรื่องผีปู่ย่า ฮือไปเขียนหนังสือ

สนใจเขียนหนังสือบ๊อใจมาสนใจเรื่องผีปู่ย่า”

คำตอบจากผู้ปกครองเด็กดังกล่าวมีนัยหลายประการเช่น (1) ตนเองไม่มีความรู้หรือรู้แต่ไม่รู้อย่างไร (2) อาจจะเห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นเรื่องงมงาย น่าอายที่จะเชื่อเรื่องผี เป็นเรื่องที่ไม่ควรพูดถึง เพราะตนเองถูกสังคมภายนอกกระทำอย่างนั้นและ(3) ไม่เห็นคุณค่าของผีปู่ย่า และไม่เข้าใจเรื่องการเรียนรู้อันนี้ คิดว่าการที่เด็ก/ลูกมาถามเรื่องของการเรียนรู้อย่างนี้

ใช่เป็นการเรียนรู้/ไม่ใช่การพัฒนาเด็ก แต่เห็นว่าการเรียนหนังสือตามระบบนั้นสำคัญมากกว่าและ ถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่ดี

จากประเด็น/ปรากฏการณ์ทั้งสามที่ผู้ศึกษายกตัวอย่างมานี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบการจัดการศึกษาที่ไม่ได้สอนให้เรียนรู้ถึง “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ของประเพณี/พิธีกรรมซึ่งเป็นการคิดและสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชนและโดยคนในชุมชน

จึงพบเห็นสมาชิกในชุมชนขาดความตระหนักรู้เรื่องคุณค่าของการเลี้ยงผีปู่ย่า ผู้สูงอายุและผู้ปกครองเด็กส่วนมากไม่รู้คุณค่าและความหมายของการเลี้ยงผีปู่ย่า บางคนรู้แต่ไม่สามารถอธิบายหรือถ่ายทอดสู่ลูกหลานได้ ประกอบกับการที่แต่ละคนมีปัจจัยต่างๆที่ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าได้รวมทั้งเด็กและเยาวชนไม่ได้มีโอกาสร่วมในพิธีกรรม ทำให้บทบาทของผีปู่ย่าที่จะเป็นสื่อในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวโดยผู้สูงอายุ/พ่อแม่ นั้นไม่สามารถทำได้ ในปัจจุบันพ่อ แม่และคนหนุ่มสาวในวัยแรงงานต้องออกไปทำงาน ส่วนเด็กและเยาวชนต้องไปเรียนหนังสือ กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ค่อยมีโอกาสในการที่จะเข้าร่วมในประเพณี/พิธีกรรม/สื่อพื้นบ้าน ที่ทางชุมชนจัดขึ้น หรือถ้ามีโอกาสเข้าร่วมก็ไม่ได้เข้าร่วมด้วยความรู้สึกที่เห็น “คุณค่า” เพราะไม่มีการให้ความรู้และความเข้าใจเรื่องคุณค่าแก่กลุ่มคนเหล่านี้ แต่เข้าร่วมในความรู้สึกที่ว่า “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพอเป็นพิธี”

“ปีฝากไก่ไปเกือบกूपี้ ต่ำบ่าลิม บางเตื่อกะมีป้ามาบอก แต่บ่าได้ไปเตื่อเพราะ

เฮามัวยะก่าน ปี้บ่าฮู้ว่าเป็นยะเพื่ออะหยัง ปี้ฝากไก่ไปตามเตื่อคนเฒ่าเป็นเคยบอกกะกะ”

นางสุภาวดี มะโนคำ อายุ 38 ปี บ้านหลายทุ่ง

ผู้ไม่เคยร่วมในพิธีแต่เคยฝากของไปทำบุญ

(2) ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เมื่อประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) มุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังที่ได้นำเสนอข้างต้นเพื่อให้เห็นว่าเป็นประเด็นหลักที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป ประกอบกับระบบการจัดการศึกษาที่ต้องเอื้อต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจ/นโยบายของรัฐด้วย ดังนั้นกลยุทธ์ที่รัฐใช้ในการพัฒนา คือ “การเข้าแทนที่” (substitution) และจาก “บนลงล่าง” (top – down)

จากการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวชาวบ้านในพื้นที่ตำบลอ่าวแก้วจึงบอกว่าในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันยังไม่เคยเห็นมีใครมาพูดถึงการพัฒนาชุมชนโดยใช้ วัฒนธรรม/ประเพณี/พิธีกรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเลย มีแต่ชาวบ้านที่ทำกันเองสืบทอดตามประเพณี

(3) ระบบการปกครองที่ใช้กฎหมายจากส่วนกลาง ระบบการปกครองที่เข้าสู่หมู่บ้านและตำบลโดยใช้กลไกของระบบราชการเช่น กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองสมาชิกในชุมชนโดยใช้กฎหมายจากส่วนกลางเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งเป็นการ “เข้ามาแทนที่”

ของเก่าที่เคยมีในชุมชน ทำให้บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุที่ในอดีตเคยมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้แก้ไขปัญหาต่างๆของสมาชิกในกลุ่มมีปฏิกิริยาเดียวกันโดยใช้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นสื่ออันค่อยลดลงและหายไปในที่สุด

“คนดีเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนันควรเน้นดีการใช้ประเพณีท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาเช่น ใช้วิธีการไกล่เกลี่ยให้คนเฒ่าเข้ามาช่วยและใช้ระบบเครือญาติของผีปู่ย่ามาช่วยด้วย ผู้ใหญ่บ้านต้องบอกต้องสอนว่าดีทำผิดนั้นเป็นการทำผิดประเพณี ผิดศีลธรรมและ ผิดผีปู่ย่า เขาเป็นผีเดียวกัน เป็นญาติพี่น้องเดียวกัน สู้ทำผิดผีต้องไปสุมาผี ควรเน้นอย่างนี้”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก
ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

(4) เงื่อนไขและข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า นอกจากปัจจัยต่างๆ

ดังกล่าวมาแล้วยังมีข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เช่น

○ กระบวนการสืบทอด ลักษณะการสืบทอดไม่มีการสอนโดยตรง แต่จะเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการเข้าร่วมปฏิบัติจริง จนเกิดความรู้สึกแล้วจึงค่อยๆสะสมประสบการณ์และพัฒนาเป็นองค์ความรู้ ซึ่งผู้รู้(ปราชญ์ชาวบ้าน)แต่ละคนจะมีความรู้ในเรื่องเดียวกันที่ต่างระดับกัน เนื่องจากแต่ละคนมีความสนใจและความสามารถในการที่จะวิเคราะห์แตกต่างกัน ดังนั้นองค์ความรู้โดยเฉพาะส่วนที่เป็น”คุณค่า”จึงค่อยๆเลือนหายไปคงเหลือเฉพาะส่วนที่เป็น”รูปแบบ” เท่านั้น การที่ในอดีตทุกคนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มมีเดียวกันมี”สัจจะการสืบทอด”นั้นคือต้องมาร่วม แต่สถานการณ์เปลี่ยนไปมาก ดังคำพูดของคนในชุมชนที่เป็นตัวชี้ชัดถึงขาดระบบการสืบทอด

“บ๊วยอยู่กับบ้านเก่าผี ปี๋หันเป็นยะกูปี ปี๋กะห่มดอเป็นกูปีแต่ปี๋บ่าหู้ว่าเป็นยะเพื่อหยัง
หู้กะว่ายะตามตีคนเก่าคนแก่เป็นเคยยะนะกะ”

นางศรีไพร จันอุ้น อายุ 52 ปี บ้านน้ำจำ
ลูกสาวที่อาศัยอยู่ในบ้านเก่าผี

○ ช่องทางการสื่อสาร ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าโดยส่วนใหญ่มีช่องทางการสื่อสารเพียงปีละ1หรือ2ครั้ง คือการทำตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา นอกจากนี้แล้วยังพบว่าถูกลดช่องทางการสื่อสารด้วย เช่น ในอดีตก่อนวันทำพิธี ปู่ ย่า ตา ยายหรือพ่อแม่จะเตรียมสิ่งของเพื่อนำไปร่วมในพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าในวันรุ่งขึ้น ในการเตรียมสิ่งของจะให้คนในครอบครัวมีส่วนร่วมและจะมีการสอนลูกหลานด้วย นอกจากนี้เมื่อเสร็จจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าแล้ว แต่ละครอบครัว

จะนำ”ย่ำจั่นไก่”จากในพิธีเลี้ยงผีปู่ย่ากลับมาที่บ้านเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้กินและมีการพูดคุยเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าด้วย แต่ปัจจุบันช่องทางดังกล่าวได้หายไป

ผีปู่ย่าในยุคนี้จึงเป็นเรื่องของคนแก่คนเฒ่าเป็นที่พึงทักใจ เวลาที่ลูกหลานเดินทางไปทำงานที่อื่นไกลหรือลูกไปเรียนต่างจังหวัด คนผู้ที่เป็นแม่ หรือเป็นย่าจะเป็นคนมาขอความช่วยเหลือจากผีปู่ย่าให้สอบได้ ให้ปกป้องรักษาลูกหลานของตนอยู่ดีมีสุขซึ่งลูกหลานน้อยคนนักที่จะรู้ว่าพ่อแม่ของตนเองคอยบอกผีปู่ย่าให้เป็นกำลังใจ ดังเช่นแม่เกียงคำเล่าว่า

“ตอนที่ครูนิภาไปเรียนไปสอบครูแม่เกียงคำก็บอกให้ผีปู่ย่าช่วยเหลือเป็นกำลังใจ แต่แม่เกียงคำเองไม่เคยบอกให้ครูนิภาได้รับรู้เลย”

6.9 ปัญหาใหม่ในวันที่ไม่มีผีปู่ย่า

ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าในสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม นโยบายการทำให้ทันสมัยซึ่งเป็นกระแสหลักที่มาในนามของการพัฒนา โดยเฉพาะระบบทุนนิยมที่มีทั้งการผลิตเพื่อขายและการบริโภคนิยม เมื่อกระแสดังกล่าวใหม่กระหน่ำเข้าสู่ตำบลวอแก้วอย่างต่อเนื่องทำให้คนในตำบลวอแก้วต้องดิ้นรนตามกระแสให้ทันเหมือนคนในเมือง เช่นมีการผลิตอ้อยและยาสูบตามระบบพันธะสัญญาเพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้า พืชผักที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านต้องซื้อ หรือแม้แต่น้ำดื่ม(น้ำดื่มที่ผลิตจากโรงงาน)ที่บางครอบครัวต้องซื้อ คนต้องทำงานมากขึ้น คือต้องทำงานแข่งกับเวลา ผลที่ตามมาคือต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีเวลาคิดถึงคนอื่นแม้แต่ลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้แล้วคนวัยหนุ่มสาวในหมู่บ้านเริ่มออกไปหางานทำในเมืองเนื่องจากงานผลิตพืชตามระบบพันธะสัญญาเป็นงานที่หนักและบางปีต้องขาดทุนด้วย

เมื่อประเด็นเรื่องเศรษฐกิจทำให้คนในชุมชนเริ่มเป็นปัจเจกมากขึ้น ดังนั้นในการจัดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า คนที่มาร่วมจะบอกว่าที่มาเพราะ “ทำตามประเพณี” หรือบางครั้งมีการปรับเปลี่ยนประเพณีเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน(คนในชุมชนไม่ค่อยมีเวลา และเป็นปัจเจกมากขึ้น) จึงเน้นที่“รูปแบบ” ลืมส่วนที่เป็น“คุณค่า” ดังนั้นผีปู่ย่าจึงไม่สามารถที่จะมาช่วยรื้อยรวมใจของคนที่เป็นญาติพี่น้องได้อีกแล้ว เพราะว่าคนที่มาร่วมในการเลี้ยงผีปู่ย่าก็ลดลงเหลือแต่คนเฒ่าคนแก่ที่มาเข้าร่วม และที่มาร่วมก็เพราะว่า“ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพอเป็นพิธี” เท่านั้น

ในปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าของคนในตำบลวอแก้วเริ่มจางหาย โดยเฉพาะคนรุ่นลูกรุ่นหลาน เนื่องจากการไหลเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเช่นระบบทุนนิยม สื่อสมัยใหม่ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และระบบการศึกษา ทำให้คุณค่าและความสำคัญของการนับถือผีลดลง ผลที่ตามมาคือความเป็นปัจเจกมีมากขึ้น เงินคือพระเจ้า การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเครือญาติเดียวกันเริ่มหายไป คนในชุมชนเริ่มไม่รู้จักกัน ลูกหลานไม่เชื่อฟัง คำสั่งสอนของผู้สูงอายุ/พ่อแม่

จากการจัดเวทีระดับตำบลเพื่อให้แกนนำปราชญ์ชาวบ้านและคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเมื่อพบปะทบทวนหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเริ่มลดลง สามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ดังนี้

1. ญาติพี่น้องเริ่มไม่ค่อยรู้จักกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มลดลง
2. เป็นปัจเจกมากขึ้น ทำให้ญาติพี่น้องไม่สามารถที่จะอบรมลูกหลานได้
3. ผู้สูงอายุไม่มีบทบาทในการนำสื่อพื้นบ้านมาเป็นเครื่องมือในการอบรม สั่งสอนลูกหลานได้
4. ผู้สูงอายุและเด็กที่ด้อยโอกาสขาดญาติพี่น้องที่จะมาช่วยกันดูแล
5. เยาวชนทั้งชายหญิง มีปัญหาเรื่องยาเสพติด มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและตั้งท้องโดยไม่ได้ตั้งใจ

“ก็คิดผ่อ บ่าเดียวใส่สายเดียวกันแล้ว ถ้าเป็นกำบ่าเก่ามันไปล้าไปน่อ อันนี้เป็นกำน่องอยู่กับบ้านนั้นกะ คนเฒ่าสมัยบ่าเก่ากะ กะเลยยะหื้อจิตใจละอ่อนมันไหวไปหมด สมัยตะกอนเป็นว่าบ้อจายไปแอ่วหาสาว บ่าเดียวสาวไปแอ่วหาบ้อจายหนา บ่าเดียวซ้าง่ายเหมเมาะเตมีโทรศัพท์มีหยังนี้มันง่ายเกิน นัดกันกำเดียวอันกะ บ้อแม่บ่ต้องฮู้กะได้ เป็นว่าละอ่อนแก่แดด อย่างว่านะกะ โดยบ้อจายกันลุ่มๆ บางคนเอาผ้าเอาเมียเข้าโรงเรียนเลย บ้านผมมีหลายคน สมัยนี้ผมว่าถ้ามันบ่มียาคุม มันจะเป็นจะไดน่อ กะลูกเหียนกะกะ ต้องบ่มีบ่อนักพอง”

นายสว่าง จานชา อายุ 56 ปี บ้านทุ่งจั่ว

6. ในชุมชนมีคนติดเชื่อเฮดส์

ดังแม่เกียงคำว่า “เด็กทุกวันนี้มันนุ่งเสื้อสายเดี่ยว โชว์สะดือ นุ่งขับริดจักรยานยนต์ให้ผู้ชายนั่งกอดเอวซ้อนท้าย ไม่นานเห็นตั้งท้อง และมีติดเฮดส์ด้วย “

“ละอ่อนบะเดียวนี้มันนุ่งแขนเดี่ยวเดี่ยวเขินสะดือ แม่ญิงขับริดเครื่องบ้อจายผมแดงนุ่งซ้อนท้ายกอดเอวแม่ญิง บ่านานกะหันแม่ญิงตั้งท้อง บางคนเป็นเฮดส์”

7. ขาดความมั่นใจ / ความเชื่อมั่นลดลง

คนทุกวันนี้มีแต่เปลือกนอกกับเอาวัฒนธรรมข้างนอกมากไม่รู้จักตนเอง ใจไม่หนักแน่นพอ ไม่รู้จักรากเหง้าของตนเอง ทำให้ขาดความเชื่อมั่นเพราะไม่มีที่ยึดเหนี่ยวทางใจ

“เปรียบเทียบสมมติผมจะขับรถไปในจังหวัด ธรรมชาติดี น้ำมันมีเต็มถัง ระบบเบรคไฟ
หยงเรียบร้อย ใบขับซีมี ทำหือผมมีความมั่นใจขับรถไปอย่างสบาย แต่ถ้าขาดอะหยังไป
สักอย่างเช่นบามีใบขับซีพอไปหันเจ้าหน้าที่ก็จะระแวงแหละ อาการจะแสดงออก
เหมือนกับว่าเฮาป่าได้บอกผีปู้ผีย่า ระหว่างนั่งรถเดินทางไปตัวจะกระวนกระวาย กลัวจะ
เกิดอันตราย แต่ดำเฮาได้ให้สาบอกผีปู้ผีย่าก่อนไปขอฮือเป็นจ่วยปกปักฮักสาเฮา ความ
มั่นใจจะเกิดขึ้นจะยะหยังจะไปไหนมันตั้งมีความมั่นใจ แต่ป่าเดียวนี้ละอ่อนมันบ่าหู้
จักยะ มันตั้งบ่ามั่นใจ บ่าเจ็ดตัวเก่ามันจึงเจือเพื่อน ยาเสพติด อันหยังมันตั้งนัก”

นายอินจันทร์ ทนวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

6.10 สรุป

ชาวบ้านในตำบลวอแก้วมีความเชื่อแบบเดียวกันกับคนล้านนาทั่วไปที่เชื่อว่า บรรพบุรุษ
เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อตายไปจะกลายเป็นผีที่คอยปกปักรักษาหรือคุ้มครองลูกหลานในสาย
ตระกูลให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และปลอดภัย ภายใต้ความเชื่อและจารีตที่ถือปฏิบัติแบบเดียวกัน
กับคนในล้านนา ผีบรรพบุรุษเป็นผีที่อยู่ในกลุ่มตระกูล/เครือญาติ เรียกว่า “ผีปู่ย่า” ซึ่งสืบทอดทาง
ฝ่ายผู้หญิง

การเลี้ยงผีปู่ย่า จะมี 2 แบบ (1) การเลี้ยงในโอกาสต่างๆ เช่น เนื่องในงานมงคล (การแต่งงาน
การขึ้นบ้านใหม่) ต้องการกำลังใจและ/หรือให้ผีปู่ย่าช่วยปกปักรักษาและคุ้มครอง มีคนในตระกูลผี
เดียวกันทำผิดผี หรือเจ็บป่วย และได้บนบานเอาไว้ เมื่อหายจากเจ็บป่วยก็ทำพิธีแก้บนและ (2) การ
เลี้ยงตามประเพณีโดยแต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจะมีการทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีกลุ่มละ 1-2 ครั้ง

ในอดีตชาวบ้านอยู่ในสังคมเกษตรกรรม ทำการผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง ข้าวเป็นพืชหลักที่
มีความสำคัญสำหรับการอยู่รอดของชีวิต ภายใต้ข้อจำกัดเรื่องแรงงานและเครื่องทุ่นแรงเช่นควาย
ที่จะใช้ในการผลิตยังมีน้อย ดังนั้นแต่ละครอบครัวจึงไม่สามารถที่จะทำการผลิตได้เองจำเป็นที่
ต้องพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้องมาช่วยเหลือกัน ปราชญ์ชาวบ้านจึงได้คิดและสร้างสรรค์ประเพณีการ
เลี้ยงผีปู่ย่าขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกุศโลบายให้ญาติพี่น้องมารวมกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้น
ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีหน้าที่หลักคือเป็นเวที/พื้นที่สำหรับให้ญาติพี่น้องมารวมกันวางแผน
การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการผลิตข้าว และเพื่อควบคุมลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติตามประเพณี
ซึ่งทั้งหมดจะเป็นบทบาทของผู้สูงอายุ

ในช่วงประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมามีวิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไป การผลิตทางการ
เกษตรไม่จำเป็นต้องอาศัยญาติพี่น้องมาช่วยเหลือเพราะมีเครื่องทุ่นแรงมากขึ้นและสามารถใช้เงิน
จ้างแรงงานได้ ประกอบกับมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาช่วยหนุนเสริมและช่วยเร่ง ทำให้ประเพณีการเลี้ยง
ผีปู่ย่าถูกลดบทบาทหน้าที่ลงจนเหลือแต่ “รูปแบบ” และ “ทำพอเป็นพิธี” เท่านั้น

เมื่อ “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าหายไป ผลที่ตามมาคือ การรู้จักกันและการช่วยเหลือกันของญาติพี่น้องลดลง ความมั่นใจ/ความเชื่อมั่นในตนเองลดลง ผู้สูงอายุไม่มีบทบาทในการดูแล/กล่อมเกลาลูกหลาน ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมตามสังคม เมืองเช่นการมีเพศสัมพันธ์ในช่วงที่ยังไม่พร้อม การตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจ และมีบางคนติดเชื้อ เอชไอวี

บทที่ 7

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีต สู่ ปัจจุบัน : ความเชื่อเรื่องผีป่วนของคนในตำบลอ่าวแก้ว

ข้อมูลในบทที่7นี้ได้มาจากการบวนการการดำเนินกิจกรรมในบทที่3(ขั้นที่3)การเก็บรวบรวมข้อมูล : การสร้างความมั่นใจให้กลุ่มเป้าหมาย ในประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสื่อพื้นบ้าน ในบทนี้จะนำเสนอให้เห็นภาพรวมของพื้นที่ที่ทำการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะเสนอให้เห็นว่าในการเปลี่ยนแปลงของตำบลอ่าวแก้วนั้นเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของประเพณีการเลี้ยงผีป่วนอย่างไร ซึ่งมีประเด็นที่นำเสนอ ดังนี้

7.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

7.2 การเปลี่ยนแปลงของตำบลอ่าวแก้ว

7.2.1 ช่วงอยู่ดีมีสุข : อยากริ่กินเห็ดเข้าป่า อยากริ่กินป่าลงห้วย

7.2.2 ช่วงยากจนนัก กะเป็นหนี้

7.2.3 ช่วงลูกหลานไปะกำนกรุงเทพฯ โฉนดที่ดินอยู่ตึ้นนาคร

7.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : ผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในผีป่วน

7.3.1 ยุคลำบากกายแต่มีความสุขใจ : ผีป่วนมากันลุ่มๆ

7.3.2 ยุคกำนมันนัก เพื่อเงินอย่างเดียว : ผีป่วนเหลือแต่ซาก

7.4 สรุป

คำว่า“วัฒนธรรม”ในที่นี้ใช้แนวคิดของ R. Williams (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ,2539:34)ที่นิยามว่าในการศึกษาวัฒนธรรมควรศึกษาทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุ เช่น ถ้วย ชามและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น การก่อตัวของโครงสร้างสังคม ซึ่งมนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา มิติของวัฒนธรรมด้านนี้เรียกว่า “วัตถุวิสัยของวัฒนธรรม” (Objectivity of culture) และต้องศึกษาเกี่ยวกับความคิดไตร่ตรอง (Reflection) ที่มีอยู่ในสำนึกของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว มิติด้านนี้เรียกว่า“อัตวิสัยของวัฒนธรรม” (Subjectivity) โดยทั่วไปเรียกว่า“สำนึกหรือจิตสำนึก”

“สำนึกหรือจิตสำนึก”(consciousness) ในทางจิตวิทยาหมายถึงการรู้ตัวว่าตัวเองกำลังเป็นอะไร ทำอะไร ตรงข้ามกับคำว่าจิตใต้สำนึกซึ่งทำอย่างไม่รู้ตัว ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางจิตของคนแต่ละคน แต่ในความหมายของการพัฒนาหรือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงนั้น หมายถึงสภาวะทางจิตที่รู้ตัวหรือไม่ว่าความคิด ความรู้สึกและการกระทำของคนนั้นกำลังสอดคล้องและรับใช้ผลประโยชน์ของตนเองและผู้ที่อยู่ในสภาพเดียวกับตนเอง หรือว่ากำลังสอดคล้องและรับ

ใช้คนอื่นอยู่ ดังนั้นเมื่อพูดถึงผู้มีจิตสำนึกก็คือผู้ที่รู้ตัวหรือมีสติอยู่ว่าการกระทำ ความรู้สึกและความคิดของตนนั้นสอดคล้องกับผลประโยชน์ของใคร (บุญเทียน ทองประสาน, 2531:68-69)

7.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

จังหวัดลำปาง โดยสภาพภูมิศาสตร์ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำวังอันเป็นแม่น้ำสำคัญ 1 ใน 4 แควเจ้าพระยา อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามเส้นทางหลวงพหลโยธิน ประมาณ 602 กิโลเมตร มีอาณาเขตเชื่อมโยงกับจังหวัดอื่นๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ พะเยา เชียงราย ทิศตะวันออก ติดต่อกับแพร่ สุโขทัย ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำปาง แบ่งการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 96 ตำบล 783 หมู่บ้าน

ตำบลลวอแก้ว ตั้งอยู่ในเขตปกครองอำเภอห้างฉัตร ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 18 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 109,862 ตารางกิโลเมตร หรือ 68,663 ไร่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่มีลักษณะพื้นที่เป็นภูเขาและเนินเขาโดยมีพื้นที่ป่าสงวนบางส่วน คือป่าสงวนแห่งชาติฝั่งขวาแม่วัง อุทยานขุนตาล และมีที่ราบเชิงเขาซึ่งเป็นที่การเกษตร

จำนวนครัวเรือน และ ประชากรของตำบล (ข้อมูล ณ 29 ธ.ค. 2544) มีจำนวนครัวเรือน 1,288 ครอบครัวย ประชากรรวม 4,546 คนแบ่งเป็น ชาย 2,314 คน หญิง 2,232 คน

ตำบลลวอแก้วมี 7 หมู่บ้าน (ประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านต่างๆ รายละเอียดมีในภาคผนวก) มีโรงเรียนจำนวน 3 แห่งและมีสถานีนอมาลัยจำนวน 1 แห่ง

7.2 การเปลี่ยนแปลงของตำบลลวอแก้ว

การเปลี่ยนแปลงของสถาบันศาสนาในตำบลลวอแก้ว ได้ดำเนินไปตามแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์เรื่อง "ทางโลก/ทางธรรม" คือนับตั้งแต่ประเทศไทยเปิดตัวต่อโลกตะวันตก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 สังคมไทยได้เริ่มก้าวสู่กระบวนการทำให้ทันสมัย (Modernization) กระบวนการนี้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง จนมาถึงจุดเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2504) เพราะมีการสร้างองค์กรเพื่อการพัฒนา มีแนวคิดและกลวิธีเพื่อการพัฒนาอย่างชัดเจน นั่นคือสังคมไทยได้เคลื่อนย้ายผ่านกระบวนการทำให้เป็นโลกฆราวาส (Secularization) แล้ว ซึ่งทั้งแนวคิดและกระบวนการนี้มีผลกระทบต่อมิติทางศาสนาในพื้นที่ตำบลลวอแก้วอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่ทำการศึกษารั้งนี้ คณะผู้ศึกษาได้แบ่งชุมชนที่ทำการศึกษออกเป็น 3 ช่วง โดยใช้เกณฑ์เรื่องพัฒนาการของตำบลลวอแก้ว คือ (5.2.1) ช่วงอยู่ดีมีสุข : อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินปลาลงห้วย (5.2.2) ช่วงยะก้านัก กะเป็นหนี้รัก และ (5.2.3) ช่วงลูกหลานไปะก้านกรุงเทพฯ โฉนดที่ดินอยู่ใต้ธนาคาร โดยแต่ละช่วงมีรายละเอียดดังนี้

7.2.1 ช่วงอายุดีมีสุข : อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินป่าลงห้วย

(เป็นช่วงการผลิตแบบดั้งเดิมเพื่อการยังชีพเป็นหลัก)

ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในแต่ละหมู่บ้านนั้นมีความสำคัญมาก ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ในการเลือกพื้นที่เพื่อให้สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั้นก็ต้องมีทรัพยากรธรรมชาติ เช่นมีที่ดินเพียงพอสำหรับการบุกเบิกเป็นที่นาที่ไว้สำหรับทุกคนครัว มีแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภค มีแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกอย่างพอเพียงและมีป่าที่เป็นแหล่งนำมาซึ่งปัจจัย4 เพียงพอที่สมาชิกของชุมชนจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ขณะเดียวกันก็ต้องปลอดภัยจากภัยธรรมชาติทั้งปวง เมื่อชุมชนได้เลือกพื้นที่ในการดำรงชีวิตแล้ว การเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวจะเริ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการลองถูกลองผิด ทำในสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติแต่บางครั้งก็ทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับธรรมชาติบ้าง หลายครั้งการเรียนรู้ต้องแลกด้วยชีวิต บทเรียนและประสบการณ์ของทุกชีวิตนำมาปะติดปะต่อสั่งสมกลายเป็นองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญคือความรู้ความเข้าใจอย่างลุ่มลึกและรอบด้านในระบบนิเวศของท้องถิ่นที่ชุมชนตั้งอยู่ ในธรรมชาติของดิน น้ำ ป่า พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ความเชื่อมโยงและความเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล การเข้าใจในระบบและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ขณะที่ชุมชนก็เข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูล

จากความเข้าใจและเห็นคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชีวิต ชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้นเป็นระบบความเชื่อ ซึ่งแฝงไปด้วยปรัชญาการเคารพต่อธรรมชาติ รวมทั้งมีกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษา ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะ “ จิตวิญญาณแห่งธรรมชาติ “ เช่นผีขุนน้ำ , ผีป่า , ผีทุ่งผืนนา , ผีเจ้าที่ , เทพารักษ์ , และผีฝ่าย เป็นต้น อันจะเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมให้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพียงเพื่อการดำรงชีวิตเท่านั้น ชุมชนจึงจัดให้มีพิธีกรรมเลี้ยงผีทุกๆปี เพื่อเป็นการขอบคุณที่ได้ใช้ความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ ขอโทษที่ได้ล่วงเกินธรรมชาติและเป็นความสามัคคีของคนในชุมชน กฎเกณฑ์ภายใต้ความเชื่อนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ในการจัดการหมายถึงการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาธรรมชาติอย่างยั่งยืน

การเลี้ยงผีเหมืองฝ่าย ปัญหาสำคัญของการทำนาคือปัญหาการเก็บกักน้ำฝนที่ตกลงมาแล้วจะไหลลงสู่ทางใดอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการทำเหมืองฝ่ายคือการขุดลอกลำคลองส่งน้ำและทำเขื่อนกันเพื่อเปิดปิดน้ำมาใช้ตามความต้องการ จึงเป็นกิจกรรมที่เป็นหัวใจของชาวชุมชน มีการจัดรูปแบบองค์การที่ชัดเจนและที่ขาดเสียมิได้คือความเชื่อเรื่องผี คือเชื่อว่ามีผีประจำที่เหมืองฝ่ายคอยปกป้องรักษาและบันดาลให้น้ำทำอุดมสมบูรณ์ ทุกๆปีเจ้าของนาที่ใช้น้ำจากระบบเหมืองฝ่ายจะต้องไปร่วมพิธีและร่วมกันขุดลอกลำเหมืองทุกคน จะขาดไม่ได้ ผีประจำเหมืองฝ่ายคือ “ ผีขุน

น้ำ” เป็นผีที่เริ่มก่อสร้างเหมืองฝายเอาไว้ การทำพิธีก็มีความหมายถึงการสำนึกในบุญคุณของผีเหมืองฝาย และหลังจากทำพิธีเสร็จแล้วก็มีการกินเลี้ยงร่วมกันที่เหมืองฝายเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้น้ำในลำเหมืองเดียวกัน

ภายในชุมชนเองก็มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันในทุกๆด้านเช่นกัน นับตั้งแต่การช่วยกันสร้างบ้าน ช่วยกันในการผลิต การดำนา และเกี่ยวข้าว ฯลฯ การช่วยกันในประเพณีขึ้นบ้านใหม่ บวชเณร บวชพระ แต่งงาน งานศพ ตลอดจนการช่วยกันในงานบุญ งานวัดและงานส่วนรวมต่างๆ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันนี้อยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติ ความเป็นพี่เป็นน้องกัน โดยชุมชนได้มีการสร้างกฎเกณฑ์ในความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของแต่ละเครือญาติ หากสมาชิกในเครือญาติจะมีการจัดงานใดๆก็จะบอกกล่าวให้ผีปู่ย่าได้รับรู้ สมาชิกในเครือญาติทุกคนก็จะมาช่วยงาน หากใครมีเรื่องเดือดร้อน ก็จะบอกผีปู่ย่า และญาติทุกคนก็จะมาช่วยกันแก้ปัญหา แม้ไม่มีเรื่องใดๆก็ตามทุกๆปีก็จะมีการจัดเลี้ยงผีปู่ย่า สมาชิกในเครือญาติทุกคนก็จะมาร่วมในพิธีซึ่งจะเป็นการพูดคุยปรึกษาหารือสาระทุกข์สุขดิบกัน เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

นอกจากผีปู่ย่าที่เป็นแกนในจิตวิญญาณแห่งความเป็นพี่น้อง ยังมีความเชื่อในระดับชุมชนที่ให้ทุกๆเครือญาติได้มีความรู้สึกร่วมในความเป็นชุมชนเดียวกันคือ ผีเสื้อบ้าน ชาวบ้านทุกคนก็จะร่วมกันจัดพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้านขึ้นทุกๆปีเช่นเดียวกัน

การจัดระบบในชุมชนจะมีการจัดแบ่งสมาชิกให้เป็นกลุ่มที่เล็กลงเพื่อการจัดการที่ง่ายขึ้น เรียกว่า “ระบบหมวด/ปึกบ้าน” การจัดหมวด/ปึกบ้าน จะใช้ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนและการที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันเป็นเกณฑ์เช่นหมวด/ปึกทำยวัด หมวด/ปึกกลางทุ่ง หรือหมวด/ปึกกลางบ้าน เป็นต้น แต่ละหมวด/ปึกจะมีผู้นำเรียกว่า “หัวหมวด” คอยทำหน้าที่สื่อสารระหว่างสมาชิกในหมวด/ปึกกับผู้นำหมู่บ้าน และกับวัด เช่นการเก็บรวบรวมเงินทำบุญในหมวด การระดมความคิด ข้อเสนอแนะต่างๆที่สำคัญคือการระดมคนจากในหมวดไปช่วยทำกิจกรรมในวัด ในบางงานที่ต้องใช้เวลาติดต่อกันเป็นเวลานาน จะให้คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไปก็จะทำให้ไม่มีเวลาทำมาหากิน ชุมชนก็จะจัดให้มีการเวียนหมวด ซึ่งเป็นการเฉลี่ยภาระอย่างเท่าเทียมกันและเป็นการจัดการงานส่วนรวมกับงานส่วนตัวอย่างเหมาะสม

นอกจากการจัดระบบในชุมชนแล้วยังมีการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไปพร้อมกันในระบบ “หัววัด” กล่าวคือวัดหนึ่งๆจะมีความสัมพันธ์กับวัดอื่นๆ มีการช่วยเหลือไปมาหาสู่กัน และกันชาวบ้านเรียกว่า “หัววัดเดียวกัน” เวลาวัดใดมีงานสำคัญเช่นงานปอยหลวง ซึ่งเป็นงานฉลองความร่วมมือร่วมใจกันในการก่อสร้างศาสนสถานจนกระทั่งแล้วเสร็จ วัดเจ้าภาพจะส่งใบฎีกาบอกกล่าวเชิญชวนวัดต่างๆที่อยู่ในหัววัดเดียวกัน จากนั้นจะมีตัวแทนจากชุมชนมาร่วมงาน อาจมีวงสละล้อ ซอ ซึง และช่างฟ้อนแห่มาพร้อมทั้งต้นเงินและเครื่องไทยทานทั้งหลายที่ชาวบ้าน

เรียกว่า “ครัวทาน” ใครมีญาติพี่น้องอยู่ในชุมชนที่มีงานก็จะถือเป็นโอกาสไปเยี่ยมเยียนพบปะพูดคุยและแสดงความดีใจในการฉลองครั้งนี้ เจ้าบ้านก็จะจัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่มไว้ต้อนรับเมื่อกิน ดื่ม พูดคุยกันเรียบร้อยแล้วทางฝ่ายญาติที่มาเยือนก็จะร่วมทำบุญ “สอมปอย” ตามจิตศรัทธา

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างวัดที่อยู่ในระบบหัววัดเดียวกัน เป็นลักษณะ “เอามื้อเอารวัน” ที่มีทั้งการรับและการให้ ต่างตอบแทนกันและกันอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย การช่วยเหลือเกื้อกูลในแบบการเอามื้อเอารวันกันเช่นนี้ซึมซาบอยู่ในจิตใจของชาวบ้านผ่านความเป็นเครือญาติและความเป็นชุมชนที่แสดงออกมาในการช่วยกันในการทำนาการไปช่วยกันเวลาที่มืงาน ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปเยี่ยมให้กำลังใจกัน ถึงยามตายก็ไปเผาศพ ฯลฯ

ประมาณ พ.ศ. 2435 ตำบลวอแก้ว มีชื่อว่า ตำบลบ้านวอ โดยมี ทำวนบุญยืน เป็นกำนันหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แคว่น” คนแรก ต่อมาคือ ขุนพิเนท แคว่นสิงห์แก้ว จนถึงสมัยของแคว่นอันทางราชการจึงรวม ตำบลบ้านวอ เข้ากับตำบลหนองหล่ม มีแคว่นหมื่นเป็นผู้ปกครองตำบลหนองหล่ม ตำบลบ้านวออยู่ในเขตปกครองของตำบลหนองหล่มอยู่หลายปีทางราชการจึงได้แยกตำบลบ้านวอ ออกจากตำบลหนองหล่ม ในปี พ.ศ. 2499 และได้เปลี่ยนชื่อใหม่มาเป็นตำบลวอแก้ว จนถึงปัจจุบัน

ประมาณ ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เริ่มมีการตัดถนนเข้ามาในตำบลวอแก้วเนื่องจากนายทุนจากภายนอกที่ได้รับสัมปทานป่า ชุมชนมีความสะดวกขึ้นในการติดต่อกับภายนอก เป็นเส้นทางที่จะนำสินค้าออกสู่ตลาดได้แก่ข้าว ถั่วลิสง ถ่าน ซึ่งมีผลผลิตไม่มากนัก เนื่องจากวิถีผลิตเป็นแบบดั้งเดิม การทำนาจะใช้ควายในการเตรียมพื้นที่

วัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ ของคนในชุมชน พ่อหนานแก้ว มณีวงศ์ บอกว่าวัดแรกในตำบลน่าจะเป็นวัดวอแก้ว เพราะคนรุ่นก่อนที่เป็นหนาน(ผู้ที่เคยบวชเป็นพระ)ก็เป็นพระที่วัดวอแก้ว แต่ไม่ทราบว่าจะสร้างเมื่อใด ส่วนวัดทุ่งหูก สร้างเมื่อ พ..ศ. 2409 โดยพ่อหนานแก้วเทียบจากอายุของครูบานันตา ที่แก่กว่า พ่อตา ซึ่งพ่อตาบอกว่าปีที่เกิดเป็นปีที่สร้างวัดทุ่งหูก ต่อมาจึงมีการสร้างวัดดอนเปียง (บ้านหลายทุ่ง) วัดทุ่งผา วัดทุ่งจิว และวัดแม่ติ้ว ตามลำดับ นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งให้ความรู้ ชัดเภาลจิตใจ และสอนหนังสือให้กับเด็กอีกด้วย ในอดีตหนังสือที่สอนในวัดจะเป็น ตัวเมือง คนที่ไปเรียนจะเป็นเด็กผู้ชายเท่านั้น ประมาณปี พ.ศ. 2475 จึงมีการเรียนการสอนเป็นภาษาไทยแต่ยังคงสอนกันในวัด ในช่วงนี้ถ้าในหมู่บ้านมีงานประเพณีต่างๆเด็กนักเรียนจะได้มีโอกาสไปร่วมงานประเพณีกับพ่อแม่ของตนเองด้วยเนื่องจากประเพณีต่างๆส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระ เมื่อพระเป็นผู้สอนดังนั้นโรงเรียนจะต้องหยุดการเรียนการสอนเพื่อให้พระไปร่วมในพิธีและทำให้เด็กได้มีโอกาสไปร่วมในพิธีด้วย

ประมาณปี 2480 ได้มีการสร้างโรงเรียนแห่งแรกขึ้นในตำบลวอแก้ว ที่บ้านหลายทุ่ง ทางการจัดให้มีครูมาสอน แต่ครูที่สอนหนังสือส่วนหนึ่งก็ยังเป็นพระอยู่ ต่อมาจึงมีการสร้าง โรงเรียนบ้านทุ่งหก โรงเรียนบ้านวอแก้ว และโรงเรียนบ้านทุ่งผา ตามลำดับ โดยทั้งหมดจะสอนถึงชั้น ประถมปีที่ 4 เท่านั้น เด็กส่วนใหญ่จึงเรียนจบเพียงชั้นป.4 ระยะเวลาหลังจะมีเพียงบางคนเท่านั้นที่ได้ เรียนต่อสำหรับผู้ที่จะเรียนต่อต้องไปเรียนในอำเภอหำจัด

ในอดีตเมื่อคนในชุมชนเจ็บป่วยจะใช้ยาสมุนไพรในการรักษาควบคู่กับการใช้คาถาอาคม และการถามเมื่อถามผี หากป่วยหนักจะเอาคนเจ็บใส่เกวียนนำส่งโรงพยาบาลในเมือง ต่อมาจึงมี สาธารณสุขอำเภอและโรงพยาบาลประจำอำเภอ

7.2.2 ช่วงยกน้ำ กะเป็นหน้ำก

(เป็นช่วงที่กระแสน้ำพัฒนาจากภายนอกไหลทะลักน้ำเข้ามาในชุมชน เป็นการผลิตเพื่อขาย)

ตั้งแต่มีการเปิดสัมปทานป่า ต้นไม้ได้ถูกโค่นทำลายเป็นจำนวนมาก ต่อมาทางราชการจึง ได้ยกเลิกการสัมปทานป่า แต่กระนั้นการลักลอบตัดไม้ยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ในฤดูแล้งป่าไม้ มัก จะถูกไฟเผาทำลายอีก จากป่าที่ชุ่มชื้นเขียวขจี จึงมีแต่ความแห้งแล้ง น้ำในลำห้วยที่เคยไหลตลอด ปี ในฤดูแล้งจะแห้งขอดเหลือเพียงน้ำที่ขังในแอ่งเท่านั้น ลำห้วยสำคัญๆทั้ง 4 สาย คือ ห้วยแม่ไพร ห้วยแม่เปิบ ห้วยแม่เป็ด ห้วยแม่ติว ถูกทับถมด้วยดินตะกอนและทรายจนตื้นเขินแทบไม่มีแอ่งน้ำ ให้เห็น เมื่อเข้าป่าทำไม้ไม่ได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่กวัดขันอย่างหนัก ทำให้ชาวบ้านต้องหันไป ประกอบอาชีพทางการเกษตรอย่างจริงจัง ขณะนั้น

ประมาณปี พ.ศ. 2490 ถั่วลิสงเป็นพืชชนิดแรกที่ชาวบ้านใช้ปลูกเพื่อขาย ต่อมาจึงมีพ่อค้าจากภายนอกมาส่งเสริมให้ปลูกยาสูบส่งโรงบ่ม

ประมาณปี พ.ศ. 2511-12 ชาวบ้านเริ่มหันมาปลูกอ้อยส่งโรงงานน้ำตาลเกาะคา (ขณะ นั้นเป็นรัฐวิสาหกิจ) แต่ก็ยังไม่สามารถปลูกกันได้คนละมาก ๆ จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2517 โรงงานได้ให้การส่งเสริมการปลูกอ้อยอย่างจริงจัง โดยส่งรถแทรกเตอร์มาเกรดพื้นที่ป่าสงวนนับพันไร่ ให้ปุ๋ย ยา พันธุ์อ้อยแก่ชาวไร่ ทูนทั้งหมดจะหักเมื่อตัดอ้อยส่งโรงงาน วิธีการปลูกที่ต้องใช้ปุ๋ย ใช้ยาปราบศัตรูพืช และปลูกซ้ำที่เดิมหลายปีจึงทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แต่ผลผลิตได้น้อยไม่คุ้มทุน ชาวบ้านเริ่มขาดทุนและเริ่มเป็นหนี้มากขึ้น ปี 2534-35 หลายครอบครัวจึง เลิกปลูกอ้อย ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในช่วงชาวบ้านหันมาปลูกยาสูบและอ้อย(ในช่วงแรก) คือ ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น บ้านหลังเก่าจะถูกรื้อปลูกใหม่ ด้วยเสาปูนซีเมนต์ พื้นและฝาทำ ด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้องลอน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆตามมาอย่างมากมาย ทั้ง มอเตอร์ไซด์ โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียง เป็นต้น

ตำบลวอแก้วได้รับการพัฒนาเรื่อยมา เส้นทางคมนาคมในตำบลและที่ใช้ติดต่อภายนอก ได้รับการปรับปรุง จากทางเดินเท้าจนกลายเป็นถนนลูกรังประมาณปี 2510 และได้รับการปรับปรุงเป็นถนนลาดยางในปัจจุบัน ทำให้คมนาคมสะดวกขึ้น มีรถโดยสารวิ่งเข้าออกวันละ 1 เที่ยว คนในชุมชนจึงได้ติดต่อกับคนข้างนอกมากขึ้น

ดังคำพูดของนายมงคล ช่างสัก บอกว่าเมื่อคนในชุมชนปลูกพืชเศรษฐกิจคือปลูกพืชตามพันธะสัญญาของบริษัท ดังนั้นคนในชุมชนต้องทำงานแข่งกับเวลามากขึ้น เริ่มไม่มีเวลาให้กับสมาชิกในครอบครัว ตามด้วยไม่มีเวลาร่วมกิจกรรมประเพณีต่างๆของชุมชนด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบการผลิตเพื่อขายทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไปอย่างมาก

“ตอนตีจ้าวบ้านปลูกอ้อย ปลูกยาสูบนี้ จ้าวบ้านต้องออกบ้านตีตีไปเก็บใบยาสูบ แล้วจะไปยะสวนอ้อยต่อกว่าจะได้ปิ๊กเข้าบ้านกะผ่อตะวันตกดินปุ่น ยะก่านอย่างนี้ ทั้งปีบามีเวลาคิดถึงคนอื่นบางเตื่อกะบามีเวลาคิดถึงลูกหลานของตัวเอง”

นายมงคล ช่างสัก อายุ 44 ปี บ้านวอแก้ว

ในปี พ.ศ. 2510 โรงเรียนบ้านวอแก้วได้ขยายการสอนถึงชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.7) ซึ่งก่อนนั้นจะต้องไปเรียนต่อที่ ต.หนองหล่ม ทำให้เด็กในตำบลวอแก้วได้มีโอกาสเรียนหนังสือกันในชั้นสูงมากขึ้น ปัจจุบันมีโรงเรียน 3 แห่ง เป็นโรงเรียนขยายโอกาส 1 แห่ง

กำนันบอกว่าตั้งแต่ช่วงดังกล่าวเป็นต้นมา เด็กเริ่มที่จะไม่ได้มีโอกาสร่วมงานประเพณีต่างๆของหมู่บ้าน ถ้างานประเพณีนั้นไม่ได้ตรงกับวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ เด็กเริ่มห่างจากชุมชนเนื่องจากโรงเรียนจัดการเรียนการสอนเน้นหลักสูตรมาจากส่วนกลาง ไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้เด็กเริ่มไม่มีโอกาสร่วมในประเพณีของชุมชน ไม่รู้คุณค่าของประเพณี นอกจากนี้แล้วเมื่อเด็กเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่7จากโรงเรียนในหมู่บ้านแล้วได้มีโอกาสไปเรียนต่อในระดับจังหวัด ยิ่งทำให้เด็กห่างจากวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างมาก

คำพูดดังกล่าวสะท้อนถึงระบบการศึกษาที่แยกตัวออกจากวิถีชีวิตของชุมชน (โรงเรียนยังตั้งอยู่ในชุมชนแต่วิธีคิดในการจัดการศึกษาแยกตัวออกจากวิถีชีวิตของชุมชน)

“ ตีละอ่อนบ่าได้สนใจประเพณีและพิธีกรรมเก่าๆ เป็นเพราะละอ่อนต้องเข้าโฮงเฮียน บ่ามีโอกาสที่จะมาร่วมในงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ละอ่อนบ่าได้อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่จึงบ่าได้รับรู้ เมื่ออยู่ตีโฮงเฮียนครูได้แต่สอนตีเป็นวิชาการ บ่าได้สอนในเรื่องประเพณีและพิธีกรรมของหมู่บ้าน จึงยะให้ละอ่อนค่อยๆห่างออกไป “

กำนันอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว

ประมาณปี พ.ศ. 2511 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้สร้างโรงไฟฟ้านำเครื่องปั่นไฟฟ้า มาเดินเครื่องตั้งแต่เวลา 18.00 น. ถึง 24.00 น. ใช้ในบ้านวอแก้วและบ้านหลายทุ่ง แต่ก็ยังมีไฟฟ้าใช้ไม่ครบทุกหลังคาเรือน บางส่วนยังคงใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดเหมือนเดิม ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2525 จึงมีไฟฟ้าใช้ทั้งตำบล เมื่อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคขยายสายไฟฟ้าแรงสูงเข้ามา รายได้จากการปลูกอ้อย ยาสูบ ถั่วลิสง จึงได้นำไปซื้อ โทรศัพท์ พัดลม ตู้เย็น เครื่องเสียง และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ คนในชุมชนได้มีโอกาสรับรู้เรื่องราว ข่าวสาร ความบันเทิง ต่างๆ รวมถึงเด็กๆ ด้วย

ชาวบ้านบอกว่า ในอดีตถ้าจะมีการปรึกษาหารืออะไรกัน พ่อหลวง(ผู้นำชุมชน)จะตีเกราะไม้ที่บ้าน หรือให้พระตีกลองที่วัด ซึ่งจะเป็นสัญญาณบอกว่า วันนี้จะมีการประชุม ทุกคนเมื่อได้ยินสัญญาณจะรู้ทันที และวันนั้นจะต้องรีบกินข้าวเพื่อไปประชุม ทุกคนจะมาพร้อมหน้าพร้อมตากัน ต่อมาเมื่อเปลี่ยนเป็นการใช้เสียงตามสายในหมู่บ้าน ถ้าจะเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้านจะประกาศเสียงตามสายและจะบอกด้วยว่าวันนี้จะมีการประชุมเรื่องอะไร ชาวบ้านจะรู้ว่ามีการประชุมเรื่องอะไรบ้างถ้าไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับเขาก็จะไม่ไปร่วมประชุม ทำให้การประชุมชาวบ้านทุกวันนี้มีคนมาร่วมประชุมน้อยมาก

ในปี พ.ศ. 2514 สถานีอนามัยได้มาตั้งในตำบลวอแก้ว เมื่อเจ็บป่วยคนในชุมชนจึงได้รับการดูแลจากคนที่มีความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ สมุนไพรพื้นบ้านหรือวิธีการที่เคยใช้รักษาในยามเจ็บป่วยจึงค่อยๆ ถูกละเลยไป หากป่วยหนัก ก็จะไปที่โรงพยาบาลประจำอำเภอซึ่งห่างประมาณ 13 กิโลเมตร หรือโรงพยาบาลประจำจังหวัดซึ่งห่างประมาณ 25 กิโลเมตร

ประมาณปี พ.ศ. 2525 รถไถนา(ควายเหล็ก) ได้เริ่มเข้ามาแทนที่ควายที่ใช้ไถนา เพราะต้องการความรวดเร็วในการทำนา ที่ต้องทำให้ทันก่อนที่น้ำในนาจะหมด เมื่อมีคนเริ่มจึงมีคนตามจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุด ควาย คันไถ คราดไม้ จึงหมดความหมาย ทั้งยังเป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังได้เห็นและผูกพันไปตามกาลเวลา เมื่อความเจริญต่างๆ เข้ามาสู่ชุมชน คนในชุมชนมีเงินทองใช้สอยมากขึ้น จึงมีความต้องการความสะดวกสบายต่างๆ เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน

ในปี พ.ศ. 2539 บริษัทที่ได้รับสัมปทานติดตั้งโทรศัพท์จากองค์การโทรศัพท์จังหวัดจันทบุรี การใช้โทรศัพท์เข้ามาสู่ตำบลวอแก้ว ทำให้การติดต่อสื่อสารกับคนที่อยู่นอกชุมชนมีความสะดวกมากขึ้น จากเดิมที่มีเพียงการให้บริการจากไปรษณีย์เท่านั้น

7.2.3 ช่วงลูกหลานไปะก่านกรุงเทพฯ โฉนดที่ดินอยู่ดีธนาคาร

(เป็นช่วงที่สมาชิกในครอบครัวเริ่มออกจากชุมชนไปหางานทำต่างจังหวัด)

วิธีการผลิตแบบทุนนิยม ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ ทำให้ชาวบ้านมีเงินใช้จ่ายซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคมากขึ้น เมื่อการปลูกอ้อยประสบปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน จึงจำเป็นต้องเลิกปลูก ในปี พ.ศ. 2534-35 จึงทำให้เกิดการว่างงานขึ้นคนวัยแรงงาน จำนวนไม่น้อยที่ต้องออก

ไปขายแรงงานในเมือง หรือต่างจังหวัด ทั้งในโรงงานอุตสาหกรรมและงานก่อสร้าง ที่ดินนับพันไร่ที่เคยปลูกอ้อย จึงถูกทิ้งให้ว่างเปล่า ประกอบกับในขณะนั้น ภาวะเศรษฐกิจของประเทศดี การเงินสะพัด ธุรกิจก่อสร้างรุ่งเรือง จึงมีพ่อค้า นายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดิน โดยผ่านนายหน้าขายที่ดินในพื้นที่ ชาวบ้านที่มีที่ดินว่างเปล่าอยู่ไม่ได้ทำประโยชน์อะไร ประกอบกับรายได้ที่เคยได้จากการปลูกอ้อย ก็ไม่มี จึงยอมขายให้กับนายทุนเพื่อนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายในครอบครัว บางคนได้บุกเบิกที่ดินใหม่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนซึ่งเคยเป็นแหล่งอาหารหรือเป็นซุบเปอร์มาเก็ตของคนในชุมชน เพื่อที่จะนำที่ดินมาขายให้กับนายทุน ปัจจุบันที่ดินนับพันไร่จึงตกเป็นสมบัติของนายทุน ชาวบ้านที่เคยหาหน่อไม้ เห็ดป่า ผัก และผลผลิตจากป่าเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน บางส่วนนำมาขาย จึงไม่สามารถที่จะหาประโยชน์ได้อีกต่อไป

“ป่าเดียวลูกหลานไปยะก่านกรุงเทพฯ คนในหมู่บ้านกะยะก่านักขึ้น
แต่ป่ามีเงิน แหมป่าพอเป็นหนี้เป็นโดย ตะกอนใบไฉนดที่ดินอยู่กับบ้าน
ป่าเดียวกะก่านักกว่าเก่าแต่ไฉนดที่ดินอยู่ตีนนาคร เพราะทุกอย่างมันต้องใจเงิน”

แม่หลวงทา แบ่งวัน อายุ82ปี บ้านหมู่3

จากการที่สมาชิกในชุมชนเริ่มออกไปหางานทำไม่ว่าจะเป็นในเมือง หรือต่างจังหวัดเช่น เชียงใหม่และ/หรือกรุงเทพฯ ผลที่ตามมาคือคนเหล่านี้เริ่มห่างจากวิถีชีวิตชุมชนที่ตนเองเคยอยู่ ไม่ได้มีโอกาสร่วมในประเพณีต่างๆของชุมชน ผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนคือ ช่วง7-8ปีที่ผ่านมาคนในชุมชนติดเชื้อเอดส์เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันผู้ติดเชื้อเหล่านี้ส่วนมากเสียชีวิตแล้วผลกระทบที่เกิดขึ้นคือมีเด็กกำพร้าเป็นจำนวนมากที่ต้องอาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยายที่อายุมากแล้วและกลุ่มคนเหล่านี้ขาดการช่วยเหลือจากสมาชิกในชุมชน

7.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : ผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในผีปญา

วิถีชีวิตของคนในตำบลอ่าวแก้วในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องแต่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปซึ่งอยู่ในช่วงอยู่ดีมีสุข : อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินป่าลงห้วย ต่อมาการเปลี่ยนแปลงเริ่มมาเร็วขึ้นซึ่งอยู่ในช่วงยะก่านัก กะเป็นหนี้้นัก มาจนถึงช่วง20กว่าปีที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบันที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งอยู่ในช่วงลูกหลานไปยะก่านกรุงเทพฯ ไฉนดที่ดินอยู่ตีนนาคร

จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งสามช่วงดังกล่าวเมื่อนำมาเทียบกับปรากฏการณ์เรื่องผีปญาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงในประเด็นเรื่องผีปญาที่ชัดเจน ผู้ศึกษาขอใช้

เกณฑ์ที่คนในพื้นที่แบ่งการเปลี่ยนแปลงของผีป่วนเป็น 2 ยุคใหญ่ๆ คือ (5.3.1) ยุคลำบากกาย แต่มีความสุขใจ : ผีป่วนมากันลุ่มๆ และ (5.3.2) ยุคกำนัมนัก เพื่อเงินอย่างเดียว : ผีป่วนเหลือแต่ซาก

7.3.1 ยุคลำบากกาย แต่มีความสุขใจ : ผีป่วนมากันลุ่มๆ

(เป็นช่วงที่คนในชุมชนมีความมั่นใจในผีป่วนเพราะเชื่อว่าผีป่วนเป็นเจ้าหลอมวิถีชีวิต)

ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่ผีป่วนมีความรุ่งเรืองในตำบลวอแก้ว ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นและยึดถือผีป่วนเป็นหลัก เพราะระบบราชการยังเข้าไม่ถึงสมาชิกในหมู่บ้าน(ยังไม่มีการใช้ระบบราชการอย่างจริงจัง)เช่นการศึกษายังมีวัดเป็นศูนย์กลางทั้งในด้านการให้การศึกษาและการกลมเกลียวทางจิตใจ นอกจากวัดจะมีบทบาทดังกล่าวแล้ว ชุมชนยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของสมาชิกด้วยซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยได้จากประสบการณ์ตรงคือได้มีการทดลองปฏิบัติและได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เช่นการเข้าร่วมในประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการสังเกตและการจดจำ “ครูพักลักจำ” การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ค่อยๆ ซึมซับเข้าถึงจิตใจของคนได้ การปกครองมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการเพื่อความสงบสุขของคนในชุมชน เช่นพระดูแลเรื่องการศึกษา และประเพณี/พิธีกรรมทางศาสนา มีผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นผู้นำทางด้านพิธีกรรมอื่นๆ เช่นผู้นำในการทำประเพณีการเลี้ยงผีขุนน้ำ , การเลี้ยงผีเสื้อบ้านและการเลี้ยงผีป่วน ผู้นำในการรักษาโรคต่างๆ การจัดการระบบการใช้น้ำเพื่อการผลิต ชุมชนมีการจัดการโดยมีระบบเหมือนฝ่ายซึ่งมีผู้นำเช่นลำมน้ำเป็นผู้ดูแลจัดการ นอกจากนี้แล้วแต่ละชุมชนยังมีการแบ่งเป็นปึกคหรือแบ่งเป็นหมวดโดยมีหัวหมวด(ซึ่งแต่งตั้งโดยสมาชิกในกลุ่ม)เป็นผู้ดูแล เป็นต้น

เมื่อระบบราชการยังเข้าไม่ถึงสมาชิกในชุมชน ดังนั้นผีป่วนจึงเป็นทั้งกฎหมาย และเป็นระเบียบของสังคมเพื่อดูแลช่วยเหลือกันภายในกลุ่มเครือญาติ รวมทั้งเป็นโรงพยาบาลทางด้านจิตใจในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ดังเช่นจากคำบอกเล่าของแม่เกี้ยงคำหนึ่งในเก้าผีป่วนในตำบลวอแก้ว ว่า

“ฝนตก ฝนแล้ง ข้าวพอกิน ไม่พอกิน คนเจ็บ คนป่วย สัตว์เลี้ยงหายหรือล้มตาย คนในชุมชนตอนนั้นเชื่อว่าเป็นเรื่องการทำของผีสาธต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็นทำให้คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในเรื่องของผีดี หรือผีป่วน เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยสิ่งแรกที่คิดถึงคือผีป่วน มีการมาบอกขอความช่วยเหลือจากผีป่วนให้รักษาปกป้องให้หายจากการเจ็บป่วยในครั้งนั้นๆ”

เนื่องด้วยในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่ชีวิตความเป็นอยู่ต้องพึ่งพิงกับธรรมชาติ เป็นสังคมที่พึ่งพาตนเอง อยู่อย่างพอเพียงในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ผู้คนมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันกับธรรมชาติกับญาติพี่น้องทั้งใกล้และไกล มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาหารการกินเช่นข้าวทุกครอบครัวต้องมีการปลูกข้าวไว้กิน สำหรับกุ่ม หอย ปู ปลา สามารถหาได้จากในห้วย และไร่ นา

ส่วนผักต่างๆและเห็ดมีในป่า นอกจากนี้แล้วในป่ายังมีสมุนไพรที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ป้องกัน และรักษาโรคได้ด้วย สิ่งของดังกล่าวถ้ามีมากเกินไปจะมีการแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องหรือบางครั้งนำไปแลกเปลี่ยนกัน ในรอบปีชาวบ้านสามารถอยู่ได้โดยมีทั้งการพึ่งพิงธรรมชาติและการช่วยเหลือกันของสมาชิกในชุมชน ชุมชนในอดีตจึงเปรียบเสมือนซูเปอร์มาร์เก็ตของชาวบ้าน เพราะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินปลาลงห้วย

สภาพความเป็นอยู่ในตอนนั้นคนในชุมชนมีน้อย ยังไม่มีเครื่องทุนแรงมากนัก และต้องอาศัยน้ำฟ้า (น้ำฝน) เป็นหลัก การทำการเกษตรจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกันของญาติพี่น้อง ดังนั้นชาวบ้านต้องมีการวางแผนการช่วยเหลือกันทั้งในการปลูกและการเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “การเอามื้อ”

ดังนั้นการเลี้ยงผีปู่ย่าในเดือน 9 แรมหรือออก 13 ค่ำ ในครั้งนี้จะเป็นการเตรียมตัวและวางแผนในการทำงานเพื่อการผลิตร่วมกันของคนในเก้าผีปู่ย่าเดียวกัน มีการรวมกันเลี้ยงผีปู่ย่ามีการ “กินหอมต๋อมม่วน” ในบรรดาเครือญาติ แม่หลวงมูล อายุ 74 ปี ได้เล่าให้ฟังว่า

“คนมันตึงมากันลูปๆ ตึงละอ่อนคนใหญ่คนเฒ่า มากินหอมต๋อมม่วน มากะมากุยกั๊กที่บ้านเก้าผี เมื่ออีแม่เป็นละอ่อนได้กินหัวไก่นี้ดีใจขนาด ละอ่อนตึงลู่กันเหมก่อน”

ในวันดังกล่าวนอกจากจะมีประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าซึ่งเป็นระดับกลุ่มเครือญาติเดียวกันแล้ว ในระดับหมู่บ้านยังมีประเพณีการเลี้ยงผีเสื้อบ้านและการเลี้ยงผีขุนน้ำซึ่งเป็นระดับตำบลด้วย เพื่อขอให้ดูแลทั้งคนที่จะทำงานและบนบานศาลกล่าวต่อผีต่างๆเหล่านี้ให้ช่วยดูแลทั้งคนและข้าวกล้าหรือผลผลิตต่างๆที่จะเกิดขึ้น ให้อยู่ดีมีสุขไม่เจ็บป่วยและพืชผลงาม ได้ผลดี

สภาพเหล่านี้ทำให้เกิดความปรองดองกันในหมู่ญาติพี่น้อง ความสามัคคี และสภาพความเป็นอยู่อาจจะลำบากเรื่องการทำมาหากินแต่ทุกคนก็ได้อยู่กันพร้อมหน้า พ่อแม่และลูกมีความผูกพันกัน

ตำบลวอแก้วในอดีตไม่ใช่เป็นภาพที่สวยงามที่ไม่มีปัญหาใดๆเลย ทุกหมู่บ้านมีปัญหาทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม หรือสัตว์ป่าทำลายพืชผลเสียหาย ข้าวไม่พอกิน โรคภัยไข้เจ็บก็มีมาก ยารักษาโรคมีน้อย โรงพยาบาลอยู่ไกล การคมนาคมและการสื่อสารยากลำบาก และการลักขโมยก็มีเช่นกัน คนตำบลวอแก้วในอดีตแม้ว่าจะพบกับปัญหาต่างๆมากมาย แต่ปู่ ย่า ตา ยายของเขาก็สามารถฝ่าฟันปัญหาอุปสรรคต่างๆเอาชีวิตรอดมาได้ สามารถสร้างหลักปักฐาน(แบ่งบ้านแบ่งเหือน)ให้ลูกหลานอยู่ได้มาจนถึงทุกวันนี้ ที่เป็นเช่นนี้ได้เพราะในอดีตคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ (การพึ่งตนเองได้หมายถึงการแก้ไขปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเอง โดยการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ กับผู้คนในชุมชนและระหว่างชุมชน) ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นมีระบบการแก้ไขที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญของคนในอดีตโดยผ่านทางประเพณีและ/หรือพิธีกรรมต่างๆของคนในชุมชน แต่ละเดือนจะมีประเพณีและ/หรือพิธีกรรม

ต่างๆมากมายบางเดือนมีหนึ่งครั้งบางเดือนมีหลายประเพณี เพื่อสร้างสายใยร้อยรัดคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว

7.3.2 ยุคก่านมَنَّนั เพื่อเงินอย่างเดียว : ฝึปย่าเหลือแต่ซาก

(เป็นช่วงที่ความเชื่อมั่นในฝึปย่าเริ่มลดลง)

ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่1(พ.ศ.2504) เป็นต้นมา ทำให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วง40กว่าปีที่ผ่านมา (ความจริงวอแก้วในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงตลอดอย่างต่อเนื่องเพียงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงช้าๆค่อยเป็นค่อยไป คนในชุมชนชนบทค่อยๆเรียนรู้และปรับตัวตาม) ในสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการทำให้ทันสมัยซึ่งเป็นกระแสหลักที่มาในนามของการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแม้จะทำให้หลายอย่างในชุมชนดีขึ้น และสะดวกสบายขึ้นบ้าง แต่ภาพที่ชัดเจนที่สุดคือเมืองเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และเราก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองไม่มีผลต่อสังคมชนบท เนื่องจากการพัฒนาเมืองนั้นเกิดขึ้นจากการดูดซับทรัพยากรจากชนบททั้งในด้านกำลังคน และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ นอกจากการดูดซับทรัพยากรจากชนบทออกไปแล้วยังมีการนำแนวคิดเรื่องความทันสมัยมาใส่ให้กับคนในชุมชน ชนบทด้วย

หลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาการพัฒนาเพื่อความสะดวกสบายเริ่มเข้ามาในชุมชนมากขึ้น เช่นมีการทำถนนที่สามารถใช้รถในการเดินทางติดต่อกับภายนอกสะดวกขึ้น โรงเรียนแห่งแรกเกิดขึ้นในชุมชนเป็นโรงเรียนที่แยกออกจากวัด

“ตะกอนโรงเรียนกับวัดจะอยู่ดีเดียวกัน คือความรู้คู่คุณธรรม ,ศีลธรรมที่ผู้คนมีจิตใจ
อ่อนน้อม ต่อมาวัดกับโรงเรียนแยกกันคือต่างคนต่างไป คนกะบ่ามีคุณธรรมในใจ
นี่คือการเปลี่ยนแปลงในทุกวันนี้ “

กำนันอินจันทร์ ทนวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว

เด็กที่เคยไปเรียนในโรงเรียนวัดย้ายมาเข้าโรงเรียนที่สร้างขึ้นใหม่ เด็กเริ่มเข้าโรงเรียนมากขึ้น มีน้อยคนที่จะไม่ได้เข้าโรงเรียน ในช่วงแรกยังมีพระและปราชญ์ชาวบ้านเป็นครูสอนเด็ก ต่อมาเริ่มมีครูจากภายนอกและหลักสูตรการเรียนการสอนถูกออกแบบมาจากส่วนกลาง เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์ ละเลยภูมิปัญญาชาวบ้าน ครูมีหน้าที่สอนให้เด็กท่องจำเพื่อใช้ในการสอบ เด็กๆจึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมในประเพณี/พิธีกรรมที่เป็นของชุมชน บทบาทของชุมชนในการกล่อมเกลாதงสังคมจึงค่อยๆหายไป เด็กๆไม่เชื่อและดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง(หาว่าพ่อแม่ตนเอง

งมมาย) คุณค่าที่เด็กเคยได้รับทางด้านจิตใจที่ได้รับโดยที่ไม่รู้ตัวดังเช่นในอดีตก็ไม่ได้เกิดขึ้น เด็กถูกพรากออกจากชุมชนไปเรียนเรื่องราวของคนอื่นที่ไม่ใช่เรื่องของตนเอง ดังคำสะท้อนของคนในชุมชน

“คิดว่าปัจจุบันนี้คนมีการศึกษาเล่าเรียนนี้ก้าวหน้าไปละ พอเรียนวิทยาศาสตร์กามันจะว่าละอันนี้เป็นของบ่จริง ละอ่อนกับไสยศาสตร์ก็เลยเฉยๆไป อย่างวิทยาศาสตร์นี้เป็นยะหื้อฝนตกได้เขาเลยไปทางนั้นเหี้ย พอละอ่อนมาหั้นคนเฒ่าคนแก่จะเขาบอกว่าคนหัวโบราณ คนเก่าคนแก่ เขาไปอู้เขาๆกะบ่เชื่อ มันเลยห่างไปดี๊ๆ”

พ่อนานยาย เมืองมูล อายุ 58 ปี บ้านทุ่งหก หมอเมื่อ

การรับรู้สิ่งใหม่ๆที่สามารถเห็นได้ด้วยตาและต้องพิสูจน์ได้นั้นเริ่มเข้ามาอยู่ในจิตใจของคนรุ่นใหม่แทนที่ความเชื่อแบบเก่าที่มองไม่เห็นด้วยตา เช่นเมื่อเจ็บป่วยก็มีสถานพยาบาลสมัยใหม่ เช่นสถานอนามัย หรือโรงพยาบาล ความคิดของคนในชุมชนก็เปลี่ยนจากเดิมที่เมื่อเจ็บป่วยจะคิดถึงผีป่าหรือผีป่วน ก็คิดถึงหมอคิดถึงโรงพยาบาลก่อน เมื่อไม่หายจริงแล้วก็ค่อยย้อนกลับมาถามหมอเมื่ออีกที ความคิดเช่นนี้เริ่มเกิดขึ้นกับผู้ที่มีการศึกษา ดังเช่นเมื่อคณะกรรมการสภာวัฒนธรรมตำบลและแกนนำสมาชิกในชุมชนเลือกประเพณีการเลี้ยงผีป่วนเพื่อทดลองรื้อฟื้น/สืบทอด มีครูบางคนไม่เห็นด้วยและบอกว่า

“เป็นเรื่องโบราณไม่สมควรมาสอนเด็กในยุคโลกาภิวัตน์ เพราะสมัยนี้เป็นสมัยเทคโนโลยี เขาเรียนคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต กันแล้วเราจะมาสอนเรื่องงมมายแบบนี้ไม่ไหวแน่”

หรือในกรณีของแม่เกียงคำ ที่เป็นเจ้าผีป่วน โดยสมาชิกในกลุ่มได้ตกลงกันว่าจะมีการออมเงินเพื่อทำเป็นกองทุนในการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มฯ เมื่อสมาชิกกลุ่มรวบรวมเงินกันได้แล้วและตกลงกันว่าตั้งชื่อ“กลุ่มผีป่วน” แม่เกียงคำเป็นคนนำเงินไปฝากธนาคาร แต่เจ้าหน้าที่ธนาคารมองว่าเป็นเรื่องงมมาย

ต่อมาไฟฟ้าก็เข้ามาในชุมชนความต้องการความเป็นตัวของตนเองมากขึ้น มีเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เช่น ทีวี ซึ่งเป็นตัวตัดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือแม้กระทั่งในบ้านเป็นอย่างดี ดังคำกล่าวของแม่มูลว่า

“ละอ่อนบ่เดียวมันใจบ่ได้ เวลามันได้ดูทีวีแล้วมันแทบปากินข้าวกินน้ำเลยว่ายังมันตึงบ่ฟัง ”

จากคำสะท้อนดังกล่าวนี้ทำให้เห็นความเป็นตนเองและไม่เชื่อฟังคนสูงอายุมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งตรงกับแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์"ทางโลก/ทางธรรม" ที่ว่าสถาบันสื่อมวลชนเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเพราะสถาบันสื่อมวลชนมีองค์ประกอบย่อยทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นคำสอน องค์กร บุคลากร กิจกรรม วัตถุ และหน้าที่ที่สามารถเข้ามาเปลี่ยนแปลงสถาบันเดิมได้ และเมื่อมีสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกมากขึ้นความต้องการใช้เงินก็มามากขึ้น ในช่วงดังกล่าวเริ่มมีการส่งเสริมให้ปลูกพืชพาณิชย์เช่นอ้อยและยาสูบ (เป็นการทำเกษตรแบบพันธสัญญา) ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการลงทุนเป็นจำนวนมากดังนั้นต้องมีการขยายพื้นที่ มีการใช้สารเคมี มีการใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ฯลฯ เมื่อมีเงินไม่พอดึงดูดโดยการนำเอกสารสิทธิ์ที่ดินไปจำนอง แรงงานที่ต้องใช้เป็นจำนวนมากเมื่อแรงงานในครอบครัวทำไม่ทันก็ต้องมีการจ้างแรงงานเกิดขึ้น และเริ่มมีการใช้เครื่องทุ่นแรงต่างๆ เช่นรถไถนาเดินตาม และรถแทรกเตอร์ เป็นต้น วัฏจักรการผลิตต่างๆรวมทั้งราคาของผลผลิต จะถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลางหรือบริษัท ดังนั้นการผลิตบางครั้งทำให้ชาวบ้านต้องขาดทุน เมื่อชาวบ้านขาดทุนบางคนต้องการทดลองอีกเพื่อความฝันจะเป็นจริง(จะได้มีเงินมากๆ) ก็ต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนอีกครั้ง บางคนคิดว่าไม่ไหวแล้วลูกหลานที่อยู่หมู่บ้านไม่มีอะไรทำประจวบกับยังมีหนี้สินไม่รู้จะหาเงินที่ไหนมาใช้หนี้ ภัยแรงงานในครอบครัวก็จำเป็นจะต้องอพยพไปหางานทำในเมือง

เมื่อคนในชุมชนเริ่มสูญเสียที่ดิน เป็นหนี้สินเพราะลงทุนล้มเหลวปีแล้วปีเล่า แล้วยังมาสูญเสียความสัมพันธ์อันเคยเป็นสายใยชีวิต เช่นความสัมพันธ์ในครอบครัวพ่อแม่เริ่มไม่มีเวลาให้ลูกเพราะต้องทำงานหนักแข่งกับเวลาเพื่อหาเงิน สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องทำงานเพราะมีหนี้สินโดยเฉพาะเยาวชนหนุ่มสาวที่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่น สูญเสียความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องกับชุมชนและกับธรรมชาติ เพราะแต่ละครอบครัวต้องทำงานหนักมากขึ้นเพื่อหาเงินมาเสพสุขทางวัตถุ ให้เป็นคนทันสมัยตามกระแสหลัก ทำให้ไม่มีเวลาอุทิศถึงชีวิตทั้งครอบครัวและแม้แต่คนในครอบครัวของตนเองก็ตาม

“ตั้งวันนี้แจ้งباءแจ้งต้องออกจากบ้านไปะก้านแล้ว บ่ามีเวลาคุยกับคนในครอบครัว บ่ามีเวลาที่จะมานั่งอู้คุยกับชาวบ้าน บ่ามีเวลาคิดถึงคนอื่นเลย เพราะก้านมันนัก เพื่อเงินอย่างเดียว”

นายมงคล ช่างลัก อายุ 44 ปี บ้านหมู่ 3

เมื่อชีวิตของชาวบ้านต้องผูกพันกับการทำงานเพื่อหาเงินแบบหามรุ่งหามค่ำ การแข่งขันก่อเกิดขึ้นในชุมชน ญาติพี่น้องที่เคยช่วยเหลือกันในเรื่องของแรงงานก็เริ่มที่จะมองเรื่องความมากนักน้อย ความคุ้มค่า ความไม่คุ้มค่าเกิดขึ้น ดังที่ลุงศรีวันบอกว่า

“คนบ้าเดี๋ยวเขาก็กลัวเสียเปรียบกัน ถ้าบอกเขาหือไปเอามือบางคนก็ว่าของมันนักกว่าของเฮาไปจួយมันแล้วมันมาตอบมือเฮามันแล้ววันเฮาก็เสียเปรียบ เขาจึงบอกว่าจ้างเอามันสบายใจดี”

คำพูดดังกล่าวชี้ชัดให้เห็นถึงระบบ “เงินคือพระเจ้า” ทำให้คนมองทุกอย่างต้องเป็นเงินแม้แต่วัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นเบ้าหลอมวิถีชีวิต ชาวบ้านก็เชื่อมโยงเข้ากับเรื่องเงิน เมื่อทุกอย่างต้องมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนเรื่องน้ำใจ และเรื่องความเสียสละเพื่อส่วนรวมได้หดหายไป ดังนั้นเราจึงพบเห็นการจัดงานเกี่ยวกับประเพณี/วัฒนธรรมชุมชนจะทำ “พอเป็นพิธี” เท่านั้น คำถามที่ตามมาคือถ้าสถานการณ์ของชุมชนเป็นเช่นนี้ และผู้ศึกษาเชื่อว่าชุมชนอื่นๆก็คงไม่แตกต่างจากที่นี่มากนัก อนาคตชาวบ้านจะอยู่กันอย่างไรมีทุกอย่างขึ้นอยู่กับเงินอย่างเดียว

7.4 สรุป

- ในอดีตชาวบ้านมีพื้นที่ / เวทีสาธารณะ เช่นลานกลางหมู่บ้านหรือลานวัดหรือการจัดงานประเพณีต่างๆ พื้นที่เหล่านี้จะเป็นเวทีการพบปะกันของคนทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้น เวทีเปิดโอกาสให้ปราชญ์ชาวบ้าน และคนเฒ่าคนแก่ได้มีโอกาสปรึกษาหารือกัน หรือเป็นเวทีถ่ายทอดองค์ความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือสำหรับอบรมสั่งสอนลูกหลาน

วิถีชีวิตของชาวบ้านในช่วงนี้เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ ทำให้ชาวบ้านมีเวลาในการที่จะคิด ทบทวนและปรับเปลี่ยนการจัดประเพณี/พิธีกรรมต่างๆให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในช่วงนั้นๆ

ประเพณี/พิธีกรรมจึงเป็นเบ้าหลอมเพื่อการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ของคนในชุมชน

- ในช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เชื่อว่า วัฒนธรรมของชาตินั้นจำเป็นต้องมี “วัฒนธรรมเดียว” (Culture) แต่ในขณะที่ความเป็นจริงของสังคมไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น วัฒนธรรมชนชั้นสูง วัฒนธรรมชาวนา และวัฒนธรรมกลุ่มย่อยต่าง ๆ ดังนั้น จอมพล ป.จึงดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนแต่เฉพาะ “วัฒนธรรมแห่งชาติหรือวัฒนธรรมของรัฐที่เน้นวัฒนธรรมเชื้อผู้นำ” (รูปแบบสูงสุดของวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม) กด กีบและทำลายวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ เช่นในภาคเหนือให้มีการเผาใบลานบันทึกพระธรรมที่เป็นภาษาล้านนาให้หมด เป็นต้น นั่นคือการใช้กลยุทธ์แบบเข้าแทนที่(substitution) คือกวาดของเก่าทิ้งให้หมด แล้วใส่ของใหม่ลงไปทั้งหมด

วิธีการปฏิบัติเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมย่อยต่างๆเริ่มขาดความมั่นใจในการยึดถือและปฏิบัติในวัฒนธรรมย่อยของตนเอง

ต่อมาเมื่อประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ การพัฒนาประเทศเน้นด้านเศรษฐกิจ กระแสทุนนิยมจากภายนอกจึงเริ่มพัดโหมกระหน่ำเข้าสู่ชุมชน ชาวบ้านรับกระแสทุนนิยมเต็มที่ ผลที่ตามมาคือชาวบ้านต้องทำงานหนักมากขึ้น ไม่มีเวลาให้กับญาติพี่น้อง เป็นปัจเจกมากขึ้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มหายไป ประเพณี/พิธีกรรมที่เคยเป็นบ้านหลอมชีวิตและในช่วงที่ผ่านมาเริ่มขาดความมั่นใจแต่ในช่วงวิกฤตเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านยังขาดความมั่นใจมากขึ้น เราจึงพบเห็นการจัดประเพณี/พิธีกรรมของชาวบ้านที่ทำ “พอเป็นพิธี” นั่นคือเน้นเฉพาะที่เป็น “รูปแบบ” เท่านั้น ส่วน “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ได้หายไป

- ดังนั้นกระบวนการสร้างความมั่นใจให้ “เจ้าของวัฒนธรรม” จึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก และเมื่อความมั่นใจเริ่มกลับคืนมาสู่ชาวบ้านแล้ว การรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อให้รับใช้ชาวบ้าน (เจ้าของวัฒนธรรม) นั้นไม่ใช่เรื่องยากสำหรับชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม

บทที่ 8

กระบวนการทดลองรื้อฟื้น ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

เมื่อชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อที่จะทำการทดลองรื้อฟื้น ในบทนี้จะเสนอให้เห็นขั้นตอน/กระบวนการดำเนินกิจกรรม การทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ในบทนี้มีประเด็นที่จะนำเสนอ ดังนี้

8.1 กระบวนการดำเนินกิจกรรม

8.2 "รูปแบบ"และ"คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย" ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

8.2.1 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหา ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

(1.1) ก่อนวันทำพิธี

(1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

8.2.2 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหา ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

(1.1) ก่อนวันทำพิธี

(1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

8.2.3 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินกิจกรรม

. กระบวนการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

(1) ข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ใช้ในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

(1.1) ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและอนาคต

(1.2) ข้อมูลตำบลในฝัน

(1.3) ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง

(1.4) องค์ประกอบย่อยของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

(2) การมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่มต่างๆ

(2.1) โรงเรียน

(2.2) ชุมชน

(2.3) กลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลอง

ข. ผลที่เกิดขึ้น (รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า) เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

(1.1) ก่อนทำพิธีกรรม

(1.2) วันทำพิธีกรรม

(1.3) หลังวันทำพิธีกรรม

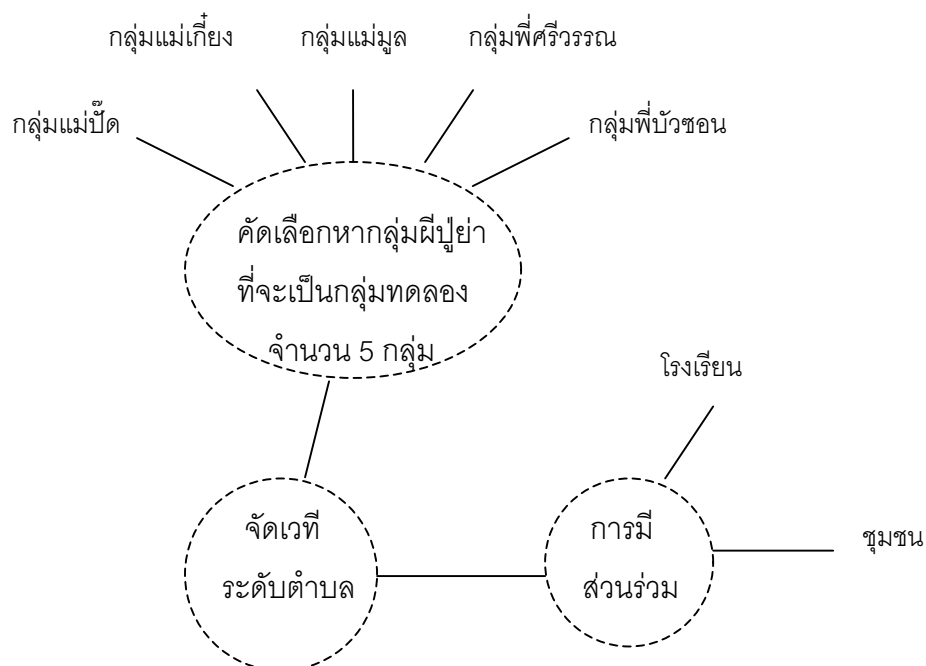
(2) ภาพรวมการสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : เมื่อผ่านกระบวนการรื้อฟื้นมาแล้ว

8.3 สรุป

รายละเอียดมีดังนี้

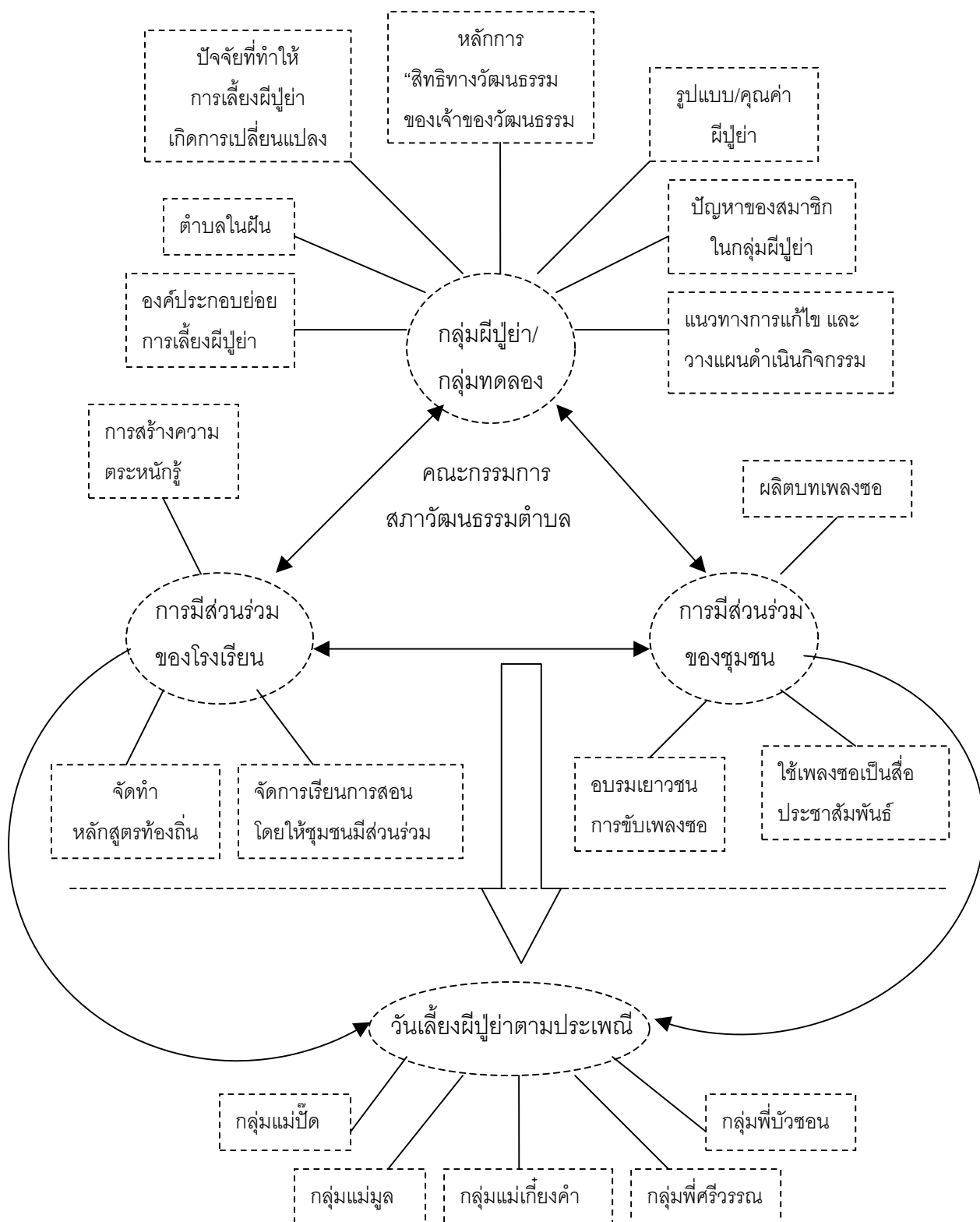
8.1 กระบวนการดำเนินกิจกรรม

- จัดเวทีระดับตำบล เพื่อคัดเลือกกลุ่มผีปู่ย่าที่จะเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 5 กลุ่ม และเพื่อหาแนวร่วมจากโรงเรียนและชุมชน โดยใช้ฐานข้อมูลจากปัจจัยที่ทำให้

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลงและข้อมูลจากองค์ประกอบย่อย
ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- จัดเวทีครูแกนนำเพื่อร่วมกันรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยมีกิจกรรมต่างๆ
เช่น การสร้างความตระหนักรู้เรื่อง"รูปแบบ"และ"คุณค่า"ของประเพณีการเลี้ยง
ผีปู่ย่า อบรมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และครูจัดการเรียนการสอนเรื่อง
ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม
- จัดเวทีศิลปินพื้นบ้านและเยาวชนเพื่อร่วมกันรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า มีกิจ
กรรมต่างๆเช่น การผลิตบทเพลงขอเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า การอบรมการ
ขับชอให้กับเยาวชน และการใช้บทเพลงขอเป็นสื่อประชาสัมพันธ์
- จัดเวทีกลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองครั้งละ1กลุ่ม เพื่อให้สมาชิกร่วมกันวิเคราะห์
ปัญหาและการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา

- ในวันทำพิธีเลี้ยงผีป่วนตามประเพณี กลุ่มผีป่วนที่เป็นกลุ่มทดลองทั้ง5กลุ่มได้มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่แต่ละกลุ่มได้วางแผนไว้

8.2 "รูปแบบ" และ "คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย" ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ในการนำเสนอประเด็นวิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจะแบ่งเป็น 3 ช่วง โดยใช้เกณฑ์เรื่องก่อนและหลังที่โครงการวิจัยเข้าไปดำเนินกิจกรรม

8.2.1 วิธีการรูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต: วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

8.2.2 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหา ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

8.2.3 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินกิจกรรม

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบส่วนที่เป็น "รูปแบบ" และ "คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย" ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (อดีต / ก่อนโครงการเข้าไป/โครงการดำเนินกิจกรรม)

ช่วงเวลา ประเด็น	อดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (ปี พ.ศ. 2520 ถึงก่อนโครงการวิจัยเข้า)	เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน (ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2547)
รูปแบบ ก่อนวันทำพิธี	<ul style="list-style-type: none"> -สมาชิกในครอบครัวร่วมกันเตรียมสิ่งของเช่นไข่หัว -มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีปู่ย่าจากปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อ แม่สู่ลูกหลาน 	<ul style="list-style-type: none"> -สมาชิกในครอบครัวไม่มีกิจกรรมใดๆ 	<ul style="list-style-type: none"> -สภาพวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วม -แกนนำแต่ละกลุ่มผีปู่ย่ามีการวางแผนงาน มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีปู่ย่า
วันทำพิธี	<ul style="list-style-type: none"> -สมาชิกทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้นมาร่วมในพิธี -มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีปู่ย่าในแนวคิด "สัญญาประชาคม" ทั้งที่เป็น "รูปธรรม" และ "นามธรรม" 	<ul style="list-style-type: none"> -สมาชิกที่มาร่วมมีจำนวนลดลงมาก ส่วนมากเป็นผู้หญิงและเป็นผู้สูงอายุ -พิธีกรรมเน้น "รูปแบบ" ไม่มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีปู่ย่า 	<ul style="list-style-type: none"> -สมาชิกที่มาร่วมมีทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้น -มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีปู่ย่าในแนวคิด "สัญญาประชาคม" ทั้งที่เป็น "รูปธรรม" และ "นามธรรม"
หลังวันทำพิธี	<ul style="list-style-type: none"> -มีการยึดถือปฏิบัติตาม "สัญญาประชาคม" ที่ให้ในวันเลี้ยงผีปู่ย่า -ในชั้นแรก สมาชิกในครอบครัวเช่นพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ช่วยกันควบคุม/ดูแลลูกหลาน -ในชั้นที่สองมีกำลังผีที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันช่วยดูแล และควบคุมสมาชิกทั้งหมดให้ปฏิบัติตามกฎ 	<ul style="list-style-type: none"> -ไม่มีกิจกรรมใดๆ -ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่และกำลังผีไม่มีบทบาทใดๆทั้งสิ้น 	<ul style="list-style-type: none"> -สภาพวัฒนธรรมมีเวทีต่อเนื่อง -แต่ละกลุ่มผีปู่ย่ามีการติดกิจกรรมที่ต่อเนื่องเพื่อดูแล/พัฒนาลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

ช่วงเวลา ประเด็น	อดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (ปี พ.ศ. 2520 ถึงก่อนโครงการวิจัยเข้า) (ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2547)	เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน
คุณค่า/เนื้อหา การควบคุมดูแลกลุ่	-แต่ละกลุ่มมีผู้นำที่มีกฎระเบียบในการควบคุมสมาชิกในกลุ่มโดยเฉพาะการดูแลผู้หญิง -สมาชิกทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด	-แต่ละกลุ่มไม่มีการพูดคุยถึงกฎระเบียบของกลุ่มผู้นำของตนเอง	-แต่ละกลุ่มมีผู้นำร่วมกันหรือพี่น้องจะเบียบที่เคยมี และร่วมกันปฏิบัติโดยเน้น “ การดูแลกลุ่ ”
การช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม	-เน้นสำนึกร่วม สมาชิกทุกคนควรที่อยู่ในกลุ่มมีผู้นำเดียวกันต้องมาร่วมวางแผน”การเอามือ”เพื่อการผลิตทางการเกษตร	-ไม่สร้างสำนึกร่วม เป็นปัจเจก เงินคือพระเจ้า ไม่มีการช่วยเหลือกันของสมาชิกในกลุ่มมีผู้นำเดียวกัน	-เน้นการสร้างสำนึกร่วมเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
“กินหอมต่อมม่วงน”	-เน้นสำนึกร่วม ของสมาชิกในกลุ่มมีผู้นำเดียวกันคือทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน , ความรักความห่วงใยและความสนทนารื่นเริง	-สนทนารื่นเริง	-เน้นสำนึกร่วม ของสมาชิกในกลุ่มมีผู้นำเดียวกันคือทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน , ความรักความห่วงใยและความสนทนารื่นเริง
ด้านจิตใจ	-เป็นที่พึ่งทางใจของสมาชิกทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้น	-เป็นที่พึ่งทางใจเฉพาะคนบางกลุ่ม	-เป็นที่พึ่งทางใจให้กับสมาชิกในกลุ่มทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้น

ช่วงเวลา ประเด็น	อดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (ปี พ.ศ.2520 ถึงก่อนโครงการวิจัยเข้า)	เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน (ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ.2547)
ผู้ที่เกี่ยวข้อง เก้าผี (ต้นตระกูล / คนเริ่ม ต้นกลุ่มผีป่วน)	-เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีป่วน , คอยดูแลดูและหึงผี ดูแลสมาชิกในกลุ่มให้มีการช่วยเหลือกัน และเป็นผู้สืบทอดความเชื่อ/อุดมการณ์ของผีป่วน	-เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีป่วน , คอยดูแลดูและหึงผี , เป็นผู้สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีป่วน	-เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีป่วน , คอยดูแลดูและหึงผี ดูแลสมาชิกในกลุ่มให้มีการช่วยเหลือกัน และเป็นผู้สืบทอดความเชื่อ/อุดมการณ์ของผีป่วน -เป็นผู้ที่มีบทบาทในการประสานงานกับแกนนำ(กำลังผี)ในกลุ่มของตนเองเพื่อให้เกิดเวทีการพูดคุย วางแผนและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
ผู้ทำพิธี	-เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีป่วน และเป็นผู้สืบทอดความเชื่อ/อุดมการณ์ของผีป่วน	-เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีป่วน ,เป็นผู้สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีป่วน	-เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีป่วน และเป็นผู้สืบทอดความเชื่อ/อุดมการณ์ของผีป่วน -เป็นผู้ที่มีบทบาทในการร่วมวางแผนและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

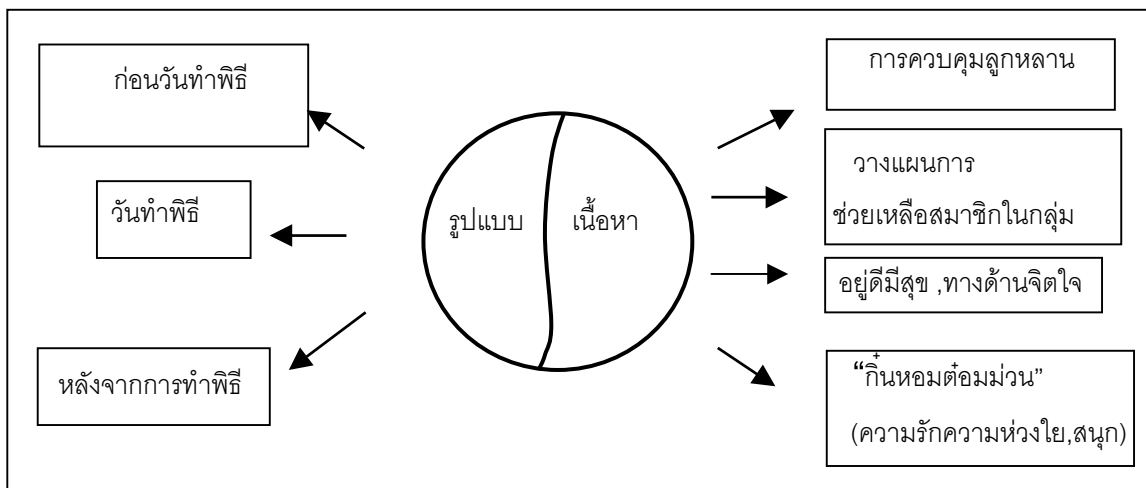
ช่วงเวลา ประเด็น	อดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (ปี พ.ศ. 2520 ถึงก่อนการวิจัยเข้า) -ไม่มีหน้าที่อะไรเหลือเลย -ส่วนมากไม่ได้เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า	เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน (ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2547) -เป็นกลไกหลักในการคิด/วางแผนร่วมกับ เจ้าผี/ผู้ทำพิธี,เป็นผู้ประสานงานระหว่าง เจ้าผีกับสมาชิกในกลุ่ม, เป็นคนที่คอยดูแล ให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎระเบียบ -เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
กำลังผี (แกนนำหลัก)	-เป็นกลไกหลักในการคิด/วางแผนร่วมกับเจ้าผี/ผู้ทำ พิธี,เป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าผีกับสมาชิกใน กลุ่ม, เป็นคนที่คอยดูแลให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ	-เข้าร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปี (มีจำนวนน้อยมากส่วนมากมีเฉพาะผู้ หญิง) -เด็กและเยาวชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมใน พิธีกรรม	-มาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีทั้ง ผู้สูงอายุ พ่อบ้าน แม่บ้าน เด็กและเยาวชน -ร่วมคิดวางแผนและดำเนินกิจกรรมของ กลุ่มเพื่อการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มและ เพื่อดูแล/พัฒนาลูกหลาน -ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่สมาชิกร่วมกันคิด ขึ้นมา
ลูกหลาน (สมาชิก)	-ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเคร่งครัด,มา ร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปี,ถ่ายทอดอุดม การณ์ของผีปู่ย่าและความศรัทธาในครุฑบควัว	-ไม่มีบทบาทหน้าที่	-ร่วมคิด วางแผนและดำเนินกิจกรรมกับ เจ้าผี กำลังผีและลูกหลานแบ่งในกลุ่ม -เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ช่วงเวลา ประเด็น	อดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (ปี พ.ศ.2520 ถึงก่อนโครงการวิจัยเข้า)	เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน (ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ.2547)
สภาวัฒนธรรมตำบล			-ถ่ายทอดอุดมการณ์ของหมู่บ้านสู่สมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน
	-อดีตยังไม่มีสภาวัฒนธรรมตำบล	-ไม่มีบทบาทหน้าที่	-เป็นกลไกหลักในการประสานงานกับกลุ่มองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ -เปิดพื้นที่เวทีระดับหมู่บ้านและตำบลเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกสภาวัฒนธรรมตำบล, ปราชญ์ชาวบ้าน, แกนนำกลุ่มหมู่บ้านและสมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญของสื่อพื้นบ้านโดยเฉพาะการเลือกหมู่บ้านเพื่อทำการทดลองรื้อฟื้น -ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม

ช่วงเวลา ประเด็น	อดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (ปี พ.ศ.2520 ถึงก่อนโครงการวิจัยเข้า)	เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน (ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ.2547)
องค์การบริหารส่วน ตำบล	-อดีตยังไม่มีการบริหารส่วนตำบล	-ไม่มีบทบาทหน้าที่	-เป็นกลไกร่วมกับสภาวัฒนธรรมตำบลในการประสานงานกับกลุ่ม/องค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ -ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม -เป็นองค์กรที่สนับสนุนกิจกรรมของสภาวัฒนธรรมตำบล
โรงเรียน	-ไม่มีบทบาทหน้าที่	-ไม่มีบทบาทหน้าที่	-สนับสนุนและปฏิบัติตามนโยบาย/กิจกรรมของสภาวัฒนธรรมตำบล -จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและจัดการเรียนการสอนเรื่องผีป่วนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม -ให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน

รายละเอียด วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของแต่ละช่วง

8.2.1 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล การจัดเวทีเสวนากลุ่มย่อยและการจัดเวทีระดับตำบล สามารถสรุปวิธีการ รูปแบบและเนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีตแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

(1.1) ก่อนวันทำพิธี

(1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

(1.1) ก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า 1 หรือ 2 วัน แก้วผีจะไปหาผู้ทำพิธีกรรมที่บ้านหรือบางครั้งผู้ทำพิธีกรรมจะไปหาแก้วผีที่บ้าน เพื่อพูดคุยปรึกษากันส่วนมากเป็นการย้ำเตือนว่าจะถึงวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าแล้ว

ที่บ้านแก้วผีมีการเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในการเซ่นไหว้เท่าที่บ้านตนเองมีอยู่ ไม่ต้องไปหาซื้อมาจากที่อื่น บางคนมีการทำความสะอาดหิ้งผี ตูบผีหรือห่อผี ส่วนสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันจะรู้ว่าวันพรุ่งนี้เป็นวันเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มของตนเอง ไม่ต้องมีใครมาบอกกล่าวหรือย้ำเตือน โดยรู้ด้วยความศรัทธาและจิตสำนึกว่าตนเองจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้างเมื่อจะถึงวันเลี้ยงผีปู่ย่า

“ผมว่าดีต่อก่อนเป็นพากันมาอย่างพร้อมเพียง อย่างหนึ่งคือมีความเชื่อเดียวกัน
และมันฝังอยู่ในใจแล้ว”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก
ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

แต่ละครอบครัวสมาชิกจะมีหน้าที่เช่นพ่อกาไก่ ปู่ย่า ตายายหรือแม่ช่วยกันจัดเตรียม
ดอกไม้ บางครอบครัวทำขนมด้วย ช่วงนี้จะมีการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเด็ก
ผู้หญิงให้รักนวลสงวนตัว และสอนลูกหลานไม่ให้ไปทำผิดผีด้วย

“ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า กลางคืนนี้แม่ลูกเป็นจะช่วยกันกว่นขนมเพื่อเอามาหอมให้ปู่ย่าได้กิน
ตอนนี้ลูกจะถามเขาว่าอ๊แม่ยะขนมไปหยัง เขากะได้บอกฮื้อลูกหลานให้เรื่องผีปู่ย่า
บะเดียวบ่ต้องยะมันมีขาย แล้วกะเฮบาค่อยว่างโดย แต่ก่อนเป็นบ่ามีส่วนยา
บ่าเดียวเฮามีสวนยาต้องยะก้าน”

นางเลี่ยม จันตา อายุ 69 บ้านน้ำจำ ผู้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

(1.2) วันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า สมาชิกกลุ่มผีเดียวกันแต่ละครอบครัวเมื่อรับประทาน
อาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อและแม่จะพาลูกหลาน นำสิ่งของเช่นไก่ หรือไข่ ข้าวตอก
ดอกไม้และสิ่งของอื่นๆที่คิดว่าจำเป็นจะต้องใช้ในการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า และมีอยู่ในบ้านของตนเอง
เช่นพืชผักที่จะใช้ในการทำอาหาร เป็นต้น นำสิ่งของดังกล่าวไปที่บ้านเก่าผีของตนเอง

“ตะกอนพอถึงวันเป็นตังมากันลุ่มๆ บ่ต้องบอกบ่ต้องฮ้องหา”

นางมอย เตชะ อายุ 77 ปี บ้านทุ่งหก สมาชิกกลุ่มผี

ในวันเลี้ยงผีปู่ย่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

- การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่บ้านเก่าผี สมาชิกที่มาก่อนจะ
ช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของ เช่นเตรียมเถาไผ่ดอกไม้ ข้าวสารและธูปสำหรับไหว้ผีปู่ย่าวางไว้ที่หน้าหิ้ง
ผี ถ้าหิ้งผีปู่ย่ามีหนึ่งหิ้งก็จะจัดเตรียมเถาสำหรับไผ่ดอกไม้ ธูป ข้าวสารและเถาสำหรับอาหารเพียง
หนึ่งเถา ถ้าหิ้งผีปู่และผีย่าแยกกันก็จะจัดเตรียมเถาสำหรับไผ่ดอกไม้ ธูป ข้าวสารและเถาสำหรับ
อาหารสองเถาแยกกัน

เมื่อสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันมาถึงบ้านเก่าผีแล้วจะนำสิ่งของที่จะใช้เช่นไห้มารวมกันแต่ละ
จุดเช่น ข้าวเหนียวหนึ่ง ไก่หรือไข่ และ/หรือสิ่งของอื่นๆที่เตรียมมาเช่นเหล้า ผลไม้ ขนมหรือพืชผัก
ต่างๆ จะเอาไปไว้รวมกันที่หลังบ้าน ส่วนดอกไม้ ธูปและข้าวสารจะนำไปไว้ในเถาที่เตรียมไว้ที่

บริเวณด้านหน้าหิ้งผีปู้ย่า และจะมีการบอกกล่าว/แจ้งให้ผีปู้ย่ารับรู้ว่าคุณได้มาร่วมในพิธีครั้งนี้ด้วย หรือถ้ามีญาติพี่น้องคนใดไม่ได้มาร่วมแต่ฝากของมา ผู้ที่นำสิ่งของมานั้นก็จะบอกให้ผีปู้ย่ารับรู้ด้วย

“ผีปู้ย่าเอ๋ยวันนี้ลูกได้เอาสิ่งของมาช่วยกินหอมต้อมม่วนโดยเนอ
บ่า(บอกชื่อ)...อี(บอกชื่อ)...มันบ่าได้มามันอยู่ไกล มันกะฝากของมากินหอมต้อมม่วน
โดยกิน”

นางมอย เตชะ อายุ 77 ปี บ้านทุ่งหก
ผู้ที่เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู้ย่า กลุ่มแก๊ผีแม่เลี่ยม

จากนั้นสมาชิกที่มาในงาน(ส่วนมากเป็นผู้หญิง)กลุ่มหนึ่งจะช่วยกันฆ่าไก่ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะช่วยกันเตรียมเครื่องที่ใช้ในการทำอาหารเช่นพริกแห้ง หอมแดง กระเทียม ข่า ตะไคร้ เม็ดมะเขือ (พืชสมุนไพรภาคเหนือ) ทั้งหมดนำไปคั่วและตำให้ละเอียดรวมเรียกว่า“น้ำพริกย่ำจิ้นไก่” อาหารที่ทำจะมีเพียงชนิดเดียวคือยำไก่(ยำจิ้นไก่)ตามสูตรภาคเหนือ

วิธีการทำยำจิ้นไก่ คือเอาไก่เป็นตัวที่สมาชิกลำนำร่วมไปต้มให้สุก จากนั้นช่วยกันฉีกไก่เป็นชิ้นเล็กๆพอคำจนหมดทุกตัว นำไก่ที่ฉีกเป็นชิ้นๆไปใส่รวมกันในหม้อใบใหญ่ เอาเครื่องแกงที่เตรียมไว้แล้วมาผสมกับไก่ในหม้อเติมน้ำที่ใช้ต้มไก่พอขลุกขริก ใส่ น้ำปลา หอม ผักชีที่หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ อาหารที่ทำห้ามคนทำชิมก่อนเพราะผีจะไม่กิน

ผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวนอกจากจะเตรียมสิ่งของแล้วก็มีการพูดคุยซักถามสาระทุกข์สุขดิบกันไปด้วย ส่วนคนที่มาร่วมงานแต่ไม่มีหน้าที่ใดๆก็จะนั่งพูดคุยกันในบ้านหรือตามใต้ต้นไม้ เรื่องที่พูดคุยกันส่วนมากเป็นเรื่องการทำมาหากินและที่เกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว เช่นมีใครไปทำงานที่ไหนบ้าง มีความเป็นอยู่อย่างไร เป็นต้น

เมื่อเตรียมอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องเตรียมสำหรับอาหาร จำนวนสำหรับอาหารขึ้นกับว่าในบ้านแก๊ผีนั้นจัดหิ้งผี(ผีปู้ย่า)หรือห่อผีหรือตูบผี(ผีอะฮัก)อย่างไร เช่นถ้าหิ้งผีปู้ย่ามีหนึ่งหิ้งก็จะจัดเตรียมถาดสำหรับอาหารเพียงหนึ่งถาด ถ้าหิ้งผีปู้และผีย่าแยกกันก็จะมีถาดอาหาร2ถาดหรือหิ้งผีปู้ย่าหนึ่งหิ้งและตูบผีอะฮักหนึ่งหิ้งก็จะจัดเตรียมถาดสำหรับอาหารสองถาดแยกกัน ด้วย

ในสำหรับอาหารประกอบด้วย(1)ข้าวเหนียวหนึ่งถ้วย (ได้มาจากที่สมาชิกลำนำมาจากบ้านของตนเองแล้วผู้เตรียมสำหรับอาหารจะนำข้าวเหนียวหนึ่งจากของสมาชิกทุกคนๆละประมาณหนึ่งหยิบมือใส่รวมกันเป็นหนึ่งถ้วย) ข้าวเหนียวหนึ่งที่สมาชิกทุกคนนำมานั้นส่วนหนึ่งนำไปไหว้เพื่อให้ผีปู้ย่าได้กินและส่วนที่เหลือสำหรับใช้กินร่วมกันหลังจากเสร็จพิธี (2)อาหารคือยำจิ้นไก่1-2ถ้วยและซอ (3)ขนมและหรือผลไม้(4)เผียง บุหรี่ หมากและพลู (5)เหล้า1ขวดและแก้ว1ใบที่มีเหล้าด้วย(6) น้ำดื่มใส่น้ำดันและแก้วใส่น้ำ

- การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ฝ่ายแม่บ้านเมื่อเตรียมสำหรับอาหารและสิ่งของที่จะใช้ให้ไว้เรียบร้อยแล้ว จะนำไปให้ผู้ทำพิธีสำหรับสถานที่ทำพิธีนั้นจะทำที่หน้าหิ้งผี(อยู่ในห้องนอนของเก๊าผี)หรือหอผีหรือตูผีเท่านั้น ดังนั้นถ้าบ้านเก๊าผีมีหิ้งผีแห่งเดียวคือรวมทั้งผีปู่ย่า ผู้ทำพิธีก็จะทำที่หน้าหิ้งผีปู่ย่าแห่งเดียวแต่ถ้าบ้านเก๊าผีที่แยกผีย่าบนบ้านส่วนผีปู่ข้างบ้านหรือผีปู่ย่าบนบ้านและผีอะฮักอยู่ด้านล่าง ผู้ทำพิธีก็ต้องนำสำหรับอาหารแบ่งไปทำพิธีสองแห่ง

สำหรับอาหารและสิ่งของต่างๆเมื่อนำมาวางไว้ที่หน้าหิ้งผีหรือหอผีหรือตูผีแล้ว ผู้ทำพิธีจะนั่งที่หน้าสำหรับอาหารและสิ่งของที่ใช้ให้ไว้ นอกจากนั้นแล้วอาจจะมีเก๊าผีและสมาชิกผีเดียวกัน(ลูกเหล้าลูกแบ่ง)มานั่งดูด้วยก็ได้ จากนั้นผู้ทำพิธีจะสื่อสารกับผีปู่ย่าเพื่อเชิญผีปู่ย่ามากินโดยใช้ภาษาพื้นเมือง เช่น

“ผีปู่ผีย่า เจ้าปู่เจ้าย่า ขณะนี้หนูข้าเป็นลูกเหล้าลูกแบ่ง ดั่งหมดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
กะได้มาวันนี้ตามประเพณีได้มาเลี้ยงดูหื้อเจ้าปู่เจ้าย่ามาฮับมากินตวยเน้อ และ
ขอหื้อผีปู่ ผีย่าจ่วยปกปักฮักษาลูกเหล้าลูกแบ่งหื้ออยู่ดีมีสุข มีโชคมีลาภ ลูกหลาน
ดั่งหลายอยู่ดีไหนกะดี ไปฮ้อไปเฮียน ยะก่านยะงาน กะขอหื้อดูแลฮักษาและจ่วยเหลือ
บ่ว่าจะเป็นลูกหลานคนไหน บ้านเหนือบ้านใต้ดีเป็นลูกหลานเจ้าปู่เจ้าย่านี้ ขอหื้อ
จ่วยเหลือกูกูกุคน ฮื้อเป็นสำเร็จในการไปฮ้อไปเฮียนพันทุกข์พันภัยเน้อ ขอหื้อเจ้าปู่
เจ้าย่าปกปักฮักษาโดย”

พ่อหนานแก้ว วิชาติไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ่า ผู้ทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

นอกจากนี้แล้วผู้ที่ร่วมในพิธีบางคนจะพูดเสริมผู้ที่ทำพิธีเช่นบางคนที่มีลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัดจะพูดว่า

“ปู่ย่าเอยลูกเหล้าลูกแบ่งบาคำ อี้แก้วมันไปยะก่านกรุงเทพฯมันบ่าได้มาแต่มันกะฝาก
ของมาหื้อปู่ย่าได้กินขอหื้อดูแลปกปักฮักสามันโดยเน้อ”

นางมุล แก้วคำ อายุ 67 ปี บ้านทุ่งตุ่นผู้ร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

จากนั้นผู้ทำพิธีและสมาชิกผู้ที่นั่งดูจะพูดคุยเรื่องต่างๆเกี่ยวกับความเป็นอยู่เช่นการทำมาหากิน ลูกหลานอยู่ที่ไหนบ้าง เป็นต้น ซึ่งจะเป็นกลุ่มย่อยๆ ช่วงดังกล่าวหมายถึงเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ผีปู่ย่าได้กินอาหารทิ้งระยะเวลาประมาณ 10-15 นาที จากนั้นผู้ทำพิธีจะเข้าไปนั่งที่เดิมและจะขอเก็บสิ่งของและขอให้ลูกหลานได้กินสิ่งของที่เหลือ

“เออเจ้าปู่เจ้าย่าตั้เงินมาเลี้ยงบ่าเดียวนี้อ่มหน้าสำราญแล้วกะ ถ้าอ่มหน้าสำราญแล้ว ลูกเล่าลูกแบ่งกะจะขอกินข้าวกินนี้เน้อ”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจำ ผู้ทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ผู้ทำพิธีจะบอกให้แม่บ้านช่วยกันยกมารับอาหารและสิ่งของที่ใส่ไหไว้ออกไปข้างนอก ส่วนดอกไม้ ธูปและข้าวสารนั้นจะเก็บไว้บนหิ้งผี ถือเป็นอันเสร็จพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า ซึ่งจะเสร็จประมาณช่วงที่จะรับประทานอาหารกลางวัน

- กินของซากผี อยู่ดีมีสุข อาหารที่นำออกมาจากพิธีการไหว้จะถูกนำมาพร้อมกับอาหารที่เหลืออยู่เช่น ข้าวเหนียวหนึ่งจากในพิธีไหว้ ซึ่งถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์(Sacred)จะนำมาพร้อมกับข้าวเหนียวที่สมาชิกนำมาทั้งหมดและเช่นเดียวกันกับย่ำจิ้นไก่จากในพิธีไหว้(จากในถ้วย)จะนำมาพร้อมกับย่ำจิ้นไก่ที่อยู่ในหม้อใบใหญ่ จากนั้นสมาชิกจึงจัดแบ่งย่ำจิ้นไก่และข้าวไปกินร่วมกัน รวมทั้งเหล้าที่ใช้เลี้ยงผีปู่ย่าแล้วจะนำมาแบ่งกันดื่มกิน(เหล้าทั้งหมดเป็นเหล้าหมักและชาวบ้านต้มเอง) พูดคุยซักถามสาระทุกข์สุขดิบ คนเฒ่าคนแก่สอนลูกหลาน แสดงความรักความห่วงใยเช่น การที่คนเฒ่าคนแก่เอามือจับหัว ลูกหน้าและลูกหลังลูกหลาน ให้ศีลให้พร และให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลาน และร่วมกันวางแผนการช่วยเหลือการทำไร่ทำนา(เอามือกัน) และสนุกสนานร่วมกัน จากนั้นจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน ก่อนกลับบ้านสมาชิกที่มาพร้อมแต่ละครอบครัวจะนำอาหาร(ย่ำจิ้นไก่)ที่เหลือกลับบ้านด้วย ผู้ที่ไม่ได้มาร่วมแต่ฝากเงินหรือสิ่งของมาร่วมก็จะได้รับแบ่งปันอาหารที่เหลือด้วยเช่นเดียวกัน และเมื่อทุกคนร่วมกันกินอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทุกคนได้ช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาดบ้านเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงแยกย้ายกันกลับ

สรุปตั้งแต่ช่วงที่สมาชิกร่วมกันจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในการเซ่นไหว้ ช่วงพิธีการเซ่นไหว้ และช่วงกินของซากผี อยู่ดีมีสุข กระบวนการทั้งหมดนี้ชาวบ้านเรียกว่า “กินหอมต่อมม่วน”

- กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละครอบครัวได้อาหารที่เหลือจากในงานกลับมาบ้านด้วยอาหารดังกล่าวส่วนมากใช้เป็นอาหารมื้อค่ำ เมื่อสมาชิกในครอบครัวมากินข้าวร่วมกันแล้วปู่ ย่า ตา ยายหรือ พ่อ แม่จะสอนลูกหลาน โดยจะเริ่มพูดจากอาหารที่รับประทานในมื้อนั้นว่า ได้มาจากในงานพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าและจะเชื่อมโยงต่อว่าผีปู่ย่าคือใคร ผีปู่ย่าดูแลลูกหลานเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งชี้แนะให้เด็กทำความดี ไม่ทำผิดถ้าทำผิดแล้วจะถูกผีปู่ย่าลงโทษเช่นทำให้เจ็บป่วยเป็นต้น

“ป้อแม่เป็นอีกลูก พอได้ย่ำจิ้นไก่มาเป็นกะเก็บไว้หื้อลูก พอลูกกลับมาป้อแม่เตรียมอาหารกะมีย่ำจิ้นไก่ ตอนนีป้อแม่กะจะสอนลูกเช่นว่า ย่ำจิ้นไก่นี้ได้มาจากเลี้ยงผีปู่ย่าที่บ้านยายนั้นยายนี้กะว่าไป ปีไหนเป็นเลี้ยงเตื่อ ละอ่อนมันกะอาจจะถามป้อแม่ต่อ แล้ว

ป้าแม่ก็จะสอนลูกเช่นการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นบ่หื้อผิดผีหยั่งกัน คนที่ผู้้นักก็จะอธิบายนัก บางคนก็จะบอกสอนลูกผีปู่ย่าเป็นจ่วยปกปักอักสา ต้าเป็นลูกแม่หญิงห้ามให้ป้อจายถูก เนื้อต้องตัว เดี่ยวมันจะผิดผี เจ่นกันป้อจายกะห้ามไปยะแม่หญิง อย่าไปยะหยั่งผิดผีเดี่ยผี ปู่ผีย่าเป็นจะลงโทษ ผีปู่ผีย่าเป็นแสงเป็นตังฮู้ว่าลูกหลานไปยะหยั่งผิด”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

(1.3) ช่วงหลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ช่วงนี้ผู้ที่มีบทบาทคือ(1)ปู่ย่าตายายและพ่อ แม่จะคอยดูแลลูกหลานที่อยู่ในครอบครัว และจะอบรมสั่งสอนไม่ให้ทำอะไรที่เป็นการผิดผี โดยเฉพาะการดูแลลูกสาว และ(2)กำลังผีที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันจะเป็นผู้ที่คอยดูแล อบรมสั่งสอน สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้ามีใครละเมิด/ผิดผี ก็จะต้องมีการเสียผี/สุมาผีเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันอยู่เย็นเป็นสุข

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่า

(2.1) แก๊ผี เป็นสัญลักษณ์ของผีปู่ย่าที่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันให้ความเคารพนับถือ เป็นคนที่อยู่ในบ้านที่มีหิ้งผี, หอผี, ตูผีปู่ย่า บางครั้งเป็นคนนำในการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ทั้งในประเพณีประจำปีและในวันสำคัญต่างๆ

- หน้าที่ เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีปู่ย่า ในวันที่มีการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าจะเป็นคนกล่าวนำในการทำพิธี และในยามที่มีสมาชิกลูกเหล้าลูกแบ่งที่เดือดร้อนมาขอความช่วยเหลือก็จะเอา ข้าวตอกดอกไม้มาขอให้แก๊ผีเป็นคนบอกให้กับผีปู่ย่า คอยดูแลตบและหิ้งผี รักษากฎระเบียบ ดูแลสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเป็นผู้สืบทอดความเชื่อ/อุดมการณ์ของผีปู่ย่า ทั้งหมดเป็น”สัจจะการสืบทอด” ที่คนที่เป็นแก๊ผีต้องปฏิบัติตามประเพณีและสืบทอดต่อไป

- การสืบทอด จะสืบทอดผ่านทางลูกผู้หญิงที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกัน ไม่มีการสอนแต่การเรียนรู้ผ่านการสังเกตและการจดจำ

● คุณสมบัติแก๊ผี

- จะต้องเป็นผู้หญิงอยู่ในบ้านแก๊ผีและเป็นกลุ่มผีเดียวกัน เพราะจะถือว่าเป็นผู้ที่รู้เรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับพิธีการในการเลี้ยงผีปู่ย่า ปราชญ์ชาวบ้านใช้คำว่า”ลูกกับนั่งกับ” นั่นคือผู้หญิงคนที่สืบทอดเป็นแก๊ผี ได้มีโอกาสเห็นขั้นตอนมาอย่างต่อเนื่องจะทำให้ ความเชื่อและอุดมการณ์ของผีปู่ย่า ซึมซับเข้าไปในจิตใจและสายเลือดของคนที่จะสืบทอดเป็นแก๊ผี ดังนั้นผู้

หญิงที่จะสืบทอดจึงค่อยๆที่จะมีความสนใจและไม่ฝืนใจตนเองที่จะทำหน้าทีนั้น

- หรือเป็นสมาชิกลูกเหล้าลูกแบ่งที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกันที่มีความสนใจ (กรณีที่คนที่อยู่ในบ้านเก่าผีไม่มีใครสนใจจะสืบทอดหรือไม่มีลูกผู้หญิงที่จะสืบทอด)

(2.2) ผู้ทำพิธี เป็นคนนำในการทำพิธีเลี้ยงผีป่วนในแต่ละครั้ง ทั้งในประเพณีประจำปีและ/หรือในวันสำคัญต่างๆ บางกลุ่มมีเฉพาะเก่าผีเป็นผู้ทำพิธี บางกลุ่มมีทั้งเก่าผีและผู้หญิงที่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกันช่วยกัน บางกลุ่มมีผู้ชายที่มีความรู้เช่นผ่านการบวชมาแล้วและอยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกันเป็นผู้ทำพิธีและ/หรือร่วมกับเก่าผี ช่วยกันทำพิธี

- หน้าที เป็นคนที่จะสื่อสารกับผีป่วน ในวันที่มีการทำพิธีเลี้ยงผีป่วนจะเป็นคนกล่าวนำในการขอพรจากผีป่วน และในยามที่มีสมาชิกลูกเหล้าลูกแบ่งที่เดือดร้อนมาขอความช่วยเหลือก็จะเอา ข้าวตอกดอกไม้มารขอให้ผู้ทำพิธีเป็นคนบอกให้กับผีป่วน ทั้งหมดเป็น"สัจจะการสืบทอด" ที่คนที่เป็นผู้ทำพิธีต้องปฏิบัติตามประเพณีและสืบทอดต่อไป

- การสืบทอด จะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน แต่ต้องมีความรู้สามารถที่จะสื่อสารกับผีป่วนได้และต้องเป็นคนที่มีสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกันให้การนับถือไม่มีการสอน แต่การเรียนรู้ผ่านการสังเกตและการจดจำ

- คุณสมบัติผู้ทำพิธี

- จะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน
- มีความสนใจ และสามารถที่จะสื่อสารกับผีป่วนได้
- สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับ

(2.3) กำลังผี เป็นสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกันที่ถูกคัดเลือกขึ้นมาเพื่อที่จะดูแลว่ากล่าวตักเตือนลูกหลาน(ผู้ดูแลกฎระเบียบ)

- หน้าที เป็นกลไกหลักในการวางแผนงานร่วมกับเก่าผีและ/หรือผู้ทำพิธี เป็นผู้ประสานงานระหว่างเก่าผีและ/หรือผู้ทำพิธีกับสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน เป็นคนที่คอยดูแลสั่งสอน ว่ากล่าวสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกันให้ทำตามกฎระเบียบของกลุ่ม ทั้งหมดเป็น"สัจจะการสืบทอด" ที่คนที่เป็นกำลังผีต้องปฏิบัติตามประเพณีและสืบทอดต่อไป

- การสืบทอด เก่าผีจะเลือกจากคนในสมาชิกกลุ่มผีป่วนเดียวกัน ที่มีความสนใจและใส่ใจในเรื่องผีป่วน

- คุณสมบัติของกำลังผี

- เป็นสมาชิกลูกเหล้าลูกแบ่งในเก่าผีป่วนเดียวกัน

- เป็นผู้ขายทั้งหมดที่อยู่ในเก้าฝั้นนั้นๆ
- เป็นคนที่สมาชิกลูกเหล้าลูกแบ่งให้ความเชื่อถือสามารถกล่าวตักเตือนสมาชิกลูกเหล้าลูกแบ่งได้

(2.4) ลูกเหล้าลูกแบ่ง คือทุกคนที่อยู่ในกลุ่มฝิ่ญ่าเดียวกัน

- หน้าที่ มาร่วมกันเลี้ยงฝิ่ญ่าโดยเฉพาะในพิธีการเลี้ยงตามประเพณีและปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม ซึ่งทุกคนถือเป็น “สัจจะการสืบทอด” ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามประเพณีและสืบทอดต่อไป
- การสืบทอด ลูกเหล้าลูกแบ่งสืบทอดทางผู้หญิงในสายตระกูลเดียวกัน ดังนั้นผู้หญิงที่แต่งงานต้องนับถือฝิ่ญ่าฝ่ายแม่ของตนเอง และเมื่อมีลูกๆทุกคน(ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย)ก็ต้องนับถือฝิ่เดียวกันที่แม่ของตนเองนับถือ

(3) บทบาทหน้าที่ของฝิ่ญ่า : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

ประเพณีการเลี้ยงฝิ่ญ่าในอดีต/ความเชื่อเดิม มีเป้าหมายในระดับกลุ่มญาติพี่น้องเพื่อ

- ให้ญาติพี่น้องเคารพต่อบุพการี เคารพต่อผู้อาวุโส ฝิ่ญ่าตายาย
- ให้ผู้อาวุโสมีบทบาทในการสั่งสอนลูกหลาน
- ดูแลศักดิ์ศรีลูกผู้หญิง ควบคุมลูกหลานห้ามล่วงละเมิด
- การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มเครือญาติ
- เป็นที่พึ่งทางใจ ให้กำลังใจ
- สนุกสนานรื่นเริงในหมู่ญาติพี่น้อง

จากการพูดคุยกับแม่เกียงคำ ผู้เป็นเก้าฝิ่ญ่าในพื้นที่ดำเนินงาน เกี่ยวกับลำดับความสำคัญของหน้าที่ฝิ่ญ่าในอดีตแม่เกียงคำบอกว่าถ้าจะให้เรียงลำดับความสำคัญว่าหน้าที่ไหนสำคัญมาก หน้าที่ไหนสำคัญน้อย นั้น ไม่สามารถที่จะแยกลำดับได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกหน้าที่จะสำคัญเท่ากันจนยากที่จะแยกแยะได้ แต่จะให้น้ำหนักไปในเรื่อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นหลัก จากนั้นเป็นการดูแลลูกผู้หญิง และเป็นกฎหมายของเครือญาติ

8.2.2 วิธีการ รูปแบบ/เนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงฝิ่ญ่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป (ประมาณ20ปีที่ผ่านมาจนถึงก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม)

คณะผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตในประเพณีการเลี้ยงฝิ่ญ่าในพื้นที่ดำเนินงานจำนวน 7กลุ่มฝิ่ญ่า ในจำนวนนี้มี5กลุ่ม (กลุ่มที่ทดลอง) ที่คณะผู้ศึกษาได้เข้าไปร่วมสังเกตกลุ่มละ2ครั้งคือก่อนที่ชาวบ้านจะเลือกฝิ่ญ่าเพื่อที่จะทำการทดลองรื้อฟื้นและหลังจากที่ได้มีกระบวนการ

การทดลองแล้วส่วนอีก2กลุ่มเข้าไปร่วมสังเกตกลุ่มละ1ครั้งคือหลังจากที่ได้มีกระบวนการทดลองกับ5กลุ่มแล้ว

ในช่วงตั้งแต่ประมาณ20ปีที่ผ่านมาจนถึงปี2545 (ก่อนที่โครงการวิจัยนี้จะเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่) พบว่าหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่ยังดำรงอยู่ในชุมชนคือการทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจแก่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันเท่านั้น ซึ่งหน้าที่นี้ยังสามารถช่วยสมาชิกบางคนได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในการทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีของแต่ละกลุ่มนั้นสมาชิกที่มาร่วมส่วนมากเป็นผู้ที่ยังต้องการความช่วยเหลือในด้านกำลังใจ สำหรับสมาชิกคนอื่นๆที่ไม่ได้ต้องการความช่วยเหลือด้านนี้แล้วก็จะไม่เข้ามาร่วมในพิธี ซึ่งแต่ละคนก็จะให้เหตุผลต่างกันไป ส่วนมากบอกว่าไม่ว่างต้องไปทำงาน และมีบางคนบอกว่าลืมหืม

“บางปีกะลืมหืมไปได้ไปเขาบ่มาบอกหื้อ บางเต๋อมันตัดการตัดงานเฮามันก็บ่ได้ไปสักกำ มันก็ตึงบ่เป็นหยัง “

นายประเสริฐ ขาวหล้า อายุ 63 ปี บ้านน้ำจำ

“ที่บ่ได้ไปเข้าร่วมเลี้ยงผีปู่ย่านั้นก็เพราะว่า เมาไปยะก้านแจ้งบ่แจ้งก็ออกไปยะก้านแล้ว กว่าจะปิกมันก็ค่ำแล้ว แล้วเหมอย่างอี่แม่เป็นก็ไปแล้วบ้านไหนไปคนแล้ว บ่ได้ไปก็ว่ามันบ่เป็นหยังเฮามันบ่ว่างแม่เป็นไปเป็นกับบอกเผื่อหื้อเฮาแล้ว ตีผ่านมาก็บ่เป็นหยัง “

นางศรีแพร คำจรียา อายุ 46 ปี บ้านหลายทุ่ง

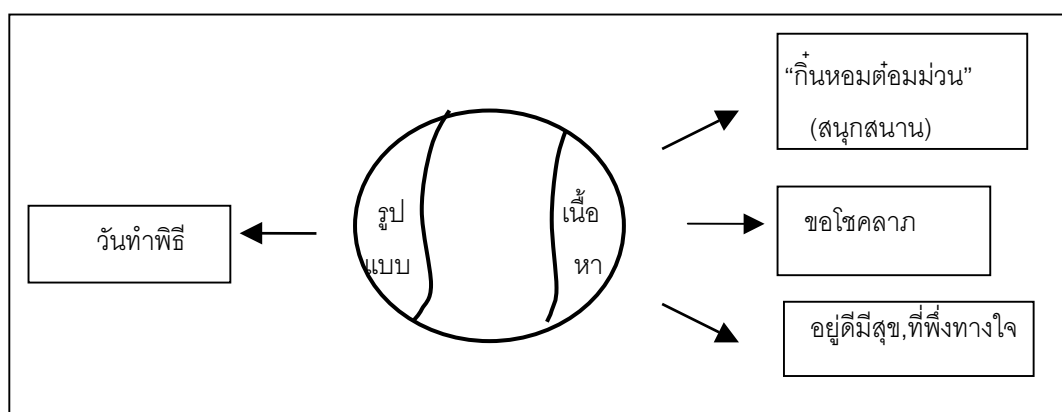
ตารางที่ 2 จำนวนสมาชิกที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (ก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม) ข้อมูลจากกลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองจำนวน 5 กลุ่ม

ปี2545(ก่อนที่จะดำเนินงานโครงการนี้) มีจำนวนสมาชิกที่มาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าดังนี้

กลุ่ม เก๊าผีปู่ย่า	จำนวนสมาชิกทั้งหมด (ครอบครัว)	จำนวนสมาชิกมาร่วม ปี2545 (คน)	หมายเหตุ
แม่ปัด	138	32	ผู้เข้าร่วมมีผู้ชาย5คน
แม่มูล	48	5	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด
นางศรีวรรณ	39	8	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด
นางบัวซอน	37	6	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด
แม่เกียงคำ	35	6	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด

จากการพูดคุยกับเจ้าผิญี่ปุ่น/ผู้ทำพิธี กำลังผี และลูกเล่าลูกแบ่ง ทุกคนพูดตรงกันว่าในประเด็นสถานการณ์เกี่ยวกับจำนวนผู้เข้าร่วมในพิธีดังกล่าวพบว่าเป็นอย่างนี้มาประมาณ20ปีที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงเริ่มค่อยๆเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านเริ่มทำงานมากขึ้นเช่นมีทั้งปลูกข้าว เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จก็ปลูกยาสูบ ปลูกถั่วเหลือง ปลูกอ้อย เก็บเกี่ยวผลผลิต มีงานทำเกือบทั้งปีไม่ค่อยมีเวลาว่างแต่ก็ทำให้หลายคนเป็นหนี้สินมากขึ้นทำให้คนในหมู่บ้านเริ่มออกไปทำงานต่างจังหวัดและเริ่มมากขึ้นเรื่อยๆที่เปลี่ยนแปลงมากช่วงประมาณ10กว่าปีที่ผ่านมาก จำนวนผู้มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีญี่ปุ่นอาจมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ไม่มากนัก (บางปีมากบางปีน้อยกว่านี้)กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมส่วนมากเป็นคนหน้าเดิมๆ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้นอกจากมาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีญี่ปุ่นแล้ว บางครั้งเมื่อสมาชิกในครอบครัวมีปัญหาตัวแทนของสมาชิกในครอบครัว(ส่วนมากเป็นแม่บ้าน)จะมาบนกับผีญี่ปุ่น

สรุป รูปแบบ/เนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผีญี่ปุ่น ประมาณ20ปีที่ผ่านมามาจนถึงก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม

สิ่งของที่สมาชิกนำมาร่วมในพิธีกรรมไม่แตกต่างจากในอดีต คือ(1)เป็นสิ่งที่สมาชิกต้องนำมามีข้าวสาร (เปลี่ยนจากข้าวตอกเนื่องจากหายาก) ดอกไม้ ธูป ไก่หรือไข่ และข้าวหนึ่งและ (2) สิ่งของอื่นๆที่แล้วแต่ว่าสมาชิกคนใดจะนำมาเพิ่มเติม เช่น หมาก พลุ บุหรี่ ขนม ผลไม้ต่างๆ และ เหล้า เป็นต้น

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผีญี่ปุ่นในช่วงนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต คือรูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตมากนักส่วนที่เปลี่ยนแปลงมากคือคุณค่า/เนื้อหา ดังนี้

(1.1) ก่อนวันทำพิธี

(1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

(1.1) ช่วงก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พบว่าเจ้าผีกับผู้ทำพิธี แต่ละคนต่างก็ไม่ได้ไปตอก ย่ำ ซึ่งกันและกันว่าใกล้ถึงวันเลี้ยงผีปู่ย่าแล้ว และที่บ้านเจ้าผีก็ไม่ได้มีการทำความสะอาดหิ้งผีปู่ย่าและไม่มีการเตรียมสิ่งของใดๆทั้งนั้น เป็นปกติเหมือนทุกวันที่ผ่านมา

(1.2) ช่วงวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พบว่าสมาชิกที่มาร่วมมีจำนวนน้อยมาก(ข้อมูลดังตารางข้างต้น) ส่วนมากมีแต่ผู้หญิงอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ในการทำพิธีกรรมพบว่า

- การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นทั้งส่วนที่เป็นรูปแบบและเนื้อหาไม่แตกต่างจากในอดีตมากนัก
- การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านั้นโดยรูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตมากนัก อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป แต่ส่วนที่เป็นคุณค่า/เนื้อหาที่เกี่ยวกับความเชื่อได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะส่วนที่เป็น”สัญญาใจ”ในการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการปกป้องคุ้มครองลูกหลานไม่มีหลงเหลืออยู่เลย

เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไปมาก ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมยอมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่นผู้ที่มาร่วมจะช่วยกันพูดโดยเฉพาะช่วงที่ขอให้ผีปู่ย่าช่วยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข และมีบางคนขอเลขขอหวยเช่น

“ลูกหลานตุ๊กยาก ปู่ย่าบอกเลขเด็ดหื้อโดยน้อ”

ผู้เข้าร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- กิณชากรของผี ยะฮื้ออยู่ดีมีสุข รูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตแต่”คุณค่า/เนื้อหา”ได้หายไปทั้งหมดทั้งส่วนที่เป็นนามธรรม(การพูดคุยกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน)และส่วนที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นรูปธรรมที่สมาชิกกลุ่มผีเดียวกันได้ปฏิบัติออกมาในลักษณะของความรักความห่วงใยที่มีต่อกัน การเชื่อมร้อยดวงใจให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้น “กินหอมต่อม่วน” จึงเหลือแต่เพียงการได้มีโอกาสมากินอาหารและสนุกสนานร่วมกันเท่านั้น และเมื่อเสร็จพิธีกรรมทุกคนช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาดบ้านแล้วแยกย้ายกันกลับ

- กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละครอบครัวได้อาหาร(ยำจิ้นไก่)ที่เหลือจากในงานกลับมากินที่บ้านสมาชิกในครอบครัวไม่มีใครพูดถึงการได้มาซึ่งยำจิ้นไก่ของวันนี้เลย ดังนั้น “ยำจิ้นไก่”จากประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงไม่แตกต่างจาก”ยำจิ้นไก่”ที่สมาชิกในครอบครัวเคยกินจากหลายวันที่ผ่านมา เพราะไม่มีจิตวิญญาณ/อุดมการณ์ของผีปู่ย่าแฝงอยู่เลย

(1.3) ช่วงหลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พ่อแม่ ปู่ย่าตายายและกำลังผีที่อยู่ในกลุ่มผี

ปู่ย่าเดียวกันไม่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอน และดูแลลูกหลานที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันเลย ต่างคนต่างอยู่ นอกจากต่างคนต่างอยู่แล้วบางครั้งญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะตักเตือน/สั่งสอนลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันด้วยซ้ำไป เช่นกรณีของยายมาลาได้ยกตัวอย่างของเด็กชายสุริยา เดชอินทร์ (น้องแซมป์) อายุ 14 ปี บ้านหมู่ 3 ที่นางมาลาเคยเห็นขี่รถจักรยานยนต์แล้วปล่อยมือทั้งสองข้าง ด้วยความหวังดีเพราะเห็นว่าเป็นลูกหลาน จึงบอกให้แม่ของน้องแซมป์รู้ แม่ของแซมป์คงจะให้น้องแซมป์หลังจากเหตุการณ์นั้น เมื่อน้องแซมป์เจอหน้ายายมาลา จะทำสีหน้าไม่พอใจ ยายมาลาว่า

“ ตะเมินยายหันน้องแซมป์ขี่รถเครื่องผ่านหน้าบ้าน ปล่อยมือสองข้างเลย ก็ไปบอกหื้อแม่ มัน ทำสีหน้าบ่นว่า ยายมาลา มันทำสีหน้าบ่นว่า บ่นว่า จะว่ายังเรื่องของมันจะยังอีก ”

หรือดังคำกล่าวของพ่อหนานอนันต์ว่า

“ ตะก่อนคนกับผีเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นมีเก้ามี่เหง้า ตัวคนจะยะยังต้องคิดว่ามันผิดผี ก่อ กลัวผีจะยะฮื้อคำวักกลัวผีคือกลัวการเจ็บ ไข้ ได้ป่วย นั้นนะ โดยเฉพาะพี่น้องผีเดียวกันต้องฮักแพงกัน จะว่าหื้อกัน ตักเตือนสอนกันได้ บ่าเดียวนี้มันหายไปต่างคนต่างบ่าเจือ ใครว่าฮื้อใครกะบ่าได้ ถือว่าเป็นลูกกูมึงบ่ามีสิทธิ์ ลูกกูนี้ใครบ่าต้องมาว่า ”

พ่อหนานอนันต์ ปาระมี อายุ 63 ปี บ้านทุ่งหก

คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล

ในช่วงตั้งแต่ประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปี 2545 (ก่อนที่โครงการวิจัยนี้จะเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่) พบว่าในการทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่ามีการเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับในอดีตที่ผ่านมาทั้งก่อนและหลังวันงาน สมาชิกในครอบครัวไม่มีกิจกรรมใดๆ กิจกรรมมีเฉพาะในวันที่ทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าเท่านั้นซึ่งเน้นที่“รูปแบบ” คือ “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพอเป็นพิธี” เท่านั้น หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนคือการทำหน้าที่ช่วยเหลือด้านจิตใจให้แก่สมาชิกเท่านั้น

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่า

(2.1) เจ้าผี และ/หรือ ผู้ทำพิธี ยังทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าได้อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะส่วนที่เป็นพิธีกรรม (รูปแบบ) แต่สิ่งที่ขาดหายไปคือส่วนที่เป็นคุณค่า ไม่มีการสืบทอดส่วนนี้เลย เช่น หน้าที่ดูแลสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การปกป้อง ค้ำครองและการดูแลลูกหลาน ไม่มีเหลือในกลุ่มผีปู่ย่าอีกแล้ว

“ สัจจะการสืบทอด ” ส่วนที่เป็นคุณค่าหายไปจากเจ้าผี/ผู้ทำพิธี

(2.2) กำลังผี พบว่าผู้ที่เป็นกำลังผีของแต่ละกลุ่มผีปู่ย่าส่วนมากไม่ได้เข้าร่วมใน

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า หน้าที่ทั้งหมดที่เคยทำในอดีตจึงขาดหายไปด้วย นอกจากไม่ได้ทำหน้าที่แล้วยังทำหน้าที่ผิดไปด้วยคือพบว่ากลุ่มคนที่เป็นกำลังผีไม่ได้เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

“สัจจะการสืบทอด” ส่วนที่เป็นคุณค่าหายไปจากผู้ที่เป็นกำลังผี

(2.3) ลูกเล่าลูกแบ่ง ส่วนมากไม่ได้เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ทำให้ “สัจจะการสืบทอด” ที่เคยมีในอดีตจางหายไป ผู้สูงอายุหรือพ่อแม่ขาดการถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีปู่ย่าในเรื่องเกี่ยวกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในกลุ่มญาติพี่น้อง

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมากด้วย จากอดีตที่มีวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเอง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับญาติพี่น้อง ระดับหมู่บ้านและระดับตำบล โดยมีปัจจัยต่างๆทั้งจากภายนอกและปัจจัยภายในที่ซับซ้อนมาก ทำให้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนก็ย่อมที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะมนุษย์เป็นคนสร้างวัฒนธรรม(เพื่อรับใช้มนุษย์) เมื่อสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมก็ต้องเปลี่ยน วัฒนธรรมมีหน้าที่ในการจรรโลงโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมนั้นๆ(นิธิ เอียวศรีวงศ์,2536:11) ดังนั้นเมื่อพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าคงเหลือแต่ “รูปแบบ” ส่วน “คุณค่า” หายไป ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหายไป ด้วยเพราะผีปู่ย่าเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีหน้าที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของสมาชิกในกลุ่มญาติพี่น้องในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

ดังนั้นผีปู่ย่าจึงเหลือหน้าที่เพียงแค่ “เป็นที่พึ่งทางใจ” ซึ่งเป็นหน้าที่ระดับปัจเจกให้กับคนบางกลุ่มเท่านั้นเพราะกลุ่มคนเหล่านี้ยังไม่สามารถหาอย่างอื่นมาเป็นที่พึ่งทางใจเพื่อทดแทนผีปู่ย่าได้ ส่วนหน้าที่อื่นๆลดบทบาทลง ส่วนการดูแลลูกผู้หญิงหายไปไม่ได้ทำหน้าที่นี้ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพ่อนานยาย เมืองมูล และกำนันอินจันทร์ ทันวิสัย บอกว่าในปัจจุบันการเป็นที่พึ่งทางใจจะมีความสำคัญอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆ แทบจะไม่ได้ทำหน้าที่เลย และการทำหน้าที่ของผีปู่ย่าในปัจจุบันจะอยู่เฉพาะในวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่นับถือผีปู่ย่าเท่านั้น เพราะคนรุ่นหลังไม่ได้เข้าร่วมพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า กำนันเปรียบเทียบกับว่า “คล้ายกับมีตำราแต่ไม่ได้อ่าน”

8.2.3 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานวิจัย

ในกระบวนการดำเนินกิจกรรมเพื่อรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า แบ่งเป็น

ก. กระบวนการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

(1) ข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ใช้ในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

- (1.1) ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและอนาคต
- (1.2) ข้อมูลตำบลในฝัน
- (1.3) ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง
- (1.4) องค์ประกอบย่อยของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- (2) การมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่มต่างๆ
 - (2.1) โรงเรียน
 - (2.2) ชุมชน
 - (2.3) กลุ่มผีปู่ย่าที่จะเป็นกลุ่มทดลอง

ข. ผลที่เกิดขึ้น(รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า)เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม

- (1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม
 - (1.1) ก่อนทำพิธีกรรม
 - (1.2) วันทำพิธีกรรม
 - (1.3) หลังวันทำพิธีกรรม
- (2) ภาพรวมการสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่า
- (3) บทบาทหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

• กระบวนการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

เมื่อคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลได้ร่วมกันคัดเลือกกลุ่มผีปู่ย่าที่จะเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 5 กลุ่ม และมีมติที่จะต้องให้โรงเรียนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าด้วย เนื่องจากผลการศึกษาพบว่าโรงเรียนและสมาชิกในชุมชนเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง

ในกระบวนการทั้งหมดผู้ศึกษาใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” นั่นคือให้ชาวบ้านซึ่งเป็น “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะรื้ออะไรบ้างและจะรื้ออย่างไร โดยในการตัดสินใจจะใช้ผลการศึกษาเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของชาวบ้าน

(1) ข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายใช้ในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ข้อมูลทั้งหมดได้จากการกระบวนการในบทที่ 3 ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยและการจัดเวทีระดับตำบล ข้อมูลประกอบด้วย

- (1.1) ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและในอนาคต
 - คนในชุมชนไม่รู้จักญาติพี่น้อง
 - คนในชุมชนมีการเอาวัดเอาเปรียบกันมากขึ้น

- ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต่างคนต่างอยู่
- ขาดความสามัคคี ขาดคุณธรรม
- โจรผู้ร้ายชุกชุม
- ยาเสพติดมากขึ้น

(1.2) ข้อมูลตำบลในฝัน สิ่งที่ชาวบ้านต้องการเห็น/อยากเป็นในอนาคต

- แต่ละคนทำหน้าที่ของตนเองให้ดี
- คนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- มีการดูแลเด็กและผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาส/ขาดคนดูแล
- คนมีคุณธรรม (ด้านจิตใจ / อ่อนน้อม)
- ผู้ใหญ่กับเด็กมีความรัก ความสามัคคีและเข้าใจกัน
- อยู่แบบพอเพียง
- จรรโลงไว้ซึ่งประเพณี / วัฒนธรรมท้องถิ่น

(1.3) ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง

ประกอบด้วย

- ปัจจัยหลักคือวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างรวดเร็ว เพราะกระแสการพัฒนาที่เน้นระบบทุนนิยมเป็นหลัก
- ปัจจัยเสริม เช่นระบบการศึกษา ผู้นำแบบเป็นทางการที่ใช้กฎหมายเป็นหลัก ขาดการสนับสนุนจากราชการ และนอกจากนี้ยังมีจากเงื่อนไขและเป็นข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าโดยตรงเช่น ขาดช่องทางการสื่อสารและขาดผู้ที่มาสืบทอด เป็นต้น

(1.4) องค์ประกอบย่อยของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

รายละเอียดในตาราง

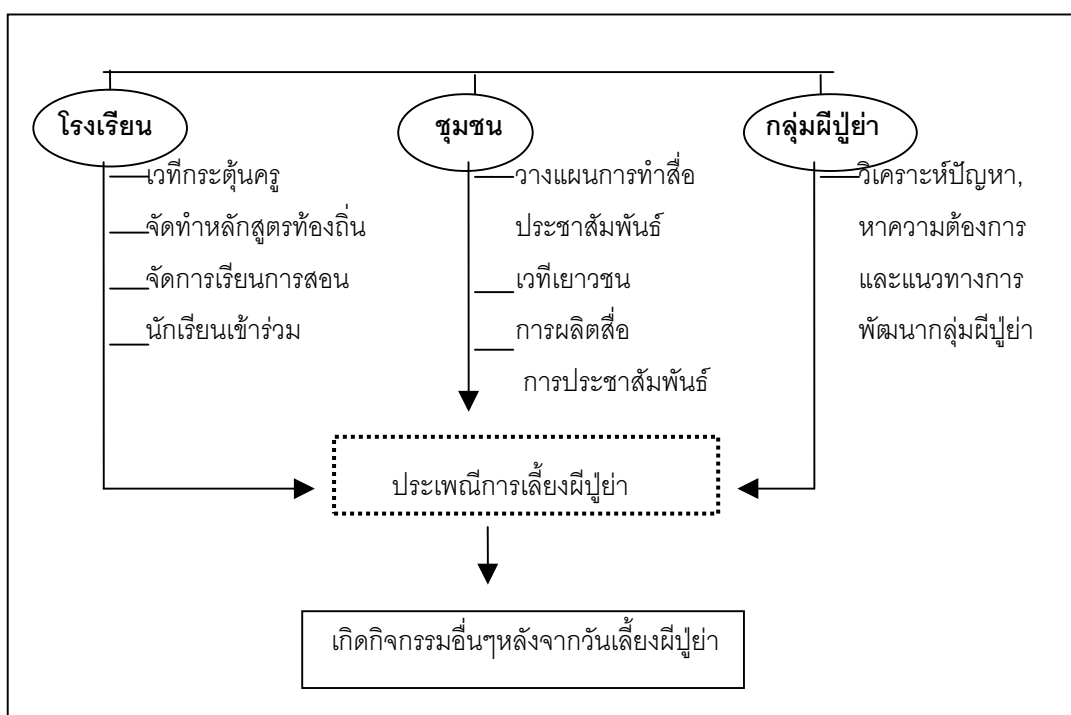
ตารางที่ 3 สรุปองค์ประกอบย่อยของประเด็นการเลี้ยงผีปู่ย่าแยกตามหน้าที่

ผู้ที่เกี่ยวข้อง	สัจจะการสืบทอด/หน้าที่ ในอดีต	สัจจะการสืบทอด/หน้าที่ ในปัจจุบัน (ก่อนโครงการเข้าไปดำเนินงาน)	สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง	แนวทางการแก้ไข
เจ้าผี	เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีปู่ย่า ,คอยดูแลดูและหิ้งผี ดุแลสมาชิกในกลุ่มให้มีการช่วยเหลือกัน และเป็นผู้สืบทอดความเชื่อ/อุดมการณ์ของผีปู่ย่า	เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีปู่ย่า ,คอยดูแลดูและหิ้งผี ,เป็นผู้สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า	ส่วนมากไม่มีความเข้าใจเรื่องคุณค่าของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าอย่างละเอียด, บางคนมีความรู้ความเข้าใจแต่ไม่สามารถอธิบายได้,ผู้รู้ไม่มีเวทีโอกาสได้แสดงความรู้,ไม่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ,วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ทำให้มีคนมาร่วมน้อย	-จัดเวทีให้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่ามาพูดคุยให้ความรู้ -ให้แต่ละกลุ่มวางแผนการแก้ไข ปัญหาดังกล่าวโดยชักชวนแกนนำสมาชิกในกลุ่มมาร่วมกันวางแผน
ผู้ทำพิธี	เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีปู่ย่า และเป็นผู้สืบทอดความเชื่อ/อุดมการณ์ของผีปู่ย่า	เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสื่อสารกับผีปู่ย่า ,เป็นผู้สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า	ส่วนมากไม่มีความเข้าใจเรื่องคุณค่าของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าอย่างละเอียด,ผู้รู้ไม่มีเวทีโอกาสได้แสดงความรู้,บางคนมีความรู้ความเข้าใจแต่ไม่สามารถอธิบายได้,ไม่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ,วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปทำให้มีคนมาร่วมน้อย,ไม่ได้มีโอกาสคุยกันเรื่องการปรับเปลี่ยน	-จัดเวทีให้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่ามาพูดคุยให้ความรู้ -ให้แต่ละกลุ่มวางแผนการแก้ไข ปัญหาดังกล่าวโดยชักชวนแกนนำสมาชิกในกลุ่มมาร่วมกันวางแผน -ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเห็นความสำคัญของปราชญ์ชาวบ้านเช่นไปสอนเด็ก

ผู้ที่เกี่ยวข้อง	สังเคราะห์บทพูด/หน้าที่ ในอดีต	สังเคราะห์บทพูด/หน้าที่ ในปัจจุบัน (ก่อนโครงการเข้าไปดำเนินงาน)	สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง	แนวทางการแก้ไข
กำลังฝึก	เป็นกลไกหลักในการคิด/วางแผนร่วมกับ แก๊ส/ผู้ทำพิธี, เป็นผู้ประสานงานระหว่าง แก๊สกับสมาชิกในกลุ่ม ,เป็นคนที่ย่อยดูแลให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎระเบียบ	-ไม่มีหน้าที่อะไรเหลือเลย -ส่วนมากไม่ได้เข้าร่วมในประเด็นการเลี้ยงผีบูยา	ส่วนมากไม่มีความเข้าใจเรื่องคุณค่าของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบูยาอย่างละเอียด, ผู้รู้ไม่มีเวที/โอกาสได้แสดงความรู้, บางคนมีความรู้ความเข้าใจแต่ไม่สามารถอธิบายได้, ไม่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ, วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปทำให้ไม่ได้มีโอกาสคุยกันเรื่องบทบาทหน้าที่	-จัดเวทีให้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องพิธีกรรมการเลี้ยงผีบูยามาพูดคุยให้ความรู้/แลกเปลี่ยนประสบการณ์ -ให้แต่ละกลุ่มวางแผนการแก้ไข -ปัญหาตั้งกล่าวโดยชักชวนแกนนำสมาชิกในกลุ่มมาร่วมกันวางแผน
ลูกเล่า ลูกแบ่ง	ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มอย่างเคร่งครัด, มาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีบูยาประจำปี, ถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีบูยาและดูแลลูกหลานในครอบครัว	-มาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีบูยาประจำปี(มีจำนวนน้อยมาก) -เด็กและเยาวชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมในพิธีกรรม	ส่วนมากไม่มีความเข้าใจเรื่องคุณค่าของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบูยาอย่างละเอียด, ผู้รู้ไม่มีเวที/โอกาสได้แสดงความรู้, ไม่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ, วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปทำให้มีคนมาร่วมน้อย, ความเชื่อลดลง, ไม่ได้มีโอกาสคุยกันเรื่องบทบาทหน้าที่	-จัดเวทีให้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องพิธีกรรมการเลี้ยงผีบูยามาพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ -ให้แต่ละกลุ่มวางแผนการแก้ไข -ปัญหาตั้งกล่าวโดยชักชวนแกนนำสมาชิกในกลุ่มมาร่วมกันวางแผน -พ่อแม่ต้องสอนลูกหลานด้วย -โรงเรียนต้องมีบทบาทในการให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนและเปิดโอกาสให้เด็กได้ร่วมในพิธีกรรม

(2) การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลจัดเวทีระดับตำบลและให้ทีมผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสัจจะการสืบทอด/หน้าที่ในอดีต ปัจจุบัน สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและแนวทางการแก้ไข ในองค์ประกอบย่อยของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง ปัญหาของชุมชนและตำบลในฝัน เพื่อที่คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลวางแผนร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน เกี่ยวกับการแบ่งบทบาทหน้าที่และวางกรอบการทำงานกับโรงเรียน ชุมชนและกลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองในระยะต่อไป ซึ่งได้กรอบการดำเนินงานดังนี้

ทีมผู้ศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและปราชญ์ชาวบ้าน ได้มีการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มต่างๆก่อนวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าดังนี้

(2.1) กิจกรรมการมีส่วนร่วมของโรงเรียน ที่เกี่ยวข้องกับการประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- เวทีกระตุ้นและสร้างความตระหนักรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- ครูลงพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- อบรมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- คณะครูในโรงเรียนร่วมกันพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- ครูนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าต่อคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล
- ครูจัดการเรียนการสอนเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม
- เด็กนักเรียนร่วมพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

(2.2) กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่

- เวทีเยาวชนกับการมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- ศิลปิน (ช่างซอ) ในพื้นที่ศึกษาข้อมูลระดับลึกเรื่องผีปู่ย่า
- ช่างซอวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
- เขียนบทเพลงซอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (บทเพลงซอมีในภาคผนวก)
- ฝึกสอนเยาวชนที่สนใจเรื่องการซอ
- ศิลปินร่วมกับเยาวชนบันทึกเทปคำขอผีปู่ย่า
- แกนนำเยาวชนประสานผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านประชาสัมพันธ์และเปิดเทป/ซีดีคำขอผีปู่ย่าผ่านหอกระจายข่าว/เสียงตามสาย ในหมู่บ้านก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า 2 – 3 วัน

(2.3) กิจกรรมการสร้างเสริมและพัฒนากลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลอง

- แก้วผีและ/หรือตัวแทนกำลังผี(ของกลุ่มผีปู่ย่าที่จะทำการทดลองพัฒนาจำนวน5กลุ่ม) ไปประสานงานกับกำลังผีหลักในกลุ่มของตนเองเพื่อชี้แจงนโยบายของสภาวัฒนธรรมและแนวทางการดำเนินการทดลองพัฒนากลุ่มผีปู่ย่า พร้อมทั้งนัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อจัดเวทีครั้งแรกกลุ่ม
- จัดเวทีครั้งแรก1กลุ่ม (กลุ่มเป้าหมายเป็นแก้วผีและกำลังผีหลักของกลุ่ม) ประเด็นการพูดคุย ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ให้กลุ่มเป้าหมายร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มพร้อมทั้งหาแนวทางการแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาในการจัดพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่ผ่านมา ความต้องการ/สิ่งที่อยากเห็นในการจัดพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าในครั้งต่อไปและแนวทางการแก้ไข ให้กลุ่มเป้าหมายวางแผนเตรียมงานสำหรับจัดพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าในครั้งต่อไป โดยกิจกรรมทั้งหมดเน้นที่หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน

สรุปปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหากลุ่มผีป่วน 5 กลุ่มที่ทำการทดลอง

- ข้อมูลปัญหาของกลุ่มผีป่วนแต่ละกลุ่มจะแบ่งโดยใช้เกณฑ์เรื่อง ปัญหาส่วนรวม/ ปัญหาส่วนตัวของสมาชิก
- สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหากลุ่มที่สมาชิกแต่ละกลุ่มคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมานั้น จะใช้เกณฑ์เรื่อง วิธีการแบบเก่า/แบบใหม่ เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

แก้ผีป่วนกลุ่มของแม่เกียงคำ

ผู้เข้าร่วมทั้งหมดจำนวน 15 คน แบ่งเป็นผู้ชาย 4 คน และผู้หญิง 11 คน (เยาวชน 2คน)

ประกอบด้วย แก้วฝี ผู้ทำพิธี กำลั้งฝี ลูกขึ้นและเยาวชน

สรุปข้อมูลปัญหาของกลุ่มผีป่วนแม่เกียงคำ

แบ่งเป็น 2 หมวด

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีป่วน

- สมาชิกกลุ่มผีป่วนเข้าร่วมในพิธีกรรมประจำปีมีน้อย
- แก้วฝี ,กำลั้งฝีและลูกเล่าลูกแบ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วนที่ละเอียดโดยเฉพาะส่วนที่เป็น”คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”
- แก้วฝีและกำลั้งฝีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผีป่วน

- การช่วยเหลือกันของญาติพี่น้องเช่นการเอามือหายไ้ไป
- เด็ก/เยาวชนผู้ชาย ล่วงละเมิดเด็ก/เยาวชนผู้หญิง(ผิดหญิง ผิดชาย)
- เด็ก/เยาวชนติดยาเสพติด
- ผู้สูงอายุขาดคนดูแล

แนวทางการแก้ไขปัญหา

➤ วิธีการแบบเก่า

- ว่ากล่าวตักเตือนโดยพ่อแม่ แก้วฝี กำลั้งฝี โดยให้กำลั้งฝีเป็นกลไกหลักและประสานงานกับแก้วฝี
- หนุ่มสาวห้ามจับกันในกลุ่มผีเดียวกัน

➤ วิธีการแบบใหม่

- จัดตั้ง “ กองทุนผีป่วน ” เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน
- ก่อนวันทำพิธีให้แม่เกียงคำเป็นแกนหลักในการไปบอกกำลั้งฝีและกำลั้งฝีจะกระจายส่งข่าวโดยผ่านสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ใกล้กัน

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- พ่อแม่ช่วยเตือนลูก หลาน เมื่อใกล้ถึงวันประเพณี คนที่อยู่ไกลให้โทรศัพท์ไปบอก อย่างน้อยเพื่อจะให้อยู่ในใจตลอด
- ในวันทำพิธีให้มีการแนะนำสมาชิกในกลุ่มผีที่มาร่วม และให้มีการพูดคุยเรื่องคุณค่า และหน้าที่ ของผีปู่ย่าให้มากขึ้น พร้อมทั้งแจกเอกสารเกี่ยวกับหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ย่าจิ้นโกที่เหลือจากในพิธีเอากลับบ้านและพ่อแม่ควรเล่าให้ลูกฟังด้วย

แก๊งผีปู่ย่ากลุ่มแม่มูล

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 10 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 6 คน (มีเยาวชนเข้าร่วม 1 คน) และผู้ชาย 4 คน ประกอบด้วย แก๊งผี ผู้ทำพิธี กำลังผี และเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีปู่ย่า

- แก๊งผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม
- แก๊งผี ,กำลังผีและลูกเล่าลูกแบ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”
- สมาชิกกลุ่มผีปู่ย่ามาร่วมในวันทำพิธีกรรมมีน้อย

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผีปู่ย่า

- เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเอดส์ เด็กอยู่กับผู้สูงอายุขาดคนดูแล
- ผิดหญิงผิดชาย
- ยาเสพติด

แนวทางการแก้ไข

➤ วิธีการแบบเก่า

- ใช้ประเพณีตานต๋อด โดยคนในกลุ่มผีไปตานต๋อดให้กับครอบครัวของผู้สูงอายุที่ขาดคนดูแล
- ให้แกนหลัก(แก๊งผีและกำลังผี)ไปเยี่ยมบ้าน พูดคุยกับพ่อแม่ที่เด็กติดยาเสพติดและครอบครัวกำพร้าอื่นๆ (แม่หลวงมูล ,คำมูล ,แม่มาลา,ป้าหลั่น,ป้าทา)
- ให้แก๊งผีเป็นแกนหลักในการไปแจ้งข่าว กำลังผีๆ ไปบอกต่อให้มาร่วมพิธี (แม่มาลา, แม่ปิ่น, แม่หน่อแก้ว,แม่โวย,ป้าทา,ป้าหลั่น,จรรยา,ป๊ว)

➤ วิธีการแบบใหม่

- หลังจากวันทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าแล้วจะชวนลูกหลานมาร่วมกันคิดทำกิจกรรมต่างๆที่เป็นการเชื่อมระหว่างเด็ก/เยาวชนกับผู้ปกครอง และผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- ในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าให้มีการสอนลูกสอนหลานเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า มีการบันทึกรายชื่อสมาชิกกลุ่ม แจกเอกสารความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าและการช่วยเหลือกัน ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในพิธีกรรมมากขึ้น เช่นมีการผูกข้อมือเพื่อเป็นการมัดใจสมาชิกให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเป็นการดูแลลูกหลานทางด้านจิตใจ

แก๊งผีปู่ย่ากลุ่มแม่ปัด

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 28 คน แบ่งเป็นผู้หญิง14คน ผู้ชาย12คน และเยาวชน2คน

ประกอบด้วย แก๊งผี ผู้ทำพิธี พระสงฆ์ กำลังผี ลูกเล้าลูกแบ่งและเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีปู่ย่า

- สมาชิกไม่รู้คุณค่าและหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- แก๊งผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม
- สมาชิกกลุ่มผีปู่ย่ามาร่วมพิธีน้อยและไม่รู้จักกันทั้งหมด
- เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผีปู่ย่า

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผีปู่ย่า

- เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเอดส์ ได้อยู่กับผู้สูงอายุขาดคนดูแล
- สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันไม่ช่วยเหลือกัน ต่างคนต่างอยู่และไม่ถูกกันด้วย
- ยาเสพติด
- ผู้สูงอายุขาดคนดูแล
- บางครอบครัวยากจนมากๆขาดคนดูแล
- เยาวชนคนรุ่นหลังขาดความเชื่อถือพ่อแม่

แนวทางการแก้ไข

➤ วิธีการแบบเก่า

- เนื่องจากสมาชิกมีจำนวนมาก ให้มีการจัดตั้งตัวแทน(คล้ายกับระบบหัวหมวด)เพื่อช่วยเหลือ แนะนำซึ่งกันและกันและสามารถดูแลกันได้ทั่วถึง

➤ วิธีการแบบใหม่

- จัดทำรายชื่อสมาชิก
- แจกเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีและหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในวันเลี้ยงผีปู่ย่า
- ให้เยาวชนร่วมกับผู้สูงอายุนำสละ ล้อ ซอ ซึ่ง เข้ามาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- จัดทำกฎระเบียบที่สอดคล้องกับคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า และอ่านให้ทุกคนฟังในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พร้อมทั้งหาแนวทางการช่วยเหลือกันรวมทั้งการดูแลเด็กและเยาวชนภายในกลุ่ม กฎระเบียบมีดังนี้
 - เลี้ยงประเพณีทุกปี ในเดือน 5 แรม 13 ค่ำ หากตรงกับวันพุธให้เลื่อนขึ้นมา 1 วัน
 - ทุกหลังคาเรือนต้องมาร่วม และมีลูกหลานมาร่วมด้วย พร้อมกับต้องมีข้าวตอก ,ดอกไม้ ,ธูป ,ไก่/ไข่ ,ข้าว ,เงิน
 - ทุกหลังคาเรือนต้องมีตัวแทนมาร่วมอย่างน้อย 1 คน และให้พาลูกหลานมาด้วย
 - ในกลุ่มผีจัดตั้งกรรมการหัวหน้าหมวดดูแลประมาณ 7-10 หลังคาเรือน
 - หัวหน้าหมวดมีหน้าที่แจ้งข่าวให้สมาชิกที่รับผิดชอบทราบ
 - ถ้าสมาชิกในกลุ่มผิดผี (ผิดหญิง ผิดชาย) ต้องมีการปรับ /เสียผี
 - ถ้ามีการทะเลาะวิวาทในกลุ่มผีเดียวกันเป็นการผิดผีต้องสุมา
 - ในกลุ่มผีเดียวกันถือว่าเป็นญาติพี่น้อง ต้องเคารพนับถือ ฮักแบ่งกัน
 - ในกลุ่มผีเดียวกัน ต้องว่ากล่าวตักเตือนกันได้
 - กรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งสามารถว่ากล่าวสมาชิกในกลุ่มผีได้ทุกกรณี ถ้ากรรมการเตือนแล้วไม่รับฟังต้องนำเรื่องเข้ากรรมการกลาง

- ถ้าสมาชิกในกลุ่มมีปัญหาเดือดร้อนทุกเรื่อง(เอดส์ ยาเสพติด ยา กจน ขาดคนดูแล ฯลฯ) คณะกรรมการต้องนำข้อมูลมาวางแผนแก้ไข ปัญหา
- สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎถ้าไม่ปฏิบัติถือว่าผิดผี ต้องมาเสียผี

แก้ผีปู่ย่ากลุ่มนางศรีวรรณ

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 14 คน แบ่งเป็นผู้หญิง8คน ผู้ชาย5คน และเยาวชน1คน ประกอบด้วย
แก้ผี ผู้ทำพิธี กำนั่งผี และเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีปู่ย่า

- แก้ผีและกำนั่งผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม
- แก้ผี ,กำนั่งผีและลูกเล่าลูกแบ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการ เลี้ยง ผีปู่ย่า ส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”
- สมาชิกกลุ่มผีปู่ย่ามาร่วมในวันทำพิธีกรรมมีน้อย

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผีปู่ย่า

- เด็กกำพร้า พ่อแม่เสียชีวิตด้วยเอดส์ เด็กอยู่กับตายายขาดคนดูแล
- ผู้สูงอายุ อยู่กันเอง
- ผิดหญิง ผิดชาย
- สมาชิกในกลุ่มบางคนยากจนมากและขาดการช่วยเหลือกัน

แนวทางการแก้ไข

➤ วิธีการแบบเก่า

- วันทำพิธีมีกิจกรรมที่ให้สมาชิกมาร่วมและสอนลูกหลานให้รู้จักกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยให้ผู้สูงอายุมีบทบาทมากขึ้น และให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมด้วย

➤ วิธีการแบบใหม่

- ก่อนวันทำพิธีมีคนไปบอกย้าสมาชิกในกลุ่ม (นางวี ,นางเทียน,นางมาและ นายสีวัน)
- ตั้งกองทุน
 - เก็บเงินครบคร้วละ 50 บาท

- ให้สมาชิกในกลุ่มมีด้วยกันก็ยืมเน้นทำเกษตรปลอดสารพิษเพื่อการพึ่งตนเองโดยให้เยาวชนในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมด้วย
- ให้เยาวชนร่วมเป็นคณะกรรมการ

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- วันเลี้ยงผีปู่ย่าให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การเขียนชื่อสมาชิก และการพูดคุยให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

แก๊งผีปู่ย่ากลุ่มนางบัวซอน

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 13 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 5 คน และเยาวชน 2 คน

ประกอบด้วยแก๊งผี ผู้ทำพิธี กำลังผี ลูกขึ้นและเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีปู่ย่า

- แก๊งผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม
- แก๊งผี, กำลังผีและลูกเล่าลูกแบ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”
- สมาชิกกลุ่มผีปู่ย่ามาร่วมในวันทำพิธีกรรมมีน้อย

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผีปู่ย่า

- เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเอดส์ เด็กอยู่กับตายายขาดคนดูแล
- ผู้สูงอายุขาดคนดูแล / ขาดกำลังใจ

แนวทางการแก้ไขปัญหา

➤ วิธีการแบบเก่า

- ให้คนที่มาร่วมพิธีกลับไปพูดคุยกับลูกหลานเกี่ยวกับเรื่องการเลี้ยงผีปู่ย่า
- มีการไปแวะเยี่ยมเด็กกำพร้า ผู้สูงอายุ ถวายสารทุกข์สุกดิบ ให้กำลังใจ

➤ วิธีการแบบใหม่

- ให้มีการไปบอกสมาชิกโดยแกนนำหลัก และเน้นให้พาลูกหลานมาด้วย
- มีการตั้งกองทุน เพื่อช่วยเหลือกัน

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- วันเลี้ยงผีปู่ย่าให้มีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อรวมใจสานสายสัมพันธ์ญาติพี่น้อง เช่น มีการทำน้ำขมิ้นส้มป่อย การเขียนชื่อสมาชิกในครอบครัวและการมัดมือญาติพี่น้องสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันเพื่อเป็นกำลังใจ

ตารางที่ 4 สรุปภาพรวมปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหากลุ่มทดลองทั้ง 5 กลุ่ม

ประเด็น \ กลุ่มทดลอง	แม่ เกียจคำ	แม่มูล	แม่ปัด	นางศรี วรรณ	นาง บัวซอน	รวม
ก. ปัญหาเกี่ยวกับผีป่วน						
1. แก้วผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน และสมาชิกในกลุ่ม	✓	✓	✓	✓	✓	5
2. สมาชิกในกลุ่มไม่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วน ที่เป็น“คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”	✓	✓	✓	✓	✓	5
3. สมาชิกกลุ่มผีป่วนมาร่วมในวันทำพิธีกรรมมีน้อย	✓	✓	✓	✓	✓	5
4.เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผีป่วน	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	4	4	4	4	4	
ข. ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีป่วน						
1.เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเอดส์ เด็กอยู่กับตายายขาดคนดูแล	X	✓	✓	✓	✓	4
2.ผู้สูงอายุขาดคนดูแล / ขาดกำลังใจ	✓	X	✓	✓	✓	4
3.ผิดหญิง ผิดชาย	✓	✓	X	✓	X	3
4.สมาชิกในกลุ่มบางคนยากจนมาก และขาดการช่วยเหลือกัน	X	X	✓	✓	X	2
5.สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันไม่ช่วยเหลือกัน ต่างคนต่างอยู่และไม่ถูกกัน	✓	✓	✓	✓	✓	5
6.ยาเสพติด	✓	✓	✓	X	X	3
7.เยาวชนขาดความเชื่อถือพ่อแม่	X	X	✓	X	X	1
รวม	4	4	6	5	3	
แนวทางการแก้ไขปัญหา						
1. วิธีการแบบเก่า	✓	✓	✓	✓	✓	5
2. วิธีการแบบใหม่	✓	✓	✓	✓	✓	5
3.วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับใหม่	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	3	3	3	3	3	

หมายเหตุ

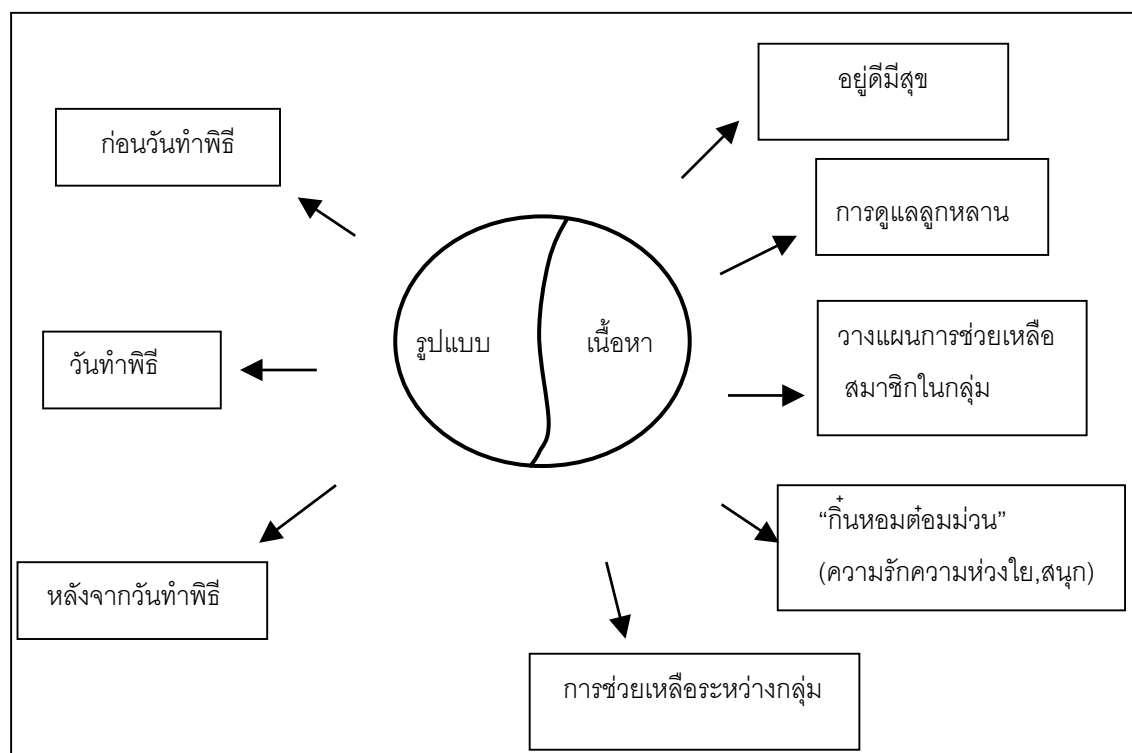
- ✓ มีปัญหา/มีวิธีการแก้ไขปัญหา X ไม่มีปัญหา

สรุปจากตารางที่ 4 พบว่าปัญหาที่แกนนำของกลุ่มผีป่วนแต่ละกลุ่มได้วิเคราะห์นั้นปัญหาที่เกี่ยวกับผีป่วนทั้ง 5 กลุ่มมีเหมือนกันคือ (1) แก๊งผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน(2) สมาชิกในกลุ่มไม่มีความรู้และความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วน (3)มีสมาชิกร่วมในวันทำพิธีน้อย และ(4)เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผีป่วน

ส่วนปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีป่วนพบว่า ปัญหาที่ทั้ง5กลุ่มมีเหมือนกันคือสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกันขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปัญหาอื่นๆที่รองลงมาได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับเด็กกำพร้าเอดส์ที่ต้องอาศัยอยู่กับป่วน ตายาย แต่ขาดญาติพี่น้องดูแล ปัญหาเรื่องผู้สูงอายุขาดกำลังใจ ปัญหาเรื่องขี้สาว ยาเสพติดและสูดทำยาเป็นปัญหาเรื่องเยาวชนขาดความนับถือพ่อแม่

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาคือแกนนำกลุ่มผีป่วนทั้ง5กลุ่มมีการคิดกิจกรรมการแก้ไขปัญหาคือทั้งที่เป็นการรื้อฟื้นแบบเก่า การใช้วิธีการแบบใหม่ และใช้วิธีการผสมผสานระหว่างแบบเก่าและแบบใหม่

ข. ผลที่เกิดขึ้น (รูปแบบ/เนื้อหา ของประเพณีการเลี้ยงผีป่วน) เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

รูปแบบและเนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในชว่งนี้แบ่งเป็น 3 ชว่ง(เมื่อเปรียบเทียบกับชว่งก่อนโครงการเข้าไปดำเนินงาน)คือ

(1.1) ชว่งก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

(1.2) ชว่งวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

(1.3) ชว่งหลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

จากกระบวนการที่โครงการเข้าไปดำเนินงานร่วมกับกลุ่มต่างๆพบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวกับพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณี ดังนี้

(1.1) ชว่งก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

- พบว่าทั้ง5กลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมกับแกนนำสมาชิกในกลุ่มของตนเอง โดยมีการวิเคราะห์เกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่ผ่านมา ปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม และร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อร่วมกันสืบทอดอุดมการณ์ผีปู่ย่าคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน (ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว)

- ครูในโรงเรียนให้เด็กนักเรียนไปเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ากับผู้รู้ในชุมชน ผู้สูงอายุและ/หรือผู้ปกครองของตนเอง

- ก่อนทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า1-2วัน มีเจ้าผีปู่ย่าของแต่ละเจ้าไปบอกแกนนำ(กำลังผี)ในกลุ่มของตนเองเพื่อให้ไปบอกต่อสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

- มีแกนนำเยาวชนไปประสานงานกับผู้นำชุมชนเพื่อให้มีการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าของแต่ละกลุ่มไปร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มของตนเอง โดยใช้หอกระจายข่าวในหมู่บ้านเป็นสื่อกลางและมีการเปิดเทปคำขอผีปู่ย่าผ่านหอกระจายข่าวด้วย

(1.2) กิจกรรมวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

- สรุปทั้ง5กลุ่มมีสมาชิกร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่ามากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมาจำนวนสมาชิกร่วมปีนี้ทุกกลุ่มมีทั้งพ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ มีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมด้วย (โรงเรียนหยุดให้เด็กเข้าร่วมพิธีกรรม) กลุ่มคนที่มาร่วมมีทั้งผู้ที่มีฐานะดี ยากจน และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบจำนวนสมาชิกที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่ม
ทดลองระหว่างก่อนดำเนินโครงการและหลังจากดำเนินโครงการ

บ้านแก้งผีปู่ย่า	จำนวนสมาชิกทั้งหมด (ครอบครัว)	จำนวนสมาชิกร่วม ปี 2545 (คน)	จำนวนสมาชิกร่วม ปี 2546 (คน)
แม่ปัด	138	32	96
แม่มูล	48	5	34
พี่ศรีวรรณ	39	8	29
พี่บัวซอน	37	6	25
แม่เกียงคำ	35	6	28

● สิ่งของที่สมาชิกลำมาร่วมในพิธีกรรมไม่แตกต่างจากในอดีต คือ(1)เป็น
สิ่งของที่สมาชิกต้องนำมาไม้ข้าวสาร(เปลี่ยนจากข้าวตอกเนื่องจากหายาก) ดอกไม้ ธูป ไก่หรือไข่
และข้าวหนึ่ง(2)สิ่งของอื่นๆที่แล้วแต่ว่าสมาชิกคนใดจะนำมาเพิ่มเติม เช่น หมาก พลุ บุหรี่ ขนม ผล
ไม้ต่างๆ และ เหล้า เป็นต้น ในการทำพิธีกรรมทั้ง4ขั้นตอนพบว่า

✓ การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นมีทั้งส่วนที่เป็นรูปแบบและ
เนื้อหาไม่แตกต่างจากในอดีตมากนัก แต่ครั้งนี้มีพ่อบ้านมาร่วมมากขึ้นและพบว่าพ่อบ้านได้มีส่วน
ร่วมเช่นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ในพิธีกรรม และในบ้านแก้งผีปู่ย่าจะมีการเปิดเทปคำวสอผี
ปู่ย่าด้วย สำหรับผู้ที่ไม่มีหน้าที่ก็นั่งจับกลุ่มพูดคุยถามสารทุกข์สุขดิบเช่นมีกลุ่มผู้สูงอายุพูดคุย
กับกลุ่มเด็กและเยาวชน จากนั้นจะมีแกนนำหลักที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน เช่นเป็นคนละ
กรรมการสภากาชาดธรรมด้าบด หรือเป็นคนละกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลหรือปราชญ์ชาว
บ้าน ทั้งหมดเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าซึ่งส่วนมากเป็นคนที่ได้ร่วม
กระบวนการ/เวทีของงานวิจัยมาแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นแกนนำหลักในการเปิดเวทีพูดคุยให้
ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าแก่สมาชิกที่มาร่วมในพิธีกรรม

✓ การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านั้นโดยรูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตมากนักแต่ครั้งนี้มี
เพิ่มเข้ามาคือส่วนที่เป็น"คุณค่า/เนื้อหา" โดยแต่ละกลุ่มมีการทำกิจกรรมต่างๆเพื่อเป็นสื่อ/สัญลักษณ์
ให้เห็นถึงการร้อยรัดดวงใจ สร้างสายใยและสานสายสัมพันธ์ญาติพี่น้องให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูล
กัน เช่น บางกลุ่มทำน้ำขมิ้นส้มป่อย เตรียมฝ่ายผูกข้อมือ เขียนรายชื่อสมาชิกในครอบครัวของตน
เองที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันครอบครัวละ1แผ่น เขียนสัญญาที่จะช่วยเหลือกันของสมาชิกใน
กลุ่ม เขียนหน้าที่ของผีปู่ย่าและเอาเอกสารหน้าที่ของผีปู่ย่าที่ทางโครงการแจกให้มาร่วมด้วย พบ
ว่าแต่ละกลุ่มมีการเตรียมวัสดุดังกล่าวแล้วนำวัสดุเหล่านี้เข้าร่วมเป็นสิ่งของที่ใช้ในการทำพิธี
กรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าร่วมกับสิ่งของอื่นๆที่เคยทำมาในอดีตเช่นยาจีนไก่ ข้าวเหนียว เหล้า และผล

ไม้ เป็นต้น และเมื่อพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีผู้ทำพิธีและ/หรือกำลังผี นำสิ่งของที่ใช้เช่น ไห้วทั้งหมดออกมาจากหิ้งผี/หอผี/ตูบผี แล้วไปดำเนินการต่อเช่น

- ชาวเหนียวหนึ่งและย้าจิ้นไก่ แม่บ้านจะนำไปรวมกับที่มีอยู่แล้วผสมผสานกัน จากนั้นจัดแบ่งมากินร่วมกันทุกคน
- เหล้าต้มที่ผ่านพิธีกรรมมาแล้วจะมีคนเอาไปแจกให้ทุกคนได้ดื่มคนละเล็กคนละน้อย
- วัสดุอุปกรณ์อื่นๆที่ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว เช่นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสัญญาที่จะช่วยเหลือกันของสมาชิกในกลุ่ม และหน้าที่ของผีปู่ย่านั้น กำลังผีจะเอามาอ่านให้สมาชิกทั้งหมดได้รับรู้ร่วมกัน รายชื่อสมาชิกในครอบครัวของตนเองที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันครอบครัวละ 1 แผ่นนั้นให้เอากลับไปเก็บรักษาไว้ที่บ้านของตนเอง สำหรับน้ำมันส้มป่อยนั้นได้นำมาให้ทุกคนใช้มือจุ่มและลูบบนศีรษะตนเองเพื่อเป็นสิริมงคล และฝ่ายผูกข้อมือนั้นได้มีการนำมาให้ผู้สูงอายุผูกข้อมือให้กับสมาชิกทุกคน เพื่อเป็นการอบรมสั่งสอน ให้ผีปู่ย่าช่วยคุ้มครอง ให้กำลังใจและรวมใจเป็นหนึ่งเดียว นอกจากนี้แล้วน้ำมันส้มป่อยและฝ่ายผูกข้อมือทางสมาชิกทุกคนได้เอากลับบ้านเพื่อประพรมให้กับผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในพิธีกรรมด้วย ทุกคนที่เข้าร่วมในพิธีกรรมและได้ผ่านกิจกรรมดังกล่าวบอกว่าทำแล้วสบายใจ มีความสุขใจ เหมือนมีผีปู่ย่าช่วยคุ้มครองดูแลตลอด

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมยอมเปลี่ยนแปลงไปด้วยจึงยังพบมีสมาชิกบางคนที่ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมขอเลขขอหวยจากผีปู่ย่าด้วย

✓ กิ๊นซากของผี ยะฮ้ออยู่ดีมีสุข รูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตและมีการพูดถึง "คุณค่า" ด้วยและพบว่าทั้ง 5 กลุ่มมีกิจกรรมทั้งที่เป็น "รูปธรรม" เช่นการพูดคุยวางแผนเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของสมาชิกในกลุ่ม การแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม การดูแลลูกหลาน การจัดตั้งกองทุน การให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมลูกหลาน และการให้กำลังใจกันในสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน โดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดและการปฏิบัติค่อนข้างชัดเจน นอกจากนี้แล้วในช่วงกินข้าวเด็กและเยาวชนยังไปขอพรจากผู้สูงอายุ มีการโอบกอดลูกหลานซึ่งเป็นสื่อความสัมพันธ์ทางใจ ความรักความห่วงใยที่มีต่อกันในกลุ่มญาติพี่น้อง และส่วนที่เป็น "นามธรรม" พบว่ามีการให้ "สัญญาใจ" กันเกี่ยวกับการที่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันจะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้น "กินหอมต่อม่วน" จึงมีคุณค่ากับสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

✓ กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละครอบครัวได้อาหาร(ยำจั่นไก่)ที่เหลือจากในงานกลับมากินที่บ้านสมาชิกในครอบครัว แม่บ้านที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจะพูดให้สมาชิกในครอบครัวฟังเรื่องกิจกรรมที่เกิดขึ้นในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าครั้งนี้

(1.3) หลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

- เวทีคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อสรุปผลการดำเนินกิจกรรมและวางแผนต่อไป
- เวทีการนำเสนอประสบการณ์ของกลุ่มผีปู่ย่า 5 กลุ่มที่ได้ผ่านกระบวนการทดลองพัฒนา
- กลุ่มผีปู่ย่า 5 กลุ่มที่ได้ผ่านกระบวนการทดลองพัฒนา ไปจัดเวทีร่วมกับสมาชิกในกลุ่มของตนเองเพื่อหาแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องโดยเฉพาะกิจกรรมเพื่อลูกหลานในกลุ่มของตนเอง เช่น การจัดเก็บข้อมูลเรื่องราวรับร่ายจ่ายของสมาชิกทุกครอบครัวในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองเพื่อหาแนวทางการลดร่ายจ่ายในครอบครัว ,การสนับสนุนกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนที่สนใจสื่อพื้นบ้านเช่นการให้ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสะล้อ ซอ ซึ่งช่วยสอนลูกหลาน สอนคาวซอ เด็กและเยาวชนทำเกษตรปลอดสารพิษเพื่อการพึ่งตนเอง บางกลุ่มหาผู้ปกครองเด็กที่มีความรู้เรื่องการทำขนมพื้นบ้าน และการตัดตุ๊ก เป็นต้น มาสอนเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเอง ฯลฯ

กิจกรรมต่างๆที่แต่ละกลุ่มคิดขึ้นมานั้นพบว่าเป็นการเกิดจากการที่เฝ้าได้ปรึกษากับกำลังผี จากนั้นมีการประสานงานกับผู้ปกครองเด็กที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน เมื่อทุกคนเห็นว่าควรทำกิจกรรมต่อเนื่อง ผู้ปกครองจึงส่งเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันเข้าร่วมกิจกรรม โดยแกนนำหลักจะถามจากเด็กและเยาวชนว่าสนใจอยากทำอะไร โดยพบว่าเป้าหมายหลักของกิจกรรมของทุกกลุ่มนั้นเพื่อร้อยใจ สร้างสายใย สานสายสัมพันธ์ ระหว่างเด็ก เยาวชน ผู้ปกครองและผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน ให้แน่นแฟ้นเพื่อดูแลและพร้อมจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป

ตัวอย่างกลุ่มผีปู่ย่าที่ทำกิจกรรมกับเด็กและเยาวชน

มีการทำกิจกรรมกับเด็กในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเอง หลังจากที่ได้ตัวแทนเฝ้าผีปู่ย่ากลุ่มแม่มูล (นางคำมูล สุทะปา และนางมาลา บันพันธ์) ได้เข้าร่วมประชุมกับสภาวัฒนธรรมหลายครั้ง หลังจากวันทำพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่าแล้วได้ปรึกษากับแม่มูล ซึ่งเป็นเฝ้าผีและนางศรีมา ลูกสาวของแม่มูล เกี่ยวกับการให้เด็กในกลุ่มผีปู่ย่า มาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เด็กในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันได้รู้จักกัน รู้รัก สามัคคีกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการดึงเอาหน้าที่ของผีปู่ย่ามาใช้ให้เกิดประโยชน์กับลูกหลาน ทุกคนเห็นดีด้วย จึงมีการประสานงานกับผู้ปกครองของเด็กที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันและตกลงนัดหมายให้เด็กมาทำกิจกรรมร่วมกันที่บ้านแม่มูลซึ่งเป็นบ้านเฝ้าผี

การนัดหมายเด็กเข้าร่วมกิจกรรม แต่ละคนจะช่วยกันบอกเด็กที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนให้มาร่วมกิจกรรม และให้เด็กบอกต่อกันไป และอีกทางหนึ่งก็จะบอกผ่านทางผู้ปกครองหรือยายของเด็ก ให้บอกลูก หลาน มาร่วมทำกิจกรรม เช่น แม่มูล สุวรรณสุระไปซื้อของที่ตลาดก็จะบอกกับนางตุ่น แก้ว ขัตติวงศ์ฯ ซึ่งมีหลานกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเอดส์ ว่า “ ตุ่นแก้ววันอาทิตย์หื้อบอกหลานมาที่บ้านเน้อ มาลาจะสอนแบ่งขนม”

กิจกรรมที่ทำในครั้งแรก นางมาลา จะเป็นผู้สอน

-ให้เด็กแนะนำตัวว่าเป็นลูกหลานของใคร ซึ่งเมื่อหมดทุกคนแล้ว นางมาลาจะสรุปให้เด็กๆ เห็นว่าทุกคนเป็นญาติพี่น้องกัน ถือผีเดียวกัน

- การตัดตุ้ โดยใช้กระดาสาวและใช้กรรไกรตัดตุ้เป็นลวดลายต่างๆ

-ถั่วเขียวทอด นำถั่วเขียวที่ลอกเปลือกออกแล้ว ไปแช่ในน้ำให้พอง เทน้ำออกใส่ถั่วเขียว สะเด็ดน้ำ เอาน้ำมันใส่กะทะตั้งไฟให้ร้อนจึงเอาถั่วเขียวลงไปทอดให้กรอบ จึงตักถั่วเขียวขึ้นทิ้งไว้ให้เย็น ใส่เกลือป่นเล็กน้อย คลุกเคล้าให้เข้ากัน ตักใส่ถุงเล็กๆมัดปากถุงด้วยหลอดพลาสติกเส้นเล็กๆสำหรับใช้มัดขนม เก็บไว้ได้นาน

การทำกิจกรรมแต่ละอย่าง นางมาลาจะเป็นผู้อธิบายวิธีทำให้เด็กฟังก่อน 1 รอบ แล้วจึงสาธิตให้เด็กดูแล้วจะให้เด็กทดลองทำเอง หลังจากทำกิจกรรมเสร็จแล้ว ก็จะให้เด็กเอาชนะกันไปให้เก๊าผี และผู้ใหญ่ที่มาดูเด็กทำกิจกรรมชิมก่อน ที่เหลือเด็กก็จะแบ่งกัน โดยเฉพาะถั่วเขียวทอดเมื่อให้แบ่งกัน เด็กๆจะแย่งกัน เนื่องจากถั่วเขียวทอดที่ตักใส่ถุง จะมัดปากถุงด้วยหลอดพลาสติกเส้นเล็กที่ใช้มัดขนม ในขณะที่ตักใส่ถุงเด็กแต่ละคนจะตักใส่ในปริมาณที่แตกต่างกัน บางคนจะอัดจนแน่นแล้วมัดปากถุงรวมกันเป็นพวงๆละ 10 ถุง เมื่อแบ่งกันเด็กที่รู้ว่าพวงไหนใส่ถั่วมากก็จะแย่งดึงเอาถั่วเขียวจากพวงนั้น(แบ่งคนละ 5 ถุง) แต่ก็ไม่สามารถที่จะดึงเส้นพลาสติกให้ขาดได้ นางคำมูล จึงบอกให้หยุด แล้วให้ไปหากรรไกรมาตัด พร้อมกับสอนเด็กว่า

“ หนังก่อเส้นพลาสติกถึงแม้จะเส้นน้อยๆเมื่อเอามารวมกัน เขาก็จะสามารถดึงหื้อขาดได้ แต่ถ้าดึงเส้นเดียวมันขาดได้ง่าย เปรียบกับหมู่เฮาถ้าฮักกัน สามัคคีกันไผ่ก็ยะหยั่งหื้อบ่าได้ จะยะหยั่งมันก็สำเร็จ”

- นัดทำกิจกรรมครั้งต่อไป ผู้ทำกิจกรรมจะถามเด็กว่าอยากทำอะไร เพราะอะไร และจะนัดเด็กมาทำกิจกรรมร่วมกันทุกเดือนๆละ 1 ครั้ง

ผลที่ตามมาหลังจากการทำกิจกรรม

จากการพูดคุยกับยายมาลา ปันพันธ์ และนางคำมูล สุทะปา ได้พูดตรงกันว่า หลังจากให้เด็กมาทำกิจกรรมร่วมกัน เมื่อเด็กพบหน้ามักจะพูดทักทายดี บางครั้งชี้จักรยานอยู่ก็จะตะโกนถาม “ยายมาลาไปไหน ครับ/เจ้า” “ป้ามูลไปไหนครับ/เจ้า” และเด็กมักจะไปตามถึงบ้านเพื่อถาม

ว่าจะทำกิจกรรมกันอีกวันไหน ซึ่งแตกต่างจากก่อนที่ทำกิจกรรม เด็กจะไม่ทักทาย ไม่เคยไปที่บ้าน เวลาพูดด้วยจะไม่ค่อยพูดด้วย

ยายมาลาได้ยกตัวอย่างกรณีของเด็กชายสุริยา เดชอินทร์ (น้องแชมป์) อายุ 14 ปี บ้าน หมู่ 3 ที่ยายมาลาเคยเห็นซื้อมอเตอร์ไซด์แล้วปล่อยมือทั้งสองข้าง ด้วยความหวังดีเพราะเห็นว่าเป็นลูกหลาน จึงบอกให้แม่ของน้องแชมป์รู้ แม่ของน้องแชมป์คงว่าให้น้องแชมป์หลังจากเหตุการณ์นั้น เมื่อน้องแชมป์เจอหน้านางมาลา จะทำสีหน้าไม่พอใจ แต่เมื่อได้ทำกิจกรรมร่วมกัน พอเจอกันก็จะถาม จะพูดด้วยอย่างดี ต่อไปคงจะว่ากล่าวตักเตือนได้

ยายมาลาว่า” ตะเมินยายหันน้องแชมป์ซื้อเครื่องผ่านหน้าบ้าน ปล่อยมือสองข้างเลย ก็ไปบอกหื้อแม่มัน ที่นี้พอปะหน้ายายหนา มันทำสีหน้าบ่พอใจ ทำจะว่ายุ่งเรื่องของมันยะหยั่งอื่น่อ แต่พอมายะขนมตวยกัน เวลาปะยายตี้ไหนจะเอ็นใ่ๆ ถายายไปไหน บางทีก็ไปหาที่บ้าน ตะกอนมันก็คงบ่รู้ว่าบ้านอยู่ไหนแหล่ คิดว่าต่อไปเวลาเฮาจะเตือนจะว่าหยั่งหื้อเขา เวลาเขา ยะหยั่งบ่ดี เขาก็คงจะฟังเฮาอยู่”

จากการพูดคุยกับยายมาลา ปันพันธ์ อายุ 62 ปี หมู่ 4 บอกว่าที่ผ่านมาคิดว่าเด็กรู้จัก แต่เด็กจะไม่ทัก เวลาเราพูดด้วยเด็กจะไม่ค่อยพูดด้วย แต่พอมามาทำกิจกรรมผีป่วน เอาเด็ก มาทำขนม ทำอะไรหลายๆอย่าง เมื่อเจอกันเด็กจะทักทาย จะถาม แม่มาลาให้เหตุผลว่า “เพราะเด็กมันรู้จักเฮา มันเกยกัน” หมายถึงว่าเด็กจะรู้จักว่า แม่มาลาเป็นคนในผีป่วนเดียวกัน เป็นญาติกัน และมีความสนิทสนมกันมากขึ้นหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จึงทักทายพูดคุยด้วยเมื่อเจอกันที่ตลาด หรือถนนในหมู่บ้าน

หรือในกรณีของ ด.ญ.บุษกร ศิริกันทา (น้องปอ) อายุ 8 ปี หมู่ 4 เป็นเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ พ่อแม่เสียชีวิตอาศัยอยู่กับยาย ได้มาร่วมกิจกรรมด้วย แม่มาลาบอกว่า ที่ผ่านมาเมื่อพูดด้วยน้องปอจะไม่ยอมพูดด้วย หลังจากที่ได้มาร่วมกิจกรรม จะยอมพูดมากขึ้น แม่มาลาใช้คำว่า “น้องปอ บ่เดี๋ยวนั้นมันกัณละ” หมายถึงว่าเดี๋ยวนั้นน้องปอ มีความคุ้นเคยแล้ว จึงกล้าพูดกับคนอื่นมากขึ้น ซึ่งก่อนหน้านี้ หากพูดด้วยก็จะเฉยไม่ยอมพูดด้วย

นางคำมูล สุทะระปา อายุ 48 ปี หมู่ 4 พูดถึงเด็กที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมว่า เดี๋ยวนั้นเด็กมักจะทักทาย พูดคุยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จะพูดทักทายเมื่อเจอกัน โดยเฉพาะช่วงที่ใกล้จะทำกิจกรรม เมื่อเจอหน้ากันเด็กมักจะถามว่า

“ป้ามูลเดี๋ยวนีจะย่น้ำเต้าหู้ หรือ.....แต่กา”

ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนที่เด็กมักจะไม่ค่อยทัก เวลาพูดด้วยบางทีก็ไม่ตอบ ซึ่งคิดว่าที่ทำแบบนี้เป็นสิ่งที่ดี ที่เด็กจะได้รู้จักกันเอง และรู้จักผู้ใหญ่ด้วย คิดว่าจะทำต่อไปเรื่อยๆ

จากการพูดคุยกับ ด.ญ.วิรัญญา สุวรรณสุระ อายุ 14 ปี หมู่ 4 และ ด.ญ.ศศิธร พรจำรัส อายุ 8 ปี หมู่ 4 และ ด.ช.สุริยา เดชอินทร์ อายุ 13 ปี หมู่ 3 พูดตรงกันว่า

“ก่อนที่จะทำกิจกรรมผีน้อย จะไม่รู้ว่ามีผีน้อยของตนเองอยู่ที่ไหน เพราะไม่มีใครบอกให้ เมื่อได้มาร่วมกิจกรรมจึงรู้ว่าแกมีผีน้อยของตนเองอยู่บ้านแม่หลวงมูล”

ลุงปวน ลือชัย อายุ 67 ปี หมู่ 2 อยู่กับภรรยา มีอาชีพทำนาทำสวน มีลูก 3 คน เสียชีวิตทั้งหมด ลูกชายคนโต และลูกสาวคนเล็ก เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ มีหลาน 2 คนที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ (หลานไม่ได้อยู่ด้วย) ถึงแม้จะไม่มีความรู้ในเรื่องตัวโน้ตดนตรี แต่ลุงปวนก็อาศัย การฝึกฝนตั้งแต่สมัยยังหนุ่ม มาสอนให้กับเด็กๆ ที่มีแต่โน้ตเพลงแต่ไม่รู้จักทำนองของเพลง ลุงปวนบอกว่า

“รู้สึกดีใจ ที่ได้สอนละอ่อน ได้ถ่ายทอดสิ่งที่มีอยู่ในตัวเขาให้กับเขาได้รู้ ถ้าเขาบอสน เขา วันหน้ามันก็จะตายไปกับเขาด้วย”

ลุงปวนบอกว่าจริงๆ แล้วมีคน que เล่นดนตรีเป็นเยาะเย้ย แต่เขาไม่ค่อยสน แต่ลุงปวนเห็นว่าถ้าเราไม่สอนเด็กก็จะไม่รู้ เล่นไม่เป็น ดนตรีก็จะไม่มีการสืบทอด

นายมงคล เรือนสุข (หน่อง) อายุ 16 ปี หมู่ 5 กำลังเรียนหนังสือชั้น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีนิสัยชอบเล่นดนตรีที่บ้าน มาตั้งแต่เด็กๆ บางครั้งจะใช้วิธีครูพักลักจำ จากคนข้างบ้านที่เล่นดนตรีในวงเหล้า เมื่อมีโอกาสก็จะลองหยิบมาหัดเล่นเอง ความสนใจบวกกับพรสวรรค์ จึงทำให้สามารถเล่นเครื่องดนตรีได้เกือบทุกชนิด ยกเว้นเครื่องดนตรีสากล จึงเป็นที่โดดเด่นในรุ่นๆ เดียวกัน ชนิดหาตัวจับยาก ทุกครั้งที่พ่อทำซิ่ง หรือสะล้อ (อาชีพเสริมแล้วแต่มีคนมาสั่ง) หน่องจะต้องเป็นคนตั้งสายให้ บางครั้งจะต้องทดลองเล่นให้คนที่ซื้อฟังก่อน หน่องจึงต้องไปกับพ่อทุกครั้งที่ได้ขายเครื่องดนตรี (พ่อเล่นดนตรีไม่เป็น) กับความรู้สึกที่ได้เข้าร่วมซ้อมเล่นดนตรี หน่อง บอกว่า

“ชอบ ม่วนที่ได้มาซ้อมด้วยกัน ได้ปะเพื่อนฝูง ถ้าเล่นคนเดียวมันก๊าย จะเล่นได้บ้าเมิน ก็ภูมิใจเหมือนกันที่เขาเล่นหื้อคนอื่นม่อ “

น.ส.พัชรินทร์ สุริยา (มั้น) อายุ 15 ปี หมู่ 4 เป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่ เป็นคนที่กล้าพูด กล้าแสดงออก เป็นคนตั้งใจที่จะทำงานให้สำเร็จ จึงมักจะเป็นผู้นำของกลุ่มในการทำกิจกรรมเป็นอีกคนหนึ่งที่มีความสนใจ และตั้งใจที่จะเล่นดนตรีที่บ้าน เวลาวางจึงมักจะหัดเล่นเสมอๆ ความรู้สึกที่ได้เล่นดนตรี มั้น บอกว่า

“ชอบที่ได้มาเล่นดนตรีได้รู้จักเพื่อนๆ ที่อยู่หมู่บ้านอื่น ทำหื้อมีความสนิทสนมกัน อีกอย่าง มันเป็นการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านเขา คนเล่นดนตรีมีน้อย จึงรู้สึกภูมิใจด้วย ”

พี่ศรีมา เตียรอุ้น (เป็นแกมีด้วย) อายุ 48 ปี หมู่ 7 สามีเสียชีวิตแล้ว มีลูก 2 คน มีอาชีพทำนา รับจ้างทั่วไป จะใช้เวลาว่างในการแต่งเพลง, ซอ ให้เด็กๆ ในละแวกบ้านมาหัดร้องที่บ้านในตอนกลางคืน ในระยะหลังจะนัดเด็กให้มาจดเนื้อเพลง และหัดร้อง ทุกคืนวันศุกร์ นอกจากบทเพลง, ซอ จะสอดแทรกคำสอนอยู่ในเนื้อหาแล้ว พี่ศรีมายังได้สอนมารยาท และการปฏิบัติตัวให้กับ

เด็กๆที่มาเรียนด้วย เพื่อให้เด็กได้รู้และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในความรู้สึกที่ได้สอนเด็กที่ศรีมาบอกว่า

“ ดีใจที่ได้สอนละอ่อน ดีเอามาสอนนี้ ก็อยากจะหื้อเขาได้รู้ของบ่าเดิมบ่าเก่า ดั่งละอ่อนเข้ามาร้องมาเล่นตริงนี้ เขาจะได้ไปตางอื่น ดีบ่าดี ถึงได้บ่านัก ดั่งมาได้สัก 2-3 คนก็ยังดี”

ด.ญ.กณกริพย์ โพธิ (น้ำ) อายุ 11 ปี หมู่ 7 เป็นเด็กในละแวกบ้านของพี่สีมา รุ่นแรกที่ได้มาหัดร้องเพลงขอ กับพี่ศรีมา ซึ่งมีเพียง 3 คนเท่านั้น(ปัจจุบันมี 14 คน) ความรู้สึกที่ได้มาหัดร้องเพลง, ขอ กับพี่ศรีมาว่า

“ ชอบที่ได้มาหัดขอ เพราะเคยได้ยินเพลงกำเมืองแล้วมันมันดี เนื้อเพลง มันถูกใจ “

สรุปบทบาทหน้าที่และกิจกรรมของกลุ่มผีป่วนที่ผ่านการทดลอง ทั้ง 5 กลุ่ม

กลุ่มแม่เกียจคำ

- บทบาทของเก้ายี่

- เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผีป่วน
- เป็นแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีป่วน
- ประสานงานกับกำลั้งผีและลูกเล้าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผีป่วน เช่นการสร้างหอผีป่วนหลังใหม่ เป็นต้น)
- วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
- กระตุ้นให้กำลั้งผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีป่วน และปฏิบัติตามที่กลุ่มได้ร่วมกันวางแผนไว้
- ไปบอกข่าวแก่กำลั้งผีในกลุ่มเดียวกัน
- เป็นแกนหลักในการสร้างเครือข่ายกับเก้ายี่อื่นๆที่อยู่ในหมู่บ้านตนเอง
- ช่วยเหลือกลุ่มผีป่วนอื่นๆที่อยู่ในหมู่บ้านตนเอง
- ดูแลลูกหลานและสมาชิกในกลุ่มของตนเอง

- บทบาทของกำลั้งผี

- ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
- ไปบอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน
- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน (ช่วยทำงานต่างๆในพิธี)
- ดูแลลูกหลาน

- กิจกรรมหลักของกลุ่มแม่เลี้ยงค่า

- แม่เลี้ยงค่าไปชักชวนสมาชิกกลุ่มเดียวกันมาร่วมกิจกรรม
- กำลังผีช่วยกันไปบอกสมาชิกกลุ่ม
- ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า แก้วผีกับกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน ,หาแนวทางให้สมาชิกร่วมในวันเลี้ยงผีปู่ย่าให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มฮักแพงกัน
- เกิดการออมเงินเป็นกองทุนผีปู่ย่าเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน
- กำลังผีช่วยดูแลสมาชิกในกลุ่มเดียวกันไม่ให้เกิดปัญหา
- วันเลี้ยงผีปู่ย่ามีการแนะนำลูกหลานสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน
- มีการรวบรวมรายชื่อสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่า
- แก้วผีเป็นแกนหลักในการพูดคุยให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าและนำกระดาษที่เขียนเกี่ยวกับหน้าที่ของผีปู่ยามาอ่านให้สมาชิกฟัง
- เปิดเทปขอผีปู่ย่า

กลุ่มแม่ปัด

- บทบาทของแก้วผี

- เป็นผู้ทำพิธีเกี่ยวกับผีปู่ย่า
- ประสานงานกับกำลังผีและลูกเล้าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรเกี่ยวกับผีปู่ย่า เช่นการสร้างหอผีปู่ย่าหลังใหม่ เป็นต้น)
- ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- ไปบอกข่าวแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน

- บทบาทของกำลังผี

- กระตุ้นให้แก้วผี,กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับเปลี่ยนปัญหาของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม
- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- ไปบอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน
- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)
- เก็บรวบรวมปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

-ดูแลลูกหลานและให้สมาชิกปฏิบัติตามที่ได้วางแผนไว้

- กิจกรรมหลักของกลุ่มแม่ปัด

-กำลังผีช่วยกันไปบอกสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

-ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า แก่ผีกับกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน ,หาแนวทางให้สมาชิกร่วมในวันเลี้ยงผีปู่ย่าให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มฮักแพงกัน

-ให้กำลังผี1คนดูแลสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน7ครอบครัว และเก็บข้อมูลปัญหาของสมาชิกที่ตนดูแล เพื่อนำปัญหาของสมาชิกร่วมพูดคุยกันและหาแนวทางช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน

-มีการเขียนกฎระเบียบเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันร่วมกันปฏิบัติ เช่นสมาชิกในกลุ่มไม่ทะเลาะกัน ต้องช่วยเหลือกัน เป็นต้น

-มีการจัดทำรายชื่อสมาชิกทุกคน

-วันเลี้ยงผีปู่ย่าแต่ละครอบครัวพาลูกหลานมาร่วมและมีการพูดคุยเรื่องคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า และมีการอ่านกฎระเบียบด้วย

-ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมลูกหลานและมีการผูกข้อมือ(มัดมือ) ซึ่งเป็นการให้กำลังใจในการที่จะช่วยคุ้มครองลูกหลาน

-มีการเปิดเทปขอผีปู่ย่าและมีเยาวชนนำดนตรีพื้นเมือง (สะล้อ ซอ ซึง)มาแสดงด้วย

กลุ่มแม่มูล

- บทบาทของเก่าผี

-เป็นผู้ทำพิธีเกี่ยวกับผีปู่ย่า

-เป็นผู้มีบทบาทในการให้คำปรึกษาแก่ลูกหลาน

-ประสานงานกับกำลังผีและลูกเล้าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรเกี่ยวกับผีปู่ย่า เช่นการสร้างหอผีปู่ย่าหลังใหม่ เป็นต้น)

-ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไข ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

-ไปบอกข่าวแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน

- บทบาทของกำลังผี

-กระตุ้นให้เก่าผี,กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับปรุงพัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

-ไปบอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

-เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (เป็นแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหา และการแก้ไขปัญหามหาชิกในกลุ่ม)

-ดูแลลูกหลานและให้สมาชิกปฏิบัติตามที่กลุ่มร่วมกันคิดและวางแผน

- กิจกรรมหลักของกลุ่มแม่มุล

-กำลังผีช่วยกันไปบอกสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

-ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า แก้วผีกับกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน ,หาแนวทางให้สมาชิกมาร่วมในวันเลี้ยงผีปู่ย่าให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มฮักแพงกัน

-วันเลี้ยงผีปู่ย่า มีการพูดคุยกันถึงแนวทางการช่วยเหลือผู้สูงอายุและสมาชิกในกลุ่มที่มีปัญหา

-มีการไปเยี่ยมผู้สูงอายุ และมีการรวบรวมสิ่งของทำทานต่อผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์

-ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรม/ให้กำลังใจลูกหลาน เช่นการผูกข้อมื่อ(มัดมื่อ)ให้พร/เป็นสื่อสัญลักษณ์ถึงการดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข นอกจากนี้แล้วผู้ที่มาร่วมในพิธีเอาฝ้ายมัดมื่อกลับบ้านเพื่อมัดมื่อให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปร่วมในพิธี และส่งให้ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย

-จัดทำระบบรายชื่อของสมาชิกในกลุ่ม

-มีการเปิดเทปขอผีปู่ย่า และพูดคุยให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

-วางแผนจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มนางศรีวรรณ

- บทบาทของแก้วผี

-เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผีปู่ย่า

-ประสานงานกับกำลังผีและลูกเล้าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผีปู่ย่า เช่นการสร้างหอผีปู่ย่าหลังใหม่ เป็นต้น)

-ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไข ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

-ไปบอกข่าวแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน

- บทบาทของกำลังผี

- กระตุ้นให้แก๊ผี,กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- ไปบอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)

- ดูแลให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามระเบียบที่กลุ่มได้วางไว้

- กิจกรรมหลักของกลุ่มนางศรีวรรณ

- กำลังผีช่วยกันไปบอกสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

- ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า แก๊ผีกับกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน ,หาแนวทางให้สมาชิกร่วมในวันเลี้ยงผีปู่ย่าให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มฮักแพงกัน

- วันเลี้ยงผีปู่ย่า ผู้สูงอายุมีการผูกข้อมื่อ(มัดมื่อ)ให้พรลูกหลานที่มาร่วมในพิธี นอกจากนี้แล้วผู้ที่มาร่วมในพิธีเอาฝ้ายมัดมื่อกลับบ้านเพื่อมัดมื่อให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปร่วมในพิธี และส่งให้ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย

- มีการพูดคุยกันถึงแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มที่ เกิดการขอมเงินเพื่อช่วยเหลือกัน ให้สมาชิกกู้เงินไปทำเกษตรแบบพอเพียงสำหรับกินในครอบครัวเหลือจึงขายและเป็นพืชที่ไร้สารพิษ มีการเลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ เป็นต้น

- มีการมอบทุนให้ผู้สูงอายุที่ขาดคนดูแล คนพิการและเด็กที่ด้อยโอกาส

- จัดทำรายชื่อสมาชิกในกลุ่ม

- มีการเปิดเทปขอผีปู่ย่าและให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

กลุ่มนางบัวซอน

- บทบาทของแก๊ผี

- เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผีปู่ย่า

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม ในทั้งก่อนวันทำพิธีและวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

-ประสานงานกับกำลังผีและลูกเล้าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผีป่วน เช่นการสร้างหอผีป่วนหลังใหม่ เป็นต้น)

-กระตุ้นให้กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนา ประเพณีการเลี้ยงผีป่วน

-ไปบอกข่าวแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน

- บทบาทของกำลังผี

-กระตุ้นให้กำลังผี,กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีป่วน

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข ปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีป่วน

-ไปบอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน

-เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็น ปัญหาและการแก้ไขปัญหามหาชิกในกลุ่ม)

-ดูแลลูกหลานและสมาชิกในกลุ่ม

- บทบาทของลูกขึ้น

-กระตุ้นให้กำลังผี,กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีป่วน

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข ปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีป่วน

-เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็น ปัญหาและการแก้ไขปัญหามหาชิกในกลุ่ม)

-ประสานงานให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้

- กิจกรรมหลักของกลุ่มนางบัวซอน

-กำลังผีและกำลังผีช่วยกันไปบอกสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

-ก่อนวันเลี้ยงผีป่วน กำลังผีกับลูกขึ้นและกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหา แนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน ,หาแนวทางให้สมาชิกมาร่วมในวันเลี้ยงผีป่วนให้ มากขึ้นและหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มฮักแพงกัน

-วันเลี้ยงผีป่วน มีการพูดคุยกันถึงแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม

-มีการเขียนชื่อสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกันของแต่ละครอบครัว

-มีการทำน้ำมันส้มป่อย ผู้สูงอายุมีการผูกข้อมือ(มัดมือ)ให้พรลูกหลานที่มาช่วยในพิธี นอกจากนี้แล้วผู้ที่มาร่วมในพิธีเอาฝ้ายมัดมือและน้ำมันส้มป่อยกลับบ้านเพื่อมัดมือให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปร่วมในพิธี และส่งให้ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย

-มีการเขียนกฎระเบียบเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันของสมาชิก และมีการคุยกันถึงเรื่องการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือลูกหลานสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน หลังจากวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าแล้วแกนนำของกลุ่มได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันหลายครั้งและได้มีการจัดตั้งเป็นกองทุนผีปู่ย่าเพื่อลูกหลานแล้ว

-มีการนำเอกสารข้อมูลหน้าที่ของผีปู่ยามาอ่านให้สมาชิกฟังและให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ตารางที่ 6 สรุปกิจกรรมของกลุ่มผีปู่ย่า(กลุ่มทดลอง)ที่ได้ดำเนินการในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

กิจกรรม / กลุ่มทดลอง	แม่ เกียงคำ	แม่มูล	แม่ปัด	นางศรี วรรณ	นาง บัวซอน	รวม
<u>1.ก่อนวันทำพิธี</u>						
1.1 เวทีการวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนของแกนนำแต่ละกลุ่ม	✓	✓	✓	✓	✓	5
1.2 แกนนำไปบอกสมาชิกให้มาร่วมในพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	2	2	2	2	2	
<u>2.วันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า</u>						
2.1 สมาชิกนำสิ่งของมาเซ่นไหว้	✓	✓	✓	✓	✓	5
2.2 สมาชิกร่วมกันเตรียมอาหารที่จะใช้ในการเซ่นไหว้	✓	✓	✓	✓	✓	5
2.3 ทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า	✓	✓	✓	✓	✓	5
2.4 “กินหอมต๋อม่วน”	✓	✓	✓	✓	✓	5
-ด้านการศึกษา เช่นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่า	✓	✓	✓	✓	✓	5
-ด้านสังคม เช่นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน	✓	✓	✓	✓	✓	5
-ด้านสุขภาพ เช่นทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ	✓	✓	✓	✓	✓	5

กิจกรรม \ กลุ่มทดลอง	แม่ เกียกคำ	แม่มูล	แม่ปัด	นางศรี วรรณ	นาง บัวซอน	รวม
-ด้านเศรษฐกิจ เช่นกองทุน หรือทำเกษตร พึ่งตนเอง	✓	✓	✓	✓	✓	5
-ด้านสิ่งแวดล้อม เช่นเกษตรปลอดสารพิษ	X	X	X	✓	X	1
-การให้ความสำคัญ/การสนับสนุนให้ผู้สูง อายุมีบทบาทมากขึ้น	✓	✓	✓	✓	✓	5
-ด้านการดูแลลูกหลาน เช่นการให้ความ สนใจปัญหาของเด็กและ/หรือการพัฒนา เด็กมากขึ้น	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	10	10	10	11	10	
3.หลังวันทำพิธี						
3.1มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	1	1	1	1	1	

หมายเหตุ

✓ มีกิจกรรม X ไม่มีกิจกรรม

(2) ภาพรวมการสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า : เมื่อผ่าน การทดลองหรือฟื้นฟูมาแล้ว

ใช้เกณฑ์บทบาทหน้าที่แบบเก่าและแบบใหม่

(2.1) บทบาทหน้าที่ของเจ้าผีและผู้ทำพิธี

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย
 - เป็นผู้ทำพิธีประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
 - ประสานงานกับกำลั้งผีและลูกเล่าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ย่าเช่นการสร้างหอผีปู่ย่าหลังใหม่ เป็นต้น)
- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย
 - เป็นแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธี ในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า
 - ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
 - กระตุ้นให้กำลั้งผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

-ไปบอกข่าวแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน

-เป็นแกนหลักในการสร้างเครือข่ายกับเจ้าผีป่วนอื่นๆที่อยู่ในหมู่บ้านตนเอง

เอง

(2.2) บทบาทหน้าที่ของกำลังผี

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

-เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุย

ประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย

-ในอดีตกำลังผีเป็นผู้ชายแต่ปัจจุบันมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

-กระตุ้นให้เจ้าผี,กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้อง
ปรับปรุง/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีป่วน

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการ
แก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธี ในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธีการเลี้ยงผีป่วน

-ไปบอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน

-เก็บรวบรวมปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกันและร่วมวางแผนการแก้ไขปัญหา

แผนการแก้ไขปัญหา

-เป็นแกนนำหลักในการคิดกิจกรรมการพัฒนากลุ่มของตนเอง

เอง

(2.3) บทบาทของลูกเล้าลูกแบ่ง

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย

-เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน พร้อมทั้งชักชวนสมาชิกในครอบครัว

-ร่วมกิจกรรมต่างๆที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือ

สมาชิกในกลุ่ม

-มีการพูดคุยเกี่ยวกับอุดมการณ์ของผีป่วนให้กับสมาชิกในครอบครัวฟัง

-ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ มีบทบาทในการ

ถ่ายทอดความรู้สู่ลูกหลาน

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย

-มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข

ปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม

-พ่อแม่มีบทบาทในการสนับสนุนให้ลูกหลานเข้าร่วมกิจกรรมที่กลุ่มผี

โครงการแนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน

ปู่ย่าของตนเองจัดขึ้น และได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมด้วย

-เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและคิดกิจกรรมร่วมกับแกนนำกำลังผีในกลุ่มผีเดียวกัน

(2.4) บทบาทของลูกขึ้น (ลูกเขย)

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย

- กระตุ้นให้แก๊งผี,กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข ปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธี ในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า : เมื่อผ่านการทดลองรื้อฟื้นมาแล้ว

จากกระบวนการที่ใช้ในการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า(ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว) และเมื่อกลุ่มผีปู่ย่าทั้ง 5 กลุ่ม (กลุ่มทดลอง) ได้ผ่านกระบวนการต่างๆจนถึงวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าและหลังจากวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าผ่านไปแล้ว สามารถที่จะสรุปได้ว่า ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ามีบทบาทหน้าที่หลักคือเป็น “สื่อ” หรือ “ก้าวใจ” ในการร้อยรัดดวงใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์ให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันมาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน พบว่าประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นพื้นที่/เวทีที่ทำหน้าที่ต่างๆดังนี้

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย

- ด้านการศึกษา เช่นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่า
- ด้านสังคม เช่นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน
- ด้านสุขภาพ เช่นทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ
- การให้ความสำคัญ/การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีบทบาทมากขึ้น

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย

- ด้านเศรษฐกิจ เช่นกองทุน หรือทำเกษตรพึ่งตนเอง
- ด้านสิ่งแวดล้อม เช่นทำเกษตรปลอดสารพิษ
- ด้านการดูแลสุขภาพ เช่นการให้ความสนใจปัญหาของเด็กและ/หรือการพัฒนาเด็กมากขึ้น

นอกจากประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจะเป็น “สื่อ” หรือ “ก้าวใจ” เฉพาะสำหรับ

สมาชิกในกลุ่มผีญ่าเดียวกันดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประเพณีการเลี้ยงผีญ่ายังเป็น “สื่อ” ในการสร้างเครือข่ายกลุ่มผีญ่าในระดับต่างๆ ซึ่งทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ในอดีตไม่เคยมี

- ระดับกลุ่มผีญ่ากับกลุ่มผีญ่า เช่น แก้วผี/กำลังผีจากกลุ่มผีญ่าของแม่หมามาร่วมเรียนรู้ในเวทีกลุ่มผีญ่าของแม่ปัด
- ระดับหมู่บ้าน เช่น แม่เกียงคำซึ่งเป็นแก้วผี ได้ชักชวนแก้วผีคนอื่นๆ ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องการพัฒนากลุ่มผีญ่าเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีญ่าของตนเอง
- ระดับตำบล เช่น สภาวัฒนธรรมตำบลมีการจัดเวทีอย่างต่อเนื่องเพื่อให้แก้วผี/กำลังผีของกลุ่มผีญ่าทุกกลุ่มในตำบลได้มีโอกาสเข้าร่วมในเวที

8.3 สรุป

กระบวนการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีญ่า ซึ่งชาวบ้านตัดสินใจเลือกเพื่อใช้เป็นสื่อในการดำเนินกิจกรรมสำหรับตอบสนอง/รับใช้ “เจ้าของวัฒนธรรม” นั้นมีกระบวนการดำเนินกิจกรรมดังนี้

- ใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรม” ให้เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ตัดสินใจ
- นำข้อมูลผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เช่น เรื่องปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีญ่าเกิดการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบย่อยของประเพณีการเลี้ยงผีญ่า ปัญหาของคนในตำบล และตำบลในฝัน เป็นต้น เพื่อให้ชาวบ้านใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจและวางแผนดำเนินกิจกรรม
- คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและปราชญ์ชาวบ้านร่วมกันเลือกกลุ่มผีญ่าจำนวน 5 กลุ่มที่จะทำการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีญ่า
- คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลประสานงานกับครูในโรงเรียนและศิลปินในหมู่บ้านเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีญ่า
- กลุ่มผีญ่าที่เป็นกลุ่มทดลอง แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีญ่าของตนเอง
- “รูปแบบ” และ “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ของประเพณีการเลี้ยงผีญ่า ในอดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง ประเพณีการเลี้ยงผีญ่าจึงเป็นสื่อในการรวมสมาชิกในกลุ่มผีญ่าเดียวกันเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นั่นคือผีญ่าทำหน้าที่ส่วนมากเป็นในระดับกลุ่ม ต่อมาเมื่อชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่าง

มาก “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบ้าน
เริ่มลดลง ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงค่อยๆ ถูกกลบ汰หายไปจนเหลือแต่ใน
ระดับปัจเจกเท่านั้น ต่อมาเมื่อชาวบ้านเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่จะทำการ
ทดลองรื้อฟื้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นสื่อสำหรับรับใช้เจ้าของวัฒนธรรม โดยผ่าน
กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการหาแนวทางการแก้ไขปัญหของเจ้าของ
วัฒนธรรม ผลการดำเนินงานพบว่าประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าสามารถเป็น “สื่อ”
หรือ “ก้าวใจ” ในการร้อยรัดดวงใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์ให้คนในชุม
ชนมาร่วมกันแก้ไขปัญหของชุมชน เพื่อชุมชนและโดยชุมชน นั่นคือประเพณีการ
เลี้ยงผีปู่ย่าสามารถพัฒนาให้มีบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้นได้ทั้งในระดับปัจเจก ระดับ
กลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันและระดับเครือข่ายด้วย

ส่วนที่ 3

ประกอบด้วยบทที่ 9,10,11 และ 12 เป็นการวิเคราะห์ผลจากการศึกษา

บทที่ 9 การวิเคราะห์สัญญาณในพิธีกรรม : ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1 ทำไมต้อง “กินหอมต๋อมม่วน” ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.2 สัญญาณในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.3 พื้นที่/เวลาที่ สาธารณะ : ต้นทุนทางวัฒนธรรม

9.4 ความหมายและหน้าที่ใหม่ : ทางเดินใหม่บนร่องรอยเดิม

บทที่ 10 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

10.1 ผีปู่ย่า : บทบาทหน้าที่จากอดีตถึงปัจจุบัน

10.2 พลังผีปู่ย่า : การขับเคลื่อนเพื่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

10.3 การประเมินผล

10.4 ผลกระทบที่ต่อเนื่อง/ผลสะท้อน

บทที่ 11 แนวทางการสร้างเสริมและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน

11.1 ผีปู่ย่า : ในมิติของการสื่อสาร

11.2 แนวทางการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

11.3 สรุปบทเรียนการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อรับใช้คนในชุมชน

บทที่ 12 สรุปผลการวิจัย การขยายผล และข้อเสนอแนะ

12.1 สรุปผลการวิจัย

12.2 การขยายผล

12.3 ข้อเสนอแนะ

บทที่ 9

การวิเคราะห์สัญญาณในพิธีกรรม : ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

จากกระบวนการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในบทที่ 8 ที่ผ่านมามีพบว่าการทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่านั้น กลุ่มผีปู่ย่าทุกกลุ่มจะมีสัญญาณซึ่งเป็นสื่อในการที่จะสื่อทอดความหมาย(meaning) ของสัญญาณเหล่านั้นเหมือนกันทุกกลุ่ม และในการสื่อทอดความหมาย(meaning) ของสัญญาณนั้น Saussure (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2544:96-97) กล่าวว่าการใช้สัญญาณไม่ได้เป็นไปตามยถากรรม หากแต่มีการจัดขึ้นอย่างเป็นระบบ สัญญาณบางประเภทสื่อความหมายอย่างชัดเจนแต่บางประเภทแฝงไว้อย่างซ่อนเร้น ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าครั้งนี้พบว่าสัญญาณที่มีอยู่ในพิธีกรรมของทุกกลุ่มนั้นเป็นการซ่อนเร้นความหมายเอาไว้ ดังนั้นผู้ศึกษาจะวิเคราะห์หาความหมายของสัญญาณต่างๆโดยใช้ทฤษฎีสัญญาณวิทยาพร้อมกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2538:23-27) ที่แบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆคือ (1) ส่วนที่เรามองเห็นได้ อันเปรียบเสมือนส่วนของลำต้น ดอก ใบและผลของต้นไม้ ส่วนนี้เป็นส่วนของวัฒนธรรมที่มักเข้าใจกันโดยทั่วไปคือถ้าพูดถึงวัฒนธรรมก็หมายถึงรำไทย อาหารไทย การแต่งกายด้วยชุดไทยเดิมหรือการประกอบพิธีกรรม เป็นต้น ส่วนนี้อาจจะเรียกว่าเป็นส่วนของ "รูปแบบ" ของวัฒนธรรม เป็นส่วนที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ และ (2) ส่วนที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ เป็นส่วนที่อยู่ลึกถ้าเปรียบต้นไม้ก็คือส่วนที่เป็นรากอยู่ใต้ดิน ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ส่วนที่อยู่ใต้ดินนั้นได้แก่ระบบคิดระบบคุณค่า ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นส่วนที่เป็น "เนื้อหา" ของวัฒนธรรม ฉะนั้นเวลาที่เรามองเห็นการทำพิธีกรรม จากสิ่งที่เรามองเห็น(รูปแบบ) เราจะต้องคิดพิจารณาไตร่ตรองและวิเคราะห์ลงไปหาสิ่งที่เรามองไม่เห็นได้ด้วยตาแต่สามารถสัมผัสได้ด้วยปัญญาและจิตใจ กล่าวคือในพิธีกรรมดังกล่าวมีคุณค่าอะไรอยู่เบื้องหลัง วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวแทนต้องการสื่อความหมายใด เช่นความเสียสละ ความรักเพื่อนมนุษย์ ความเมตตากรุณา ความสมถะ ความอ่อนน้อมถ่อมตน หรือเป็นตัวแทนคุณค่าของความเห็นแก่ตัว โลก ไรเมตตา ไม่สอดคล้องกับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่

ในการทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าครั้งนี้มีกลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองหลายกลุ่มได้มีการนำเอาวัสดุอื่นๆเช่น แผ่นกระดาษที่มีชื่อสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่า แผ่นกระดาษเกี่ยวกับหน้าที่ของผีปู่ย่า น้ำมันส้มป่อย และเส้น/เชือกฝ้ายที่จะใช้ผูกข้อมือ เป็นต้น ใส่รวมเป็นวัตถุใช้สำหรับเช่นไหว้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าด้วย ปรัชญาการณเช่นนี้ผู้ศึกษาจะนำแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์ทางโลก-ทางธรรมมาช่วยในการอธิบาย

นอกจากนี้แล้วผู้ศึกษาต้องการวิเคราะห์ว่าในบริเวณการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านั้นเป็นพื้นที่/เวที สาธารณะสำหรับสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันจริงหรือไม่ โดยผู้ศึกษาจะใช้แนวคิดการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทศนะของ Habermas มาเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ประเด็นการนำเสนอมีดังนี้

9.1 ทำไมต้อง “กินหอมต๋อมม่วน” ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1.1 การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1.2 การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1.3 กินซากของผี อยู่ดีมีสุข

9.1.4 กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.2 สัญลักษณ์ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.2.1 พร้อมกันตึงหมูตึงจุม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน : ย่าจิ้นไก่

9.2.2 กินอาหารแบบห่วมญาติพี่น้อง ได้มากิน มาอู้ มาปะกัน : ข้าวเหนียวหนึ่ง

9.2.3 ม่วนอกม่วนใจ่ ดีอกดีใจ่ : พฤติกรรมการแสดงออกของสมาชิก

9.3 พื้นที่/เวทีสาธารณะ : ต้นทุนทางวัฒนธรรม

9.4 ความหมาย และหน้าที่ใหม่ : ทางเดินใหม่บนร่องรอยเดิม

จากปรากฏการณ์ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่มทดลองทั้ง 5 กลุ่ม ผู้ศึกษาพบว่าความหมายของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าทั้งหมดอยู่ที่คำว่า “กินหอมต๋อมม่วน” ซึ่งผู้ศึกษาเชื่อว่าเป็นหัวใจและเป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าทั้งหมด เพราะสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าทุกคนและทุกกลุ่มที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยด้วยจะใช้คำว่า “กินหอมต๋อมม่วน” เป็นคำหลัก ดังนั้นผู้ศึกษาจะใช้คำนี้เป็นคำหลักในการอธิบายปรากฏการณ์และสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าในครั้งนี้

9.1 ทำไมต้อง “กินหอมต๋อมม่วน” ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

ในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า การทำพิธีกรรมนั้น พบว่าโดยทั่วไปแล้วในวันเลี้ยงผีปู่ย่าทุกกลุ่มจะมีขั้นตอนหรือ“รูปแบบ”ที่คล้ายๆกันดังนี้

9.1.1 การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

ที่บ้านแก๊ผี สมาชิกที่มาก่อนจะช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของ เช่นเตรียมภาดใส่ดอกไม้ ข้าวสาร และธูปสำหรับไหว้ผีปู่ย่าวางไว้ที่หน้าหิ้งผี ถ้าหิ้งผีปู่ย่ามีหนึ่งหิ้งก็จะจัดเตรียมภาดสำหรับใส่ดอกไม้ ธูป ข้าวสารและภาดสำหรับอาหารเพียงหนึ่งภาด ถ้าหิ้งผีปู่ย่าและผีย่าแยกกันก็จะจัดเตรียมภาดสำหรับใส่ดอกไม้ ธูป ข้าวสารและภาดสำหรับอาหารสองภาดแยกกัน

เมื่อสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันมาถึงบ้านแก๊ผีแล้วจะนำสิ่งของที่จะใช้เช่นไหว้มารวมกันแต่ละจุดเช่น ข้าวเหนียวหนึ่ง ไก่หรือไข่ และ/หรือสิ่งของอื่นๆที่เตรียมมาเช่น เหล้า ผลไม้ ขนมหรือพืชผักต่างๆ จะเอาไปไว้รวมกันที่หลังบ้าน ส่วนดอกไม้ ธูปและข้าวสารจะนำไปไว้ในภาดที่เตรียมไว้ที่

บริเวณด้านหน้าห้องผีป่วน และจะมีการบอกกล่าว/แจ้งให้ผีป่วนรับรู้ว่าตนได้มาร่วมในพิธีครั้งนี้ด้วย หรือถ้ามีญาติพี่น้องคนใดไม่ได้มาร่วมแต่ฝากของมา ผู้ที่นำสิ่งของมานั้นก็จะบอกให้ผีป่วนรับรู้ด้วย

จากนั้นสมาชิกที่มาในงาน (ส่วนมากเป็นผู้หญิง) กลุ่มหนึ่งจะช่วยกันฆ่าไก่ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะช่วยกันเตรียมเครื่องที่ใช้ในการทำอาหาร เช่น พริกแห้ง หอมแดง กระเทียม ข่า ตะไคร้ เม็ดมะขอ่อน (พืชสมุนไพรภาคเหนือ) ทั้งหมดนำไปคั่วและตำให้ละเอียดรวมเรียกว่า "น้ำพริกยาจิ้นไก่" อาหารที่ทำจะมีเพียงชนิดเดียวคือยาจิ้น (ยาจิ้นไก่) ตามสูตรภาคเหนือ

วิธีการทำยาจิ้นไก่ คือเอาไก่เป็นตัวที่สมาชิกลำมาร่วมไปต้มให้สุก จากนั้นช่วยกันฉีกไก่เป็นชิ้นเล็กๆพอคำจนหมดทุกตัว นำไก่ที่ฉีกเป็นชิ้นๆไปใส่รวมกันในหม้อใบใหญ่ เอาเครื่องแกงที่เตรียมไว้แล้วมาผสมกับไก่ในหม้อเติมน้ำที่ใช้ต้มไก่พอขลุกขลิก ใส่ น้ำปลา หอม ผักชีที่หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ อาหารที่ทำห้ามคนทำชิมก่อนเพราะผีจะไม่กิน

ผู้ที่มีหน้าที่ดังกล่าวนอกจากจะเตรียมสิ่งของแล้วก็มีการพูดคุยซักถามสาระทุกข์สุขดิบกันไปด้วย ส่วนคนที่มาร่วมงานแต่ไม่มีหน้าที่ใดๆก็จะนั่งพูดคุยกันในบ้านหรือตามใต้ต้นไม้ เรื่องที่พูดคุยกันส่วนมากเป็นเรื่องการทำมาหากินและที่เกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว เช่นมีใครไปทำงานที่ไหนบ้าง มีความเป็นอยู่อย่างไร เป็นต้น

เมื่อเตรียมอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องเตรียมสำหรับอาหาร จำนวนสำหรับอาหารขึ้นกับว่าในบ้านแก้าผีนั้นจัดห้องผี (ผีป่วน) หรือหอผี หรือตูปผี (ผีอะฮัก) อย่างไร เช่นถ้าห้องผีป่วนมีหนึ่งห้องก็จะจัดเตรียมถาดสำหรับอาหารเพียงหนึ่งถาด ถ้าห้องผีป่วนและผีอะฮักแยกกันก็จะมีถาดอาหาร2ถาด หรือห้องผีป่วนหนึ่งห้องและตูปผีอะฮักหนึ่งห้องก็จะจัดเตรียมถาดสำหรับอาหารสองถาดแยกกัน ด้วย

ในสำหรับอาหารประกอบด้วย(1)ข้าวเหนียวหนึ่งถ้วย (ได้มาจากที่สมาชิกลำมาจากบ้านของตนเองแล้วผู้เตรียมสำหรับอาหารจะนำข้าวเหนียวหนึ่งจากของสมาชิกทุกคนๆละประมาณหนึ่งหยิบมือใส่รวมกันเป็นหนึ่งถ้วย) ข้าวเหนียวหนึ่งที่สมาชิกทุกคนนำมานั้นส่วนหนึ่งนำไปไหว้เพื่อให้ผีป่วนได้กินและส่วนที่เหลือสำหรับใช้กินร่วมกันหลังจากเสร็จพิธี (2)อาหารคือยาจิ้นไก่1-2ถ้วยและซอ (3)ขนมและหรือผลไม้(4)เผียง บุหรี่ หมากและพลู (5)เหล้า1ขวดและแก้ว1ใบที่มีเหล้าด้วย(6) น้ำดื่มใส่น้ำดันและแก้วใส่น้ำ

9.1.2 การทำพิธีเลี้ยงผีป่วน

ฝ่ายแม่บ้านเมื่อเตรียมสำหรับอาหารและสิ่งของที่จะใช้ไหว้เรียบร้อยแล้ว จะนำไปให้ผู้ทำพิธีสำหรับสถานที่ทำพิธีนั้นจะทำที่หน้าห้องผี(อยู่ในห้องนอนของแก้าผี) หรือหอผีหรือตูปผีเท่านั้น ดังนั้นถ้าบ้านแก้าผีมีห้องผีแห่งเดียวคือรวมทั้งผีป่วน ผู้ทำพิธีก็จะทำที่หน้าห้องผีป่วนแห่งเดียวแต่ถ้า

บ้านแก๊วที่แยกฝายบนบ้านสวนฝายข้างบ้านหรือฝายบ้านและฝายฮักอยู่ด้านล่าง ผู้ทำพิธีก็จะต้องนำสำหรับอาหารแบ่งไปทำพิธีสองแห่ง

สำหรับอาหารและสิ่งของต่างๆเมื่อนำมาวางไว้ที่หน้าห้องหรือหอหรือตึบแล้ว ผู้ทำพิธีจะนั่งที่หน้าสำหรับอาหารและสิ่งของที่ใช้ไหว้ นอกจากนั้นแล้วอาจจะมีแก๊วและสมาชิกผีเดียวกัน(ลูกเล้าลูกแบ่ง)มานั่งดูด้วยก็ได้ จากนั้นผู้ทำพิธีจะสื่อสารกับผีปู่ย่าเพื่อเชิญผีปู่ย่ามากินโดยใช้ภาษาพื้นเมือง

จากนั้นผู้ทำพิธีและสมาชิกผู้ที่นั่งดูจะพูดคุยเรื่องต่างๆเกี่ยวกับความเป็นอยู่เช่นการทำมาหากิน ลูกหลานอยู่ที่ไหนบ้าง เป็นต้น ซึ่งจะเป็นกลุ่มย่อยๆ ช่วงดังกล่าวหมายถึงเป็นช่วงเวลาให้ผีปู่ย่าได้กินอาหารทั้งระยะเวลาประมาณ10-15นาที จากนั้นผู้ทำพิธีจะเข้าไปนั่งที่เดิมและจะขอเก็บสิ่งของและขอให้ลูกหลานได้กินสิ่งของที่เหลือ

ผู้ทำพิธีจะบอกให้แม่บ้านช่วยกันยกสำหรับอาหารและสิ่งของที่ใช้ไหว้ออกไปข้างนอก ส่วนดอกไม้ ธูปและข้าวสารนั้นจะเก็บไว้บนหิ้งผี ถือเป็นอันเสร็จพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า ซึ่งจะเสร็จประมาณช่วงที่จะรับประทานอาหารกลางวัน

9.1.3 กินซากของผี อยู่ดีมีสุข

อาหารที่นำออกมาจากพิธีการไหว้จะถูกนำมารวมกับอาหารที่เหลืออยู่เช่น ข้าวเหนียวหนึ่งจากในพิธีไหว้จะนำมารวมกับข้าวเหนียวที่สมาชิกนำมาทั้งหมดและเช่นเดียวกันกับย่ำจิ้นไก่จากในพิธีไหว้(จากในถ้วย)จะนำมารวมกับย่ำจิ้นไก่ที่อยู่ในหม้อใบใหญ่ จากนั้นสมาชิกจึงจัดแบ่งย่ำจิ้นไก่และข้าวไปกินร่วมกัน รวมทั้งเหล้าที่ใช้เลี้ยงผีปู่ย่าแล้วจะนำมาแบ่งกันดื่มกิน(เหล้าทั้งหมดเป็นเหล้าหมักและชาวบ้านต้มเอง) พูดคุยซักถามสาระทุกข์สุขดิบ คนเฒ่าคนแก่สอนลูกหลานแสดงความรักความห่วงใยเช่นการที่คนเฒ่าคนแก่เอามือจับหัว ลูกหน้าและลูกหลังลูกหลาน ให้ศีลให้พร และให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลาน และร่วมกันวางแผนการช่วยเหลือการทำอะไรทำนา(เอามือกัน) และสนุกสนานร่วมกัน จากนั้นจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน ก่อนกลับบ้านสมาชิกที่มาร่วมแต่ละครอบครัวจะนำอาหาร(ย่ำจิ้นไก่)ที่เหลือกลับบ้านด้วย ผู้ที่ไม่ได้มาร่วมแต่ฝากเงินหรือสิ่งของมาร่วมก็จะได้รับแบ่งปันอาหารที่เหลือด้วยเช่นเดียวกัน และเมื่อทุกคนร่วมกันกินอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทุกคนได้ช่วยกันเก็บกวาดทำความสะอาดบ้านเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงแยกย้ายกันกลับ

9.1.4 กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

แต่ละครอบครัวได้อาหารที่เหลือจากในงานกลับมาบ้านด้วยอาหารดังกล่าวส่วนมากใช้เป็นอาหารมื้อค่ำ เมื่อสมาชิกในครอบครัวมากินข้าวร่วมกันแล้วปู่ ย่า ตา ยายหรือ พ่อ แม่จะสอนลูกหลาน โดยจะเริ่มพูดจากอาหารที่รับประทานในมื้อนั้นว่าได้มาจากในงานพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าและจะ

เชื่อมโยงต่อว่าผีป่วนคือใคร ผีป่วนดูแลลูกหลานเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งชี้แนะให้เด็กทำความดี ไม่ทำผิดผิดถ้าทำผิดแล้วจะถูกผีป่วนลงโทษเช่นทำให้เจ็บ ป่วยเป็นต้น

สรุปตั้งแต่ช่วงที่สมาชิกร่วมกันจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในการเซ่นไหว้ ช่วงพิธีการเซ่นไหว้ และช่วงกินซากของผี อยู่ดีมีสุข กระบวนการทั้งหมดนี้ชาวบ้านเรียกว่า “กินหอมต๋อมม่วน”

คำว่า “กินหอมต๋อมม่วน”

พ่อหนานยาย บอกว่า

“มันเป็นกำบ่าเก่า เป็นความปอ-อก-ปอ-ใจที่ได้มากินด้วยกัน

พร้อมกันตึงหมู่ตึงจุม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน”

“กิน” หมายถึง “ป็น้องได้กินข้าวปลาอาหารด้วยกัน”

“หอม” หมายถึง “ความปอใจในรสชาติของอาหาร จืดอกจืดใจ มีความสุขที่ได้มากินด้วยกัน”

“ต๋อม” หมายถึง “ความพร้อมเพรียงที่ได้มาอยู่ด้วยกัน กินด้วยกัน”

“ม่วน” หมายถึง “ม่วนอกม่วนใจ ดีอกดีใจ มีความปิติยินดี หมู่ญาติพี่น้องได้มาพบกัน”

พ่อหนานอนันต์ บอกว่า

“กิน” หมายถึง “กินอาหารแบบห่มญาติพี่น้อง”

“หอม” หมายถึง “การได้มากิน มาอู้ มาปะกัน”

“ต๋อม” หมายถึง “คนที่เป็นญาติมาต๋อมกัน”

“ม่วน” หมายถึง “สนุกสนานยินดี ม่วนอกม่วนใจ ดีได้มาปะ มาอู้ถามสารทุกข์สุขดิบกัน”

“กินหอมต๋อมม่วน” จึงเป็นสำนวนที่สมาชิกกลุ่มผีป่วนใช้ ไม่ใช่การกินเพื่อเติมสารอาหาร สำหรับการเพิ่มพลังให้กับร่างกายเท่านั้น แต่การกินในพิธีการเลี้ยงผีป่วน เป็นการกินแบบรวมหมู่ญาติพี่น้อง เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ แม่ ลูกและญาติพี่น้อง อีกทั้งเป็นการหล่อหลอมความเกรงใจ รู้จักการเคารพผู้อื่นที่กินร่วมกัน รวมถึงเป็นการสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอีกด้วย นั่นคือการกินแบบศักดิ์สิทธิ์คือต้องมีความรักความห่วงใยและการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน”

ซึ่งความหมายดังกล่าวจะแสดงออกในพิธีกรรมการเลี้ยงผีป่วนทั้งที่เป็น “รูปธรรม” และที่เป็น “นามธรรม”

9.2 สัญลักษณ์ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีป่วน

9.2.1 พร้อมกันตึงหมู่ตึงจุม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน : ย่าจิ้นไก่

ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่ามีอาหารชนิดเดียวคือ“ย่ำจิ้นไก่” เป็นอาหารพื้นเมืองของคน
ล้านนาและเป็นอาหารชนิดเดียวที่ใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีของทุกกลุ่มผีปู่ย่า ไม่มี
อาหารอื่นๆเลย ดังนั้นจึงเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

ทำไมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าต้อง“ย่ำจิ้นไก่” เท่านั้น ไก่เป็นตัวแทนทางสัตว์ที่เกี่ยวกับ
ความอุดมสมบูรณ์

ในความหมายของการยำนั่นคือการเอาหลายๆสิ่งหลายๆอย่างมารวมกันเพื่อทำอย่าง
ใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นมีการทำย่ำจิ้นไก่อย่างเดียว สิ่งของที่ใช้ในการทำเช่น
ไก่ พริก ผัก และเครื่องปรุงต่างๆนั้นทั้งหมดได้มาจากสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันไม่มีการซื้อขายหาได้
จากบ้านใกล้เคียงเรือนเคียง ซึ่งมาจากหลากหลายครอบครัว ทั้งใกล้และไกล สมาชิกที่เป็นกลุ่มผีเดียวกัน
กันต้องนำมาด้วยใจซึ่งมีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน และอาจจะหมายถึงการรวมเอานิสัยใจคอคนใน
เก้าผีเดียวกัน ที่มีความสนิทสนมกัน หรืออาจจะผัดพ้องหมองใจกันบ้าง แล้วก็มาช่วยกันทำย่ำจิ้น
ไก่ขึ้นมาจากสิ่งของทั้งหมดที่ญาติพี่น้องในกลุ่มผีเดียวกันนำมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวคือย่ำจิ้นไก่
เป็นการสร้างความสัมพันธ์กันใหม่และผูกมิตรกันทุกปีไม่ให้ห่างเหินกัน ดังที่มีคนกล่าวว่า

“พริกบ้านเหนือ บ่าเชื่อบ้านใต้ ผักไผ่ฮ่อมฮั่ว”

พ่อหนานย่าย เมืองมูล บอกว่า

“ ย่ำจิ้นไก่คือเอาไก่อกับน้ำพริกมา-กนสูงกัน(ผสม) ย่ำด้วยกัน เหมือนกับเอาลูกเล่าลูกแบ่ง
ญาติพี่น้องผีเดียวกัน มาฮวมกัน หวันกัน หื้อมีความผูกพันธ์ แน่นแฟ้น เหมือนย่ำจิ้นไก่ “

พ่อหนานอนันต์ ปาระมี บอกว่า

“ ย่ำจิ้นไก่เป็นอาหารพื้นเมือง เอาไก่ทุกตัวมาฉีก เป็นอันน้อยๆเอามาฮวมกัน ผสมกันหื้อ
มันเข้มข้นขึ้น หื้อได้กินไก่ทุกตัว ไก่ของทุกคนที่เอามา เป็นการกระชับความสัมพันธ์กัน
หื้อมันเหนียวแน่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน “

จากคำพูดของปราชญ์ชาวบ้านทั้งสองท่าน จะเห็นว่าการย่ำจิ้นไก่คือการเอาไก่ ที่ต้มสุก
แล้วมาฉีกเป็นชิ้นเล็กๆแล้วเอามาผสมกับน้ำพริก ให้ไก่อกับน้ำพริกเข้ากัน การที่เอาไก่ทุกตัวมาฉีก
ย่ำเลี้ยงผีปู่ย่า เสมือนเป็นตัวแทนของสมาชิกลูกเล่าลูกแบ่งทุกคนที่เป็นสมาชิกผีเดียวกัน ทุกคน
เป็นญาติพี่น้องกัน เท่าเทียมกัน ที่ผ่านมาอาจเคยมีการผัดพ้องหมองใจกันมาบ้าง แต่ในวันนี้
เป็นต้นไปต้องเริ่มต้นใหม่ ทุกคนต้องร่วมกันร้อยใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์กันใหม่ให้
แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ย่าจิ้นโก่ต้องทำรวมอยู่ในหม้อใบเดียวกัน เมื่อแม่บ้านเตรียมเสร็จเรียบร้อยแล้วจะตักใส่ถ้วยเพื่อนำไปเข้าพิธีเซ่นไหว้ผีปู่ย่า

9.2.2 กินอาหารแบบห่มญาติพี่น้อง ได้มากิน มาอู้ มาปะกัน : ข้าวเหนียวหนึ่ง

เป็นสื่อสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งที่พบในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าคือข้าวซึ่งสมาชิกทุกคนต้องเอามาร่วมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า เพราะข้าวถือว่าเป็นอาหารหลักของคนไทยมาแต่อดีต ข้าวเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตของทุกคน จึงมีความเชื่อและให้ความเคารพบูชาต่อข้าวมาโดยตลอด จึงได้นำข้าวมาเป็นเครื่องพิธีกรรมที่สำคัญจะขาดไม่ได้ ผู้เตรียมสิ่งของเซ่นไหว้จะนำข้าวเหนียวหนึ่งจากของสมาชิกทุกคนๆละประมาณหนึ่งหยิบมือใส่รวมกันเป็นหนึ่งถ้วย (ข้าวเหนียวหนึ่งส่วนที่เหลือของสมาชิกทุกคนนั้นจะเก็บเอาไว้สำหรับใช้กินร่วมกันหลังจากเสร็จพิธี) แล้วจึงนำถ้วยข้าวเหนียวหนึ่งไปใส่ไว้ในสำรับเดียวกับของเซ่นไหว้อื่นๆ จากนั้นก็นำของเซ่นไหว้ทั้งหมดไปเข้าพิธีกรรม

เมื่อเสร็จพิธีเซ่นไหว้แม่บ้านจะนำข้าวเหนียวหนึ่งในถ้วยที่ได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว แม่บ้านจะนำมาใส่จานรวมกับข้าวเหนียวหนึ่งที่สมาชิกทุกคนนำมาจากนั้นจัดแบ่งออกเพื่อนำไปกินร่วมกัน

สำหรับย่าจิ้นโก่จากในถ้วยที่ผ่านพิธีเซ่นไหว้แล้ว แม่บ้านจะนำมาเทรวมกับย่าจิ้นโก่ในหม้อใบเดิมที่มีย่าจิ้นโก่อยู่ จากนั้นจะผสมคลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วจึงตักใส่ถ้วยแบ่งกันไปกิน

ทั้งย่าจิ้นโก่และข้าวเหนียวหนึ่งดังกล่าวข้างต้นมีความหมายว่าทั้งหมดรวมเป็นหนึ่งเดียว แล้วเปรียบเสมือนญาติพี่น้องทุกคนต้องรวมใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวให้เหนียวแน่นและกลมกลืนกันเช่นเดียวกับข้าวเหนียวหนึ่งและย่าจิ้นโก่ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า เพราะกว่าจะได้ย่าจิ้นโก่1หม้อต้องใช้วัสดุอุปกรณ์หลายอย่างมาผสมรวมกันซึ่งสิ่งของดังกล่าวได้มาจากสมาชิกทุกคนจะขาดไม่ได้ ส่วนข้าวได้จากการรวบรวมของสมาชิกทุกคนเช่นเดียวกัน ทั้งหมดได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้วทำให้เกิดความ“ศักดิ์สิทธิ์” และ“เป็นข้อตกลงร่วมกัน/สัญญาใจ”ของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน ดังคำพูดของผู้ทำพิธีในขณะเริ่มทำพิธีที่พูดว่า

“ขณะนี้หมู่ข้าเป็นลูกเล้าลูกแบ่ง ดึงหมัดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน”

ดังนั้นทุกอย่างที่สมาชิกมีการกระทำและพูดคุยกันในวันนี้จึงเปรียบเสมือนเป็น“พันธะสัญญาทางใจและวาจา” หรือเป็น “สัญญาประชาคม” ที่สมาชิกทุกคนได้ออกปากกับบรรพบุรุษเอาไว้ ดังนั้นสมาชิกทุกคนต้องยึดถือและนำไปปฏิบัติ สมาชิกทุกคนที่ได้มาร่วมในพิธีรวมทั้งที่ไม่ได้มาร่วมจะได้กินข้าวและย่าจิ้นโก่ที่ได้รวมใจเป็นหนึ่งเดียวโดยผ่านพิธีกรรมมาแล้วถือว่าเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” นั่นจะทำให้ตนเองมีความสุขดังคำพูดของแม่มูล แก้วคำอายุ67ปี ที่บอกว่า “กินหอม ต่อมม่วน กินซากของผี ยะหื้ออยู่ดีมีสุข” ความสุขในที่นี้หมายถึงการที่ได้เห็นญาติที่

น้องทั้งหมดมาร่วมกันทำบุญถึงบรรพบุรุษ และได้ลุ้นสัจจะวาจาว่าจะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

9.2.3 ม่วนอกม่วนใจ ดีอกดีใจ : พฤติกรรมการแสดงออกของสมาชิก

นอกจากสัญญาต่างๆที่พบในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าดังกล่าวแล้ว ยังพบพฤติกรรมที่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันแสดงออกในเวที เช่นการที่ลูกหลานเดิน/คลานเข้าหาผู้สูงอายุก้มกราบที่ตักและถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ ผู้สูงอายุใช้มือโอบกอดไหล่ แล้วค่อยๆลูบหน้า ลูบหัว ลูบหลัง พร้อมทั้งการให้ศีลให้พร ให้อยู่ดีมีสุข ให้ญาติพี่น้องรักกัน และรู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในขณะเดียวกันลูกหลานก็ใช้มือทั้งสองข้างโอบกอดผู้สูงอายุโดยสัญญาตามธรรมชาติของความ เป็นคนที่ยังบริสุทธิ์โดยไม่ต้องมีคนสอน ภาพดังกล่าวตลอดจนคำพูดที่ต่างฝ่ายต่างสื่อสารถึงกัน และกันในห้องมอดอันอบอุ่นระหว่างคนสองวัยที่เป็นญาติพี่น้องกันนั้นย่อมสะท้อนและตกย้ำให้เห็นถึงความรักความห่วงใย และความผูกพันซึ่งกันและกัน เพื่อร้อยใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นและเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็น "สัญญาใจ" ที่ไม่ต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า (แม่มูลและแม่เลี่ยม ทั้งสองคนเป็นแก๊งเฒ่าให้ฟังซึ่งมีข้อมูลที่สอดคล้องกัน)

9.3 พื้นที่/เวที สาธารณะ : ต้นทุนทางวัฒนธรรม

อดีตที่ผ่านมาคนในตำบลวอแก้วมีการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี/พิธีกรรมต่างๆที่เป็นของคนในชุมชน เกือบทุกเดือนบางเดือนมีการจัด 2-3 ครั้ง เพราะพิธีกรรมกับการสื่อสารมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งจนอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมก็คือรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารทางสังคม อาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลาง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารทางสังคม เป็นกระบวนการของการกล่อมเกลாத่างสังคม(Socialization) เป็นเครื่องมือที่ทำให้คนจำนวนมาก มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยการประพฤติปฏิบัติตามแนวคิดความเชื่อสืบๆกันมา แต่การสื่อสารโดยพิธีกรรมจะให้นัยลึกซึ้งมากกว่า เพราะนอกจากจะได้รับสารที่สื่อโดยตรงแล้ว ยังได้รับสารสื่อโดยทางอ้อมที่จะทำให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์ด้วย แต่สื่อพิธีกรรมเป็นสื่อที่อาจจะส่ง "สาร" ได้ไม่เต็มรูปแบบนัก แต่ "สาร" ที่มาจากสื่อของพิธีกรรมกลับมีความแนบเนียนกลมกลืนกับพิธีกรรม จนบางครั้งกลายเป็นเรื่องยากต่อการตีความ "สาร" ที่สื่อผ่านทางพิธีกรรมนั้นนพรัตน์ สัมมา และคณะ(2534)

พิธีกรรมมีความหมายเป็นเครื่องมือที่สามารถผูกพันคนจำนวนมากเข้าด้วยกัน คิด เห็น รู้สึกและจินตนาการในเรื่องเดียวกันด้วยแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ประเพณี/พิธีกรรมต่างๆในชุมชน จึงเป็นเวทีสาธารณะและเป็นช่องทางการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้คนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชน

ชั้นที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ ซึ่งการมีส่วนร่วมของคนแต่ละกลุ่มนั้นมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ว่างานประเพณี/พิธีกรรมนั้นๆมีหน้าที่เพื่ออะไร

ในอดีตประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละกลุ่มจะต้องมีการดำเนินกิจกรรมทั้งก่อนวันทำพิธีวันทำพิธีและหลังวันทำพิธีก็ต้องมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ทุกกิจกรรมมีเป้าหมายเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน โดยแต่ละกลุ่มมีเวทีสาธารณะเป็นเครื่องมือหลักสำหรับให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองได้มีโอกาสพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

แต่ในระยะประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันพบว่า เวที/พื้นที่สาธารณะแบบเก่าเริ่มหายไป เวทีแบบไม่เป็นทางการ เช่น การจับกลุ่มพูดคุยกันของกลุ่มคนขนาดเล็ก ที่มีกิจกรรมหรือปัญหาล้ายๆกันได้หายไป บทบาทของกำลังผีก็หายไปด้วย ดังนั้นพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่แต่ละจัดขึ้นในชุมชนจึงไม่ใช่เป็นเวที/พื้นที่สำหรับการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น/การมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มที่มีอยู่ในสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน (อาจจะไม่ได้ตั้งใจ)

จากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เริ่มแตกต่างกัน(จากอดีตที่มีวิถีชีวิตคล้ายๆกัน) เช่นรับราชการ ไปทำงานต่างจังหวัด ทำงานต่างประเทศ ผู้นำที่เป็นทางการ(ผู้ใหญ่บ้าน ,กำนันและอบต.)มีการประชุมในระดับอำเภอ จังหวัดหรืออบรรมอื่นๆ ทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอก นักเรียนไปเรียนต่างจังหวัดพักหอพัก ชาวบ้านทำการผลิตภายใต้ระบบพันธะสัญญา(ทำงานเพื่อให้ผลผลิตออกตามช่วงเวลา) ปัจจัยดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนในชุมชนไม่ค่อยมีเวลาว่างที่จะมาพูดคุยปรึกษาหารือกันหรือถ้ามีก็ใช้เวลาว่างที่ไม่ค่อยตรงกัน และถ้าจะใช้ช่วงเวลากลางคืนเพื่อพูดคุยกันส่วนมากจะเป็นช่วงพักผ่อนเพราะทำงานหนักมาทั้งวันประกอบกับมีสื่อสมัยใหม่คือโทรทัศน์ให้ดูได้ตลอด

ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมากซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ โอกาสในการที่จะเข้าร่วมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงน้อยลงลงไปด้วย แต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจึงพบมีเฉพาะผู้หญิงไม่กี่คนเท่านั้นที่ยังเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ ส่วนผู้สูงอายุไม่ค่อยได้มาร่วมเพราะไม่มีบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรม ทั้งๆที่ในอดีตพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการอบรมสั่งสอน กลุ่มมเกลลา เพราะรักใคร่และห่วงใยลูกหลาน เป็นเวทีแสดงความรู้ ความสามารถและความเชี่ยวชาญ ในแต่ละด้านของผู้สูงอายุ/ปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้นเวทีนี้จึงเป็นเวทีการถ่ายทอด”ประสบการณ์ชีวิต” ที่มีทั้งส่วนที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลวที่ผ่านมา ซึ่งไม่สามารถหาเรียนได้ในตำรา เป็นการถ่ายทอดจากผู้มีประสบการณ์ตรง(ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ)สู่คนรุ่นลูกและรุ่นหลาน ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

พื้นที่/เวทีในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีแต่กลุ่มคนผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านกลุ่มเดียวที่มาร่วม ส่วนกลุ่มคนรุ่นอื่นๆเช่นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน และผู้สูงอายุ หายไปจากพื้นที่/เวทีนี้ ความสัมพันธ์

ของระบบเครือญาติจึงเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ที่ไม่ได้เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการดูแลผู้สูงอายุและเด็ก ดังนั้นกลไกของหมู่บ้านแบบเก่าจึงไม่สามารถควบคุม/ดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกันได้เพราะเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ผู้สูงอายุจึงไม่มีบทบาทในการที่จะให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานได้ ช่องว่างระหว่างวัยจึงห่างกันอย่างมาก สายสัมพันธ์ที่เคยมีในฐานะสมาชิกเครือญาติกลุ่มหมู่บ้านเดียวกันก็เริ่มห่างและหายไปตามกาลเวลา

จากการดำเนินงานโครงการนี้ กระบวนการจึงเน้นที่การจัดเวทีสาธารณะแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนและสมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน เช่นจากกลุ่มขนาดเล็ก2-3คนสู่กลุ่มย่อย5-10คน โดยจัดตามบ้านหรือศาลาวัด และมาที่เวทีของกลุ่มหมู่บ้านใช้พื้นที่บ้านเก่าเป็นหลัก มีกลุ่มเป้าหมายทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน (เช่นผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ขาดคนดูแลและเคยถูกคนในชุมชนรังเกียจ ก็สามารถเข้ามาร่วมในเวทีได้) ให้เข้ามามีส่วนร่วมโดยเน้นให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก นอกจากกิจกรรมมีในวันทำพิธีเลี้ยงหมู่บ้านแล้วหลังจากนั้นแต่ละกลุ่มได้มีการคิดกิจกรรมขึ้นมาเพื่อเปิดเป็นพื้นที่/เวทีสาธารณะโดยให้สมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกันมาร่วมกันทำกิจกรรมร้อยละ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์ระหว่างเด็ก/เยาวชนกับเด็ก/เยาวชน, เด็ก/เยาวชนกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ, ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่และผู้ใหญ่กับผู้สูงอายุ

การดำเนินกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการ “กู้” พื้นที่/เวทีสาธารณะที่เคยมีอยู่และได้หายไปแล้วให้กลับคืนมารับใช้คนในชุมชน และเป็นการให้ความหมายใหม่กับเวทีเสวนา ดังนั้นพิธีกรรมการเลี้ยงหมู่บ้านจึงเป็นพื้นที่/เวทีการก่อร่างสร้างสวัสดิการ เพื่อสมาชิกในกลุ่มเครือญาติ เดียวกัน โดยสมาชิกในกลุ่มเครือญาติ เดียวกัน และเป็นของสมาชิกในกลุ่มเครือญาติ เดียวกัน ซึ่ง”มีความรู้สึกเป็นส่วนรวม” (sense of public)ตรงกับแนวคิดของ Habermas เพราะในความเป็นคนนั้น ทุกคนต้องการแสดงออกอย่างเท่าเทียมกันและสามารถจะแสดงออกได้ดีที่สุดในเวทีที่เรียกว่า “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” เช่นในพิธีกรรมการเลี้ยงหมู่บ้าน เพราะพื้นที่นี้ถือเป็นสมบัติร่วมกันของคนที่เป็นญาติพี่น้องในกลุ่มตระกูลเดียวกัน ซึ่งปรากฏในรูปของ อุดมการณ์คุณค่า การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และความรักความห่วงใยกัน ทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆร่วมกันและทำให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกันด้วย ดังนั้นในพื้นที่ทางวัฒนธรรมนี้ สมาชิกจะสามารถเรียนรู้ สร้างสรรค์ผลิตใหม่และปรับตัวได้ ฉะนั้นพื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงเป็นเวทีสาธารณะที่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นพลังของชุมชน

9.4 ความหมายและหน้าที่ใหม่ : ทางเดินใหม่บนร่องรอยเดิม

จากความหมายของสัญญาะดังกล่าวข้างต้น คณะผู้ศึกษาได้นำไปเป็นเครื่องมือในการทำงานต่อไปเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยสมาชิกภายในกลุ่ม และเป็นของสมาชิกภายในกลุ่มเดียวกัน

เมื่อหมู่บ้านกำลังจะสูญหายไปจากชุมชน สื่อพื้นบ้าน/หมู่บ้านที่เคยทำหน้าที่ที่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้ดังเดิม ปัญหาต่างๆจึงเริ่มเข้ามาอย่างต่อเนื่อง หน่วยงาน/กลุ่ม/องค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องพยายามแก้ไขปัญหามหาทุกวิถีทาง แต่ในการแก้ไขปัญหานั้นเน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมวางแผน ไม่มีความเชื่อมั่นในการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ดังนั้นสื่อพื้นบ้านจึงมีความหมายหรือหน้าที่เพียงเพื่อ “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพอเป็นพิธี” เท่านั้น

9.4.1 ร่องรอยเดิม

เมื่อผู้ศึกษาเข้าไปดำเนินงานโครงการหมู่บ้านจึงค่อยๆถูกปลุกขึ้นมาใหม่ แรกเดิมทีเดียวนั้นการที่ใครสักคนหนึ่งจะกล้าพูดเต็มปากเต็มคำเรื่องหมู่บ้านนั้นมีน้อยคนนัก ช่วงแรกที่มีการศึกษาเก็บข้อมูลจึงได้แค่เพียงผิวเผินไม่มีอะไรลึกซึ้งเพราะความเชื่อที่ว่าเป็นสิ่งที่ล้ำสมัยกลัวคนอื่นว่าตนเองมกมาย จนเมื่อมีการพูดถึง “รูปแบบ” และ “คุณค่า” ของหมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มที่จะเข้าใจเรื่องหมู่บ้านมากขึ้นเพราะไม่เคยมีการพูดถึงคุณค่าหรือรากเหง้า คนที่รู้ก็ไม่มีพื้นที่สำหรับการถ่ายทอดให้ลูกหลานได้

อดีตกลุ่มหมู่บ้านเคยมี “เวที/พื้นที่” ให้สมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อวิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไปเวทีที่เคยเป็นพื้นที่สาธารณะของสมาชิกก็ได้หายไปด้วย นักวิจัยได้เข้าไปร่วมกับสมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเพื่อรื้อฟื้นเวทีให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้น ได้มีโอกาสมาพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และร่วมกันแก้ไขปัญหาของสมาชิกในชุมชน ถึงตอนนี้แต่ละกลุ่มมีการพัฒนาเรื่องรูปแบบกิจกรรมหมู่บ้านมากขึ้น มีการประยุกต์เอาประเพณีอื่นมาช่วยในกิจกรรมการเลี้ยงหมู่บ้าน มีการคิดกิจกรรมเพื่อเชื่อมร้อยความสัมพันธ์สมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน โดยทั้งหมดชาวบ้านคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆภายใต้คุณค่าของหมู่บ้านคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

9.4.2 ทางเดินใหม่

ในการคิดสร้างสรรค์กิจกรรมนั้นแต่ละกลุ่มคิดจากฐานเรื่องปัญหาของสมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านของตนเอง เช่น ในวันเลี้ยงหมู่บ้านช่วงทำพิธีกรรม มีการเอาฝ้ายที่เป็นเส้นด้ายสำหรับที่จะใช้ผูก

ข้อมือ(มัดมือ) เตรียมน้ำมันส้มป่อย มีการเขียนข้อบังคับกฎระเบียบของผีป่วนขึ้นมาใหม่ มีการเขียนชื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวของกลุ่มผีป่วน และนำกระดาษเกี่ยวกับหน้าที่ของผีป่วนที่ทางโครงการแจกให้ โดยผู้ทำพิธีนำสิ่งของดังกล่าวไปรวมกับของที่จะใช้เช่นไหว้ผีป่วนและนำเข้าในการทำพิธีกรรมด้วย หลังจากพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้วก็มีการนำเอาสิ่งของดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ต่อ เช่นให้ผู้สูงอายุเอาน้ำมันส้มป่อยพรมใส่หัวลูกหลาน เอาฝ้ายมัดมือลูกหลานและให้ศีลให้พร มีการอ่านข้อบังคับและหน้าที่ของผีป่วน และมีการนำสิ่งของน้ำมันส้มป่อย เส้นด้าย/ฝ้ายและรายชื่อสมาชิกในครอบครัวของตนเองกลับไปที่บ้านด้วย เพราะเชื่อว่าสิ่งของดังกล่าวได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้วเป็นสิ่กศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) โดยมีผีป่วนช่วยคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข

หลังจากวันเลี้ยงผีป่วน แต่ละกลุ่มมีการคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆขึ้นมาโดยมีเป้าหมายหลักคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการพัฒนา/ดูแลลูกหลานของสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน เช่นมีการไปเยี่ยมผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์และขาดคนดูแลโดยใช้วิธีการทำตานต้อด (ทาน-ทอด) สมาชิกมีการแบ่งเป็นหัวหมวด (แบ่งเป็นกลุ่ม) เพื่อดูแลช่วยเหลือกัน มีการทำเกษตรปลอดสารพิษเพื่อพึ่งตนเอง มีการตั้งกองทุนผีป่วนเพื่อลูกหลาน และมีการจัดกิจกรรมตามความต้องการ/ความสนใจของเด็กและเยาวชนในกลุ่มผีป่วนของตนเอง เป็นต้น

โรงเรียนก็มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นมีการบรรจุเรื่องผีป่วนเข้าในแผนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และก็มีข้อตกลงในชุมชนเองว่าในปีต่อไปโรงเรียนจะหยุดเรียนในวันเลี้ยงผีป่วนให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมเลี้ยงผีป่วนที่บ้านเก่าเฒ่าของตนเอง พร้อมกันนี้ครูเองก็จะเข้าร่วมสังเกตการณ์และร่วมเรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงผีป่วนและให้นักเรียนทำเป็นรายงานด้วย ทั้งนี้เป็นความต้องการของชาวบ้านที่อยากจะให้ลูกหลานของตนเองได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเองผ่านประเพณีการเลี้ยงผีป่วน โดยที่จะมีการพูดถึงคุณค่าของผีป่วนมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา และเน้นเรื่องความสามัคคีให้มีการช่วยเหลือกันภายในญาติพี่น้องกันก่อน หลังจากนั้นก็มีการสร้างเครือข่ายเพื่อให้มีการช่วยเหลือกันมากขึ้น

บทที่ 10

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ในบทนี้เป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมในบทที่ 8 กระบวนการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆในพื้นที่ดำเนินงานดังนี้

10.1 ผีปู่ย่า : บทบาทหน้าที่จากอดีตถึงปัจจุบัน

10.1.1 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

10.1.2 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

10.1.2 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : เพื่อชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน

10.2 พลังผีปู่ย่า : การขับเคลื่อนเพื่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

10.2.1 ประเด็นเรื่องจิตสำนึกของคนในชุมชน

10.2.2 เกิดภาคีความร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรในชุมชน

10.2.3 เกิดกิจกรรมใหม่ๆที่หลากหลาย

10.2.4 หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ามีหลากหลายมากขึ้น

10.2.5 เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

10.2.6 กองทุนผีปู่ย่า : ทูตทางสังคมที่ไม่สามารถสร้างได้ด้วยเงิน

10.2.7 การขยายผล

10.3 การประเมินผล

10.4 ผลกระทบที่ต่อเนื่อง / ผลสะท้อน (Outcome)

รายละเอียดมีดังนี้

10.1 ผีปู่ย่า : บทบาทหน้าที่จากอดีต ถึง ปัจจุบัน

10.1.1 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต/ความเชื่อดั้งเดิม มีเป้าหมายเพื่อ

- ให้ญาติพี่น้องเคารพต่อบุพการี เคารพต่อผู้อาวุโส ปู่ย่าตายาย
- ให้ผู้อาวุโสมีบทบาทในการสั่งสอนลูกหลาน
- ดูแลศักดิ์ศรีลูกผู้หญิง ห้ามล่วงละเมิด
- การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มเครือญาติ
- เป็นที่พึ่งทางใจ ให้กำลังใจ
- สนุกสนานรื่นเริงในหมู่ญาติพี่น้อง

จากการพูดคุยกับแม่เกียงคำ ผู้เป็นเจ้าผีปู่ย่าในพื้นที่ดำเนินงาน เกี่ยวกับลำดับความสำคัญของหน้าที่ผีปู่ย่าในอดีตแม่เกียงคำบอกว่าถ้าจะให้เรียงลำดับความสำคัญว่าหน้าที่ไหนสำคัญมาก หน้าที่ไหนสำคัญน้อย นั้น ไม่สามารถที่จะแยกลำดับได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกหน้าที่จะสำคัญเท่าๆกันจนยากที่จะแยกแยะได้ แต่จะให้น้ำหนักไปในเรื่อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การดูแล/ควบคุมลูกผู้หญิง และเป็นกฎหมายของเครือญาติ แต่ในปัจจุบัน ความสำคัญของหน้าที่ผีปู่ย่าคือ เป็นที่พึ่งทางใจ ส่วนหน้าที่อื่นๆลดบทบาทลง และการดูแลลูกผู้หญิงหายไปไม่ได้ทำหน้าที่นี้ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพ่อหนานย่าย เมืองมูล และกำนันอินจันทร์ ทันวิสัย บอกว่าหน้าที่ของผีปู่ย่าในอดีต การดูแล/ควบคุมลูกผู้หญิงและเป็นกฎหมายของเครือญาติ จะมีความสำคัญเป็นอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆมีความสำคัญรองลงไปและมีความสำคัญใกล้เคียงกัน จนไม่สามารถจะแยกลำดับได้ เพราะทุกหน้าที่สร้างคนให้เป็นคนดี แต่ในปัจจุบัน การเป็นที่พึ่งทางใจจะมีความสำคัญอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆ แทบจะไม่ได้ทำหน้าที่เลย และการทำหน้าที่ของผีปู่ย่าในปัจจุบันจะอยู่เฉพาะในวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่นับถือผีปู่ย่าเท่านั้น เพราะคนรุ่นหลังไม่ได้เข้าร่วมพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า กำนันเปรียบเทียบว่า “คล้ายกับมีตำราแต่ไม่ได้อ่าน”

ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับการที่ชาวบ้านบอกว่าไม่สามารถแบ่งได้ว่าบทบาทหน้าที่ใดสำคัญที่สุด เพราะแต่ละบทบาทจะทำงานประสานและเชื่อมโยงกันไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด แต่ถ้านำเอาบริบทของชุมชนในอดีตที่ชาวบ้านทุกครอบครัวต้องทำการผลิตข้าวเป็นหลักประกอบกับสภาพเงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆเช่นเรื่องแรงงาน เป็นต้น มาเทียบกับวันที่ชาวบ้านประกอบพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า จะเห็นว่าบทบาทที่สำคัญของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีตคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มเครือญาติ ดังคำอธิบายต่อไปนี้

“พิธีกรรม” การเลี้ยงผีปู่ย่าที่จัดขึ้นในอดีต(ก่อนปี พ.ศ. 2520) ตามความหมายแบบเดิมนั้น มีหน้าที่อย่างไร ในโครงสร้างทางสังคมระบบครอบครัวเครือญาติ

(1) “พิธีกรรม” การเลี้ยงผีปู่ย่า โดยทั่วไปแต่ละกลุ่มจะจัดปีละ1-2ครั้ง คือเดือน 5(เหนือ)แรมหรือขึ้น13ค่ำ และ/หรือเดือน9(เหนือ) แรมหรือขึ้น13ค่ำ โดยเฉพาะในการจัดช่วงเดือน9(เหนือ) แรมหรือขึ้น13ค่านั้น เป็นช่วงที่ก่อนจะถึงฤดูทำนาปีซึ่งเป็นการผลิตหลักของคนในชุมชน และการทำนาในอดีตเป็นเรื่องที่หนักมาก ครอบครัวเดียวไม่สามารถทำได้สำเร็จต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าช่วงนี้เพื่อที่จะให้ญาติพี่น้องมาร่วมแรงร่วมใจเป็นหนึ่งเดียว (ฮักแพงกัน) สำหรับวางแผนการช่วยเหลือกันในการผลิตไม่ว่าจะเป็นการเตรียมดิน การปลูกหรือการเก็บเกี่ยว ก็ตาม เพราะการทำนาถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับความเป็นและความตายของชาวบ้าน เนื่องจากทำนาปีละครั้งเดียว ถ้าไม่ได้ผลโอกาสที่จะมีข้าวกินตลอดปีก็เป็นเรื่องยาก ดังนั้นพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าในช่วงนี้จึงเป็นหลักประกันและสร้างความ

มั่นใจให้ชาวบ้านว่า ญาติพี่น้องจะมีการช่วยเหลือกันทำให้สามารถที่จะทำนาทันกับฟ้าฝนได้และจะมีข้าวกินตลอดปี

(2) ในการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่าช่วงเดือน9(เหนือ) แรมหรือขึ้น13ค่ำนั้น ในชุมชนวันนี้จะมีการจัดพิธีกรรมสามระดับคือ(ก)ระดับตำบลเป็นการจัดพิธีกรรม"การเลี้ยงผีขุนน้ำ"เพื่อให้ผู้ที่ใช้น้ำในการทำการเพาะปลูกทั้งหมดมาร่วมกัน ทำพิธีเพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันรักษาป่าต้นน้ำ ให้ลำห้วยมีน้ำตลอดปีสำหรับชาวบ้านที่จะนำไปใช้ทำการเพาะปลูก (ข)ระดับหมู่บ้านมีการจัดพิธีกรรม"เลี้ยงผีเสื้อบ้าน" เพื่อให้ช่วยปกป้องรักษา ดูแลลูกหลานไม่ให้เจ็บป่วยเพราะใกล้ถึงช่วงฤดูทำนาที่ชาวบ้านต้องใช้แรงงานมาก และ(ค)ระดับเครือญาติเป็นการจัดพิธีกรรม"การเลี้ยงผีปู่ย่า"ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

พ่อนานแก้ว หมั่นขัน อายุ87 ปี ผู้ทำพิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำได้เปรียบเทียบการทำพิธีกรรมทั้งสามระดับกับการปกครองในปัจจุบันว่า ถ้าเป็นผีขุนน้ำก็เปรียบเหมือนกับตำแหน่งกำนัน ,ถ้าเป็นผีเสื้อบ้านเปรียบเหมือนผู้ใหญ่บ้านและผีปู่ย่ากับผีอะฮักเปรียบได้กับसारวัตร เป็นต้น

ในการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้สมาชิกในครอบครัวไปร่วมในพิธีกรรมต่างๆดังกล่าวพบว่า ภายในครอบครัวจะแบ่งบทบาทดังนี้คือ สำหรับพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำส่วนมากจะให้พ่อบ้านเป็นผู้ไปร่วม เพราะทั้งในการเตรียมและการทำพิธีกรรมมีขั้นตอนมากมายและเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องน้ำกับการทำการเกษตรซึ่งเป็นงานหนักแต่ละครอบครัวจึงมอบหมายให้พ่อบ้านไปร่วมในพิธีกรรมนี้ ในส่วนพิธีกรรมการเลี้ยงผีเสื้อบ้านนั้นพบว่าส่วนมากเป็นผู้หญิงหรือแม่บ้านเป็นผู้นำสิ่งของมาร่วมในการทำพิธี จากนั้นจึงไปร่วมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าของตนเอง เพราะในการเลี้ยงผีเสื้อบ้านไม่ต้องมีคนมากจะมีเพียงผู้ทำพิธีกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องประมาณ2-3คนเท่านั้น ซึ่งส่วนมากจะทำเมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำแล้วชาวบ้านจะมาทำพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้านต่อ

ในแง่การทำที่ชาวบ้านมีการจัดทำสามพิธีกรรมในวันเดียวกัน ในช่วงก่อนถึงฤดูทำนา ช่วยสำนึกในความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเข้มแข็งขึ้นในยามที่ฤดูทำนากำลังจะมาถึง เป็นหลักประกันให้ชาวบ้านอบอุ่นและมั่นใจหลายชั้นคือ จะมีน้ำใช้ทำการปลูกข้าว ญาติพี่น้องจะช่วยเหลือกันในการผลิตครั้งนี้และสุขภาพจะแข็งแรงไม่เจ็บป่วยทำให้มีพลังที่จะสู้ในการผลิตปีนี้

(3) พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นเกี่ยวพันกับชุมชนที่ทำเกษตรกรรมขนาดเล็ก ตัวพิธีกรรมมีลักษณะผสมระหว่างงานวิถีชีวิตของชุมชนกับพิธีกรรมทางความเชื่อ ทุกคนที่ร่วมในงานต่างก็มีระบบความเชื่ออันเดียวกัน มีวิถีชีวิตคล้ายๆกันและอยู่ในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดียวกัน ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมในพิธีกรรมล้วนมีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ให้แล้วและต่างก็รู้หน้าที่ของตนเอง ทุกคนจึงมีส่วนร่วมในพิธีกรรมแล้วแต่ว่าใครจะมีบทบาทมากน้อย

(4) ในตัวพิธีกรรมและการเตรียมงานนั้น บทบาทของผู้ที่เข้าร่วมคือการยืนยันในลำดับขั้นทางสังคมของระบบครอบครัวเครือญาติ เช่นการสอนและการควบคุมลูกหลาน เป็นบทบาทของผู้สูงอายุและเฝ้า ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน รองลงมาเป็นกำลังมือและตามด้วยลูกเฝ้าลูกแป้ง ซึ่งในวันทำพิธีกรรมนี้ สมาชิกทุกคนที่เป็นกลุ่มหมู่บ้านเดียวกันไม่ว่าจะยาก ดี มี จน แค้นหรือเป็นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน และผู้สูงอายุ ทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมในพิธีกรรมและมีบทบาทต่างๆร่วมด้วย

(5) จากข้อ(1)ถึงข้อ(4)มีผลทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ามีรูปแบบกิจกรรมทั้งก่อนวันทำพิธีกรรม วันทำพิธีกรรม และกิจกรรมหลังวันทำพิธีกรรม โดยมีเนื้อหาทั้งหมดที่เป็นนามธรรมคือการพูดคุยตกลงกันเป็น"สัญญาใจ" ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การควบคุมลูกหลาน และส่วนที่เป็น "รูปธรรม" คือพฤติกรรมที่สมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกันแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยและความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า "กินหอมต่อม่วน" เป็น "ความรู้สึกร่วมกัน" ของคนที่อยู่ในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน

10.1.2 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

จากอดีตที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกในครอบครัวและชุมชนโดยมีสื่อพื้นบ้าน/ผีปู่ย่าเป็นเครื่องมือ ต่อมาเมื่อการพัฒนาจากภายนอกเริ่มเข้าสู่ชุมชน วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สื่อพื้นบ้าน/ผีปู่ย่าถูกลดบทบาทลงเหลือแต่เป็นเพียง "การทำตามประเพณี" หรือ "ทำพอเป็นพิธี" เท่านั้น

(1) วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมากด้วย จากอดีตที่มีวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเอง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับญาติพี่น้อง ระดับหมู่บ้านและระดับตำบล โดยมีปัจจัยต่างๆทั้งจากภายนอกและปัจจัยภายในที่ซับซ้อนมาก ทำให้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนก็ย่อมที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะมนุษย์เป็นคนสร้างวัฒนธรรม(เพื่อรับใช้มนุษย์) เมื่อสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมก็ต้องเปลี่ยน วัฒนธรรมมีหน้าที่ในการจรรโลงโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมนั้นๆ (นิธิ เอียวศรีวงศ์,2536:11) ดังนั้นเมื่อพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าคงเหลือแต่รูปแบบส่วนคุณค่าหายไป ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหายไปด้วย เพราะผีปู่ย่าเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีหน้าที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของสมาชิกในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน

(2) "พิธีกรรม" การเลี้ยงผีปู่ย่า คนในชุมชนยังมีการจัดประเพณี/พิธีกรรมในช่วงเดิมกับในอดีต แต่มีผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมมีจำนวนน้อยมาก พบว่าส่วนมากเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านอายุประมาณ40ปีขึ้นไปที่มาช่วย ในประเด็นนี้มีนักวิชาการหลายท่านได้วิเคราะห์และตั้งข้อสังเกต

ดังนี้เช่น Turton,1972:226(อ้างในจิราลักษณ์,2539:70) พบเช่นเดียวกับการศึกษารั้งนี้คือในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าจะมีผู้หญิงเข้าร่วมในพิธีมากกว่าผู้ชาย นฤจร,2523:161-162กล่าวว่าผีบรรพบุรุษไม่ใช่มีแต่เพียงผีปู่ย่าที่เป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงเท่านั้น ยังมีผีอะฮักซึ่งถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายชายด้วย ส่วนอานันท์และฉลาดชาย ,2533:131วิเคราะห์ว่าเมื่อเปรียบเทียบผู้ชายกับผู้หญิง ผู้ชายไม่ได้ให้ความสนใจกับการนับถือผีปู่ย่ามากเท่าผู้หญิง เพราะสถานภาพในกลุ่มผีปู่ย่าไม่ชัดเจนว่าเป็นสมาชิกผีปู่ย่าของฝ่ายภรรยาหรือฝ่ายมารดาของตนเอง สงวน,2512:89กล่าวว่าแม้คนล้านนาจะนับถือผีบรรพบุรุษของทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย แต่การนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงมีมากกว่า หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ผู้หญิงมีหน้าที่ในเรื่อง"ถือผี" มากกว่าผู้ชาย

จากข้อมูลที่ผู้ศึกษาพบในพื้นที่และพอที่จะนำมาอธิบายว่าทำไมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีคนมาร่วมน้อยลง และส่วนมากเป็นผู้หญิง ในเบื้องต้นผู้ศึกษาเห็นด้วยกับการวิเคราะห์และการตั้งข้อสังเกตของนักวิชาการดังกล่าว แต่จากการศึกษารั้งนี้พบว่ายังมีปัจจัยอื่นๆเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเช่น เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเช่นนี้ (อดีตชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงแต่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ชาวบ้านค่อยๆเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการปรับเปลี่ยนของตนเองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง หรือที่เรียกว่า"พึ่งตนเอง") ทำให้คนในชุมชนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดและพบว่าในวันเดียวกันที่ทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้น ในชุมชนจะมีการทำพิธีการเลี้ยงผีเสื้อบ้านและเลี้ยงผีขุนน้ำด้วย ซึ่งแต่ละครอบครัวมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันเช่นพ่อบ้านส่วนมากไปงานพิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำโดยจะทำพิธีช่วงเช้าเช่นเดียวกับการทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า ส่วนแม่บ้านจะนำสิ่งของไปร่วมพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้านแล้วกลับมาทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มของตนเอง การแบ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นความรับผิดชอบต่อชุมชนและ "เป็นสำนึกร่วม" ของคนในชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าแต่ละกลุ่มจึงมีผู้ชายเข้าร่วมน้อยมาก

(3) จากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เริ่มแตกต่างกัน (จากอดีตที่มีวิถีชีวิตคล้ายๆกัน) เช่นรับราชการ ไปทำงานต่างจังหวัด ทำงานต่างประเทศ ผู้นำที่เป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน ,กำนันและอบต.) มีการประชุมในระดับอำเภอ จังหวัดหรืออบรรมอื่นๆ ทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอก นักเรียนไปเรียนต่างจังหวัดพักหอพัก ชาวบ้านทำการผลิตภายใต้ระบบพันธะสัญญา(ทำงานเพื่อให้ผลผลิตออกตามช่วงเวลา) ปัจจัยดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนในชุมชนไม่ค่อยมีเวลาว่างที่จะมาพูดคุยปรึกษาหารือกันหรือถ้ามีก็มีเวลาว่างที่ไม่ค่อยตรงกัน และถ้าจะใช้ช่วงกลางคืนเพื่อพูดคุยกันส่วนมากจะเป็นช่วงพักผ่อนเพราะทำงานหนักมาทั้งวันประกอบกับมีสื่อสมัยใหม่คือโทรทัศน์ให้ดูได้ตลอด

ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมากซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ โอกาสในการที่จะเข้าร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงน้อยลงตามไปด้วย แต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจึงพบมี เฉพาะผู้หญิงไม่กี่คนเท่านั้นที่ยังเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ ส่วนผู้สูงอายุไม่ค่อยได้มาร่วมในพิธีกรรม เพราะไม่มีบทบาทหน้าที่ บ้านอยู่ไกลกับบ้านเก่า การเดินทางลำบากหาคนที่พาไปส่งยาก ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงปล่อยให้ไปตามยถากรรม อาจจะโดยตั้งใจ หรือไม่ได้ตั้งใจก็ตาม จึงเห็นคงเหลือแต่ส่วนที่เป็น “รูปแบบ” เท่านั้น

พื้นที่/เวทีในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีแต่กลุ่มคนกลุ่มเดียวที่มาร่วม ส่วนกลุ่ม อื่นๆ เช่นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน และผู้สูงอายุ หายไปจากพื้นที่/เวทีนี้ ความสัมพันธ์ของระบบ เครือญาติจึงเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ที่ไม่ได้เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการดูแลผู้สูงอายุ และเด็ก ดังนั้นกลไกของผีปู่ย่าแบบเก่าจึงไม่สามารถควบคุม/ดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มผี ปู่ย่าเดียวกันได้เพราะเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ผู้สูงอายุจึงไม่มีบทบาทในการที่จะให้การอบรม สั่งสอนลูกหลานได้

(4) เนื่องจากชุมชนมีกลไกอื่นๆเข้ามาทำหน้าที่ทดแทน เช่นมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตำรวจ ทำหน้าที่ทางด้านการปกครอง ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ชาวไร่ชาวนามี เครื่องมือทุนแรง เช่น รถไถเดินตาม พันธุ์ข้าวใหม่ๆ ปุ๋ย และสารเคมี เพื่อทำให้ข้าวมีผลผลิตเพิ่ม ขึ้น ญาติพี่น้องไม่จำเป็นต้องลงแรง (เอามือ) เพื่อช่วยเหลือกันอีก มีการสื่อสารสมัยใหม่เช่นหอ กระดาษข่าว โทรศัพท์ ทำให้ติดต่อสื่อสารกันสะดวกขึ้น ไม่จำเป็นต้องมาพบหน้ากัน ประกอบกับ ระบบการศึกษาที่ทำให้คนในชุมชนเชื่อว่าการนับถือผีเป็นเรื่องมลาย ดั่งเช่นที่ อุดิน รพีพัฒน์ (2540:143-144) ได้วิเคราะห์ว่าคนมีการศึกษามีความกระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ มาก กว่าชาวบ้าน แสดงให้เห็นว่าข้าราชการที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาจากส่วนกลาง ไม่ใคร่มีใครชื่นชม วัฒนธรรมท้องถิ่นมากนัก พวกเขาไม่มีความเข้าใจอย่างทอ้งแท้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เขา ปกครอง รากเหง้าปัญหานี้มาจากระบบการศึกษาในสังคมไทย เพราะแม้แต่คนในท้องถิ่นเองที่ได้ ผ่านการศึกษาจากส่วนกลางก็มีทัศนคติต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองเช่นเดียวกับข้าราชการจาก กรุงเทพฯ ปัจจุบันดังกล่าวสามารถเข้ามาทำหน้าที่แทนประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าได้

(5) ชาวไร่ชาวนาใช้ปัจจัยหลักที่จะทำให้ชาวบ้านมีชีวิตรอดอยู่ต่อไปได้ตลอดปี แต่ สถานการณ์ปัจจุบันปัจจัยหลักคือเงิน (เงินคืองาน งานคือเงิน) เพราะเงินสามารถที่จะซื้อได้ทุก อย่างดังนั้นคนในชุมชนจึงต้องดิ้นรนเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายตามกระแสสังคม(บริโภคนิยม)ที่กระหน้า เข้ามา กลุ่มเครือญาติจึงไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพราะไม่จำเป็นต้องขอความ ช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง สมาชิกในครอบครัวต้องดิ้นรนช่วยตนเอง และเป็นปัจเจกมากขึ้น

(6) จริงๆแล้วผีปู่ย่ายังอยู่ในจิตใจของทุกคนโดยเฉพาะผู้ที่เคยเข้าร่วมในพิธีกรรม และ/หรือผู้ที่รู้คุณค่า/ความหมายของการเลี้ยงผีปู่ย่า เพียงแต่ไม่ค่อยได้แสดงออกเท่านั้น (กำนัน

อินจันทร์ ทันวิสัย) อาจจะเนื่องมาจากเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆดังกล่าวข้างต้น ซึ่งคำพูดดังกล่าวผู้ศึกษาเห็นด้วยเนื่องจากมีปัญญากว่าที่จะมาเป็นประเพณี/วัฒนธรรมของชุมชนได้นั้น ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมต้องมีการปรับมาตลอดทำให้ประสบทั้งความล้มเหลวและความสำเร็จ ประสบการณ์ดังกล่าวเกิดการสั่งสมความรู้ในหลายชั่วอายุคน คนเกิดทีหลังเรียนรู้จากคนเกิดก่อนทั้งทางตรงและทางอ้อม บางอย่างสอน/บอกได้เช่นวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในพิธีกรรม แต่บางอย่างไม่สามารถสอนหรือบอกได้แต่รู้ด้วยจิตสำนึกว่าจะทำอย่างไร ดังเช่นที่กลุ่มมีปฐยาเรียกว่า "สัจจะการสืบทอด" เช่น เมื่อใกล้ถึงวันเลี้ยงมีปฐยาบางคนทำงานต่างจังหวัดเช่นกรุงเทพฯไม่สามารถที่จะมาร่วมได้ก็ส่งเงินมาให้แม่ไปซื้อไก่เพื่อนำมาร่วมในพิธีกรรม หรือบางคนที่อยู่ต่างจังหวัดเกิดเจ็บป่วยหรือไม่สบายใจจะติดต่อมาให้แม่ของตนเองไปบอกมีปฐยา เป็นต้น

10.1.3 บทบาทหน้าที่ของมีปฐยา : เพื่อชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน

ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามีปัจจัยทั้งที่เป็นปัจจัยจากภายนอก ปัจจัยภายในและข้อจำกัดของตัวสื่อเองที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้าน ปัจจัยดังกล่าวที่เข้ามาทำลายการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านนั้นถึงแม้เราจะไม่สามารถที่จะควบคุมได้ แต่เราสามารถรักษา/สร้างความเชื่อมั่นของเจ้าของวัฒนธรรมไว้ได้ด้วยการสร้างปัจจัยใหม่ๆขึ้นมา

จากการทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้นับว่างานวิชาการส่วนมากจะศึกษาแต่การสูญสลายของสื่อพื้นบ้านว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ว่าจะสามารถ "สร้างขึ้นใหม่/หรือฟื้นฟู" ได้อย่างไร เพราะวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน มีวัฏจักรคือ เกิด พัฒนา/รุ่งเรืองหรือค่อยๆเสื่อมและสูญสลายดับไป โดยวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเกิดเพื่อทำหน้าที่ในบริบทแบบหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อบริบทและสังคมเริ่มเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านก็ต้องปรับเปลี่ยนด้วยเพื่อการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านเอง และในการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านนั้นต้องเพื่อรับใช้คนในชุมชน

ดังนั้นถ้าจะตอบคำถามว่าเมื่อชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงมีปฐยาเพื่อทดลองหรือฟื้นฟูในบริบทที่วิถีชีวิตของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเช่นนี้ ชุมชนให้คำอธิบายอย่างไรและประเพณีการเลี้ยงมีปฐยาจะสามารถรับใช้ชุมชนได้อย่างไร

(1) จากกระบวนการดำเนินกิจกรรม(บทที่3)และการทดลองหรือฟื้นฟูประเพณีการเลี้ยงมีปฐยา(บทที่8) โดยนักวิจัยได้มีการจัดเวทีต่างๆซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะและในขณะเดียวกันก็เป็นการให้ความหมายเวทีแบบใหม่ให้กับคนในชุมชนด้วย กระบวนการดังกล่าวใช้หลักการ "สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม" ซึ่งสามารถสร้างความเชื่อมั่น/ความมั่นใจให้กับคนในชุมชน (เจ้าของวัฒนธรรม) ในการที่จะนำสื่อพื้นบ้าน (ในที่นี้ชาวบ้านเลือกประเพณีการเลี้ยงมีปฐยาเพื่อทดลองหรือฟื้นฟู) มาเป็นสื่อสำหรับการแก้ไขปัญหาของชุมชน

(2) การที่ชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อทดลองรื้อฟื้นสำหรับการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนด้วยนั้น ชาวบ้านเมื่อผ่านกระบวนการสร้างความมั่นใจแล้วได้อธิบายว่า ประเพณี/พิธีกรรม/สื่อพื้นบ้านทุกชนิดมีหน้าที่ของมัน ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีแต่ผีไม่มีตัวตนเป็นเพียงกุศโลบายของปราชญ์ชาวบ้านในอดีตที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสื่อสำหรับให้ญาติพี่น้องได้มาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ดังนั้นการที่ชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อที่จะทำการทดลองรื้อฟื้นให้รับใช้คนในชุมชนนั้นเพราะประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ามี คุณค่า/เนื้อหา/หน้าที่เดิม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

กลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองทั้ง 5 กลุ่ม จึงนำคุณค่า/เนื้อหา/หน้าที่เดิม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน ไปคิด/สร้างสรรค์กิจกรรมที่หลากหลายเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มของตนเอง โดยในการคิด/สร้างสรรค์กิจกรรมนั้นแต่ละกลุ่มจะมีการวิเคราะห์ปัญหาและร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหา เช่น กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาใหม่ (ในวันที่ไม่มีผีปู่ย่า) ในปัจจุบันและคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยนั้นมีดังนี้

ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและในอนาคต

- คนในชุมชนไม่รู้จักญาติพี่น้อง
- คนในชุมชนมีการเอาวัดเอาเปรียบกันมากขึ้น
- ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต่างคนต่างอยู่
- ขาดความสามัคคี ขาดคุณธรรม
- โจรผู้ร้ายชุกชุม
- ยาเสพติดมากขึ้น

ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับที่แกนนำกลุ่มผีปู่ย่า(กลุ่มทดลอง)ทั้ง 5 กลุ่ม ที่แต่ละกลุ่มได้มีแกนนำมาร่วมกันวิเคราะห์ซึ่งเมื่อนำประเด็นปัญหาใหม่ในวันไม่มีผีปู่ย่าไปเปรียบเทียบกับความคิดสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆของกลุ่มผีปู่ย่าได้ดังนี้

ตารางที่ 7 สรุปภาพรวมปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มทดลองทั้ง 5 กลุ่ม

ภาพรวมประเด็นปัญหาใหม่ ในวันที่ไม่มีผีป่วน	ภาพรวมการดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มผีป่วน
<p>ปัญหาเกี่ยวกับผีป่วน</p> <p>1. เก้าอี้และเก้าอี้ที่ไม่มีมีบทบาทในการดูแลลูกหลาน และสมาชิกในกลุ่ม</p>	<p>1.การให้ความสำคัญ/การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุและกำลังมีบทบาทมากขึ้นทั้งในวันเลี้ยงผีป่วนและหลังจากวันเลี้ยงผีป่วนแล้ว เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วน ■ การผูกข้อมือให้ศิลาให้พรเป็นการคุ้มครองลูกหลาน ■ การวิเคราะห์ปัญหาของสมาชิกและให้กำลังผีป่วนเป็นผู้มีบทบาทในการประสานงานและแก้ไขปัญหา ■ มีกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาลูกหลานเช่น ปราชญ์ชาวบ้านที่มี ความรู้เรื่องคำขอทอนการขับชอให้ลูกหลานบางคนสอนสะล้อ ซอ ซึง บางกลุ่มจัดวันนัดพบลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกันทุกเดือนแล้วให้พ่อแม่หรือผู้สูงอายุมาให้ความรู้เรื่องต่างๆตามความสนใจของลูกหลานซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์และเป็นการสอนลูกหลานด้วย
<p>2. สมาชิกในกลุ่มไม่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วน</p> <p>ส่วนที่เป็น“คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”</p>	<p>2.มีการจัดกิจกรรมการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วนแก่สมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกันโดยใช้สื่อที่หลากหลายเช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ก่อนวันเลี้ยงผีป่วน ครูให้เด็กนักเรียนไปหาความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วนจากผู้รู้ในชุมชน ■ วันเลี้ยงผีป่วน มีการให้ความรู้โดยให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วนช่วยกันเล่าให้ญาติพี่น้องฟังและมีการเปิดเทปขอผีป่วนด้วย ■ หลังวันเลี้ยงผีป่วน <ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกเปิดเทปคำขอผีป่วนในครอบครัวของตนเอง -สมาชิกเปิด VCD ผีป่วน และเชิญชวนสมาชิกบ้านใกล้เคียงมาดู -กลุ่มผีป่วนบางกลุ่มจัดกิจกรรมกับลูกหลานทุกเดือนมีการนำ VCD ผีป่วนมาเปิด และบางครั้งให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องผีป่วนช่วยเล่า เป็นการตอกย้ำซ้ำทวน

ภาพรวมประเด็นปัญหาใหม่ ในวันที่ไม่มีผู้ป่วย	ภาพรวมการดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ป่วย
3. สมาชิกกลุ่มผู้ป่วยมาร่วมในวันทำพิธีกรรมมีน้อย	<p>3.มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ แคนนำแต่ละกลุ่มผู้ป่วยไปแจ้งข่าวสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง ■ ก่อนวันเลี้ยงผู้ป่วย ผู้ใหญ่บ้านได้มีการประกาศเสียงตามสายเพื่อให้ชาวบ้านไปร่วมประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยในกลุ่มของตนเอง ■ วันเลี้ยงผู้ป่วยโรงเรียนหยุดให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมในพิธีกรรม
4.เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผู้ป่วย	<p>4.มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ก่อนวันเลี้ยงผู้ป่วย ครูให้เด็กนักเรียนไปหาความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยจากผู้รู้ในชุมชน ■ วันเลี้ยงผู้ป่วย มีการให้ความรู้โดยให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยช่วยกันเล่าให้ลูกหลานฟัง และมีการเปิดเทปขอผู้ป่วยด้วย ■ หลังวันเลี้ยงผู้ป่วย <ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกเปิดเทปคำขอฟังในครอบครัวของตนเอง -สมาชิกเปิด VCD ผู้ป่วย และเชิญชวนสมาชิกบ้านใกล้เคียงมาดู -กลุ่มผู้ป่วยบางกลุ่มจัดกิจกรรมกับลูกหลานทุกเดือนมีการนำ VCD ผู้ป่วยมาเปิด และบางครั้งให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องผู้ป่วยช่วยเล่า เป็นการตอกย้ำซ้ำทวน -กลุ่มผู้ป่วยอื่น ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมกับลูกหลานบางครั้งไปจัดกิจกรรมที่บ้านเก่าของตัวเองและจะสอดแทรกให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง -กองทุนของกลุ่มผู้ป่วยให้เด็กและเยาวชนสมัครเป็นสมาชิกกองทุนและมีบางกลุ่มให้เยาวชนเป็นคนระดมการกองทุนด้วย -วันเลี้ยงผู้ป่วยโรงเรียนหยุดให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมในพิธีเลี้ยงผู้ป่วย

ภาพรวมประเด็นปัญหาใหม่ ในวันที่ไม่มีผู้ป่วย	ภาพรวมการดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ป่วย
ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วย 1.เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเอดส์ เด็กอยู่กับตายายขาดคนดูแล	มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> ■ จัดตั้งกองทุนผู้ป่วยเพื่อสมาชิกและลูกหลาน ■ แคนนำกลุ่มผู้ป่วยไปเชิญชวนให้ผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์เข้าร่วมประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ■ สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันร่วมกันบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อไปทำบุญ(ทานต๋อด)และเป็นการไปเยี่ยมผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ■ แคนนำกลุ่มผู้ป่วยจัดกิจกรรมการพัฒนาลูกหลานและมีการเชิญชวนผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
2.ผู้สูงอายุขาดคนดูแล / ขาดกำลังใจ	<ul style="list-style-type: none"> ■ ในวันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยสมาชิกให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมลูกหลานมากขึ้น ■ หลังวันทำพิธีลูกหลานมีการไปเยี่ยมผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ป่วยมีการทำกิจกรรมต่างๆ โดยให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการเป็นผู้สอนลูกหลาน
3.มิดหญิง มิดชาย	<ul style="list-style-type: none"> ■ กลุ่มผู้ป่วยมีกิจกรรมการพัฒนา/ดูแลลูกหลานมากขึ้น ■ แคนนำกลุ่มผู้ป่วยสามารถสอนลูกหลานได้ ■ กลุ่มผู้ป่วยมีการเขียนกฎระเบียบเพื่อดูแลลูกหลาน
4.สมาชิกในกลุ่มบางคนยากจนมากและขาดการช่วยเหลือกัน	<ul style="list-style-type: none"> ■ มีการตั้งกองทุนผู้ป่วยเพื่อให้สมาชิกกู้ยืม ■ กลุ่มผู้ป่วยมีการสร้างกิจกรรมกลุ่มทุกเดือนเพื่อเป็นการสานสายสัมพันธ์การช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้แน่นแฟ้น
5.ยาเสพติด	<ul style="list-style-type: none"> ■ กลุ่มผู้ป่วยมีกิจกรรมการพัฒนา/ดูแลลูกหลานมากขึ้น ■ แคนนำกลุ่มผู้ป่วยสามารถสอนลูกหลานได้ ■ กลุ่มผู้ป่วยมีการเขียนกฎระเบียบเพื่อดูแลลูกหลาน

10.2 พลังผู้ป่วย : การขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

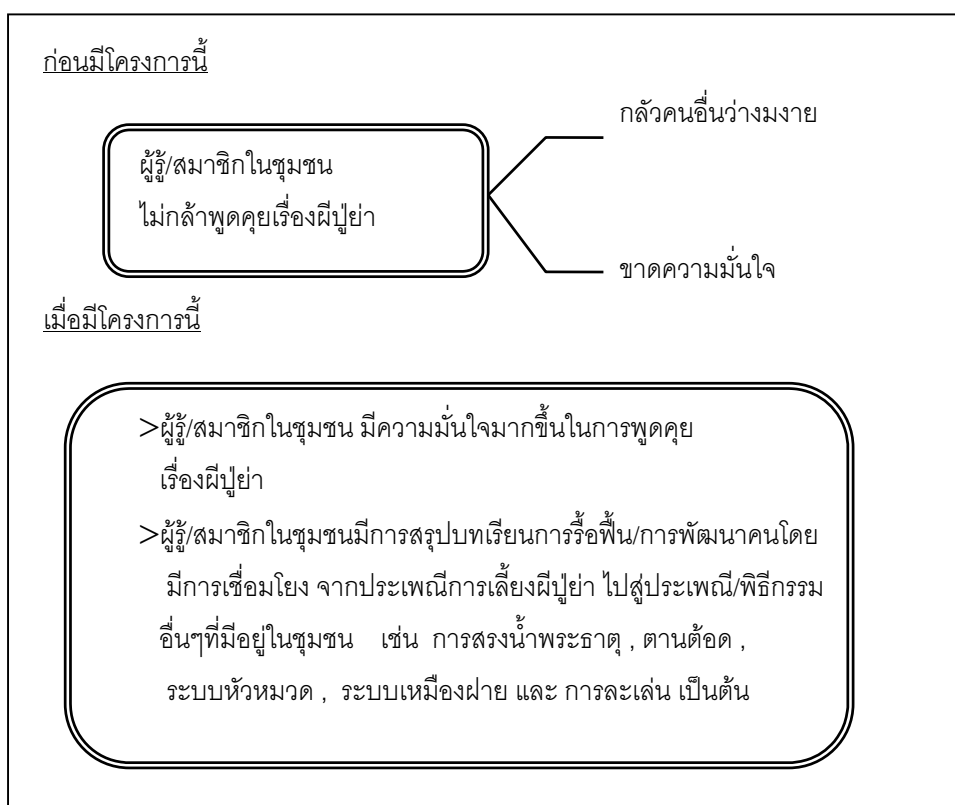
ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อทดลองรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้กระบวนการที่เน้นให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเวทีให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” ในการ

คิดและตัดสินใจว่าจะรู้อะไรและจะรู้อย่างไรเพื่อให้สื่อพื้นบ้านสามารถฟื้นขึ้นมารับใช้คนในชุมชนได้

จากกระบวนการและหลักการดังกล่าวพบว่าสามารถขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดเป็นพลังในการที่จะดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยคนในชุมชนและเป็นของชุมชนได้

10.2.1 ประเด็นเรื่องจิตสำนึกของคนในชุมชน

กระบวนการได้สร้างความเชื่อมั่นและความมั่นใจของสมาชิกในชุมชนให้กลับคืนมา ทำให้เห็นถึงคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการปกป้องดูแลลูกหลาน เมื่อเกิดความมั่นใจในสื่อพื้นบ้าน(ผีปู่ย่า)แล้ว คนในชุมชนยังสามารถนำกระบวนการไปปรับใช้กับสื่อพื้นบ้านอื่นๆที่มีอยู่ในชุมชนด้วย ซึ่งเป็นส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยดูจากพฤติกรรมการแสดงออกของคนในพื้นที่ ดังนี้

(1) ในช่วงที่ผู้ศึกษาทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ากับปราชญ์ชาวบ้าน, แก้วฝี, ผู้ทำพิธีและผู้ที่เกี่ยวข้อง/ผู้ที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ในช่วงแรกกลุ่มเป้าหมายไม่ค่อยให้ข้อมูลส่วนที่เป็นเชิงลึกโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติ แต่เมื่อผู้ศึกษาเข้าหากกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง โดยมีทำทีในลักษณะให้ความสนใจ มี

ทัศนคติและพฤติกรรมที่ไม่ได้ถูกความเชื่อของกลุ่มเป้าหมาย เช่นไม่ได้ตั้งคำถามในลักษณะที่เป็นการจับผิดเรื่องความเชื่อ

การเข้าหากลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานเท่าที่ ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ศึกษาดังกล่าวทำให้กลุ่มเป้าหมายเริ่มให้ข้อมูลรายละเอียดในระดับลึกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ศึกษาจึงตั้งคำถามกับกลุ่มเป้าหมายว่าทำไมในช่วงแรกที่คุณศึกษาตั้งคำถามแบบเดียวกันกับช่วงนี้แต่ทำไมช่วงแรกไม่กล้าให้ข้อมูลกับผู้ศึกษา นายอินจันทร์ ทันวิสัย ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลบอกล่าว

“ในช่วงแรกที่ไม่กล้าให้ข้อมูลรายละเอียดมากเพราะยังอาย กลัวผู้ศึกษาดูถูกหาว่าม่งายเชื่อเรื่องผีสง แต่เมื่อผู้ศึกษามาหา2-3ครั้งดูแล้วว่าทำทางไม่ได้ถูกความเชื่อของชาวบ้านจึงกล้าให้ข้อมูลมากขึ้น”

(2) เมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความมั่นใจกับคณะผู้ศึกษาแล้ว ผู้ศึกษาได้มีกระบวนการสร้างความมั่นใจเพิ่มมากขึ้นให้กับกลุ่มเป้าหมาย เช่นให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน, แก้วฝี, ผู้ทำพิธีและผู้ที่เกี่ยวข้อง/ผู้ที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการถ่ายทอดความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าให้กับสมาชิกในชุมชน และเป็นผู้ส่งสารกับบุคคลภายนอกชุมชนด้วย เช่นประธานสภาวัฒนธรรมตำบลและประธานองค์การบริหารส่วนตำบลไปออกรายการวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ , ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลเสนอกระบวนการทำงานในการประชุมคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมระดับอำเภอและจังหวัด, ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลเสนอกระบวนการทำงานในการประชุมคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลในระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ปราชญ์ชาวบ้าน, แก้วฝี และผู้ที่มีความรู้เรื่องผีปู่ย๋านำเสนอข้อมูลและประสบการณ์ให้กับผู้สื่อข่าวที่ไปทำข่าว และในเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างๆที่มีองค์การจากภายนอกเชิญให้ไปร่วมเวทีนำเสนอประสบการณ์

(3) แก่นนำช่วยขยายข้อมูล ความรู้และสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชน เช่นเมื่อกลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสเข้าร่วมเรียนรู้ในการดำเนินงานโครงการแล้ว กลุ่มเป้าหมายได้นำความรู้ความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่าไปขยายต่อ ดังเช่นพี่ไผ่แก้วเป็นแก้วฝี เมื่อได้เข้าร่วมเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้/ความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่าแล้ว กลับมาพี่ไผ่แก้วได้นำความรู้มาบอกต่อให้แม่เหลี่ยม(เป็นแก้วฝี)ได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีผีปู่ย่าด้วย , หรือกรณีในหมู่บ้านมีบางคนไม่เห็นด้วยที่คณะกรรมการเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อทดลอง พ่อหนานย้ายซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่าและได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้กับโครงการได้ไปอธิบายให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มคนดังกล่าว ,หรือกรณีที่ครูบางคนไม่เห็นด้วยกับการที่จะจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องผีปู่ย่าเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องม่งาย ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

ได้ไปอธิบายให้ครุมีความรู้และความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า พบว่าทั้งหมดที่มีการอธิบายการให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่านั้นส่วนมากจะอธิบายเกี่ยวกับคุณค่า/หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าและการนำคุณค่า/หน้าที่มาปรับใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

หรือกรณีที่กลุ่มแม่เลี้ยงคำมีการจัดตั้งกองทุนและนำเงินจากการรวบรวมของสมาชิกไปฝากธนาคาร ตั้งชื่อ“กองทุนผีปู่ย่า” เจ้าหน้าที่ธนาคารหัวเราะและพูดในลักษณะว่าเป็นความเชื่อที่มลาย แต่แม่เลี้ยงคำก็ยังคงมีความตั้งใจที่จะใช้ชื่อว่า “กองทุนผีปู่ย่า” เป็นต้น

(4) เมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความมั่นใจมากขึ้นและมีความเชื่อมั่นว่าสื่อพื้นบ้านสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลและปราชญ์ชาวบ้าน จึงได้ใช้ประสบการณ์ที่ได้ร่วมเรียนรู้ในโครงการวิจัยนำกระบวนการไปปรับใช้กับสื่อพื้นบ้านอื่นๆ เช่น

- ในอดีตถ้ามีกฐินที่จะมาทอด คณะกรรมการจะจัดกิจกรรมต้อนรับกฐินโดยการจ้างวงดนตรีที่มีหางเครื่องมาเต้น แต่เมื่อมีโครงการวิจัยนี้แล้วพบว่ากลุ่มเป้าหมายได้มีการบริหารหรือกันแล้วไม่มีการจ้างดนตรีแต่ใช้วงสละล้อ ซอ ซึ่งของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน นอกจากนี้แล้วในการต้อนรับกฐินต้องมีการเชิญนักการเมือง และข้าราชการเข้ามาร่วมด้วยและทุกครั้งจะต้องมีการเสิร์ฟเหล้าด้วย แต่ครั้งล่าสุดพบว่าคณะกรรมการไม่ให้มีเหล้าแต่เสิร์ฟน้ำหวานแทน

- ปรากฏการณ์ในงานสงกรานต์บูชาปู่ปอดดอยแล เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม2547ที่ผ่านมา ในอดีตงานนี้เป็นของคนทั้งตำบลทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพราะพระธาตุฯเป็นความเชื่อ ศรัทธาและเป็นสัญลักษณ์ของตำบลวอแก้ว แต่ในช่วง10กว่าปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นคือคณะกรรมการมอบหมายให้หมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุฯเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดงานทั้งหมดและพบว่าผู้ที่มีส่วนร่วมที่เป็นคณะกรรมการของหมู่บ้านคือผู้สูงอายุและพ่อบ้าน เท่านั้นส่วนกลุ่มแม่บ้านและเยาวชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเหมือนในอดีต นอกจากนี้แล้วในงานจะจัดให้มีการแสดงดนตรีที่มีนักร้องและการเต้นของหญิงสาวที่ใส่ชุดสั้นๆ และมีการขายเหล้าในงานด้วยผลที่ตามมาคือทุกปีที่ผ่านมาในงานโดยเฉพาะบริเวณหน้าเวทีการแสดงดนตรีจะมีการชกต่อยกันทุกปี

ในการจัดงานปีนี้(พฤษภาคม2547ที่ผ่านมา)คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลมีแนวทางใหม่คือได้มีการทบทวน หน้าที่ของประเพณีสงกรานต์บูชาปู่ปอดดอยแล จากนั้นใช้วิธีการแบบเดิมคือให้คณะกรรมการทุกหมู่บ้านมาวางแผนงานร่วมกันและให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ให้มีการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านอื่นๆที่เคยมีและเกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์บูชาปู่ปอดดอยแลเช่น การตักตุง และการทำขนมพื้นบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้จะไม่ให้มีการจ้างดนตรีมาแสดงให้ใช้วงสละล้อ ซอ ซึ่ง และ คำวซอ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านเป็นการแสดง และห้ามไม่ให้มีการขายเหล้าในบริเวณงานด้วย

ผลที่ตามมาคือในงานประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุป้อมปอดอยแลเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2547 ที่ผ่านมา พบว่ากระบวนการ เป็นไปตามที่คณะกรรมการวางแผนไว้ พื้นที่/เวทีงานพระธาตุปีนี้เป็นสาธารณะมากขึ้นคือเป็นของคนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะผู้สูงอายุและเยาวชนมีบทบาทมากขึ้น ไม่มีเหล้าขายในงานทำให้ไม่มีการชกต่อยกัน

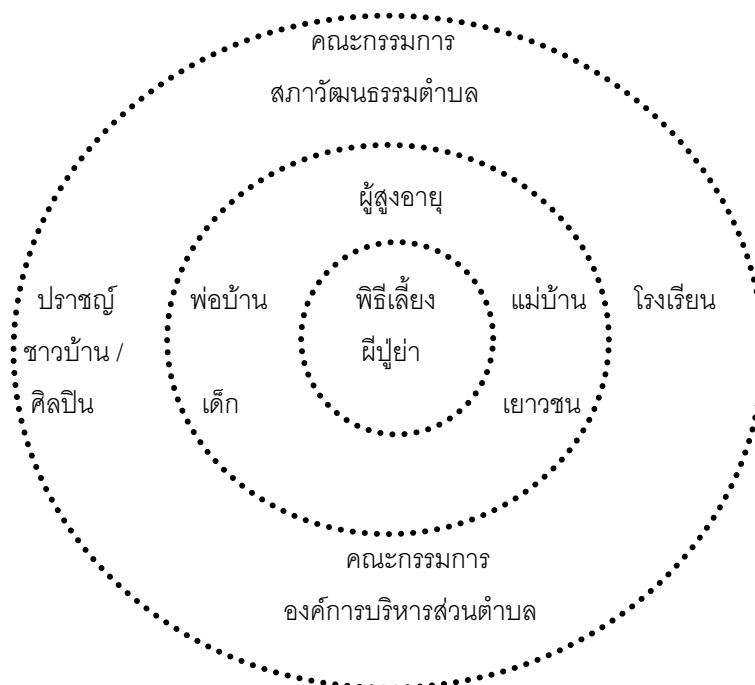
(5) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเห็นความสำคัญของเยาวชนที่จะเป็นผู้สืบทอดงานประเพณี/วัฒนธรรมของชุมชนต่อไป จึงได้มีมติว่าตั้งแต่นี้ต่อไปการประชุมคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลที่จัดทุกเดือนนั้นจะจัดประชุมช่วงที่เป็นวันหยุดเพื่อให้เยาวชนเข้าร่วมได้ด้วยโดยจะให้แต่ละหมู่บ้านหาแกนนำเยาวชนมาเข้าร่วมประชุมด้วย ซึ่งเริ่มทำตั้งแต่เดือนเมษายนที่ผ่านมา

(6) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเห็นความสำคัญของการเลี้ยงผีปู่ย่าโดยเฉพาะในวันทำพิธีกรรม คณะกรรมการจึงได้มีการประสานงานกับผู้บริหารของโรงเรียนและให้มีการหยุดสอนในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าของทั้งตำบล เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเข้าร่วมในพิธีกรรม

10.2.2 เกิดภาคีความร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรในชุมชน

จากกระบวนการดำเนินงานที่เน้นให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน และใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” ในการคิดและตัดสินใจว่าจะทำอะไรและจะรื้ออย่างไรเพื่อให้สื่อพื้นบ้านฟื้นขึ้นมาสำหรับใช้คนในชุมชน (เจ้าของวัฒนธรรม) กระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างความมั่นใจและปลุกจิตสำนึกให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นและสืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เช่น คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน ราษฎรชาวบ้าน ศิลปิน เยาวชน แก้วฝั กำลังผีและสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่า ซึ่งแกนนำกลุ่มต่างๆเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมและเกิดการประสานเชื่อมกลุ่มคนเหล่านี้ให้เข้ามาร่วมกันวางแผนและดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างต่อเนื่อง

จากกระบวนการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าครั้งนี้พบว่าภาคีต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมดังนี้

10.2.3 เกิดกิจกรรมใหม่ๆที่หลากหลาย

สมาชิกในชุมชนสามารถคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมที่หลากหลายขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีการดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการ เช่นการวิเคราะห์ปัญหา การตั้งเป้าหมายที่จะเดินไป และวิธีการที่จะเดินทางไปสู่เป้าหมาย โดยกิจกรรมต่างๆคิดบนพื้นฐานคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” จากกระบวนการดังกล่าวชาวบ้านจึงคิดกิจกรรมที่หลากหลายดังตาราง

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบผลการทดลองพัฒนาและสืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ก่อนมีโครงการนี้	เมื่อมีโครงการนี้
<p>1.ก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า</p> <p>>คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล,คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล,ปราชญ์ชาวบ้านและแกนนำกลุ่มผีปู่ย่า ไม่มีบทบาทในการสร้างเสริมและพัฒนากลุ่มผีปู่ย่า</p>	<p>>คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล, คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล,ปราชญ์ชาวบ้านและแกนนำกลุ่มผีปู่ย่า มีบทบาท ในการร่วมกันวางแผนเป้าหมายในการพัฒนาคน(สมาชิกกลุ่มผีปู่ย่า) โดยใช้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นสื่อในการขับเคลื่อน</p> <p>>แกนนำแต่ละกลุ่มผีปู่ย่า มีเวทีหาแนวทางการพัฒนาคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เพื่อรับใช้สมาชิกในกลุ่มฯ</p>

ก่อนมีโครงการนี้	เมื่อมีโครงการนี้
<p>>โรงเรียนไม่มีบทบาทในการสร้างเสริม พัฒนา และสืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า</p>	<p>>สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการรณรงค์(ในและนอกชุมชน)ให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยมีการประสานสื่อหลากหลายชนิด</p> <p>>โรงเรียนมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและจัดการเรียน การสอนเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม</p>
<p><u>2.วันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า</u></p> <p>>เน้นรูปแบบ ที่เป็นพิธีกรรม</p> <p>>มีจำนวนสมาชิกมาร่วมน้อย</p> <p>ผู้มาร่วมส่วนมากเป็นผู้หญิงอายุประมาณ40ปี ขึ้นไป</p>	<p>>เน้นรูปแบบและคุณค่า ทั้งที่เป็น"รูปธรรม"และ"นามธรรม"</p> <p>>แกนนำกลุ่มผีปู่ย่ามีบทบาทมากขึ้น</p> <p>>เป็นเวทีสาธารณะที่ให้สมาชิกผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสมีส่วนร่วม</p> <p>>มีจำนวนสมาชิกมาร่วมมากขึ้น ผู้มาร่วมมีทั้งเด็ก เยาวชนผู้ปกครอง และผู้สูงอายุ</p>
<p><u>3.หลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า</u></p> <p>>ไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง</p>	<p>>แต่ละกลุ่มผีปู่ย่ามีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง</p> <p>>โรงเรียนมีกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการเลี้ยงผีปู่ย่าที่ต่อเนื่อง</p> <p>>คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล,คณะกรรมการองค์การบริหาร ส่วนตำบล,ปราชญ์ชาวบ้านและแกนนำกลุ่มผีปู่ย่ามีเวทีที่ต่อเนื่อง</p>

10.2.4 หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ามีหลากหลายมากขึ้น

ในอดีตประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า มีหน้าที่หลักคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต่อมาเมื่อวิถีชีวิต ของชาวบ้านเปลี่ยนไป หน้าที่ที่ยังสามารถดำรงอยู่ได้คือ การทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจเมื่อโครงการ เข้าไปดำเนินกิจกรรมได้มีการสร้างกระบวนการต่างๆเพื่อให้ชาวบ้านคิด/สร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อ เป็นการเพิ่มหน้าที่ใหม่ๆให้กับสื่อพื้นบ้านเพื่อตอบสนองตามความต้องการของสมาชิกในกลุ่มฯ

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากสำนักแฟรงค์เฟิร์ตกับประเพณีการเลี้ยง ผีปู่ย่าเมื่อผ่านการทดลองพัฒนาและสืบทอด

หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน	หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
1.ให้ความบันเทิง	1.ในลักษณะของผอณคลายอารมณ์ เช่นการกินหอมต้มม่วน
2.การแจ้งข่าวสาร	2.เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลกันมีทั้งเรื่องการทำมาหากิน เรื่อง เกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ เป็นต้น
3.การให้การศึกษา	3.เป็นการส่งเสริม สนับสนุนและดูแลลูกหลาน และเป็นการอบรมโดยผู้ สูงอายุที่มีประสบการณ์ชีวิตตรง
4.การวิพากษ์วิจารณ์สังคม	4. -

หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน	หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
5.เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ	5.เป็นตัวประสานกลุ่มคนที่มีวัยต่างกันเช่นผู้สูงอายุ พ่อแม่ เยาวชน และเด็ก ,ประสานกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสเช่นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ,ประสานกลุ่มผีปู่ยาระดับหมู่บ้านและระดับตำบลและเป็นตัวประสานให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล ,คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ,โรงเรียน ,กลุ่มผีปู่ย่า
6.การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน	6.ผีปู่ย่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของคนล้านนา และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเครือญาติที่อยู่ในกลุ่มผีเดียวกัน
7.หน้าที่การทบทวนชีวิต	7. เป็นเวทีที่ทำให้ญาติพี่น้องได้มีโอกาสการพูดคุยทบทวนชีวิตที่ผ่านมาและร่วมกันวางแผนอนาคตการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
8.การเป็นทางระบายสัจพจน์ของมนุษย์	8. -
9.หน้าที่ในการพัฒนาภูมิปัญญา	9.เวทีผีปู่ย่าทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกโดยเฉพาะเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตที่ผู้สูงอายุมีอย่างเหลือล้นที่จะถ่ายทอดให้กับลูกหลาน ซึ่งไม่สามารถศึกษาได้จากในตำราเรียน
10.หน้าที่ในการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง	10.เช่นสังขการสืบทอด คือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันต้องหาผู้ที่จะมาสืบทอดเป็นเจ้าผีต่อไป ,ผีปู่ย่าทำให้คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นคุณค่าและเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นเพื่อการพัฒนาคน
	11.การให้กำลังใจและสร้างความมั่นใจในศักดิ์ศรีของตนเอง
	12.เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และช่วยรักษาสืบสานวัฒนธรรมเช่นกลุ่มออมทรัพย์และทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีเพื่อการพึ่งตนเอง

10.2.5 เกิดการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

จากการดำเนินงานที่เน้นเป็นกระบวนการและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น โดยเฉพาะช่วงก่อนที่จะมีการจัดทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านั้น สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักซึ่งแต่ละกลุ่มจะต้องมีเวทีให้แกนนำในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผนปฏิบัติ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์นั้น พบว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันเข้ามารวมใจ เชื่อมสายใยและสร้างสายสัมพันธ์กันให้แน่นแฟ้นขึ้น เพราะกลุ่มคนรุ่นนี้มีแต่เคยได้รับรู้มาว่าผีปู่ย่าเป็นการรวมญาติพี่น้องเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันแต่ไม่เคยเห็นเป็นรูปธรรม ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้ทำเป็นรูปธรรมซึ่งทุกคนบอกว่าเป็นสิ่งที่ดีและควรทำต่อไป

ในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านอกจากมีคนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้น ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันมาร่วมแล้ว แต่ละกลุ่มยังมีกิจกรรมทั้งที่เป็น”รูปธรรม”และที่เป็น”นามธรรม”เพื่อการสานสายใยความสัมพันธ์ของสมาชิกให้แน่นแฟ้น

หลังจากวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าแล้วแต่ละกลุ่มยังมีการติดกิจกรรมที่ต่อเนื่องโดยมีเป้าหมายหลักคือการเชื่อมร้อยสายสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันให้แน่นแฟ้นและให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป

10.2.6 กองทุนผีปู่ย่า : ทูทางสังคมที่ไม่สามารถสร้างได้ด้วยเงิน

“กองทุน” หมายถึงการนำ “ทุน” ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึง “เงิน” มารวมกัน เช่นกองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน และกองทุนอื่นๆอีกเป็นจำนวนมากที่มีอยู่ในประเทศไทยซึ่งมีทั้งการจัดตั้งโดยคนในชุมชนเอง หรือจากหน่วยงานของรัฐ หรือจากองค์กรพัฒนาเอกชน กองทุนเหล่านี้ส่วนมากใช้เงินเป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นปัจจัยหลัก ในอดีตที่ผ่านมาพบเห็นกองทุนเหล่านี้ล้มไปเป็นจำนวนมากแต่ก็มีบางกองทุนที่สามารถอยู่ได้

“กองทุนผีปู่ย่า” ไม่ได้เป็นแค่การนำเงินมารวมกันแล้วพอถึงเวลาก็เปิดให้สมาชิกได้กู้เงินไปลงทุน แต่กองทุนผีปู่ย่ามีความหมายที่กว้างขวางและลึกซึ้งมากกว่ากองทุนทั่วไป เพราะไม่ได้ใช้เงินเป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นปัจจัยหลัก แต่ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นทุนที่ยิ่งใหญ่และไม่สามารถที่จะประเมินค่าเป็นตัวเงินได้แต่มีคุณค่าสำหรับคนในชุมชน นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า ทุนทางสังคมไม่ใช่เรื่องที่จะต้องสร้างขึ้นมาจากศาสตร์มาตรฐานของตะวันตกหากพิจารณาถึงทุนทางสังคมดั้งเดิมที่เรามีอยู่แล้ว จะพบว่ามิมหาศาลเช่นทุนของระบบครอบครัวเครือญาติ องค์กรเมืองฝ่าย เป็นต้น การลงทุนทางสังคมจึงเป็นการทำให้องค์กรประชาชนเหล่านี้ขยายตัวกว้างขวางและเปิดโอกาสให้ได้ทำงานมากขึ้น โดยไม่ถูกขัดขวางจากกฎหมายหรือระบบราชการ

ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในกองทุนผีปู่ย่า คือความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในระดับเครือญาติ โดยผ่านระบบความเชื่อเดียวกันคือเรื่อง“ผีปู่ย่า” ซึ่งมีหน้าที่ที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เคารพนับถือให้เกียรติกัน มีความเสมอภาคในศักดิ์ศรี มีสิทธิที่เท่าเทียมกันและไว้ใจกัน

กองทุนผีปู่ย่าจึงเป็นการนำจิตวิญญาณของเครือญาติมาหลอมรวมกันเพื่อร้อยรัดให้เป็นสายใยหนึ่งเดียวในการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันกัน และเพื่อเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เช่นกลุ่มของพี่สัวันจะนำเงินไปช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ขาดคนดูแล ผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ให้เป็นทุนการศึกษาเด็กที่ขาดโอกาส ให้สมาชิกที่ยากจนกู้ยืมไปทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว เป็นต้น

เงินที่ญาติพี่น้องนำมารวมกันจึงเป็นปัจจัยรอง ถึงแม้ว่าแต่ละกลุ่มจะมีเงินมารวมกันเพียงน้อยนิด แต่ทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างเหนียวแน่นนั้นจะเป็นเครื่องมือในการสร้างให้เงินที่มีอยู่น้อยนิดมีคุณค่ามากขึ้นได้

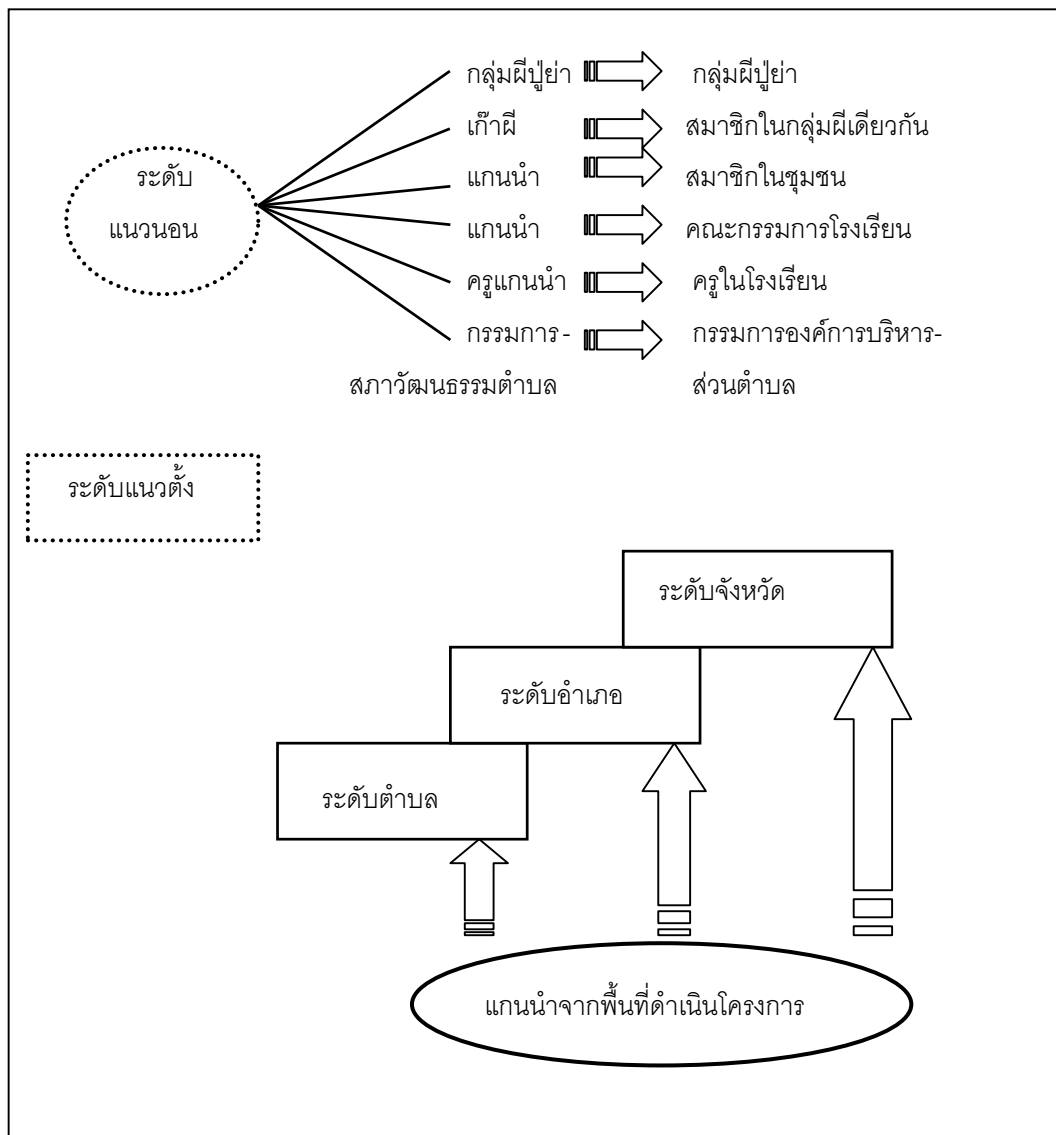
กองทุนผีป่วน จากการศึกษาที่มามีการทดลองศึกษาวิจัยผีป่วนเพื่อลูกหลาน 5 กลุ่มที่ผ่านมา มีการจัดตั้งกองทุนผีป่วนเพื่อลูกหลาน โดยมีความคาดหวังว่าจะได้เป็นกิจกรรมใหม่ของกลุ่มผีป่วนจะได้มารับใช้ลูกหลานแบ่งปันของตนเอง ดังที่แม่เกียงคำว่า

“ถ้าเมื่อก่อนคนเจนปอเจนแม่ได้ทำกองทุนไว้ให้เฮา บ้านนี้ลูกหลานอี่แม่ป๋าต้องไปกู้เงินรัฐบาลมาเรียนนอกน่อ”

โดยที่ลูกหลานแบ่งแต่ละบ้านเก็บเงินรวมกันเพื่อเอาไว้ทำกิจกรรมต่างๆในกลุ่มผีป่วนของตนเอง

ความศักดิ์สิทธิ์ของผีป่วนนั้นก็คือความสามารถของแกนนำสมาชิกในกลุ่มผีป่วน เช่น แก้วและกำลังผี ในการบริหารจัดการ/วางแผนดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับใช้อุดมการณ์ของผีป่วน เป็นสื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและเป็นที่พึ่งให้กับสมาชิกในกลุ่มได้รวมถึงการดูแลและการพัฒนาลูกหลานของตนเองด้วย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะทำให้สมาชิกได้มาร่วมร้อยใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์กันให้แน่นแฟ้นเป็นหนึ่งเดียวเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและดูแลลูกหลานด้วย ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งระหว่างเด็ก/เยาวชนกับเด็ก/เยาวชน , เด็ก/เยาวชนกับผู้ปกครอง ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ , ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ และผู้ใหญกับผู้สูงอายุ โดยทั้งหมดเป็นสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน ดังนั้นสมาชิกในกลุ่มผีป่วนจึงมีการคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมให้ลูกหลานแบ่งปันเห็นและมาร่วมกิจกรรมกันมากขึ้น ทั้งหมดนี้มีความหวังว่าผีป่วนที่จะทำต่อไปนี้จะเน้นในเรื่องการช่วยเหลือลูกหลาน ดูแลลูกหลานของตนเอง ไม่ได้หวังว่าจะกลับมาเหมือนเดิมในปีหรือสองปีแต่ด้วยความหวังว่าคนในชุมชนจะดีขึ้นในอนาคตเท่านั้น

10.2.7 การขยายผล

ในกระบวนการดำเนินงานในช่วงแรกโครงการเน้นการสร้างเชื่อมั่น/ความมั่นใจให้กับชาวบ้านในการที่จะใช้สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นโครงการจึงจำเป็นต้องมีการสร้างผู้ส่งสารเป็นชุดๆ โดยชุดแรกเป็นการสร้างผู้ส่งสารที่เป็นกลุ่มคนเดิมของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เช่น แก้วฝู และกำลั้ง เป็นต้น) ให้เป็นผู้ส่งสารที่มีคุณภาพ จากนั้นจึงเป็นการสร้างผู้ส่งสารใหม่ๆ(ที่ไม่เคยเป็นผู้ส่งสาร)ให้สามารถเป็นผู้ส่งสารได้

จากกระบวนการดังกล่าว กลุ่มผู้ส่งสารที่มีคุณภาพจะสามารถส่งสารจากล่างขึ้นสู่ข้างบนได้ นอกจากนี้แล้วผู้ส่งสารใหม่ๆสามารถขยายสารออกไปในแนวนอนได้อย่างกว้างขวาง

10.3 การประเมินผล

ในการดำเนินงานโครงการนี้ผู้ศึกษาเน้นที่การทำงานเป็นกระบวนการภายใต้แนวความคิดการสื่อสารและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนตัดสินใจตั้งแต่ต้นว่าจะเลือกรับโครงการนี้หรือไม่ เมื่อรับแล้วชุมชนต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก คือเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผนปฏิบัติ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์ โดยใช้หลักการสำคัญคือ "สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม"

สำหรับการประเมินผลครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกต การจดบันทึก การสัมภาษณ์ การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยและการดูจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานในครั้งนี้

10.3.1 การประเมินองค์การที่เป็นทางการในชุมชนที่มีส่วนร่วมในโครงการวิจัยฯ

องค์การที่เป็นทางการ ในชุมชน	คณะกรรมการ สภาวัฒนธรรม ตำบล	คณะกรรมการ องค์การบริหาร ส่วนตำบล	โรงเรียน
ประเด็นที่ประเมิน			
1.การมีส่วนร่วมในโครงการวิจัยครั้งนี้ตั้งแต่เริ่มต้น			
1.1ร่วมตัดสินใจ	/	/	X
1.2ร่วมวางแผน	/	/	/
1.3ร่วมปฏิบัติ	/	/	/
1.4ร่วมรับผลประโยชน์	/	/	/
1.5ร่วมติดตามและประเมินผล	/	/	/
2.การมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นสืบทอดประเพณีการ เลี้ยงผีปู่ย่า			
2.1ร่วมตัดสินใจ	/	/	/
2.2ร่วมวางแผน	/	/	/
2.3ร่วมปฏิบัติ	/	/	/
2.4ร่วมรับผลประโยชน์	/	/	/
2.5ร่วมติดตามและประเมินผล	/	/	/

หมายเหตุ

/ หมายถึง เกิดผล

X หมายถึง ไม่เกิดผล

10.3.2 การประเมินกลุ่มผีป่วนที่ทดลองรื้อฟื้น/สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีป่วน

ประเด็นที่ประเมิน / กลุ่มผีป่วนที่ทดลอง	กลุ่มแม่ เกียงคำ	กลุ่ม แม่ปัด	กลุ่ม แม่มูล	กลุ่มพี่ ศรีวรรณ	กลุ่มพี่ บัวซอน
<u>1.จำนวนสมาชิกเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน</u>					
1.1มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา	/	/	/	/	/
1.2สมาชิกที่เข้าร่วมมีความหลากหลายเช่นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้านและผู้สูงอายุ	/	/	/	/	/
<u>2.การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มฯ</u>					
2.1มีคณะทำงาน(กำลังผี)ที่ชัดเจน	/	/	/	/	/
2.2คณะทำงาน(กำลังผี)มีส่วนร่วมในการวางแผน การพัฒนากลุ่มฯ	/	/	/	/	/
2.3คณะทำงาน(กำลังผี)มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ตามมติที่ประชุมเพื่อการพัฒนาชุมชน	/	/	/	/	/
<u>3.ความมั่นใจของสมาชิกในกลุ่มฯ</u>					
3.1สมาชิกกล้าพูดคุยนและซักถามเรื่องผีป่วนมากขึ้น เมื่อเทียบกับช่วงดำเนินงานระยะแรก					
-ภายในกลุ่มฯของตนเอง	/	/	/	/	/
-ภายในหมู่บ้านและตำบล	/	/	/	/	/
-ภายนอกตำบล	/	/	X	X	/
3.2เกิดเครือข่ายกลุ่มผีป่วนระดับหมู่บ้าน	/	X	X	X	X
3.3เกิดเครือข่ายกลุ่มผีป่วนระดับตำบล	/	/	/	/	/
<u>4.กิจกรรมภายในกลุ่มฯ</u>					
4.1มีกิจกรรมก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีป่วน	/	/	/	/	/
4.2มีกิจกรรมในวันทำพิธีเลี้ยงผีป่วน	/	/	/	/	/
4.3มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลังจากวันพิธีเลี้ยงผีป่วน	/	/	/	/	/

หมายเหตุ

/ หมายถึง เกิดผล

X หมายถึง ไม่เกิดผล

10.4 ผลกระทบที่ต่อเนื่อง / ผลสะท้อน (Outcome)

จากกระบวนการดำเนินงานในครั้งนี้มีทั้งผลที่เกิดขึ้น (Output) ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดมาจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆโดยตรงของโครงการ และเกิดผลกระทบที่ต่อเนื่อง / ผลสะท้อน (Outcome) ซึ่งผลสะท้อนเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น เช่น โรงเรียนเข้ามาเชื่อมโยง/สัมพันธ์กับงานนี้ได้อย่างไร? และเมื่อชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อที่จะทำการทอดลองรื้อฟื้น ทำไมจึงเกิดเป็นกองทุนผีปู่ย่า เกษตรพึ่งตนเอง และการใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับสื่อพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งถ้ามองแบบ "คนนอก" แล้วผลสะท้อนที่เกิดขึ้นนี้ไม่เห็นจะเชื่อมโยง/สัมพันธ์กับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของชาวบ้าน เพราะประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ส่วนกองทุนและเกษตรพึ่งตนเองเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ และการใช้สื่อสมัยใหม่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยี แต่ผลสะท้อนเหล่านี้เกิดจากการคิดและสร้างสรรค์โดยชาวบ้าน (คนใน) ซึ่งเป็น "เจ้าของวัฒนธรรม"

(1) ในบทที่ 2 ผู้ศึกษาได้มีการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าในช่วงที่ผ่านมางานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเกือบทั้งหมดจะมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย ซึ่งทั้งหมดจะศึกษาเพื่อรู้เท่านั้น ไม่พบว่ามีการวิจัยขึ้นใดที่นำผลการศึกษาเรื่องปัจจัยซึ่งเป็น "อุปสรรค" ไปเปลี่ยนเป็น "โอกาส"

(2) งานวิจัยครั้งนี้จึงได้นำผลการศึกษาปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นอุปสรรคนั้น ไปสร้างเป็น "โอกาส" ให้กับชาวบ้านและพบว่าปัจจัยต่างๆนั้นมีความเชื่อมโยงและผสมผสานกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของชาวบ้านอย่างกลมกลืน เช่น

- กรณีโรงเรียน ชาวบ้านบอกว่าเป็นปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งที่ทำให้เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ ดูถูกพ่อแม่และผู้สูงอายุที่มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า โดยเยาวชนที่ได้รับการศึกษาจากในระบบมองว่าเป็นเรื่องมลาย และล้าหลัง ไม่เห็นคุณค่าว่าผีปู่ย่าเคยเป็นบ้านหลอมชีวิตของตนเอง ดังคำพูดของก้านอินจันทร์ ทันวิสัย ที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการจัดการศึกษาในปัจจุบันที่แยกโรงเรียนออกมาจากชุมชน ถึงแม้ว่าโรงเรียนจะยังตั้งอยู่ในชุมชนและมีหลายโรงเรียนมีการเปลี่ยนชื่อให้มีความ "ชุมชน" ด้วยแต่นั้นเป็นเพียงการเปลี่ยนเฉพาะส่วนที่เป็น "รูปแบบ/ภายนอก" เท่านั้น ส่วน "วิถีคิด" ไม่ได้เปลี่ยนเลย เช่น โรงเรียนทั่วประเทศต้องใช้หลักสูตรพิมพ์เขียวแบบเดียวกัน และการเรียนเน้นเพื่อแข่งขัน เป็นต้น ดังนั้นการคิดที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กในโรงเรียนจึงมีน้อยมาก เราจึงพบเห็นโรงเรียนส่วนมากไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับชุมชน

ดังนั้นเด็กและเยาวชนที่ถูกบ่มเพาะโดยระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงมีวิธีคิดแบบพิมพ์เขียวฉบับเดียวนั่นคือมองวัฒนธรรมสื่อพื้นบ้านเห็นเฉพาะส่วนที่เป็น “รูปแบบ” เท่านั้น ไม่สามารถมองเห็นถึงส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” ได้เลย

“ตะกอนโรงเรียนกับวัดจะอยู่ดีเดียวกัน คือความรู้คู่คุณธรรม ,ศีลธรรมหือคนมีจิตใจอ่อนน้อม ต่อมาวัดกับโรงเรียนแยกกันคือต่างคนต่างไป คนกะปามีคุณธรรมในใจ นี่คือการเปลี่ยนแปลงในทุกวันนี้ ดีบ้างเปลี่ยนแปลงมานี่คือผู้เฒ่าผู้แก่ต้องไปวัด แต่เด็กนี่บ่ได้ทำ ผมว่าถ้าจะหือมันดีกลับมาเหมือนในอดีตต้องหือบรรจุหลักสูตรของโรงเรียนไว้หือพระ ผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องของประเพณีพื้นบ้าน

เฮมาด้อยตรงดีว่าบ่ได้บรรจุในหลักสูตรตัวนี้เข้า เฮามองข้ามกันไป

ทั้งๆที่ก็เป็นการเฮียนอย่างหนึ่ง ทำไมละครับเยาวชนทุกวันนี้ ถ้าวันของจีนก็หยุด วันของฝรั่งก็หยุด วันแห่งความฮัก ละอ่อนก็เลยไปเอาตัวอย่าง ม.1, ม.2 กอดจูบกััน

แต่ของประเพณีพื้นบ้านของเฮาทำไมตึงบ่เอาไปสอน ทำไมบ่บรรจุหลักสูตรการเฮียน

ทำไมบ่หยุดหือประเพณีไทยเฮา อันนี้คือเป้าหมายดีเฮาจะฟื้นฟูประเพณี ”

กำนันอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว

เมื่อชาวบ้านสามารถวิเคราะห์ได้ลึกเช่นนี้ แนวทางการแก้ไขจึงไม่ใช่เรื่องยากสำหรับชาวบ้าน ซึ่งในที่นี้ชาวบ้านเสนอวิธีการแก้ไข เช่น (1)ให้ทุกโรงเรียนในพื้นที่ตำบลวอแก้วร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า” สำหรับใช้สอนเด็กนักเรียนโดยต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย และ (2)ในวันทำประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าโรงเรียนจะต้องหยุดให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมในพิธีกรรมด้วย

■ กรณีกองทุนและการทำเกษตรพึ่งตนเอง จากการที่ชาวบ้านได้ร่วมกัน

วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลงและชาวบ้านพบว่ามียหลายปัจจัย แต่มีบางปัจจัยที่ชาวบ้านคิดว่าน่าจะสามารรถร่วมกันแก้ไขได้นั้นคือปัจจัยจากภายนอกเช่น เรื่องกระแสบริโภคนิยมและเรื่องการที่รัฐส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ปัจจัยภายนอกทั้งสองประเด็นนี้ชาวบ้านไม่สามารถป้องกันไม่ให้เข้ามาในชุมชนได้ แต่ชาวบ้านใช้วิธีการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่เพื่อสู้กับปัจจัยภายนอก นั่นคือการจัดตั้งกองทุนผีปู่ย่าเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มของตนเองและจะค่อยๆลดการกู้ยืมจากภายนอก นอกจากนี้แล้วชาวบ้านได้คิดเรื่องทำการเกษตรเพื่อพึ่งตนเองโดยไม่ใช้สารเคมีเพราะชาวบ้านมีประสบการณ์ว่าปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้ามานานแล้ว แต่ทำไมยังทำยังมีหนี้สินมาก ไม่มีเวลาให้กับคนในครอบครัวและญาติพี่น้อง และการช่วยเหลือ

เกี่ยวกันของชาวบ้านเริ่มลดลง ดังนั้นชาวบ้านจึงได้คิดและสร้างสรรค์กิจกรรมกองทุนฝัปปูย่าและ การทำเกษตรพึ่งตนเองขึ้นมา เพื่อร่อยไร สร้างสายใยและสานสายสัมพันธ์ญาติพี่น้องกันใหม่ให้ แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

■ กรณีการใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับสื่อพื้นบ้าน ประเด็นนี้เกิดขึ้นเช่น เดียวกับสองประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้ว นั่นคือเมื่อชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ประเพณี การเลียงฝัปปูย่าเกิดการเปลี่ยนแปลงและพบว่า (1) ช่องทางการสื่อสารของประเพณีการเลียงฝัปปูย่า มีข้อจำกัดคือมีการทำพิธีการเลียงฝัปปูย่าปีละ1-2ครั้งเท่านั้นและ(2)ปัจจุบันมีสื่อสมัยใหม่เข้ามาใน ชุมชน เช่น หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน ทีวี่ วีดีโอและซีดี เป็นต้น ดังนั้นชาวบ้านจึงคิดว่าน่าจะเพิ่ม ช่องทางการสื่อสารเรื่องประเพณีการเลียงฝัปปูย่าให้มากขึ้น โดยเสนอให้มีการจัดทำเป็นวีซีดี ประเพณีการเลียงฝัปปูย่า เพื่อให้แกนนำแต่ละกลุ่มนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับสมาชิกใน กลุ่มและในครอบครัว นอกจากนี้แล้วจากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่พบว่าคำขอได้สูญหายไป ประมาณ10กว่าปีที่ผ่านมา แต่ในหมู่บ้านยังมีศิลปิน/ช่างชออยู่ ชาวบ้านจึงเสนอให้ช่างชอผลิต เพลงชอเกี่ยวกับประเพณีการเลียงฝัปปูย่าและทำการผลิตเป็นเทปและซีดี เพื่อใช้ในการให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลียงฝัปปูย่าผ่านทางหอกระจายข่าวและเครื่องเล่นซีดี

บทที่ 11

แนวทางการสร้างเสริมและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้าน เพื่อการพัฒนาชุมชน

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะชี้ให้เห็นถึงแนวทางการสร้างเสริมและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์ในมิติของการสื่อสาร และจะสรุปเป็นบทเรียนที่ได้จากกระบวนการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนในครั้งนี้ โดยมีประเด็นเสนอดังนี้

11.1 ฝึกย่อ : ในมิติของการสื่อสาร

- (1) ผู้ส่งสาร
- (2) เนื้อหา/ความหมายสาร
- (3) ช่องทางการสื่อสาร/ตัวสื่อ
- (4) ผู้รับสาร

11.2 ในแง่กระบวนการ : แนวทางการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

11.3 สรุปบทเรียนการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อรับใช้คนในชุมชน
รายละเอียดมีดังนี้

11.1 ฝึกย่อ : ในมิติของการสื่อสาร

กาญจนา แก้วเทพ (2546,2-3) ได้ชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาต่างๆ และได้เปรียบเทียบความแตกต่างของแบบจำลองการสื่อสารเชิงการถ่ายทอดข่าวสารและแบบจำลองเชิงพิธีกรรมที่เน้นให้เห็นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนบทบาทของผู้รับสารสู่การเป็นผู้ส่งสาร ดังนี้

1. แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (transmission model) เน้นการสื่อสารทางเดียว จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยบทบาทของผู้ส่งสาร และผู้รับสารมีความ “ตายตัว” กล่าวคือ ภายหลังจากการรับสารแล้ว ผู้รับสารก็จะรับรู้หรือคิดตามตามผู้ส่งสารต้องการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ส่งสารทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ผู้รับสารมีบทบาทและมีส่วนร่วมเป็นเพียงผู้รองรับข่าวสารที่ถูกถ่ายทอดเท่านั้น

2. แบบจำลองเชิงพิธีกรรม (ritualistic model) ซึ่งเน้นให้เห็นการสื่อสารสองทาง โดยผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสลับบทบาทไปมา ภายหลังจากการสื่อสาร คู่การสื่อสารทั้งสองฝ่ายก็จะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกันแบบพบกันครึ่งทาง(shared meaning) ซึ่งหมายความว่า

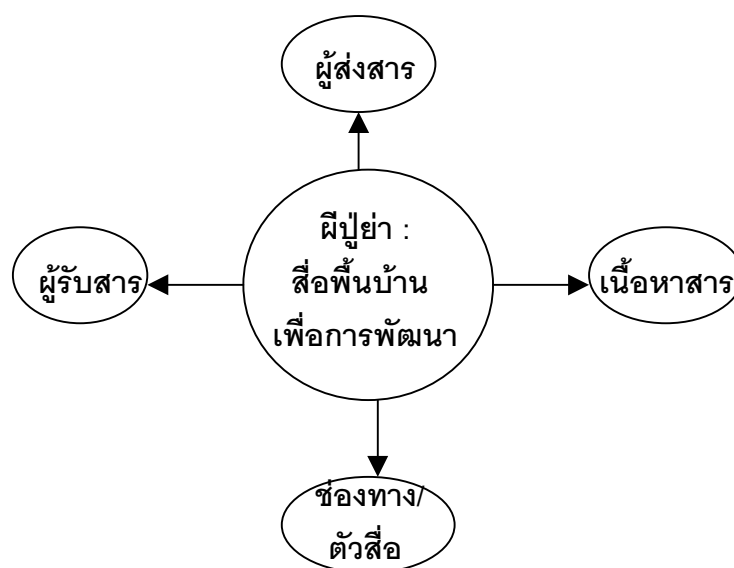
กระบวนการดังกล่าวคือการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารมากกว่าแบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร

แบบจำลองทั้งสองประเภทจะมีองค์ประกอบของการสื่อสารดังนี้คือ

- (1) ผู้ส่งสาร (Sender / S)
- (2) เนื้อหา/ความหมายสาร (Message / M)
- (3) ช่องทางการสื่อสาร/ตัวสื่อ (Channel / C , Media / M)
- (4) ผู้รับสาร (Receiver / R)

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการดำเนินงานเป็นกระบวนการ โดยยึดหลักการคือให้“เจ้าของวัฒนธรรม”เป็นผู้เลือกที่จะรื้อฟื้นอะไร และจะรื้อฟื้นอย่างไร เพื่อให้สื่อพื้นบ้านนั้นรับใช้คนในชุมชน โดยคนในชุมชนและเป็นของชุมชน ซึ่งเป็นสิทธิทางวัฒนธรรมและเป็นสิทธิอันชอบธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

สมาชิกในชุมชนเลือกประเด็นการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อที่จะทำการทดลองรื้อฟื้น ดังนั้นผู้ศึกษาจะนำประเด็นการเลี้ยงผีปู่ยามาทำการวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้

(1) ผู้ส่งสาร (Sender / S)

(1.1) การขยายผู้ส่งสารที่เกี่ยวกับผีปู่ย่า ในอดีตผู้ส่งสารประกอบด้วย แก้วผี , ผู้ทำพิธี , กำลั้งผี และลูกเล่าลูกแบ่ง โดยเฉพาะในวันทำพิธีกรรมทุกคนจะมีบทบาทในการเป็นผู้ส่งสารซึ่งแล้วแต่ว่าใครจะเป็นผู้ที่มีบทบาทมากน้อยแค่ไหน สำหรับหลังจากวันทำพิธีกรรมแล้วผู้ที่มีบทบาทหลักที่จะเป็นผู้ส่งสารคือลูกเล่าลูกแบ่ง ซึ่งประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ที่อาศัย

อยู่ในครอบครัวเดียวกัน กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดอุดมการณ์และความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าและดูแลลูกหลานที่เป็นสมาชิกในครอบครัวไม่ให้กระทำผิดผี นอกจากนี้ก็จะมีกำลังผีและเก้าผีเป็นผู้ที่มีบทบาทอีกชั้นหนึ่งในการที่จะคอยดูแลลูกหลานที่อยู่ในเครือญาติเดียวกันไม่ให้กระทำผิดผี

แต่ในช่วงประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน(ก่อนโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน)พบว่า การส่งสารจะมีเฉพาะในวันที่ทำพิธีกรรมเท่านั้นและมีผู้ส่งสารประกอบด้วย เก้าผี / ผู้ทำพิธีและลูกเล่าลูกแบ่ง โดยเก้าผี/ผู้ทำพิธีจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก ส่วนกำลังผีไม่มีเข้าร่วมในพิธีกรรม สำหรับหลังจากวันทำพิธีกรรมแล้วไม่มีการสื่อสารใดๆทั้งสิ้น ดังสาเหตุและปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงานได้สร้างผู้ส่งสารเพิ่มมากขึ้นนอกจากเก้าผี (แม่เกียงคำ ตาอินทร์ฯลฯ), ผู้ทำพิธี (พ่อหนานผัด ฯลฯ), กำลังผี (นางมาลา ฯลฯ) และลูกเล่าลูกแบ่ง (นางคำมูล สุดทะปา ฯลฯ) ที่เคยเป็นผู้ส่งสารหลักในอดีตแล้วโครงการได้สร้างกลุ่มผู้ส่งสารใหม่ๆ เช่นคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล (นายอินจันทร์ ทันวิสัย ฯลฯ), คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล(นายพินิจ สุวรรณสุระ ฯลฯ), ปราชญ์ชาวบ้าน(พ่อนานอนันต์ ปาระมี ฯลฯ), ครู (อาจารย์นิภาพร กันทะอินทร์ ฯลฯ), ลูกขึ้น (สามีของนางบัวซอนฯลฯ) เด็กและเยาวชน (น.ส.พัชรินทร์ สุริยา ฯลฯ) ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวจริงๆแล้วทุกคนต้องเป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองอยู่แล้ว นั่นคือทุกคนมีทุนทางสังคม/มีร่องรอยเดิมที่เกี่ยวกับผีปู่ย่าอยู่แล้ว เพียงแต่ในช่วงที่ผ่านมา กลุ่มคนเหล่านี้ถูกปัจจัยทั้งภายนอกและภายในกระแทกจนทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและอย่างมาก เมื่อสถานการณ์ถูกสะสมและทับถมจนถึงขั้นวิกฤติ ประกอบกับขาดคนที่จะช่วยกระตุ้นและหนุนเสริม จึงทำให้ชาวบ้านขาดความมั่นใจในการที่จะใช้สื่อพื้นบ้านที่เป็นของชุมชนและในอดีตคนเฒ่าคนแก่เคยใช้สื่อพื้นบ้านในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมาแล้ว แต่คนปัจจุบันไม่กล้าที่จะนำสื่อพื้นบ้านมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหามาแล้ว

คนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารในเรื่องเกี่ยวกับผีปู่ย่าได้เพราะการเป็นผู้ส่งสารถือว่าการเพิ่มอำนาจให้กับตนเองดังเช่นที่ White & Nair 1999 อ้างในปาริชาติ สถาปิตานนท์(2546:3) ที่มองว่าการสื่อสารคือการเพิ่มอำนาจให้คนระดับรากหญ้าที่ไม่เคยมีอำนาจ

(1.2) การสร้างผู้ส่งสารที่มีคุณภาพ จากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้พบผู้ที่สามารถส่งสารที่เกี่ยวกับผีปู่ย่าเช่น รูปแบบ คุณค่า /เนื้อหา/ หน้าที่ และบางคนสามารถอธิบายสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการเล่นผีปู่ย่าได้อย่างมีคุณภาพเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ดังตัวอย่างรายชื่อที่กล่าวไว้ในข้อ 1.1 ดังเช่นพี่ไผ่แก้วเป็นเก้าผี เมื่อได้เข้าร่วมเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้/ความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่าแล้ว กลับมาพี่ไผ่แก้วได้นำความรู้มาบอกต่อให้แม่เหลียม(เป็นเก้าผี)ได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับ

ประเพณีผีป่วนด้วย , หรือกรณีในหมู่บ้านมีบางคนไม่เห็นด้วยที่คณะกรรมการเลือกประเพณีการเลี้ยงผีป่วนเพื่อทดลอง พ่อหนานยายซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องผีป่วนและได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้กับโครงการได้ไปอธิบายให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มคนดังกล่าว , หรือกรณีที่ครูบางคนไม่เห็นด้วยกับการที่จะจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องผีป่วนเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องมลาย ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลได้ไปอธิบายให้ครูมีความรู้และความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วน พบว่าทั้งหมดที่มีการอธิบายการให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องผีป่วนนั้นส่วนมากจะอธิบายเกี่ยวกับคุณค่า/หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีป่วนและการนำคุณค่า/หน้าที่มาปรับใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

โดยสรุปกระบวนการสร้างผู้ส่งสาร

- การหาผู้ส่งสารชุดแรก เป็นปัจจัยที่สำคัญมากเนื่องจากประเพณีการเลี้ยงผีป่วนเป็นความเชื่อ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งและซับซ้อนมาก ประกอบกับผีป่วนเริ่มหายไปจากชุมชน ด้วยปัจจัยต่างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะประเด็นเรื่องกลัวคนอื่นจะว่า”เชื่อเรื่องมลาย” ดังนั้นการหาผู้ที่จะมาพูดคุยเรื่องผีป่วนด้วยจึงเป็นเรื่องที่ยากมากดังเช่นการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเกี่ยวกับผีป่วนในช่วงแรก จากกระบวนการที่ผู้ศึกษาใช้ทำให้สามารถเข้าถึงและได้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องผีป่วน ในชุดแรกอันประกอบด้วยนายอินจันทร์ ทันวิสัย ,พ่อหนานยาย เมืองมูล ,แม่เกียงคำ ตาอินทร์,พ่อหนานอนันต์ ปารมี,และพ่อหนานแก้ว วิชาไทย เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้เป็นสมาชิกในกลุ่มผีป่วนของตนเองอยู่แล้ว เคยเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในประเพณีการเลี้ยงผีป่วนในกลุ่มของตนเองด้วย มีความรู้และความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีป่วนในระดับลึกแต่มีกันคนละส่วนมากน้อยแตกต่างกันตามประสบการณ์ของแต่ละคน และในปัจจุบันกลุ่มคนเหล่านี้ยังได้รับการยอมรับทั้งจากสมาชิกในกลุ่มผีป่วนของตนเองและจากสมาชิกในชุมชนด้วย

ดังนั้นในการสรรหาผู้ส่งสารชุดแรกต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ เชื่อและศรัทธาในสิ่งที่เขาทำมา มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประเพณีการเลี้ยงผีป่วนและได้ผ่านประสบการณ์มาในระดับหนึ่ง จึงจะสามารถสร้างให้เป็นผู้ส่งสารได้และต้องเป็นคนที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ ศรัทธาด้วยเขาจึงจะสามารถเป็นผู้ส่งสารสู่ผู้รับสารอื่นๆได้

- ต้องสร้างความมั่นใจให้กับผู้ส่งสาร จากการวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ผีป่วนเริ่มหายไปจากชุมชน สาเหตุอันหนึ่งคือการขาดความมั่นใจและเนื่องมาจากกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ขาดความมั่นใจมานานแล้ว ดังนั้นต้องมีกระบวนการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย เช่น

- เริ่มจากการสร้างความมั่นใจในระดับบุคคล เช่นพูดคุยกับทีละคนหรือกลุ่มขนาดเล็ก2-3คน โดยทำที่และทัศนะของผู้ศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมาก

เช่นไม่ตั้งคำถามในลักษณะที่ดูถูกความเชื่อของกลุ่มเป้าหมาย และมีท่าทีที่ให้ความสนใจ

- เพิ่มความมั่นใจ โดยการจัดเวทีกลุ่มย่อยประมาณ5-10คน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการนำเสนอ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มเติมความรู้และสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย (shared meaning) เป็นกระบวนการเพิ่มความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมายขึ้นมาอีกในระดับหนึ่ง
- มั่นใจเต็มร้อย โดยการจัดเวทีระดับตำบลและระดับหมู่บ้านเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการนำเสนอ ซึ่งจะเป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์ให้กับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความมั่นใจเต็มร้อยและสามารถที่จะสื่อสารกับคนในชุมชนได้แล้ว ผู้ศึกษาได้พยายามที่จะให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสเป็นผู้ส่งสาร(เพราะเขาเป็นตัวจริงเสียงจริง)ในเวทีต่างๆนอกชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นใจที่เกินร้อยให้กับกลุ่มเป้าหมาย ผลที่ตามมาคือ กลุ่มเป้าหมายสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารได้กับบุคคลทุกระดับทั้งในชุมชนของตนเองและนอกชุมชน

- ปรับเปลี่ยนวิถีคิดของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติกันมานานหลายชั่วอายุคน(ไม่มีใครบอกได้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไหร่) การปฏิบัติที่ผ่านมาจะใช้วิธีการสืบทอดโดยการสังเกตและการจดจำจากการที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายจึงมีความเชื่อว่าเขาปฏิบัติและสืบทอดตามที่บรรพบุรุษทำมาทุกอย่างไม่เคยมีการปรับ/เปลี่ยนแปลงใดๆและเชื่อว่าไม่สามารถจะปรับหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดๆได้เพราะเขายึดถือและปฏิบัติเช่นนี้มาอย่างต่อเนื่องจากบรรพบุรุษ แต่ในความเป็นจริงการปฏิบัติที่ผ่านมาสมาชิกในแต่ละกลุ่มได้มีการปรับเปลี่ยนประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มของตนเองมาอย่างต่อเนื่องเพียงแต่ไม่ได้มีโอกาสทบทวนและไตร่ตรองเท่านั้น เนื่องจากวัฒนธรรม/ประเพณี/พิธีกรรมที่คนคิดสร้างสรรค์ขึ้นมาจะมียุคที่อยู๋ภายใต้เงื่อนไขบริบทแบบหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อเงื่อนไขและบริบทเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/ประเพณี/พิธีกรรมก็จำเป็นจะต้องปรับเปลี่ยนไปด้วยเพื่อการดำรงอยู่ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ดังเช่นที่พ่อกำนันเล่าให้ฟังว่าอดีตกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองนั้นทุกปีสมาชิกเอาไก่มาเลี้ยงผีปู่ย่าพอถึงปีที่สามผีปู่ย่าจะกินหมูเป็นตัว ดังนั้นสมาชิกทุกคนต้องรวมเงินกันเพื่อซื้อหมูเป็นตัวมาทำพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า ต่อมาเมื่อเศรษฐกิจไม่ดีสมาชิกมีการพูดคุยกันและขอผีปู่ย่าว่าจะขอเลี้ยงไก่ทุกปีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาทุกปีสมาชิกจึงใช้ไก่มาเลี้ยงผีปู่ย่า

- ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจ ในการสร้างผู้ส่งสารนอกจากจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดแล้วจำเป็นจะต้องให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายด้วย โดยเฉพาะในส่วนที่เป็น“รูปแบบ” และส่วนที่เป็น“คุณค่า/เนื้อหา/หน้าที่”ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้และความเข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งจะทำให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในการที่จะปรับเปลี่ยนเช่นว่าอะไรควรปรับและอะไรไม่ควรปรับในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า และสามารถนำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวไปปรับใช้เพื่อการสื่อสารให้กับผู้รับสารคนอื่นๆ เข้าใจได้

(1.3) การสืบทอดผู้ส่งสาร

- ควรมีพื้นที่/เวทีให้ผู้ส่งสารได้มีโอกาสเป็นผู้ส่งสารอย่างต่อเนื่อง ทั้งเวทีภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จากการดำเนินงานโครงการนี้ กลุ่มผีปู่ย่าแต่ละกลุ่มจะมีการคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาภายในกลุ่มของตนเองอย่างต่อเนื่อง เช่นกลุ่มแม่มูลมีกิจกรรมทุกเดือนที่ให้เด็กและเยาวชนมารวมกันที่บ้านเก่าผีนั่นหาผู้รู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองมาสอน/ให้ความรู้แก่ลูกหลานที่มาพร้อม เช่นสอนการตัดตุง และ การทำขนม เป็นต้น บางกลุ่มสอนสะล้อ ซอ ซึง บางกลุ่มสอนคำวซอและบางกลุ่มสอนทำเกษตรปลอดสารพิษ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลมีเวทีการประชุมทุกเดือนเพื่อให้สมาชิกดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน และโรงเรียนได้เชิญปราชญ์ชาวบ้านไปให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียน

- ต้องสร้างผู้ส่งสารใหม่ๆ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าคนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้นสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าได้ ถ้าให้เด็กกลุ่มคนเหล่านั้นน่าจะต้องเคยมีทุนที่เกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ามาก่อน ซึ่งในความเป็นจริงทุกคนในตำบลจะมีทุนเดิมอยู่แล้วนั่นคือทุกคนเป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองมาแต่กำเนิด ดังนั้นสามารถที่จะนำทุนเดิมที่ทุกคนมีอยู่แล้วเป็นหัวเชื้อในการที่จะเชื่อมต่อให้สามารถติดได้เร็วขึ้นโดยใช้แนวคิดการสร้างตลาดผู้ชม คือเริ่มจากการให้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตามข้อ1.3.1ที่กล่าวมาแล้วจากนั้นเมื่อเห็นว่าใครมีความสามารถที่พัฒนาไปได้เร็วก็สามารถพัฒนาให้ขึ้นมาเป็นผู้ส่งสารได้ตามขั้นตอนที่กล่าวมาแล้ว เช่นในการดำเนินงานโครงการนี้ช่วงแรกโครงการสามารถสร้างผู้ส่งสารชุดแรกได้ดังนี้ นายอินจันทร์ ทนวิสัย , พ่อหนานยาย เมืองมูล , แม่เกียกคำ ตาอินทร์, พ่อหนานอนันต์ ปาระมี, และพ่อหนานแก้ว วิชาไทย เป็นต้น เมื่อชุดแรกเป็นผู้ส่งสารเต็มตัวแล้วกลุ่มคนที่ได้มีโอกาสร่วมในเวทีตลอด และได้มีโอกาสไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มผีปู่ย่าอื่นๆ ด้วยสามารถที่จะพัฒนาเป็นผู้ส่งสารชุดที่สองได้เช่น นายพินิจ สุวรรณสุระ , นางมาลา , นางคำมูล, นางศรีวรรณ, นางศรีมา , พ่อหนานผัด , นายสีวัน , นางบัวซอน , นายมงคลและนางสาวพัชรินทร์ เป็นต้น

(2) การวิเคราะห์เนื้อหา/ความหมายสารที่มีความหมายร่วมกัน

(Message , Meaning / M)

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีตนี้อาณา/ความหมายเกี่ยวกับการร้อยใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์ให้เป็นหนึ่งเดียว ความรักความสามัคคีเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการควบคุมลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน โดยแสดงออกมาทั้งส่วนที่เป็น "นามธรรม" เช่นเป็นสัญญาและเป็นคำพูดที่เป็นสัญญาใจที่สมาชิกทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติตาม ที่สมาชิกในกลุ่มมีเดียวกันเรียกว่า "สัจจะการสืบทอด" และส่วนที่เป็น "รูปธรรม" ซึ่งสมาชิกจะแสดงออกทั้งในวันที่ทำพิธีกรรมและหลังจากวันทำพิธีกรรมแล้วเช่น การช่วยเหลือกันในการทำไร่ทำนา(เอามือ) การควบคุมลูกหลานไม่ให้ทำผิดผี เป็นต้น สำหรับการควบคุมลูกหลานไม่ให้ทำผิดผีนั้นจะเป็นหน้าที่หลักของ ปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน โดยที่สมาชิกในครอบครัวรวมทั้งลูกหลานจะมีการสื่อสารให้ความรู้และสร้างระบบความหมายร่วมกัน(Shared meaning)

ในช่วงประมาณ20กว่าปีที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน(ก่อนโครงการเข้าไปดำเนินงาน) เนื้อหา/ความหมายยังเหมือนเดิมคือเกี่ยวกับการร้อยใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์ให้เป็นหนึ่งเดียว ความรักความสามัคคีเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน โดยแสดงออกมาในส่วนที่เป็น "นามธรรม" เช่นเป็นสัญญาและเป็นคำพูด แต่จะไม่มี การปฏิบัติใดๆที่เป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นในวันทำพิธีกรรมหรือหลังจากวันทำพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว

เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานได้ร่วมกันวางแผนกับผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยมีเนื้อหา/ความหมายเกี่ยวกับการร้อยใจ เชื่อมสายใยและสานสายสัมพันธ์ให้เป็นหนึ่งเดียว ความรักความสามัคคีเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการดูแลลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน และให้สมาชิกแต่ละกลุ่มมีปู่ย่าคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นมาจากเนื้อหา/ความหมายดังกล่าว พบว่าในวันทำพิธีกรรมกลุ่มมีปู่ย่าแต่ละกลุ่มมีกิจกรรมทั้งส่วนที่เป็น "นามธรรม" เช่นเป็นสัญญาและเป็นคำพูดที่เป็นสัญญาใจที่สมาชิกทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติตาม ที่สมาชิกในกลุ่มมีเดียวกันเรียกว่า "สัจจะการสืบทอด" และส่วนที่เป็น "รูปธรรม" ซึ่งสมาชิกจะแสดงออกทั้งในวันที่ทำพิธีกรรมและหลังจากวันทำพิธีกรรมแล้วเช่น การจัดตั้งกองทุนมีปู่ย่า การไปเยี่ยมผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ที่ขาดคนดูแล การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสมาร่วมกันและเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ตามความต้องการของเด็กพร้อมทั้งเป็นการสื่อสารและเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก/เยาวชนกับเด็ก/เยาวชน ,เด็ก/เยาวชนกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ,ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่และกับผู้สูงอายุ(Shared meaning)

(3) การขยายช่องทางการสื่อสาร/ตัวสื่อ (Channel / C , Media / M)

(3.1) หมู่บ้านในฐานะสื่อ จากคำอธิบายในข้อ 2 ข้างต้นที่เกี่ยวกับเนื้อหา/ความหมายสาร ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปูย่านั้น ผีปูยาจะเป็นเสมือนตัวกลางหรือเป็นสื่อที่เชื่อมโยงสายสัมพันธ์กับคนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้นที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปูยาเดียวกันให้เข้าหากันได้

(3.2) หมู่บ้านในฐานะช่องทางการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสาร เช่นเมื่อมีผู้ส่งสารและผู้รับสารแล้วการที่ทั้งสองจะมาพบกันผ่านเนื้อหานั้น จำเป็นจะต้องมีช่องทางการสื่อสารเพราะถ้าไม่มีช่องทางการสื่อสารแล้วเนื้อหา/ความหมายสารที่มีอยู่ก็ไม่สามารถที่จะถึงผู้รับสารได้

ในอดีตผีปูยามีช่องทางการสื่อสารหลากหลายช่องทาง มีทั้งแบบที่เป็นทางการ คือในวันทำพิธีกรรมและช่องทางแบบที่ไม่เป็นทางการคือทั้งก่อนและหลังวันทำพิธีกรรม โดยมี ปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ จะเป็นกลไกหลักในการเปิดช่องทางการสื่อสารเรื่องผีปูยากับลูกหลาน นอกจากนี้บางครั้งอาจจะมีกำลังผีหรือเก้าผีเป็นผู้เปิดช่องทางการสื่อสารเพื่อควบคุมลูกหลานไม่ให้ทำผิด

แต่ในช่วงประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมาจะเหลือช่องทางเฉพาะแบบที่เป็นทางการ คือในวันทำพิธีกรรมเท่านั้นคือเพียงปีละ 1-2 ครั้งเท่านั้น

เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงาน ผู้ศึกษาได้ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มผีปูยาคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมให้สอดคล้อง เหมาะสมและตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย จึงเกิดช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายมากขึ้น

- ช่องทางที่เป็นแบบทางการ เช่นการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกลุ่มผีปูยา , การไปนำเสนอประสบการณ์ภายนอกชุมชน, ปรากฏข่าวบ้านเข้าไปให้ความรู้เด็กนักเรียนในโรงเรียน และการทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปูยาประจำปี

- ช่องทางแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น เวทีการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีปูยาเดียวกัน , ใช้สื่อสมัยใหม่คือมีการผลิตวีซีดีเกี่ยวกับกระบวนการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปูยา โดยผู้ใหญ่บ้านเปิดในเวทีการประชุมประจำเดือนและ/หรือบาง

ครอบครัวเขาไปเปิดในบ้านให้สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องที่มาจากต่างถิ่นดู และซีดี คำขอผีปูยา โดยผู้ใหญ่บ้านใช้เปิดผ่านหอกระจายข่าวในหมู่บ้านและสมาชิกบางคนนำไปเปิดให้สมาชิกในครอบครัวฟัง , ผ่านสื่อกิจกรรมต่างๆที่แต่ละกลุ่มผีปูยาคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมา เช่นกลุ่มแม่舅ที่จัดกิจกรรมทุกเดือน , บางกลุ่มทำเกษตรปลอดสารพิษร่วมกัน , บางกลุ่มเรียน

สะล้อ ซอ ซึง ร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมต่างๆดังกล่าว ผู้มาสอนจะเป็นครูญาติที่มีความรู้ความสามารถ และจะสอดแทรกเรื่องอุดมการณ์ฝั่บยาที่เกี่ยวกับความรัก ความห่วงใยและการช่วยเหลือซึ่งกัน และกันอย่างต่อเนื่อง และผ่านสื่อบุคคลเช่นปราชญ์ชาวบ้าน , แก้วฝี่, กำล้งฝี่, พ่อแม่และแกนนำ เยาวชนบางคนที่มีเริ่มมีความรู้ความเข้าใจเรื่องฝั่บยามากขึ้น

(4) การเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผู้รับสาร (Receiver / R)

ในอดีตทุกคนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มฝั่บยาเดียวกัน เช่น แก้วฝี่ ผู้ทำพิธี กำล้งฝี่และ ลูกเล่าลูกแบ่งนั้น ทุกคนมีโอกาสเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ขึ้นกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน สำหรับเด็กและเยาวชนแล้วส่วนมากจะเป็นผู้รับสาร

เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานได้มีกิจกรรมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงฝั่บยาด้วย เช่น ศิลปินช่างซอได้ฝึกให้เด็กและเยาวชนหัดร้องซอจากนั้น ได้มีการบันทึกเทปเพลงซอที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ร้องด้วย หรือกิจกรรมอื่นๆที่กลุ่มฝั่บยาแต่ละกลุ่มคิดขึ้นมานั้นมีบางกิจกรรมเยาวชนจะเป็นแกนนำหลักในการทำกิจกรรมพัฒนาน้องๆที่อยู่ในกลุ่มฝั่บยาเดียวกัน

นั่นคือจากที่เด็กและเยาวชนส่วนมากจะเป็นผู้รับสาร แต่ในการดำเนินงานครั้งนี้ สามารถให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับเยาวชนเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงฝั่บยาจนเยาวชนสามารถที่จะนำเอาอุดมการณ์ของฝั่บยาที่เกี่ยวกับความรัก ความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่ญาติพี่น้องเดียวกัน ไปคิดเป็นกิจกรรมต่างๆเพื่อการพัฒนาและช่วยเหลือน้องๆในกลุ่มฝั่บยาเดียวกันได้ เท่ากับว่าเยาวชนก็สามารถที่จะพัฒนาขึ้นมาให้เป็นผู้ส่งสารที่ดีได้

11.2 แนวทางการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

- ถ้าถามว่างานนี้รื้อแล้วทำไมจึงฟื้นได้ ?
- คำตอบคือ
 - ❖ การทำงานต้องเน้นที่ “กระบวนการ”
 - ❖ ต้องใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”
 - ❖ ในการรื้อต้อง “ครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น”

จากคำตอบดังกล่าวสามารถสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้แบ่งขั้นตอนและกระบวนการดำเนินกิจกรรมเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1. การเตรียมนักวิจัย : แนวคิด/ทฤษฎีเป็นพื้นฐานสำคัญของการทำงาน

ขั้นที่ 2. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน : การทำงานเป็นการพบกันของสองวัฒนธรรม

ขั้นที่ 3. การรวบรวมข้อมูล : การสร้างความมั่นใจให้กลุ่มเป้าหมาย

ขั้นที่ 4. การรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน : สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

ขั้นที่ 5. การติดตามและประเมินผล

ขั้นที่ 6. การขยายผล

แต่ละขั้นตอนมีกิจกรรมและมีรายละเอียดมาก ผู้ศึกษาสรุปเป็น 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 การเตรียมนักวิจัยและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

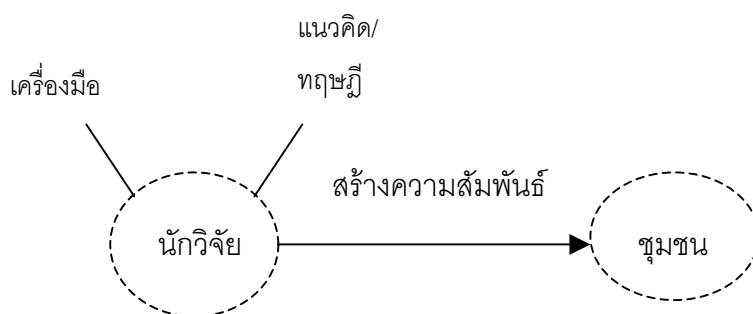
ช่วงที่ 2 การสร้างความมั่นใจ : การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ แนวคิดหลัก 3 แนวคิด

ช่วงที่ 3 ครอบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น : การผลิตซ้ำเพื่อรื้อฟื้น / สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ช่วงที่ 4 การดำเนินกิจกรรมและการขยายผล

แต่ละช่วงสรุปได้ดังนี้

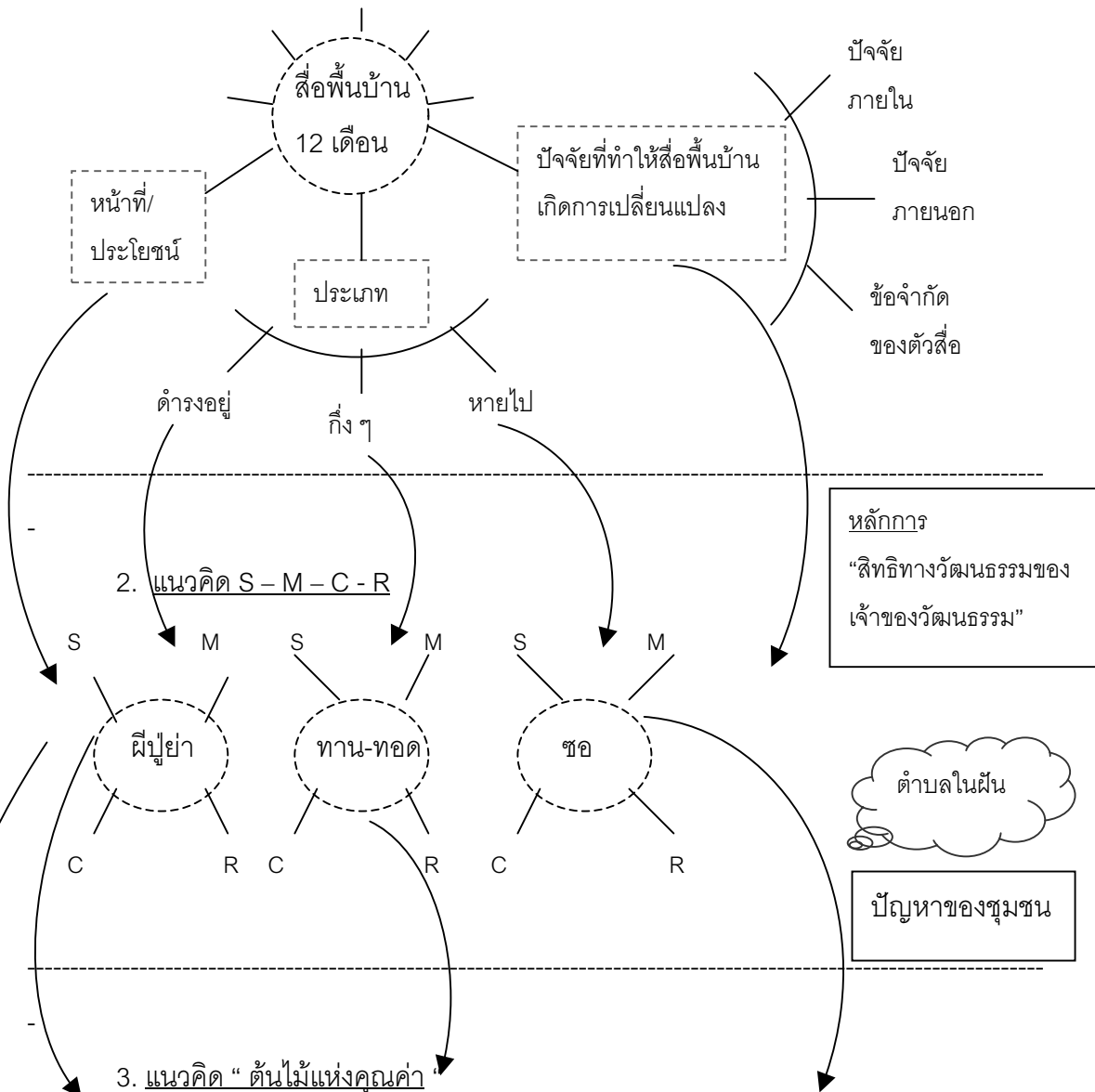
ช่วงที่ 1 การเตรียมนักวิจัยและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

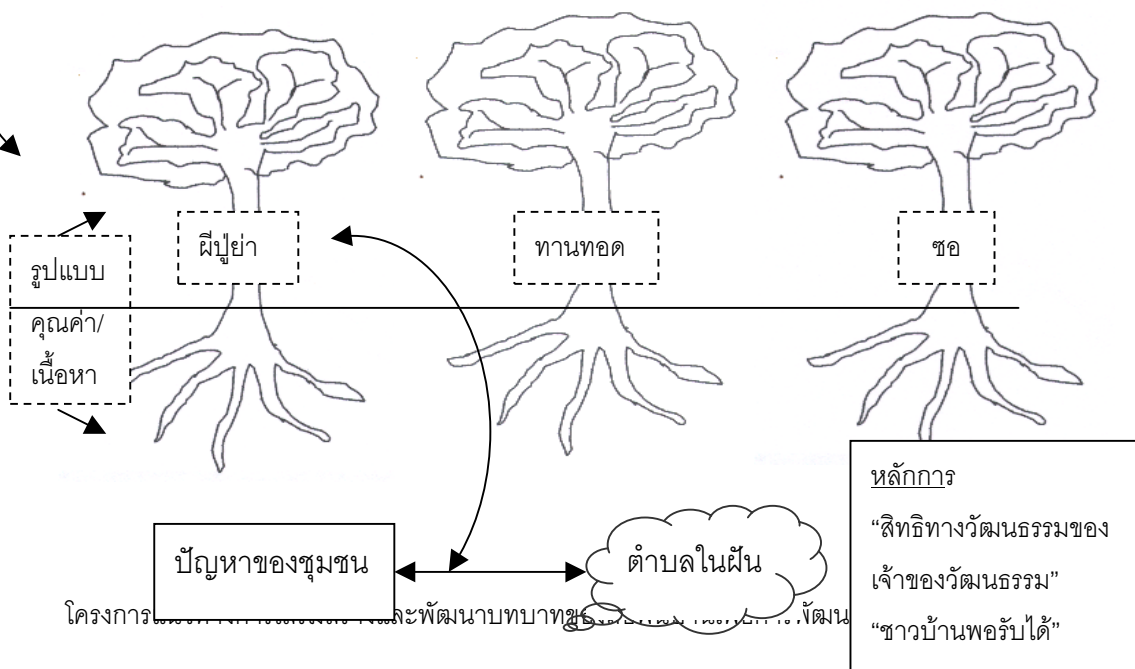
งานครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำงานในประเด็นวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องทีละเล็กละน้อยเพราะวัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับมนุษย์ , มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นคณะผู้ศึกษาจำเป็นต้องมีแนวคิด ทฤษฎีและเครื่องมือที่สอดคล้องและเหมาะสมกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อให้สามารถที่จะทำงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ช่วงที่ 2 การสร้างความมั่นใจ : การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ แนวคิดหลัก 3 แนวคิด

1. แนวคิดเรื่องสื่อพื้นบ้าน

3. แนวคิด "ต้นไม้แห่งคุณค่า"

1. แนวคิดเรื่องสื่อพื้นบ้าน โดยการระดมความรู้จากเวทีหมู่บ้าน(ระดับกว้าง) และใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อเป็นการกระตุ้นและปูเส้นทางให้ชาวบ้าน คำถามหลักเช่น

- ในรอบ1ปีที่ผ่านมา ในหมู่บ้านมีการทำประเพณีพิธีกรรมอะไรบ้างรวมทั้งการเล่นด้วย (คำถามนี้เป็นการให้ความรู้และการสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้าน)
- ประเพณีพิธีกรรมและการเล่นเหล่านี้ทำเพื่ออะไร (คำถามนี้เป็นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจ/วิธีคิดเรื่องบทบาทหน้าที่/ประโยชน์ของสื่อพื้นบ้าน)
- ในอดีตที่ผ่านมา มีประเพณีพิธีกรรมและการเล่นอะไรบ้างที่เคยทำแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว (คำถามนี้เป็นการกระตุ้นและให้วิธีคิดเรื่องการดำรงอยู่ / กิ่งๆ และการสูญหายไปของสื่อพื้นบ้าน)

- คำถามดังกล่าวผู้ศึกษาจะถามที่ละเดือนจนครบ12เดือน เมื่อชาวบ้านตอบคำถามผู้ศึกษาจะเขียนคำตอบลงบนกระดาษชาร์ตที่ติดไว้ด้านหน้า และบอกชาวบ้านว่า “นี่คือสื่อพื้นบ้าน”

- ให้ชาวบ้านช่วยกันแบ่ง/จัดประเภทของสื่อพื้นบ้านเป็น 3 ประเภทคือสื่อพื้นบ้านที่ยังดำรงอยู่ประเภทกิ่งๆและที่สูญหายไปแล้ว (เพื่อให้วิธีคิดว่าสื่อพื้นบ้านมี เกิด – แก่ – เจ็บ – ตาย)

- ผู้ศึกษาตั้งคำถามว่า ทำไมไม่มีสื่อพื้นบ้านประเภทบางปีทำและบางปีชาวบ้านไม่ทำ(กิ่งๆ) และทำไมไม่มีสื่อพื้นบ้านบางประเภทที่ชาวบ้านเลิกทำเลย(ประเภทที่สูญหายไปแล้ว) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง (คำถามนี้เพื่อให้ได้ร่องรอยสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง)

2. แนวคิด S – M – C – R

- ใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” โดยให้ชาวบ้านเลือกสื่อพื้นบ้านประเภทละ1ชนิด เพื่อเก็บข้อมูลเจาะลึกสำหรับทดลองรื้อฟื้นต่อไป (การใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” เพราะเชื่อว่าชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เป็นผู้ก่อร่างสร้างสรรค์และปรับใช้วัฒนธรรมของตนเองอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้าน ”เจ้าของวัฒนธรรม” จึงเป็นผู้ที่รู้เรื่องวัฒนธรรมของตนเองมากกว่าคนอื่น ดังนั้นใครเป็นคนก่อก็จะต้องให้คนนั้นเป็นคนเลือก ในที่นี้สื่อพื้นบ้านที่ดำรงอยู่ชาวบ้านเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ประเภทกิ่งๆชาวบ้านเลือก ทาน – ทอด และประเภทสื่อพื้นบ้านที่หายไปแล้วชาวบ้านเลือกคำวซอ

- สัมภาษณ์เจาะลึก ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านทั้งสามชนิดเน้นประเด็น S – M – C – R (เวทีนี้เป็นการเตรียมตัวประชาชนชาวบ้านทั้งในประเด็นเรื่องการสร้างความมั่นใจและเรื่องสื่อพื้นบ้านในระดับลึกคือ S-M-C-R) มีคำถามหลักเช่น

- ใครเป็นผู้ส่งสาร ทำไม

- เนื้อหาสารมีความหมายอย่างไร ใช้อะไรเป็นสื่อ ทำอย่างไรและมีความหมายอย่างไร
- ทำพิธี / แสดงในวาระ โอกาส ไหน เมื่อไหร่ ทำไมใช้ช่วงดังกล่าว
- ผู้รับสารเป็นใคร

○ จัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย และแกนนำเวทีระดับตำบล เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจเพิ่มขึ้นให้กับประชาชนชาวบ้านและเป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ ซึ่งเป็นความรู้ “ส่วนตัว” สู่ผู้ไม่รู้และกลายเป็นความรู้ “ส่วนรวม”

3. แนวคิด “ ต้นไม้แห่งคุณค่า “

○ ผู้ศึกษาใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบ “อุปมาอุปมัย” ในสิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคยนั่นคือใช้ต้นไม้เป็นสื่อ แล้วตั้งคำถามว่าต้นไม้มีองค์ประกอบอะไรบ้าง จากนั้นใช้เกณฑ์เรื่อง “ส่วนที่มองเห็น” (รูปแบบ) และ “ส่วนที่มองไม่เห็น” (คุณค่า/เนื้อหา) ไปเปรียบเทียบกับต้นไม้

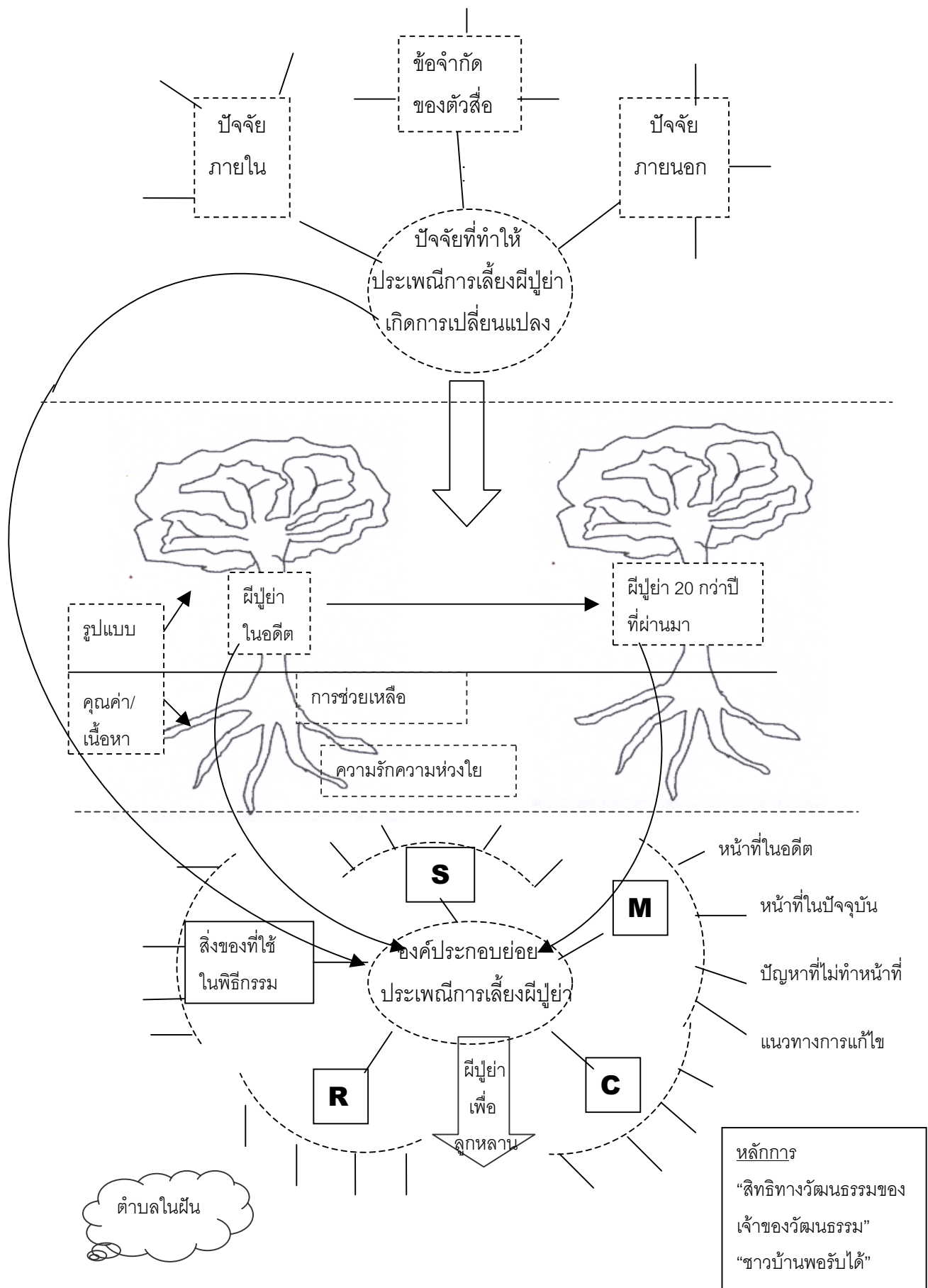
○ เปรียบเทียบสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิด(ผีป่วน , ทาน-ทอดและซอ)กับต้นไม้ โดยเอา S – M – C – R มาจัดระบบ เช่นในประเพณีการเลี้ยงผีป่วน มีส่วนที่”มองเห็น” (รูปแบบ) คล้ายเป็นกิ่ง / ก้าน / ใบ / ดอก ของต้นไม้ คือ มีแก๊ผี , สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน , นำของเซ่นไหว้เช่นไก่มาไว้ในพิธี , สมาชิกช่วยกันทำยาจันไก่ , ทำพิธีเซ่นไหว้ผีป่วน , มีวงสนทนาต่างๆ และกินอาหารร่วมกัน เป็นต้น สำหรับส่วนที่ “มองไม่เห็น” (คุณค่า) นั้นคล้ายกับส่วนที่อยู่ใต้ดินหรือเป็นรากของต้นไม้ เป็นส่วนที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ถ้าต้องการเห็นจะต้องใช้วิธีการขุดลงไปในดิน ซึ่งถ้าเป็นสื่อพื้นบ้านแล้วส่วนนี้จะต้องได้รับการวิเคราะห์

○ กระบวนการ การให้แนวคิด”ต้นไม้แห่งคุณค่า”นี้เป็นการให้วิธีคิดการวิเคราะห์วัฒนธรรมแบบครบเครื่อง คือทั้งส่วนที่เป็น”รูปแบบ” และส่วนที่เป็น “คุณค่า” เนื่องจากวิธีคิดของคนที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วัฒนธรรมโดยทั่วไปแล้วมักจะมีแต่เฉพาะ ”ส่วนที่มองเห็น” (รูปแบบ) เท่านั้น ส่วนที่ขาดหายไปคือส่วนที่เป็น”คุณค่า” ซึ่งเป็นส่วนที่มองไม่เห็น

○ ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และภาพตำบลในฝัน (อนาคต) จากนั้นเชื่อมโยงว่าสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิด (ผีป่วน , ทาน-ทอดและซอ) จะสามารถแก้ปัญหาของชุมชนและจะสามารถนำพาชาวบ้านไปสู่ตำบลในฝันได้อย่างไร

○ ใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” คือให้ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะเลือกสื่อพื้นบ้านชนิดใด ที่จะทำการทดลองรื้อฟื้นเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและไปสู่ตำบลในฝันต่อไป ในที่นี้ชาวบ้านเลือก ประเพณีการเลี้ยงผีป่วน ที่จะทำการทดลองรื้อฟื้นเพราะอยู่ในหลักการที่ชาวบ้านคิดว่าจะสามารถทำได้ เช่น ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก และทุกคนรอบครัวมีผีป่วนของตนเองอยู่แล้ว

ช่วงที่ 3 ครอบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น : การผลิตซ้ำเพื่อรื้อฟื้น / สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

จากช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นการให้หลักการต่างๆแก่ชาวบ้านเพื่อเป็นการให้ความรู้สร้างความเข้าใจและสร้างความมั่นใจแก่ชาวบ้านแล้วให้ชาวบ้านซึ่งเป็น “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะเลือกสื่อพื้นบ้านชนิดใดเพื่อทำการทดลองรื้อฟื้นซึ่งในที่นี้ชาวบ้านเลือก “ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า”

ในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อการผลิตซ้ำนั้น มีคำถามว่าจะทำอย่างไรให้ “ครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น” นั่นคือต้องรื้อทั้งส่วนที่เป็น “รูปแบบ” และส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” ด้วยนอกจากนี้แล้วได้มีการศึกษาปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง คำถามต่อมาคือจะนำผลการศึกษาที่เป็นปัจจัยดังกล่าวไปให้ชาวบ้านเพื่อใช้เป็นโอกาสในการแก้ไขปัญหาด้วยได้อย่างไร และในการรื้อฟื้นนั้นต้อง เพื่อคนในชุมชน โดยคนในชุมชนและเป็นของชุมชน

○ ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลผลการศึกษา “รูปแบบ/ส่วนที่มองเห็น” และ “คุณค่า/เนื้อหา/ส่วนที่มองไม่เห็น” ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เป็นแบบอุปมาอุปมัยกับต้นไม้ โดยแบ่งเป็นสองส่วน

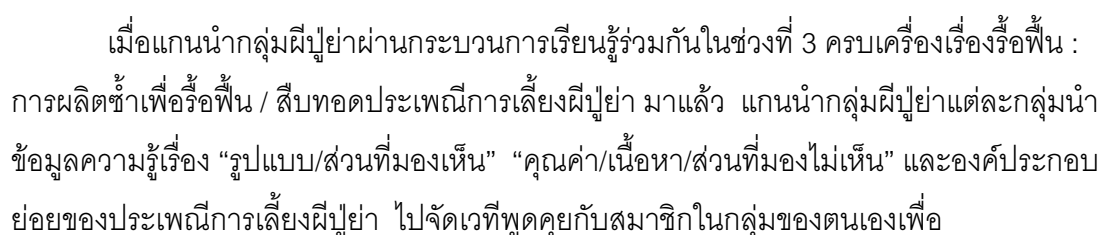
- ส่วนที่หนึ่งเป็นการนำเสนอ “รูปแบบ” และ “คุณค่า” ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีตคือประมาณ 50-60 ปีที่ผ่านมา
- ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอ “รูปแบบ” และ “คุณค่า” ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีตคือประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา

กระบวนการเช่นนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้คิดทบทวน ไตร่ตรองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า และต้องการชี้ชัดให้เห็นว่าประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่ชาวบ้านทำกันทุกปีนั้นมีการปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่อง โดยการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการปรับเปลี่ยนเฉพาะส่วนที่เป็น “รูปแบบ/ส่วนที่มองเห็น” เท่านั้น สำหรับส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ส่วนที่มองไม่เห็น” นั้นไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนแต่เกิดการสูญหายไปเลย ฉะนั้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่ชาวบ้านทุกปีนั้นจึงเป็นการ “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพอเป็นพิธี” เท่านั้น

○ ผู้ศึกษาให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในและข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

○ เพื่อให้ครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้นต้องศึกษาองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เช่น S-M-C-R และสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม เป็นต้น โดยเชื่อมโยงกับ “รูปแบบ/ส่วนที่มองเห็น” และ “คุณค่า/เนื้อหา/ส่วนที่มองไม่เห็น” ของผีปู่ย่าในอดีตและในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา เพื่อเปรียบเทียบเรื่องบทบาทหน้าที่ เนื้อหาและความหมาย นอกจากนี้แล้วต้องเชื่อมโยงกับปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อวิเคราะห์เรื่องปัญหาที่ไม่ทำหน้าที่และแนวทางการแก้ไขปัญหา นั้นต้องดูที่ปัจจัยดังกล่าวและดูที่เป้าหมายคือตำบลในฝันด้วย

ช่วงที่ 4 การดำเนินกิจกรรมและการขยายผล

- โครงการแนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน

- ✓ ทำอะไร (กิจกรรม)
- ✓ ทำเพื่ออะไร (วัตถุประสงค์)
- ✓ ทำอย่างไร (วิธีการ)
- ✓ ใครเป็นคนทำ (ผู้ดำเนินกิจกรรม)
- ✓ ทำกับใคร (กลุ่มเป้าหมาย)

11.3 สรุปบทเรียนการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อรับใช้คนในชุมชน

การรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อรับใช้คนในชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน ให้ประสบการณ์ 10 บทเรียนดังนี้

10.3.1 บทเรียนเรื่องการพัฒนาทีมนักวิจัย เนื่องจากการวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและทำงานในประเด็นวัฒนธรรมชุมชน เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความเชื่อและมีผลกระทบกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และทีมวิจัยมีประสบการณ์เฉพาะงานพัฒนาชุมชน ดังนั้นทีมวิจัยจำเป็นต้องมีความเข้าใจเรื่องทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่พบเห็นที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขณะที่ดำเนินงาน จะทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งจะสามารถอธิบายให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจได้ง่ายขึ้น และสามารถนำข้อมูลไปวางแผนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประสบการณ์ครั้งหนึ่งเมื่อเดือน พฤษภาคม ที่ผ่านมามีนักศึกษาได้มีโอกาสไปเป็น ผู้ดำเนินกิจกรรม/ผู้สนับสนุนกิจกรรม (facilitator/external support) เพื่อให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้าน กลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวส่วย โดยใช้กระบวนการจากงานวิจัยชิ้นนี้ เมื่อกลุ่มเป้าหมายเล็งเห็นคุณค่าที่จะทำการทดลองรื้อฟื้น ผู้ดำเนินกิจกรรมได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะ(attribute) ของกลิ่น ซึ่งกลุ่มเป้าหมายให้ข้อมูลดีมาก ช่วงนี้ผู้ดำเนินกิจกรรมสังเกตเห็นยายคนหนึ่งกำลังจะให้ข้อมูลแต่มีผู้หญิงคนหนึ่งสะกิดไม่ให้ยายพูด เมื่อเสร็จจากเวทีผู้ดำเนินกิจกรรมไปนั่งคุยกับยายคนดังกล่าว และยายเล่าให้ฟังว่า

“ในงานกลิ่นของชาวส่วยจะต้องมีการวาดรูปผู้หญิงและรูปผู้ชายที่โช้ว้วยวะเพศด้วย เพราะรูปผู้หญิงเป็นการล่อให้เปรตผู้ชายมาหลงรักส่วนรูปผู้ชายต้องการให้เปรตผู้หญิงมาหลงรักเปรตจะได้ไม่มารบกวนในงานกลิ่น”

ผู้ดำเนินกิจกรรมถามยายว่าเรื่องนี้ใช่ไหมที่เมื่อกี้เห็นยายจะพูดแล้วยายไม่พูด ยายบอกว่าใช่ เพราะผู้หญิงคนหนึ่งในเวทียกไม่ให้ยายพูด ซึ่งต่อมาผู้ดำเนินกิจกรรมทราบว่าผู้หญิงคนดังกล่าวเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาร่วมสังเกตซึ่งเป็น”คนนอกวัฒนธรรม”

นั่นคือเจ้าหน้าที่คนดังกล่าวที่เป็น”คนนอกวัฒนธรรม” ไม่เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนเลย โดยเฉพาะส่วนที่เป็นคุณค่า/เนื้อหา/ความหมายของวัฒนธรรม ดังนั้นเขาจึงมองว่าการที่ยายจะ

พูดเรื่องอวัยวะเพศที่มีอยู่ในงานกลืนของชาวส่วยนั้นเป็นเรื่องที่น่าอายไม่ควรพูด ไม่เห็นเกี่ยวกับกลืน เช่นเดียวกันถ้าผู้ดำเนินกิจกรรมไม่ได้มีความรู้เรื่องทฤษฎีมาก่อนก็จะไม่เข้าใจด้วยเช่นกัน และก็จะมองเช่นเดียวกับผู้หญิงคนนั้นเพราะผู้ดำเนินกิจกรรมก็เป็น”คนนอกวัฒนธรรม”

10.3.2 บทเรียนเรื่องการหาคนในพื้นที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย เนื่องจากหัวหน้าโครงการวิจัยเป็นคนนอกวัฒนธรรม การทำงานครั้งนี้จะเป็นการพบกันของสองวัฒนธรรมคือระหว่างวัฒนธรรมของนักวิจัยกับวัฒนธรรมของชาวบ้านซึ่งมีบางส่วนเหมือนกันและบางส่วนต่างกัน และด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัย ประกอบกับการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการดำเนินงานเป็นกระบวนการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงตัดสินใจเลือกคนในพื้นที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นผู้ที่เคยทำงานร่วมกับผู้นำทั้งที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่นี้ ทำให้ผู้ศึกษามีข้อมูลเกี่ยวกับแนวความคิดของผู้นำแต่ละคนซึ่งสามารถนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนเพื่อเข้าหาผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการได้ทำให้โครงการเป็นที่ยอมรับของผู้นำของชุมชน

นอกจากนี้แล้วถือว่าการพัฒนาคณะของชุมชนด้วย เนื่องจากผู้ช่วยนักวิจัยก็ต้องได้รับการพัฒนาทักษะทั้งทางทฤษฎี เทคนิค การปฏิบัติและกระบวนการวิจัยด้วย ซึ่งเมื่อโครงการสิ้นสุดแล้วประสบการณ์ยังติดตัวผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการทำงานพัฒนาอื่นๆได้ด้วย

10.3.3 บทเรียนเรื่อง”สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ศึกษาจึงได้มีการประสานงานกับประธานและคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการและเพื่อให้ตัดสินใจว่าจะร่วมรับโครงการนี้เข้ามาดำเนินงานหรือไม่ ซึ่งคณะกรรมการฯได้ตัดสินใจรับโครงการนี้เข้ามาและคณะกรรมการจะต้องมีส่วนร่วมในการ ร่วมคิดวางแผน ตัดสินใจ ร่วมการปฏิบัติ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์

ซึ่งจากการที่คณะกรรมการฯร่วมกันตัดสินใจรับที่จะร่วมกันในการดำเนินงานโครงการนี้ ผลที่ตามมาคือคณะกรรมการฯชุดนี้เป็นกลไกหลักในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นั่นคือเพราะคณะกรรมการฯเหล่านี้มีความรู้สึกที่ตนเองมีส่วนร่วมและ”เป็นเจ้าของ”

ในการใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรม” โดยการให้ ”เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้ตัดสินใจเลือกสื่อพื้นบ้านเพื่อทำการทดลองรื้อฟื้นนั้น ต้องมีการดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการ นั่นคือการที่เจ้าของวัฒนธรรมจะตัดสินใจเลือกสื่อพื้นบ้านชนิดใด จะรื้อ/พัฒนา/ปรับ/ประยุกต์อะไร และ

รืออย่างไรรันั้น เจ้าของวัฒนธรรมต้องตัดสินใจบนฐานข้อมูลของชุมชนและมีเป้าหมายที่จะไปร่วมกัน

10.3.4 บทเรียนเรื่องชุดผู้ส่งสาร ในช่วงแรกของการดำเนินงานเมื่อชาวบ้านเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อทำการทดลอง ผู้ศึกษาได้ผู้ส่งสารชุดแรกที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจำนวน 5-6 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละคนมีความรู้ความเข้าใจไม่เท่ากัน(บางคนมีความรู้ความเข้าใจมากแต่ไม่ลึก บางคนมีความรู้ความเข้าใจไม่มากแต่ในระดับลึก) ต่อมาผู้ศึกษาได้มีกระบวนการสร้างผู้ส่งสารชุดแรกนี้ให้สามารถเป็นผู้ส่งสารที่มีคุณภาพได้ จากนั้นกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดเมื่อเห็นผู้ส่งสารชุดแรกมีความสามารถในการที่จะส่งสารได้กับคนทุกระดับทั้งกับคนภายในชุมชนและกับคนภายนอกชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีการสร้างชุดผู้ส่งสารชุดที่สองและชุดที่สามตาม

โดยผู้ส่งสารชุดแรกทั้งหมดในอดีตจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มผีของตนเองอยู่แล้วและปัจจุบันสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าและสมาชิกในชุมชนให้การยอมรับและศรัทธา สำหรับผู้ส่งสารชุดที่สองและชุดที่สามส่วนมากเป็นผู้ส่งสารในระดับกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองเป็นผู้ทำกิจกรรมต่างๆและสื่อสารกับสมาชิกภายในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

10.3.5 บทเรียนเรื่องการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้าน เครื่องมือในการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน เป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากวัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่เป็น"รูปธรรม"(รูปแบบ)และส่วนที่เป็น"นามธรรม"(คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัย/นักพัฒนาที่เข้าไปทำงานในหมู่บ้านกับชาวบ้าน ดังนั้นนักวิจัย/นักพัฒนาต้องหาเครื่องมือที่จะทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายทั้งส่วนที่เป็น"รูปธรรม"(รูปแบบ)และส่วนที่เป็น"นามธรรม"(คุณค่า)

โครงการวิจัยครั้งนี้มีทั้งการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล จัดเวทีกลุ่มย่อย จัดเวทีระดับหมู่บ้านและจัดเวทีระดับตำบล โดยมีนักวิจัยเป็นผู้คอยตั้งประเด็นคำถาม ตั้งข้อสังเกต ช่วยสรุปประเด็นให้ชัดเจน เชื่อมโยงและสรุปเป็นภาพรวมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้แล้วนักวิจัยได้ใช้เครื่องมือที่เรียกว่า"ต้นไม้แห่งคุณค่า"ในการวิเคราะห์ส่วนที่มองเห็น "รูปธรรม"(รูปแบบ)และส่วนที่มองไม่เห็น"นามธรรม"(คุณค่า) ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวช่วยทำให้ชาวบ้านมองเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมซึ่งเป็นเรื่องที่อธิบายเข้าใจยาก สามารถมองเรื่องดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบและมีการแยกแยะได้ชัดเจนขึ้น

การตั้งคำถามที่ไม่ได้ต้องการเพียงแค่ว่าตอบแต่ต้องเป็นคำถามที่กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายได้คิด ทบทวนและไตร่ตรองด้วย เช่นในการจัดเวทีระดับตำบลที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นคณะ

กรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลและปราชญ์ชาวบ้าน นักวิจัยให้กลุ่มเป้าหมายร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของหมู่บ้านในอดีต จากนั้นนักวิจัยตั้งคำถามว่า "ในช่วงที่ผ่านมาชาวบ้านมีปัญหามากมายแล้วชาวบ้านอยู่กันได้อย่างไร? และมีวิธีการแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร" หรือในเวทีครูที่โครงการจัดขึ้นเพื่อกระตุ้นและสร้างความตระหนักเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า นักวิจัยตั้งคำถามว่า "แกผีปู่ย่าของครูอยู่ที่ไหน?" การตั้งคำถามในลักษณะดังกล่าวนอกจากจะได้คำตอบแล้วยังทำให้กลุ่มเป้าหมายได้ทบทวนและไตร่ตรองเรื่องที่เกี่ยวกับตนเองด้วย ซึ่งเป็นการปลูกจิตสำนึกและสร้างสามัญสำนึกร่วมได้ด้วย

การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต้องเป็นกระบวนการและต่อเนื่องนั่นคือต้อง ตอก ย้ำ ซ้ำ ทวน เป็นระยะๆ โดยเน้นการถ่ายทอดจากผู้รู้สู่ผู้ไม่รู้ ซึ่งเป็นการสื่อสารในแนวนอนและควรเป็นคนในวัฒนธรรมเดียวกันด้วย

10.3.6 บทเรียนเรื่องการรื้อฟื้น ต้องครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นวัฒนธรรมชุมชน คุณสมบัติอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมคือก่อตัวมาในบริบทแบบหนึ่งเพื่อรับใช้คนในสังคมช่วงนั้นๆ เมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วยเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมนั้นๆ

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนมาก ดังนั้นในการพัฒนา/ปรับเปลี่ยนนั้น นักวิจัย/นักพัฒนาต้องค้นหาสิ่งที่ชาวบ้านเคยปรับเปลี่ยนมาแล้วในอดีตเพื่อชี้ชัดให้เขาเห็นว่าในช่วงที่ผ่านมาเขาเองก็ได้เคยมีการปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่อง

การมองวัฒนธรรมชุมชนตามความเป็นจริงและมองให้เห็นเป็นองค์รวมนั้นคือเห็นทั้งส่วนที่เป็น"รูปแบบ"และส่วนที่เป็น"คุณค่า"

การทำงานแนววัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง โดยเฉพาะในการจำแนกแยกแยะถ้านักวิจัย/นักพัฒนาไม่ลึกซึ้งพอก็จะเห็นเฉพาะส่วนที่เป็น"รูปแบบ"แต่ขาดส่วนที่เป็น"คุณค่า" เมื่อจะไปทำการรื้อฟื้นก็จะรื้อฟื้นได้เฉพาะส่วนที่เป็น "รูปแบบ" เท่านั้น ขาดส่วนที่เป็น "คุณค่า" ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2538) เรียกว่า "เหลือแต่ซาก ปราศจากชีวิต" หรือหากเป็นการประกอบพิธีกรรมก็เรียกว่า "ทำพอเป็นพิธี" ซึ่งหมายความว่าแม้แต่รูปแบบพิธีกรรมเท่านั้น แต่ขาดเนื้อหาคุณค่าสาระของพิธีกรรม เช่นในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าโดยรูปแบบดั้งเดิมนั้นมีคุณค่าพื้นฐานคือการเคารพต่อผู้อาวุโส และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน/ความรักความห่วงใย โดยวิเคราะห์จากพิธีกรรมและคำว่า"กินหอมต้อมม่วน" หากเราไม่ลึกซึ้งพอเราจะเห็นสมาชิกเอาดอกไม้ ข้าวและไก่มารวมกัน จากนั้นทำพิธี กินข้าวด้วยกันและแยกย้ายกันกลับ ซึ่งเป็นเพียงรูปแบบภายนอกเท่านั้น ยังไม่สามารถเจาะลึกเพื่อค้นหาส่วนที่เป็นคุณค่าได้เลย

ในการรื้อฟื้นเพื่อการพัฒนาที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้ทั้งส่วนที่เป็น“รูปแบบ”และส่วนที่เป็น“คุณค่า”เนื่องจากต้องนำส่วนที่เป็น“คุณค่า”ไปให้ชุมชนคิด/ดัดแปลงเป็นกิจกรรมต่างๆที่จะดำเนินการต่อไป

10.3.7 บทเรียนเรื่องทักษะและท่าทีของนักวิจัย การทำงานวิจัย/พัฒนาเป็นการทำงานระหว่างนักวิจัย/นักพัฒนากับชาวบ้าน ดังนั้นเมื่อนักวิจัย/นักพัฒนาลงไปทำงานกับชาวบ้านจึงเป็นการพบกันของสองวัฒนธรรม คือนักวิจัย/นักพัฒนาซึ่งเป็นคนนอกมีวัฒนธรรมของตนเอง ส่วนชาวบ้านก็มีวัฒนธรรมของตนเองเช่นกัน การพบกันระหว่างสองวัฒนธรรมนี้ควรเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน(เป็นความสัมพันธ์แบบแนวนอน) ดังนั้นนักวิจัย/นักพัฒนาต้องไม่มองชุมชนแบบสุดโต่ง(คือมองแบบถูกเหยียดหยามหรือมองแบบโรแมนติก) แต่มองวัฒนธรรมชุมชนตามความเป็นจริงเพื่อการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน

ประสบการณ์จากงานวิจัยครั้งนี้ คือช่วงที่นักวิจัยไปเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ากับผู้รู้ในชุมชน ในระยะแรกผู้รู้ในชุมชนไม่ค่อยให้ข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าคือถามคำถาม-ตอบคำถามและตอบแบบไม่ค่อยเต็มที่เท่าไร (นักวิจัยให้เกียรติกลุ่มเป้าหมายคือไม่รุ้เพื่อเอาข้อมูลอย่างเดียว และมีท่าทีคือเป็นกันเอง ให้ความสนใจในข้อมูล ต้องการเรียนรู้ ไม่ตั้งคำถามในลักษณะของการซักไซ้ไล่เลียงหาความจริงดูถูกเรื่องความเชื่อและเข้าหากกลุ่มเป้าหมายหลายครั้งพร้อมทั้งตรวจสอบความสัมพันธ์อยู่เสมอ) จากวิธีการดังกล่าวผู้รู้ในชุมชนเริ่มกล้าให้ข้อมูลมากขึ้น ดังเช่นกำนันอินทร์จันทร์บอกว่า

“ที่ตอนแรกไม่ค่อยกล้าพูดเรื่องผีปู่ย่ามากเพราะกลัวเดี๋ยวจะหาว่าเป็นเรื่องมลาย แต่เมื่อดูท่าทีระยะหนึ่งแล้วและคิดว่าไม่ได้มาดูถูกความเชื่อชาวบ้านแต่จะมาทำงานร่วมกันจึงกล้าพูดมากขึ้น”

คำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัย/นักพัฒนากับชุมชน เพราะขณะที่นักวิจัย/นักพัฒนาเก็บข้อมูลนั้น ชุมชนก็ได้ศึกษาท่าทีและจุดยืนของนักวิจัย/นักพัฒนาไปพร้อมๆกัน ดังนั้นทักษะและท่าที ของนักวิจัย/นักพัฒนาต่อสื่อพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

10.3.8 บทเรียนเรื่องการทำงานที่เน้นกระบวนการ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นการดำเนินงานต้องทำเป็นกระบวนการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้หลักการที่สำคัญคือการให้ “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นคนตัดสินใจว่าจะรื้อฟื้นอะไร และรื้อฟื้นอย่างไร ซึ่งเป็น “สิทธิทางวัฒนธรรม” และเป็น “สิทธิอันชอบธรรม” ของเขา ดังนั้นในการรื้อฟื้นจึงไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าอย่างเดียวเท่านั้น จะเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทใดก็ได้ เพียงแต่ใช้หลักการดังกล่าวข้างต้นและใช้กระบวนการดังนี้

-หาผู้ส่งสารชุดแรกที่มีความสนใจ สม่ครใจ และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อ
พื้นบ้านของตนเอง

-สร้างความมั่นใจ

-ปรับเปลี่ยนวิธีคิดผู้ส่งสาร

-ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจ

-ให้เจ้าของวัฒนธรรมเลือกว่าจะรื้อฟื้นอะไรและจะรื้อฟื้นอย่างไร

ในช่วงที่ผ่านมาผู้ศึกษาได้มีโอกาสนำกระบวนการและหลักการดังกล่าวไปใช้กับชาวส่วย
ที่จังหวัดพิจิตร พบว่ากลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านจากกระบวนการดังกล่าวและชาว
บ้านเลือกกฐินเพื่อที่จะทดลองรื้อฟื้น

10.3.9 บทเรียนเรื่องบทบาทและการหนุนเสริมของนักวิจัยซึ่งเป็นคนนอก_ (external support)

ในการทำงานช่วงแรกบทบาทจะเป็นผู้กระตุ้น ตั้งคำถาม และสรุปประเด็นให้ชัดเจนเพื่อ
เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย

ช่วงที่สองบทบาทของนักวิจัยจะเพิ่มมากขึ้นกว่าช่วงแรกคือจะเป็นผู้กระตุ้น ตั้งคำถาม
สรุปประเด็นให้ชัดเจนเพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย และต้องให้ความรู้สร้าง
ความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านด้วย

ช่วงที่สามเป็นช่วงที่นักวิจัยมีบทบาทลดลง และกลุ่มเป้าหมายต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทมาก
ขึ้น เพราะเป็นช่วงที่ให้กลุ่มเป้าหมายเลือกสื่อพื้นบ้านเพื่อทำการทดลอง และช่วงต่อไปเป็น
กระบวนการทดลองรื้อฟื้น และช่วงติดตามประเมินผลนั้น

10.3.10 บทเรียนเกี่ยวกับผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัย "การสื่อสารเพื่อชุมชน"

ในการดำเนินงานวิจัยอย่างเป็นระบบจำเป็นต้องมีที่ปรึกษาที่มีความรู้ ความเข้าใจและมี
ประสบการณ์ในการทำงานชุมชนโดยเฉพาะในประเด็นวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเรื่องละเอียดอ่อน
และลึกซึ้งเพราะเกี่ยวกับความเชื่อและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้ผู้
ศึกษาเติบโตทั้งทางด้านความคิด ทฤษฎีและมีประสบการณ์จากการปฏิบัติด้วยนั้นและคนในชุม
ชนได้รับประโยชน์จากโครงการด้วยโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นั้น ผู้ประสานงาน/
ที่ปรึกษาจำเป็นจะต้องคอยช่วยชี้แนะทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิดทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติด้วย
และบางครั้งต้องมีการสนับสนุนเอกสารทางวิชาการด้วย เพราะนักวิจัยมือใหม่ยังขาดเอกสารที่
เกี่ยวข้องแบบตรงประเด็นกับงานวิจัยขึ้นนั้นๆ ซึ่งในช่วงที่ผ่านมา รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ที่เป็น
ผู้ประสานงานโครงการวิจัยชุดนี้ได้ทำบทบาทดังกล่าวเป็นอย่างดีเยี่ยม

นอกจากนี้แล้วเครือข่ายนักวิจัยก็เป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์
และเป็นการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติจริง และเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วย ซึ่งจะช่วย
เติมเต็มให้กับนักวิจัยอีกทางหนึ่ง

บทที่ 12

สรุปผลการวิจัย การขยายผล และข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวัตถุประสงค์คือ(1) เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน เนื้อหาและความหมายของตัวสื่อ ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และ(2) เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านสำหรับสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญดังนี้

1. กลุ่มทฤษฎีที่ใช้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือการสร้างทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน เนื้อหาและความหมายของตัวสื่อ ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)

2. กลุ่มทฤษฎีที่เอามาวิเคราะห์พิธีกรรมและเวทีต่างๆ ประกอบด้วย ทฤษฎีสัญญาวิทยา แนวคิดการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทศณะของ Habermas และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์ทางโลก-ทางธรรม(Secular v.s Sacred)

3. กลุ่มทฤษฎีที่ใช้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือเพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านสำหรับสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ใช้ทฤษฎีกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Reproduction)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากโครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ศึกษาประเด็นเรื่องสื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชน เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อซึ่งมีความซับซ้อนและละเอียดอ่อนมาก ดังนั้นจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่หลากหลายเช่น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ,การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย, การจัดเวทีระดับหมู่บ้าน, การจัดเวทีระดับตำบล, การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้านส่วนที่ “มองเห็น” และส่วนที่ “มองไม่เห็น” (ต้นไม้แห่งคุณค่า) และการวิเคราะห์องค์ประกอบของสื่อพื้นบ้าน เป็นต้น เครื่องมือเหล่านี้เพื่อใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ตั้งไว้และใช้สำหรับในการทำกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้านด้วยโดยเฉพาะในประเด็นเรื่อง”รูปแบบ/ส่วนที่มองเห็น” และ “คุณค่า/ส่วนที่มองไม่เห็น” ของสื่อพื้นบ้าน เครื่องมือแต่ละชนิดมีเป้าหมายเฉพาะที่แตกต่างกัน

ในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านนั้นผู้ศึกษาเชื่อในหลักการที่ว่า “ใครสร้างต้องให้คนนั้นรื้อ” นั่นคือชาวบ้านผู้เป็น “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นคน ก่อ ร้าง สร้างและใช้วัฒนธรรมของเขา ดังนั้นต้องให้ชาวบ้านผู้ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นคนรื้อตามหลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรม” ของ “เจ้าของวัฒนธรรม”

ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย แบ่งเป็น 6 ขั้นตอนหลักๆดังนี้

ขั้นที่ 1. การเตรียมนักวิจัย : แนวคิด/ทฤษฎีเป็นพื้นฐานสำคัญของคนทำงาน

ขั้นที่ 2. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน : การทำงานเป็นการพบกันของสองวัฒนธรรม

ขั้นที่ 3. การรวบรวมข้อมูล : การสร้างความมั่นใจให้กลุ่มเป้าหมาย

(1) ศึกษาปัจจัยและสถานการณ์ของสื่อพื้น

(2) จัดกลุ่มประเภทของสื่อพื้นบ้าน

(3) คัดเลือกสื่อพื้นบ้านเพื่อทดลอง

(4) เวิร์คช็อปข้อมูลให้ชุมชน

ขั้นที่ 4. การรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน : สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

(1) การมีส่วนร่วมของกลุ่มผิวยุ้ย

(2) การมีส่วนร่วมของชุมชน

(3) การมีส่วนร่วมของโรงเรียน

(4) ประเพณีการเลี้ยงผิวยุ้ย

ขั้นที่ 5. การติดตามและประเมินผล

ขั้นที่ 6. การขยายผล

12.1 สรุปผลการวิจัย

12.1.1 สื่อพื้นบ้านกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

สื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์อันยาวนานหลายชั่วอายุคนจนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์แต่ละท้องถิ่นอย่างชัดเจน และปรากฏออกมาในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น เพลง ดนตรี การแสดง การละเล่น ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น สื่อพื้นบ้านมีประโยชน์ที่หลากหลาย กาญจนา แก้วเทพ (2544) ได้สรุปหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ดังนี้(1)ให้ความบันเทิง เป็นหน้าที่หลักที่สื่อพื้นบ้านมีความเชี่ยวชาญ (2)การแจ้งข่าวสาร (3)การให้การศึกษา (4)การวิพากษ์วิจารณ์สังคมหรือการต่อต้านผู้มีอำนาจ (5)การทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ (6)หน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน(7)หน้าที่การทบทวนชีวิต(8)หน้าที่การเป็นทางระบายสัญชาตญาณของมนุษย์ (9)หน้าที่ในการพัฒนาภูมิปัญญาและ(10)หน้าที่ในการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง นอกจากนี้สื่อพื้นบ้านยังมีข้อเด่นมากตรงที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้พบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำกิจกรรมร่วมกันอันจะยังผลให้เกิดความสนิทสนม เสริมสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน กระทั่งสามารถสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวได้โดยง่ายและเป็นไปอย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขของสังคมนั้นๆ

ในอดีตคนในชุมชนมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่หลากหลาย แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันพบว่าชาวบ้านได้เปลี่ยนวิถีการผลิตโดยเน้นการผลิตเพื่อการค้า(แบบพันธะสัญญา) การเปลี่ยนวิถีการผลิตกระทบกระเทือนต่อคุณค่าของการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเองเป็นอย่างมาก ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนจาก "การทำมาหากิน" มาเป็น "การทำงานหาเงิน" ชาวบ้านเริ่มไม่มีเวลาที่จะพูดคุยปรึกษาหารือกัน ไม่มีเวลาที่จะนึกถึงคนอื่นที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือแม้แต่คนที่เป็ญาติพี่น้องกัน

เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านของชุมชนก็ได้เปลี่ยนไปด้วยโดยพบว่ามื่อสื่อพื้นบ้านบางประเภทได้สูญหายไป บางประเภทที่ยังดำรงอยู่ก็ไม่ได้ทำหน้าที่ทำให้ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านหายไปด้วย ชุมชนจึงขาดกลไกในการที่จะสื่อสารเพื่อทำหน้าที่หล่อหลอมจิตใจของคนในชุมชน ผลที่ตามมาคือเราจึงเห็นคนรุ่นใหม่(ส่วนมาก)ไม่มีความรู้และความเข้าใจเรื่องคุณค่าของสื่อพื้นบ้านเลย บางคนถึงขั้นดูถูกสื่อพื้นบ้านของตนเองด้วยซ้ำโดยมองว่าเป็นเรื่องมั่งงาย และล้าสมัย ทั้งๆที่สื่อพื้นบ้านนั้นเคยเป็น "เบ้าหลอมชีวิต" เกี่ยวกับการพัฒนาขั้นพื้นฐานทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและทางจิตวิญญาณ ให้เขาตอนที่เขายังอยู่ในชุมชนชนบท เมื่อเบ้าหลอมชีวิตเริ่มแตก (คนทั่วไปไม่เห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้าน) เราจึงเห็นปัญหาของคนรุ่นใหม่รวมทั้งเด็กและเยาวชน เช่น คนในชุมชนเริ่มไม่รู้จักกัน ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ลูกหลานไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้สูงอายุ/พ่อแม่ เยาวชนชาย/หญิงติดยาเสพติด มีเพศสัมพันธ์กันก่อนวัยอันควร เยาวชนหญิงตั้งท้องโดยไม่ตั้งใจ ชาย/หญิงติดเชื้อเอดส์ ผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ขาดคนดูแล ปัญหาดังกล่าวได้ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เพราะขาดการรวมพลังและขาดความมั่นใจในการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อในการแก้ไขปัญหา

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างรวดเร็ว เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้วัฒนธรรมชุมชน/สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยจะเห็นชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมผลิตซ้ำวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเฉพาะส่วนที่เป็น "รูปแบบ" เท่านั้น ส่วนที่เป็น "คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย" ได้หายไปจากชุมชน เพราะชาวบ้านบอกว่าเป็นการ "ทำตามประเพณี" หรือ "ทำพอเป็นพิธี" เท่านั้น

12.1.2 ผลที่เกิดขึ้นจากการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน (ผีปู่ย่า)

จากขั้นตอนและกระบวนการวิจัย ซึ่งแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนหลักๆดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปผลที่เกิดขึ้นจากขั้นตอนและกระบวนการ ได้ดังนี้

(1) กลุ่มเป้าหมายเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ศึกษา โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การดำเนินงานเน้นที่กระบวนการให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การตัดสินใจที่จะรับโครงการ ร่วมคิด/วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ สำหรับการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านนั้นชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมต้องเป็นคนตัดสินใจ

ว่าจะรื้อสื่อบ้านชนิดใด จะรื้อ/พัฒนา/ปรับและประยุกต์อย่างไร เพื่อคนในชุมชน โดยชุมชน และเป็นของชุมชน

จากกระบวนการและหลักการดำเนินงานดังกล่าวทำให้กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมในโครงการได้มีโอกาสเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานและวิธีคิดจากคณะผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง เมื่อโครงการจบลงแล้วพบว่ากลุ่มเป้าหมายได้นำกระบวนการและวิธีคิดที่ได้เรียนรู้มาจากการวิจัยสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาสื่อบ้านอื่นๆได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่งที่บ่งบอกถึงความยั่งยืนของโครงการ

(2) ชาวบ้านมีความมั่นใจในการใช้สื่อบ้านเพื่อการพัฒนา จากการดำเนินงานที่เน้นกระบวนการและใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อบ้าน ทั้งส่วนที่เป็น “รูปแบบ” และส่วนที่เป็น “เนื้อหา/ความหมาย/คุณค่า” แก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จากกันเอง โดยใช้กระบวนการ/เวทีเสวนาเป็นเครื่องมือ เมื่อชาวบ้านมีความรู้และมีความเข้าใจเรื่องสื่อบ้านมากขึ้นแล้วจะค่อยๆพัฒนาขึ้นมาเป็น “ความมั่นใจ” เมื่อชาวบ้านมีความมั่นใจมากขึ้นแล้ว ชาวบ้านจะกล้าที่จะตัดสินใจเลือกสื่อบ้านเพื่อทดลองรื้อฟื้น และในการรื้อฟื้นสื่อบ้านนั้นชาวบ้านรู้ว่าจะรื้อ/พัฒนา/ปรับและประยุกต์อะไรบ้าง เพื่อให้สื่อบ้านสามารถรับใช้คนในชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน

(3) การมีส่วนร่วมของกลุ่ม/องค์กรในชุมชนในการรื้อฟื้นสื่อบ้าน (ผีปู่ย่า)

ในช่วงที่ผ่านมาก่อนที่จะโครงการวิจัยจะเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่ พบว่า กลุ่ม/องค์กรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน ศิลปิน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผีปู่ย่า โรงเรียน คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ไม่เคยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน การรื้อฟื้น/พัฒนา/ปรับและประยุกต์สื่อบ้านเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมและเพื่อรับใช้ชุมชน จะมีบ้างก็เฉพาะคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลที่มีบทบาทในการจัดงานประเพณี/พิธีกรรมต่างๆตามที่เคยจัดมา “ทำตามประเพณี”

เมื่อโครงการวิจัยนี้เข้าไปดำเนินงานโดยเน้นที่กระบวนการและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม พบว่าในการดำเนินงานช่วงแรกจะมีกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้องโดยตรงเช่น ปราชญ์ชาวบ้าน คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เข้ามาร่วมในกระบวนการ ต่อเมื่อโครงการดำเนินงานไปได้ระยะหนึ่งเริ่มมีกลุ่ม/องค์กรอื่นๆที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมด้วย เช่นกลุ่มผีปู่ย่า โรงเรียน กลุ่มศิลปินและกลุ่มเยาวชน เป็นต้น

การดำเนินงานโดยมีกลุ่ม/องค์กรต่างๆในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแบบที่เห็นประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับโดยตรง นั้นเท่ากับว่าเป็นการขับเคลื่อนพลังของชุมชนในการที่จะเดินไปข้างหน้าโดยใช้สื่อบ้านเป็นสื่อ/เครื่องมือในการทำงานเพื่อรับใช้คนในชุมชน

(4) ผลที่เกิดขึ้นในกลุ่มทดลองทั้งห้ากลุ่ม

- แกนนำกลุ่มผีป่วนที่เป็นกลุ่มทดลองทั้งห้ากลุ่ม ได้เรียนรู้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ทำให้กลุ่มเป้าหมายสามารถคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆขึ้นมาเพื่อตอบสนองการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีป่วนของตนเองได้ เช่น เกิดกิจกรรมทั้งก่อนวันทำพิธีการเลี้ยงผีป่วน มีกิจกรรมต่างๆในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธียังมีกิจกรรมอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก

กิจกรรมต่างๆที่กลุ่มเป้าหมายคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มนั้น มีทั้งการใช้วิธีการแบบเก่า เช่นการไปเยี่ยมให้กำลังใจกัน การใช้วิธีการแบบใหม่ เช่นการตั้งกองทุนผีป่วน และการใช้วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่เช่น การให้ความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วนโดยการเปิดเทป/ซีดีคำวขอ ผีป่วน เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวครอบคลุมทั้งประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การให้การศึกษา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการสร้างเครือข่ายการหนุนเสริมช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่ม

- แกนนำกลุ่มผีป่วนมีบทบาทมากขึ้นในการดูแลลูกหลานและการวางแผนเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในกลุ่มผีป่วนเดียวกัน เช่น แก้ว/ผู้ทำพิธี ผู้สูงอายุ กำลังผี ลูกเล้าลูกแบ่ง เด็ก/เยาวชน และลูกขึ้น แกนนำกลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มผีป่วนของตนเอง

12.2 การขยายผล

การขยายผลการวิจัยจากโครงการนี้ ดำเนินการใน3ลักษณะคือ (1)เผยแพร่ผลงานในรูปแบบที่เป็นวิชาการโดยมีนักวิชาการเป็นกลุ่มเป้าหมาย (2)เผยแพร่ผลงานในลักษณะของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีผู้ที่ทำงานด้านการพัฒนาเป็นกลุ่มเป้าหมาย และ(3)การเผยแพร่ผลงานผ่านทางสื่อมวลชนไปยังผู้ที่สนใจทั่วไป

12.2.1 การเผยแพร่ผลงานในรูปแบบที่เป็นวิชาการ

(1) การนำเสนอผลงานวิจัยในเวที การประชุมระดับสมอของเรื่อง "ทิศทางการวิจัยเรื่องสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา" วันที่ 30 – 31 พฤษภาคม 2546 ณ วัดทุ่งศรี
ตำบลทุ่งศรี อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่
ผู้เข้าร่วม ทีมประสานชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน ,เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน, ศิลปินสื่อพื้นบ้านจากภาคเหนือ อีสาน ได้และภาคกลาง , ผู้สนใจอื่นๆเช่น นักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์ และสื่อมวลชน
รวม 70 คน

จัดโดย ทีมประสานงานวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน

- (2) การนำเสนอผลงานวิจัยในเวที การประชุมคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
วันที่ 19 กรกฎาคม 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น. ณ ห้องประชุมศาลากลาง
จังหวัดลำปาง

ผู้เข้าร่วม คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง จำนวน 23 คน

จัดโดย คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง

- (3) การนำเสนอผลงานวิจัยในเวทีการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ

วันที่ 27 – 29 กรกฎาคม 2546

ณ ห้องประชุมศรีปริยัติ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม ทีมประสานชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน ,เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชนภาคเหนือ, ผู้สนใจอื่นๆเช่นนักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์ และนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชน รวมประมาณ 60 คน

จัดโดย ทีมประสานงานวิจัยชุดโครงการ การสื่อสารเพื่อชุมชน

- (4) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเด็นกระบวนการวิจัย

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น.

ณ วัดเซตวัน จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม พระที่เรียนวิชาการวิจัย(ระดับปริญญาตรี)จาก มจร. จำนวน 27 รูป

จัดโดย อาจารย์ที่สอนวิชาการวิจัยที่ มหาจุฬาราชวิทยาลัย เชียงใหม่

- (5) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเด็นกระบวนการวิจัย ในเวทีการเรียนรู้

“ การวิจัยสำหรับพระสงฆ์นักวิจัยเครือข่ายโพธิyalย์ “

วันที่ 24 - 25 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม ทีมประสานโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน ,เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชนภาคเหนือ, ผู้สนใจอื่นๆเช่นนักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์เครือข่ายโพธิyalย์ และนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชน รวมประมาณ 60 คน

จัดโดย เครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ ภายใต้ชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน

- (6) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเด็นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วันจันทร์ที่ 1 ธันวาคม 2546 (13.30-16.30)

ณ ห้องชินโสภณ คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้เข้าร่วมฟัง อาจารย์ประจำวิชาการวิจัย ,นักศึกษาปริญญาเอก 10 คน

และผู้ประสานงานโครงการวิจัยต่างๆภายใต้งานวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อ
ชุมชน รวม 16 คน

จัดโดย คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ ชุดโครงการการ
สื่อสารเพื่อชุมชน

- (7) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเด็น สื่อพื้นบ้าน : ฝึกอบรม ในการดูแลผู้สูงอายุที่ได้รับ
ผลกระทบจากโรคเอดส์ ในงานการประชุมนานาชาติเรื่องโรคเอดส์ ครั้งที่ 15
วันที่ 13 กรกฎาคม 2547 ณ อิมแพ็ค เมืองทองธานี
ผู้เข้าร่วมฟัง นักวิชาการและนักพัฒนา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
ประมาณ 300 คน

จัดโดย คณะกรรมการนานาชาติเรื่องโรคเอดส์

- (8) การนำเสนอประสบการณ์งานวิจัย ประเด็นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ
มีส่วนร่วมและสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของเจ้าของวัฒนธรรม
จำนวน 4 ครั้ง ณ โรงแรมเดอะรอยัลเจมส์ลอร์จ 2000 จังหวัดนครปฐม
ผู้เข้าร่วม นักวิชาการวัฒนธรรมสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม จากภาคต่างๆ
ทั่วประเทศ

- ครั้งที่1 วันที่ 23 กันยายน 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.

ผู้เข้าร่วมจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 42 คน

- ครั้งที่2 วันที่ 28 ตุลาคม 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.

ผู้เข้าร่วมจากภาคกลาง จำนวน 42 คน

- ครั้งที่3 วันที่ 25 พฤศจิกายน 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.

ผู้เข้าร่วมจากภาคเหนือ จำนวน 42 คน

- ครั้งที่4 วันที่ 16 ธันวาคม 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.

ผู้เข้าร่วมจากภาคใต้ จำนวน 42 คน

จัดโดย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

- (9) การนำเสนอประสบการณ์งานวิจัย ประเด็นการกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ
มีส่วนร่วม

- ครั้งที่1 วันที่ 12 - 13 มิถุนายน 2547 เวลา 09.00 – 16.00 น.

ณ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม พระที่เรียนวิชาการวิจัย (ระดับปริญญาตรี) จาก มจร. , นักศึกษา
ปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย , ผู้ประสานงานโครงการ

สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข , นักวิจัยโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และนักศึกษา
ปริญญาตรีสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 38 คน

จัดโดย โครงการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ

- ครั้งที่ 2 วันที่ 23 - 24 สิงหาคม 2547 เวลา 09.00 – 16.00 น.

ณ มหาภูมิพลราชวิทยาลัย วัดบวร กรุงเทพฯ

ผู้เข้าร่วม พระนักพัฒนาและที่เรียนวิชาการวิจัย (ระดับปริญญาตรี)

จาก มมร. , จำนวน 25 รูป

จัดโดย โครงการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ

12.2.2 การเผยแพร่ผลงานในลักษณะของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

(1) เวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประเด็นกระบวนการวิจัยและการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน

วันที่ 18 มิถุนายน 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น.

ณ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน อำเภอฝางเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม คณะนักวิจัยของศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน

และนักวิชาการท้องถิ่นจำนวน 14 คน

จัดโดย ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน

(2) เวทีการนำเสนอประสบการณ์การใช้งานวิจัยแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบ

จากโรคเอดส์

วันที่ 24 กันยายน 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น.

ณ ห้องฮานอย ศูนย์ประชุมนานาชาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม นักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบ

จากโรคเอดส์ ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจำนวน 30 คน

จัดโดย องค์กรช่วยเหลือผู้สูงอายุระหว่างประเทศ

(3) เวทีการนำเสนอประสบการณ์ประเด็นสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

ในงาน ร่วมกัน ฮ่อมก่าน ฮ่อมต่านสืบสานงานพื้นบ้านหนองหล่ม

วันที่ 7 พฤศจิกายน 2546 เวลา 10.00 – 21.00 น.

ณ วัดหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ผู้เข้าร่วม ทีมประสานโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข , เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการ

การสื่อสารเพื่อชุมชนภาคเหนือ, ผู้สนใจอื่นๆ เช่น นักวิชาการท้องถิ่น ครู พระ

สงฆ์ หมอเมือง นักศึกษาจากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ เชียงรายและลำปาง

สมาชิก อบต. กลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน และนักพัฒนาจาก
องค์กรพัฒนาเอกชน รวมประมาณ 180 คน

จัดโดย โครงการ สืบค้นบ้านสื่อสารสุข .

(4) เวทีการนำเสนอประสบการณ์ประเด็นสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

ในงาน 10 ปี สกว.สัญจรภาคเหนือ

วันที่ 21 ธันวาคม 2546 เวลา 10.00 – 11.00 น.

ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม ผู้สนใจทั่วไป เช่น นักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์ หมอเมือง นักศึกษา
และประชาชนทั่วไป

จัดโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

(5) เวทีการนำเสนอประสบการณ์ประเด็นกระบวนการวิจัยและสิทธิทางวัฒนธรรมของ

เจ้าของวัฒนธรรม ในงานช่วงผลึก้า ล้านนา “พลังผีป่วน”

วันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2547 เวลา 10.00 – 15.00 น.

ณ โฮงเฮียนสืบสานล้านนา จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม ผู้สนใจทั่วไป เช่น นักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน
กลุ่มผีป่วนจังหวัดเชียงใหม่ สื่อมวลชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ประมาณ 50 คน

จัดโดย โฮงเฮียนสืบสานล้านนา

(6) เวทีการนำเสนอประสบการณ์ประเด็นกระบวนการรื้อฟื้นสืบค้นบ้าน เพื่อรับใช้ชุมชน

โดยชุมชนและเป็นของชุมชน

- ครั้งที่ 1 วันที่ 2 พฤษภาคม 2547 ณ วัดบ้านยางตะพาย จังหวัดพิจิตร

ผู้เข้าร่วม พระสงฆ์ , ผู้ใหญ่บ้าน , สมาชิก อบต. , ปราชญ์ชาวบ้าน , พ่อบ้าน
แม่บ้าน เยาวชน , เจ้าหน้าที่อนามัย และผู้ประสานงานโครงการสืบค้นบ้าน
สื่อสารสุข รวมจำนวน 35 คน

- ครั้งที่ 2 วันที่ 5 มิถุนายน 2547 ณ ห้องประชุมสถาบันราชภัฏจันทรบุรี

ผู้เข้าร่วม จากจังหวัดชลบุรี , จันทบุรีและปราจีนบุรี รวมจำนวน 50 คน
ประกอบด้วย สภาวัฒนธรรมจังหวัด , ผู้นำที่เป็นทางการ , ปราชญ์ชาวบ้าน ,
พ่อบ้าน แม่บ้าน เยาวชน , นักศึกษา และผู้ประสานงานโครงการสืบค้นบ้าน
สื่อสารสุข

12.2.3 การเผยแพร่ผลงานผ่านทางสื่อมวลชน

(1) เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ ฉบับวันที่ 8 มิถุนายน 2546

“สืบค้นบ้าน มรดกของแผ่นดิน”

- (2) เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์เชียงใหม่ฉบับวันที่ 13 มิถุนายน 2546
“เลี้ยงผีปู่ย่า” กระบวนการสืบทอดเพื่อชุมชน
- (3) การสัมภาษณ์ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดลำปาง
รายการสี่แจ่ง วันที่ 5 สิงหาคม 2546 เวลา 11.30 – 12.00 น.
ผู้ดำเนินรายการ พินิจ สุวรรณสุระ (ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว)
นายอินจันทร์ ทันวิสัย (ประธานคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว)
จัดโดย คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
- (4) เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 7 สิงหาคม 2546
“ธนาคารผีปู่ย่า จากพิธีกรรมสู่สำนักชุมชน”
- (5) เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547
“ปฏิบัติการปลูกผี ไม่เชื่ออย่าลบหลู่”
- (6) เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2547
“พื้นผีปู่ย่า สร้างสังคมร่มเย็น”
- (7) เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 2 มีนาคม 2547
“พลังผีปู่ย่า ภูมิปัญญาคนเหนือแก้ปัญหาหลากหลายยุคไอที”

12.3 ข้อเสนอแนะ

12.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับพื้นที่ศึกษา

(1) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล ควรหาแนวทางการขยายผล นั่นคือการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มผีปู่ย่าทั้งตำบล ที่มีอยู่จำนวน 42 กลุ่ม เช่น อาจจะจัดเป็นเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือการสร้างเครือข่ายในระดับหมู่บ้านของกลุ่มผีปู่ย่าที่ผ่านการทดลองกับกลุ่มผีปู่ย่าอื่นๆที่มีอยู่ในหมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านให้คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ประสานงานหลักในการดำเนินกิจกรรม

(2) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ ควรนำประสบการณ์และบทเรียนที่ได้รับจากงานวิจัยครั้งนี้ไปวางแผนการรื้อฟื้น/พัฒนา/ปรับและประยุกต์ สื่อพื้นบ้านชนิดอื่นๆเพื่อให้สื่อพื้นบ้านสามารถทำหน้าที่รับใช้ชุมชนได้ เช่น การพัฒนา/ปรับและประยุกต์ พิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำ เพื่อให้ทำหน้าที่ในการรักษาป่าและน้ำ และการใช้พิธีกรรมในงานศพเพื่อลดเรื่องเหล้า เป็นต้น

(3) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลควรมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน เพื่อที่จะประสานงานกับคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลในการที่จะจัดสรรงบประมาณให้ดำเนินการต่อไป

(4) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอและจังหวัด ในพื้นที่ดำเนินงานวิจัย น่าจะใช้ประโยชน์จากงานวิจัยครั้งนี้ โดยใช้พื้นที่ทำวิจัยครั้งนี้เป็นแม่ข่ายเพื่อสร้างเครือข่ายในการขยายแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานให้กับคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลอื่นๆ

12.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับพื้นที่อื่น

(1) ในการคิดที่จะทำการรื้อ/การพัฒนา/การปรับและการประยุกต์ วัฒนธรรม/สื่อบ้าน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสื่อ/เครื่องมือสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้นั้น จะต้องไม่นำสื่อพื้นบ้าน(ผีป่วน)ที่เป็นผลลัพธ์จากกระบวนการครั้งนี้ไปใช้ในพื้นที่อื่นๆโดยตรง แต่ควรเน้นที่กระบวนการดำเนินงาน ตามที่งานวิจัยครั้งนี้พบ(นั่นคือชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจะเลือกสื่อพื้นบ้านชนิดใดก็ได้) โดยใช้หลักการดำเนินงานดังนี้คือ

- “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”
- ต้อง “ครบเครื่องเรื่องรื้อพื้น”
- ต้อง “เป็นกระบวนการ”
- ต้อง เพื่อ ชุมชน โดย ชุมชนและเป็น ของ ชุมชน

(2) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล ควรเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเริ่มต้นดำเนินงานในพื้นที่ โดยอาจเริ่มจากการทบทวนบทบาทหน้าที่ และทำการศึกษาเรียนรู้กระบวนการทำงานจากงานวิจัยครั้งนี้ และจำเป็นจะต้องมีคนทำงานในลักษณะ “เคียงบ่าเคียงไหล่” ด้วย นั่นคือต้องเป็นบทบาทของนักวิชาการจากสภาวัฒนธรรมระดับอำเภอ

นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลควรมีการประสานงานกับคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อร่วมกันหาแนวทางให้องค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนงบประมาณให้สภาวัฒนธรรมตำบลเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมกับชาวบ้านเพื่อการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งจะตอบสนองตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่ว่า “เมืองน่าอยู่ เขตสุขภาพ”

12.3.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) กระทรวงวัฒนธรรม มีปรัชญาการทำงานว่า

“กระทรวงวัฒนธรรมเป็นเจ้าภาพ ประชาชนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม”

มีโครงสร้างการทำงานที่เรียกว่า “สภาวัฒนธรรม”

-ระดับจังหวัดและอำเภอ มีข้าราชการ เป็นกลไก

-ระดับตำบล มีตัวแทนชาวบ้าน เรียกว่า “คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล”

กระทรวงฯ ควรมีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนควบคู่กับการอนุรักษ์โดย

ให้ “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกที่จะรื้อฟื้น/พัฒนา/การปรับและการประยุกต์ใช้ วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เพื่อการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคม โดยใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”

ดังนั้นควรมีนโยบายการรื้อวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านที่ตายไปแล้วและที่กำลังจะตาย ให้ฟื้นขึ้นมา ส่วนวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านที่ยังคงดำรงอยู่ต้องมีการพัฒนา/ปรับ/ประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต/บริบทแบบใหม่ เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสื่อสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคมนั้นๆได้

ในการรื้อ/การพัฒนา/การปรับและการประยุกต์ วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสื่อสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคมนั้นๆได้ จะต้องใช้หลักการดำเนินงานดังนี้คือ

- “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”
- ต้อง “ครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น”
- ต้อง “เป็นกระบวนการ”
- ต้อง เพื่อ ชุมชน โดย ชุมชนและเป็น ของ ชุมชน

เพื่อที่จะให้ตอบสนองตามปรัชญาการทำงานของกระทรวงฯที่ว่า “กระทรวงวัฒนธรรมเป็นเจ้าภาพ ประชาชนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม” นั้น กลไกของกระทรวงฯในระดับจังหวัดและอำเภอต้องมีแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน สามารถนำไปปรับใช้ในแต่ละพื้นที่ได้ โดยบุคคลที่เป็นกลไกเหล่านี้ต้องผ่านกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาให้เห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน ให้มีความรู้และความเข้าใจอย่างลุ่มลึกเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน และแนวทางการรื้อฟื้น/การพัฒนา/การปรับและการประยุกต์ ใช้วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสื่อสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคมนั้นๆได้ โดยดำเนินงานภายใต้หลักการดังกล่าวข้างต้น

แนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามปรัชญาของกระทรวงฯ และดำเนินงานภายใต้เงื่อนไข ข้อจำกัดที่เป็นอยู่ เช่นมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากรทั้งคนและงบประมาณ ดังนั้นใน

โครงการนำร่อง แต่ละอำเภออาจจะเลือกอำเภอละ 1 ตำบลเพื่อทดลองทำจากนั้นเมื่อได้เรียนรู้กระบวนการและมีประสบการณ์มากขึ้นแล้วจึงวางแผนการทำงานขยายเครือข่ายให้ระดับตำบลได้เรียนรู้จากกันเอง

- จัดทำโครงการนำร่อง ลักษณะโครงการเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้หลักการ “ สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” ,ต้อง “ ครอบเครื่องเรือรื้อฟื้น “ ,ต้อง “ เป็นกระบวนการ “ และ ต้อง เพื่อ ชุมชน โดย ชุมชนและเป็น ของ ชุมชน มีระยะเวลาการดำเนินงานโครงการ 2 ปี
- สร้างเสริมและพัฒนาคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัด เพื่อให้สามารถเป็นพี่เลี้ยงสำหรับหนุนเสริมให้กับกลไกระดับอำเภอ
- สร้างเสริมและพัฒนาคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอ เพื่อให้สามารถเข้าไปดำเนินกิจกรรมกับคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลได้ และสามารถที่จะเชื่อมประสานกับครูในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่การดำเนินงานได้ ซึ่งกระบวนการดำเนินงานดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาวิถีคิดของคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล
- มีบุคคล/หน่วยงานจากภายนอกที่มีประสบการณ์ (ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทั้งทางทฤษฎีและการนำทฤษฎีไปปรับใช้) จะเป็นผู้ที่มอบหมายหนุนเสริม ทั้งในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ

(2) กระทรวงศึกษาธิการ

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตบุคลากรเพื่อที่จะออกมาทำงานรับใช้สังคม นั้น หน่วยงานดังกล่าวควรที่จะต้องมีการจัดกิจกรรม/การเรียนการสอนเพื่อที่จะเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาเห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้าน ซึ่งเป็นการเกื้อหนุนและเป็นเป้าหมายชีวิตของเขา และรู้จักการนำวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

การจัดกิจกรรม/การเรียนการสอนเพื่อที่จะเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาเห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านนั้น การให้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นการให้ความรู้ซึ่งเป็นเพียงส่วนเลี้ยวหนึ่งเท่านั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องควรที่จะหาแนวทางให้นักศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้และสัมผัสกับของจริง (“รูปแบบ” และ “คุณค่า”) โดยต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้ อย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งจะเป็นการสร้างตลาดผู้ชมที่ยั่งยืนได้

ผู้ที่จะเป็นคนจัดกิจกรรม/การเรียนการสอนเพื่อที่จะกระตุ้นให้นักศึกษาเห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านได้นั้น ไม่ใช่ใครก็ได้ ผู้จัดกิจกรรมจำเป็นจะต้องมีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สืบทอดบ้าน เช่น ในประเด็นเรื่องบริบทสังคมการก่อเกิดของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านและบทบาทหน้าที่ เพื่อให้เห็นถึงว่าวัฒนธรรม/

สื่อพื้นบ้านเกิดมาในบริบทสังคมแบบหนึ่งและเพื่อทำหน้าที่รับใช้ในช่วงหนึ่งเท่านั้น เมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านจะต้องปรับ/ประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ และจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจเรื่อง “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”

ดังนั้นผู้ที่จัดกิจกรรมดังกล่าวได้จำเป็นต้องผ่านกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนา ทั้งจากผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านทฤษฎีและผู้ที่มีประสบการณ์ในการนำทฤษฎีไปปรับใช้สู่การปฏิบัติ เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านแบบสร้างสรรค์

- กระทรวงมีนโยบายให้โรงเรียนจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นอยู่แล้วซึ่งเป็นสิ่งที่ดี และถ้าโรงเรียนสามารถจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อ/เครื่องมือในการทำงานร่วมกันระหว่างครูในโรงเรียน กับปราชญ์ชาวบ้าน สภาวัฒนธรรมตำบล สมาชิกในชุมชนและเด็กนักเรียน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของเด็กและแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วย ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้แล้วโรงเรียนต้องหาแนวทางให้เด็กนักเรียนได้มีโอกาสเข้าร่วมในประเพณี/พิธีกรรม ที่เป็นวัฒนธรรมของชุมชนด้วย

ครูที่จะจัดกิจกรรมดังกล่าวได้จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องประโยชน์ของการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม เห็นความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน จะต้องมีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เช่น ในประเด็นเรื่องบริบทสังคมการก่อเกิดของวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านและบทบาทหน้าที่ เพื่อให้เห็นถึงว่าวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเกิดมาในบริบทสังคมแบบหนึ่งและเพื่อทำหน้าที่รับใช้ในช่วงหนึ่งเท่านั้น เมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านจะต้องปรับ/ประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ และจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจเรื่อง “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” เป็นต้น

ดังนั้นผู้ที่จัดกิจกรรมดังกล่าวได้จำเป็นต้องผ่านกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนา ทั้งจากผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านทฤษฎีและผู้ที่มีประสบการณ์ในการนำทฤษฎีไปปรับใช้สู่การปฏิบัติ เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านแบบสร้างสรรค์ อย่างรอบด้านและลุ่มลึก

(3) กลุ่ม / องค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนา

ควรมีการนำประเด็นเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน มาเป็นสื่อ/เครื่องมือในการดำเนินงานพัฒนา โดยใช้วิธีการผสมผสานกับประเด็นงานพัฒนาที่ทำอยู่แล้ว ในการทำงานควรเริ่มจากการสร้างความมั่นใจให้เจ้าของวัฒนธรรม และเริ่มทำกิจกรรมจากสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว

12.3.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

(1) จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยที่ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในประเด็นการรู้/การพัฒนา/การปรับและการประยุกต์วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เพื่อรับใช้ชุมชน ดังนั้นควรที่จะทำวิจัยในลักษณะและประเด็นดังกล่าวให้มากขึ้น โดยใช้แนวทางจากงานวิจัยโครงการนี้ไปปรับใช้ในพื้นที่อื่นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และที่สำคัญคือต้องรับใช้ชุมชน

(2) ควรมีการวิจัยในลักษณะเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ประเด็นเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อ/เครื่องมือในการดำเนินงาน เพื่อหาแนวทางการหนุนเสริมซึ่งกันและกันระหว่าง คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล กับ คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและโรงเรียน สำหรับการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว อัคราธร. คติชนวิทยา. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184, หน่วย
ศึกษานิเทศก์, กรมการฝึกหัดครู, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2519.
- กาญจนา แก้วเทพ. มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา : พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท.
กรุงเทพ ฯ, รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ , 2530 .
- กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.
สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา , MILD PUBLISHING , 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน.
สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา , MILD PUBLISHING , 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อส่งวัฒนธรรม. มูลนิธิภูมิปัญญา, กรุงเทพ ฯ,
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด , 2539 .
- กาญจนา แก้วเทพ. (บรรณาธิการ) โลกของสื่อ วัฒนธรรม : สื่อสารเพื่อสานสร้าง.
กรุงเทพ ฯ , ห.จ.ก. เค.ซี. พรินท์ แอนด์ แอด , 2541.
- กาญจนา แก้วเทพและคณะ. สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย , 2543 .
- กาญจนา แก้วเทพและคณะ. มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. กรุงเทพ ฯ
เอ็ดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด , 2543 .
- กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพ ฯ,
เอ็ดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด , 2544.
- จิตตนา หนูณะ. บทบาทและการเสื่อมสลายของรวงเงืงต้นหยง. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร
มหาบัณฑิต (การประชาสัมพันธ์) , บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
2533.
- จิราลักษณ์ จงสถิตย์มั่น. วิกฤตทางวัฒนธรรมกับการดำรงชีวิตของเยาวชนสตรี:กรณีศึกษา
ผลกระทบของการพัฒนาชนบทภาคเหนือ. การวิจัยเอกสารเรื่องสถานภาพและ
บทบาทของสตรีภาคเหนือกับพัฒนาการของการขายบริการทางเพศ เสนอต่อ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , 2535.
- จันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์. การรับข่าวสารทางด้านจริยธรรมจากสื่อพื้นบ้านประเภทขอของ
ประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร
มหาบัณฑิต(การประชาสัมพันธ์) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
2530.

จุมพล รอดคำดีและคณะ . รายงานผลการวิจัย เรื่องบทบาทสื่อพื้นเมืองต่อการศึกษาของ
ชาวบ้าน. ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2521.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2540 .

ฉลาดชาย รมิตานนท์. ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์และภูมิ
ปัญญาชาวบ้าน . เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเรื่องความเชื่อและพิธี
กรรม : ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย , 2537.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. ผีเจ้านาย. กรุงเทพฯ , พายัพ ออฟเซต พรินท์, 2527.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ผ้าขาวม้า, ผ้าขึ้น, กางเกงในและ ฯลฯ ว่าด้วยประเพณี, ความ
เปลี่ยนแปลงและเรื่องสรรพสาระ . กรุงเทพฯ , สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

นิวัตร สุวรรณพัฒนา. ชุมชนคำประเวณี . ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2541.

มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย (รวมเล่ม). เอกสารวิชาการชุดล้านนาคดี
ศึกษาลำดับที่ 3, โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
พิมพ์ครั้งที่4, 2543.

พรพิไล เทพคำ. เพลงคำเมืองกับวัฒนธรรมล้านนา : วิเคราะห์เนื้อหาเพลงคำเมือง ช่วง
มกราคม-ธันวาคม 2537. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (การประชา
สัมพันธ์) , บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.

ลมุล จันทรหอม. วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 4, หจก. สำนักพิมพ์ตรัสวิน,
2538.

วลัญจก์ บุญยสุรัตน์. จิตวิญญาณล้านนา. ในสืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของ
แผ่นดิน, ชัชวาล ทองดีเลิศ บรรณาธิการ , มิ่งเมืองเนาวรัตน์การพิมพ์ , 2542 .

ศรีปาน รัตติกาลชลากร. บทบาทของสื่อพื้นบ้านในวัฒนธรรมมอญในอำเภอบางแพะ.
วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (การประชาสัมพันธ์) , บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.

สีลาภรณ์ บัวสาย . พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน . สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, 2547.

เสรี พงศ์พิศ . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร , สำนักพิมพ์
หมู่บ้าน , 2536.

- สุริยา สมุทคุปต์และคณะ . ทรงเจ้าเข้าผี : วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤติการณ์ของ
ความทันสมัยในสังคมไทย . เอกสารทางวิชาการลำดับที่17 , ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร , บริษัท พิชเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด , 2539.
- สุริยา สมุทคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา . สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟอีสาน:
การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา . เอกสารประกอบนิทรรศการ,
ห้องไทยศึกษาที่ศูนย์ สาขาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสุรนารี , บริษัท สมบูรณ์การพิมพ์ จำกัด , 2541.
- สมฤทธิ ลือชัย . ความตระหนักของช่างชอในบทบาทนักสื่อสารเพื่อการพัฒนา,
วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์ มหาบัณฑิต, คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์, 2534.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ . ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา : การศึกษาจากตำนานและพิธีกรรม
ใน ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม.เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสังคมและวัฒน
ธรมภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2535.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์และฉลาดชาย รมิตานนท์ . พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา:การผลิต
ใหม่ของอำนาจทางศีลธรรม ใน ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม.เอกสารประกอบการ
บรรยายวิชาสังคมและวัฒนธรรมภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ , 2535.
- อมรา พงศาพิชญ์ . วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษย
วิทยา. พิมพ์ครั้งที่2 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2534 .
- อมรา พงศาพิชญ์ . ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชา
สังคม . พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2545 .

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ธรรมนูญสภาวัฒนธรรม ตำบลวอแก้ว อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง พุทธศักราช 2544

หลักการและเหตุผล

วัฒนธรรม เป็นวิถีการกระทำของมนุษย์ที่บ่งบอกถึงภูมิอารยธรรมอันสูงส่ง มีคุณค่า และความโดดเด่นเฉพาะตัว และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ รวมทั้งการแสวงหาสิ่งใหม่ๆ เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานจนกระทั่งวิวัฒนาการไปสู่ยุคใหม่ แต่วัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการสังสรรค์และการสืบทอดจากยุคสู่ยุค จากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่ง อย่างมีระบบแบบแผน เพราะวัฒนธรรม คือ สังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์ มิใช่เกิดจากธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เห็นเด่นชัด โดดเด่นเฉพาะตัวในแต่ละแขนง เพื่อที่จะสามารถช่วยมนุษยชาติในการแก้ไขปัญหาสนองความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

จากความสำคัญของวัฒนธรรมที่กล่าวมา และทางคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2537 กำหนดให้ปีพุทธศักราช 2538 – 2540 เป็นปีสืบสานวัฒนธรรมไทยเพื่อให้มีการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมให้เป็นประจักษ์ แต่เท่าที่ผ่านมาสภาพการดำเนินงาน สืบทอดวัฒนธรรมของตำบลวอแก้ว ยังต้องการพัฒนาและวิวัฒนาการแพร่กระจายจากหลายหน่วยงานอีกมากมาย จึงจะทำให้ศักยภาพในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังนั้นเพื่อเป็นการระดมสมอง ระดมพลังความคิด อันจะเป็นการสร้างเสริมชุมทรัพย์ทางปัญญาในด้านของวัฒนธรรม บุคลากรจากทุกๆ หน่วยงานในตำบลวอแก้ว ซึ่งเปรียบเสมือนทรัพยากรที่มี คุณภาพ จึงควรมาร่วมกันสร้างสรรค์ และดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และประสานกับนโยบายของรัฐบาล กลุ่มบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชนในตำบลวอแก้ว จึงพร้อมใจกันก่อตั้ง “สภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว” ขึ้นมา เพื่อดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของตำบลวอแก้ว ให้เจริญก้าวหน้าสืบไป

หมวด 1

บททั่วไป

- ข้อ 1 สภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว เป็นองค์กรศูนย์กลางในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของตำบล
- ข้อ 2 สภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว ประกอบด้วย องค์กรเครือข่าย 5 กลุ่ม เรียกว่า “เบญจภาคี” ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรธุรกิจ และองค์กรวิชาการ
- ข้อ 3 ในที่นี้
- “สภา” หมายถึง สภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง
- “ประธานสภา” หมายถึง ประธานคณะกรรมการการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว
- “คณะกรรมการ” หมายถึง คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว
- “สภาวัฒนธรรม” หมายถึง สภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง
- ข้อ 4 ให้ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว เป็นที่ทำการสำนักงานสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว
- ข้อ 5 ให้ประธานกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว เป็นผู้รักษาการตามธรรมนูญนี้
- ข้อ 6 ให้ใช้ธรรมนูญนี้ตั้งแต่วันที่ประชุมสมาชิกผู้ก่อตั้งและที่ประชุมมีมติให้ความเห็นชอบ

หมวด 2

วัตถุประสงค์

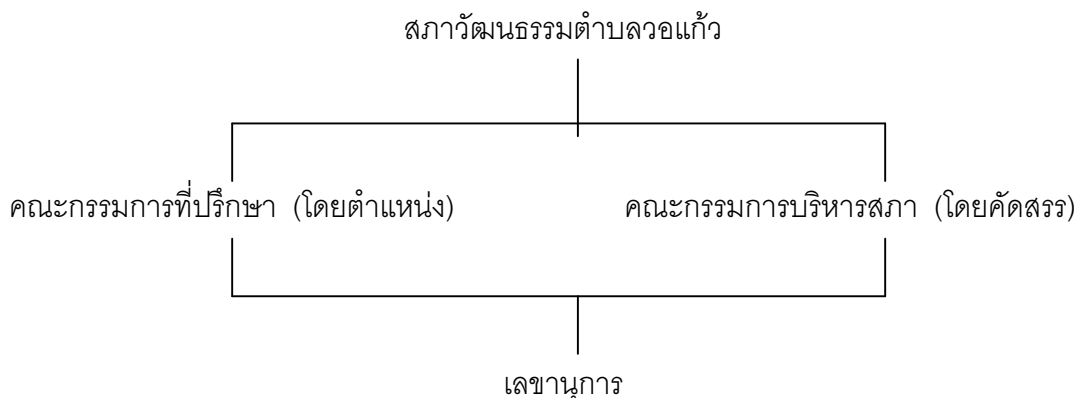
- ข้อ 7 สภาตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้
- 1) เพื่อศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และแนวความคิดในการดำเนินงาน วัฒนธรรมของตำบลวอแก้ว
 - 2) เพื่อให้เกิดการรวมตัวจัดตั้งองค์กรชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล เพื่อดำเนินกิจกรรมสังคมนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

- 3) เพื่อให้เกิดการรวมพลังระหว่างองค์กรชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ เข้าด้วยกันในลักษณะของเครือข่ายวัฒนธรรม มีการติดต่อสื่อสาร พบปะแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ระหว่างเครือข่ายอย่างกว้างขวาง
- 4) เพื่อให้เกิดการระดมสรรพกำลังในตำบลอ่าวแก้ว และผลักดันการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมในตำบลอ่าวแก้ว ให้สามารถดำเนินงานวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
- 5) เพื่อให้เกิดหน่วยงานปฏิบัติงานวัฒนธรรมของประชาชน ในท้องถิ่นและเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ
- 6) เพื่อจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา แลกเปลี่ยนและวิจัยเผยแพร่วัฒนธรรมของตำบลอ่าวแก้ว

หมวด 3

คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลอ่าวแก้ว

ข้อ 8 สภากำหนดโครงสร้างทางการบริหาร ดังนี้

ข้อ 9 คณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วย

- 1) เจ้าอาวาสทุกวัดตำบลอ่าวแก้ว
- 2) นายบุญชู ตรีทอง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 3) นายจินดา วงศ์สวัสดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 4) นายอำเภอห้วยฉัตร
- 5) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง เขตอำเภอห้วยฉัตร
- 6) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวแก้ว
- 7) หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอห้วยฉัตร

- 8) ศึกษาธิการอำเภอห้างฉัตร
- 9) นายไกรทอง ณ ลำปาง ผู้ทรงคุณวุฒิ
- 10) นายจันทร์ ปามาคำ ผู้ทรงคุณวุฒิ
- 11) นายไฉ ปาระมี ประธานประชาคมตำบลวอแก้ว
- 12) นายแก้ว หมื่นขันติ ผู้ทรงคุณวุฒิ

ข้อ 10 คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว ประกอบด้วย

10.1 คณะกรรมการโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย

1. ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว
2. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทุกหมู่บ้าน
3. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว ทุกคน

10.2 คณะกรรมการโดยการคัดเลือก ประกอบด้วย

1. ภาครัฐ จำนวน 5 คน
2. ภาคเอกชน จำนวน 2 คน
3. องค์การชุมชน จำนวน 10 คน
4. องค์การวิชาการ จำนวน 3 คน

10.3 เลขานุการสภา

10.4 ผู้ช่วยเลขานุการสภา

ข้อ 11 ให้คณะกรรมการโดยการคัดเลือกตามข้อ 10.2 เลือกตั้งกันเองทำหน้าที่ประธาน 1 คน รองประธาน 1 คน ประธานและรองประธานต้องไม่เป็นข้าราชการหรือ ลูกจ้างประจำ เลขานุการสภา และผู้ช่วยเลขานุการสภา ให้ประธานแต่งตั้งด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

ข้อ 12 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว

- 1) กำหนดนโยบายในการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว
- 2) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนงาน โครงการ และการดำเนินงานทางวัฒนธรรม
- 3) ให้คำปรึกษา แนะนำ เกี่ยวกับการฟื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม
- 4) พิจารณารายงาน และประเมินผลการปฏิบัติงานตามนโยบาย แผนงานและโครงการ

5) ออกคำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ข้อ 13 คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี นับแต่วันแต่งตั้ง

ข้อ 14 นอกจากพ้นจากตำแหน่งตามวาระ คณะกรรมการพ้นจากตำแหน่งด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ดังต่อไปนี้

- 1) ตาย
- 2) ลาออก
- 3) มีการยกเลิกสภา
- 4) คณะกรรมการมีมติให้พ้นจากตำแหน่งโดยเห็นว่ามีประพฤติในทางที่จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียประโยชน์ ชื่อเสียง เกียรติยศของสภา มติดังกล่าวต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนคณะกรรมการทั้งหมดที่มีอยู่

ข้อ 15 เมื่อคณะกรรมการว่างลงเพราะเหตุอื่นใดนอกจากครบวาระ หรือมีการยกเลิกสภา ให้ประธานดำเนินการแต่งตั้งภายใน 60 วัน ให้คณะกรรมการผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทนนั้นอยู่ในตำแหน่งได้เพียงวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนแทน

ข้อ 16 เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการมีหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการและการจัดประชุม และงานอื่นใดตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

ข้อ 17 บทบาท หน้าที่ของสภา มีดังนี้

- 1) เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และแนวความคิดในการดำเนินงานวัฒนธรรม ตำบลวอแก้ว
- 2) ส่งเสริมและพัฒนาองค์กรที่ดำเนินงานวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เข้มแข็งและกว้างยิ่งขึ้น
- 3) เป็นศูนย์กลางเครือข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในท้องถิ่น
- 4) ระดมทรัพยากรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมงานสภาวัฒนธรรมตำบล
- 5) เสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อสภาวัฒนธรรมอำเภอห้วยฉัตร เพื่อดำเนินงานทางวัฒนธรรมของตำบลวอแก้ว
- 6) สืบทอดการสืบสานงานวัฒนธรรมไทย และทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

- 7) ดำเนินการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาและเผยแพร่วัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 8) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ตำบล หรือสภาวัฒนธรรมอำเภอ จังหวัด ขอความร่วมมือ

หมวด 4

การประชุม

- ข้อ 18 ให้มีการประชุมคณะกรรมการปีละ 2 ครั้ง และเมื่อเห็นความสมควร ประธานอาจเรียกประชุมเป็นกรณีพิเศษก็ได้
- ข้อ 19 การประชุมคณะกรรมการ จะต้องมีการเข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงจะถือว่าครบองค์ประชุม มติของที่ประชุมคณะกรรมการให้ถือคะแนนเสียงมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันก็ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีก 1 เสียง เป็นเสียงชี้ขาด
- ข้อ 20 ในการประชุมคณะกรรมการ ถ้าประธานสภาไม่อยู่ในที่ประชุมหรือไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานสภาทำหน้าที่ประธานในการประชุม ถ้ารองประธานไม่อยู่ในที่ประชุมให้กรรมการที่เข้าประชุมเลือกตั้งกันเอง เพื่อให้กรรมการคนใดคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมคราวนั้น
- ข้อ 21 ให้ประธานจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงานกิจกรรมในรอบปี เสนอคณะกรรมการอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
- ข้อ 22 ให้ประธานเป็นผู้รับผิดชอบเรียกประชุมคณะกรรมการ
- ข้อ 23 เมื่อมีกิจการต้องกระทำ แต่ประธานไม่เรียกประชุม กรรมการไม่น้อยกว่าสองในสามจะลงชื่อเรียกประชุมคณะกรรมการก็ได้
- ข้อ 24 คณะกรรมการอาจกำหนดวิธีปฏิบัติในการประชุมและการดำเนินงานของคณะกรรมการได้เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับธรรมนูญสภาวัฒนธรรมนี้หรือกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

หมวด 5

สมาชิกสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว

- ข้อ 25 สมาชิกสภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว มาจากตัวแทนขององค์กรดำเนินงานด้านวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตำบล ซึ่งเป็นการรวมตัวขององค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม 5 กลุ่ม เรียกว่า “เบญจภาคี” ดังต่อไปนี้

- 1) องค์การภาครัฐ ได้แก่ องค์การบริหารท้องถิ่น หน่วยงานของทางราชการ และรัฐวิสาหกิจ
- 2) องค์การเอกชน ได้แก่ สมาคม มูลนิธิ องค์การสาธารณะประโยชน์ องค์การพัฒนาเอกชน องค์การการกุศล สื่อมวลชน สโมสร ชมรมและกลุ่มต่างๆ
- 3) องค์การชุมชน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา กลุ่มอาสาสมัคร คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสาธารณะสุขมูลฐาน องค์การประชาชนอื่นๆ ประชาชนในตำบลและหมู่บ้าน
- 4) องค์การธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ศูนย์การค้า ธนาคาร ชมรมนักธุรกิจ สหกรณ์และองค์การธุรกิจอื่นๆ
- 5) องค์การวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม หอวัฒนธรรมนิทัศน์ ศิลปิน ศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม คนดีศรีสังคม ปราชญ์ ชาวบ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญการต่างๆ

หมวด 6

การเงินและทรัพย์สิน

- ข้อ 26 การเงินและทรัพย์สินทั้งหมด ให้อยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการ เงินสดของสภา ถ้ามีให้นำฝากไว้ในธนาคารในเขตพื้นที่อำเภอห้างฉัตร
- ข้อ 27 การฝากเงินของสภาให้เปิดบัญชีชื่อ “สภาวัฒนธรรมตำบลวอแก้ว” ให้มีผู้ฝากสามคน ประกอบด้วย ประธาน เลขานุการสภา และผู้แทนองค์กรเครือข่าย 1 คน การเบิกจ่ายต้องมีผู้ลงนามไม่น้อยกว่าสองในสาม
- ข้อ 28 การปฏิบัติเกี่ยวกับระบบบัญชี ให้ใช้ระเบียบแบบแผนของทางราชการโดยอนุโลม
- ข้อ 29 อำนาจการสั่งจ่าย
 - 1) ประธานไม่เกินครั้งละ 5,000 บาท
 - 2) ถ้าเกิน 5,000 บาท จะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการ

หมวด 7

เบ็ดเตล็ด

- ข้อ 30 ธรรมนูญของสภาจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ โดยมติของที่ประชุมสภา และองค์ประชุมจะต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมด มติของที่ประชุม

ในการให้เปลี่ยน-แปลงแก้ไขธรรมนูญจะต้องไม่น้อยกว่าสองในสามของสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมด

- ข้อ 31 การยกเลิกสภาวัฒนธรรม จะยกเลิกได้โดยมติของที่ประชุมสภา มติของที่ประชุมที่ให้ยกเลิกสภาวัฒนธรรมจะต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของสมาชิกทั้งหมด
- ข้อ 32 เมื่อสภาวัฒนธรรมต้องเลิก ไม่ว่าเหตุใดๆ ก็ตาม ทรัพย์สิน ของที่เหลืออยู่ หลังจากที่ได้ชำระบัญชีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ให้ตกเป็นขององค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว

หมวด 8

บทเฉพาะกาล

- ข้อ 33 ให้ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเลขานุการคณะกรรมการชั่วคราวจนกว่าจะมีการเลือกเลขานุการคณะกรรมการ

ภาคผนวก ข.

1.สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

ตำบลวอแก้วมี 7 หมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านต่างๆ (จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน)

1.1 เล่าขาน ตำนาน 7 หมู่บ้าน

ตำบลวอแก้วมี 7 หมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้าน ต่างๆ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่)

หมู่ 1 บ้านทุ่งผา จากปากคำเล่าสืบ บริเวณนี้มีหินผาจำนวนมากและมีหินผาโดดเด่นอยู่ก้อนหนึ่ง เล่าว่า เป็นหินอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพระนางจามเทวีเคยมาประทับ เป็นหินใหญ่กว้างขนาดที่วางดอกอาหารได้เจ็ดดอกเป็นหินที่ทำให้หมู่บ้านนี้มีชื่อว่าบ้านทุ่งผา ในหมู่บ้านนี้มีชาวบ้านทุ่งต้นเข้ามาเป็นชุมชนรุ่นสอง โดยไม่ทราบว่ารุ่นแรกมาแต่เมื่อไร ส่วนชาวบ้านรุ่นที่สามคือชาวบ้านในเขตด้านใต้ของวัดทุ่งผาที่เป็นเจ้าของที่นามาแต่เดิม ก็ย้ายคร้ามมาตั้งเป็นชุมชนบ้านเรือนเพิ่มเติม

สภาพภูมิศาสตร์ก่อนตั้งชุมชนแห่งนี้ คือเป็นที่อุดมด้วยป่าไม้สัก มีลำห้วยไหลผ่าน 1 สาย อุดมด้วยสัตว์น้ำ มีสัตว์ร้ายจำพวกเนื้อด้วย ทำให้ตอนกลางคืนชาวบ้านไม่กล้าออกจากบ้าน แต่ปัจจุบันป่าไม้เหลือเพียง 10 % สัตว์ป่าจึงถูกล่าหายไปที่เหลือก็ถูกล่าจนไม่มีภาพสัตว์ป่าให้เห็นต่อไป อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านคือการเผาถ่านโดยอาศัยไม้ในป่าเป็นทรัพยากรแปรสภาพป่าเป็นถ่าน

หมู่ 2 บ้านทุ่งต้นแมติว จากปากคำเล่าสืบ แต่เดิมนานนี้เป็นบ้านป่าและทุ่งโดยมีสัตว์ชนิดหนึ่งเรียกว่าต้นคำปรากฏอยู่ จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านต้นแมติว ชื่อบรรพบุรุษรุ่นแรกๆไม่มีการสืบทอดเพราะชาวบ้านไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของตนเอง จากสภาพเดิมเป็นที่ป่าและทุ่งหญ้า เมื่อขยายตัวเป็นชุมชนเอาไม้มาสร้างบ้าน ป่าไม้ก็เริ่มลดปริมาณลง อาชีพส่วนใหญ่คือการทำนา ทำสวน ทำไร่

หมู่ 3 บ้านวอแก้ว จากคำบอกเล่าเดิมเรียกว่าบ้านวอ แต่ก็มีนิทานเรื่องพระนางจามเทวีเสด็จสู่สถานที่นี้โดยเสลี่ยง ชาวบ้านดีใจจึงเรียกวอแก้ว ชาวบ้านจำได้ว่าชุมชนแห่งนี้คือชุมชนใหม่ที่มาจากบ้านหนองราม และบ้านหนองหล่ม โดยเหตุที่ไม่มีที่อยู่อาศัยในถิ่นเดิมของตน สภาพดั้งเดิมของบ้านวอแก้ว มีภูเขา มีป่าและลำห้วยเหมาะแก่การเกษตร อาชีพแรกของชาวตำบลวอแก้วคือการทำนา

หมู่ 4 บ้านหลายทุ่ง จากคำบอกเล่าสืบกันมา ชาวบ้านหลายทุ่งแยกมาจากบ้านวอแก้ว และไปตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านปัจจุบัน เหตุที่ไปสร้างหมู่บ้านชายป่า ทางทิศเหนือ นั้น เพราะว่าสะดวกต่อการประกอบอาชีพ อพยพกันมาจากบ้านวอแก้วสมัยบ้านวอแก้วขึ้นกับ ตำบลหนองหล่มก่อนแยกเป็นตำบลวอแก้ว เหตุที่อพยพกันมาเพราะสะดวกต่อการประกอบอาชีพ มีวัดอุทิศช่วยอาชีพเผ่าถ่าน ชาวบ้านบางกลุ่มก็เคยทำไร่เลื่อนลอย ทำสวนก็มี สภาพภูมิศาสตร์ เป็นเนินเขาและป่าไม้ มีลำห้วยแม่เตี๊ และห้วยแม่ติว ขนานอยู่สองข้างปัจจุบันยังมีน้ำไหลอยู่ อาชีพของชุมชนแห่งนี้คือ ปลูกข้าว ทำไร่ ปลูกถั่ว ปลูกอ้อย ปลูกยาสูบ พืชต่างๆ การเลี้ยงสัตว์เพื่อ ใช้งานและเป็นอาหาร ได้แก่ โค วัว หมู เป็ด ไก่

หมู่ 5 บ้านทุ่งนก จากคำบอกเล่าบ้านทุ่งนก คำว่า”นก”หมายถึงวัง มีตำนานเล่าว่า มีชาย คนหนึ่งไปหาของป่า พบสัตว์ประหลาดครึ่งคนครึ่งลิงวิ่งหายไปทางช่องห้วย แต่แรกชาวบ้านเรียกว่าห้วยนก แต่สมัยเป็นป่า ครั้นสภาพป่าแปรเป็นที่นาภายหลังต่อมา ชาวบ้านจึงเรียกเรียกว่า ทุ่ง นก ภูมิประเทศบ้านทุ่งนก เป็นป่าที่บึงมีห้วยแม่ไพรไหลผ่าน ตลอดปี จึงมีประชาชนจากถิ่นอื่นเข้าไปอยู่อาศัยทำกิน เพราะเป็นเหมาะแก่การเกษตรอาศัยน้ำลำห้วยแม่เงินซึ่งมีน้ำตลอดปี

หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งจั่ว จากคำบอกเล่าชาวบ้านทุ่งจั่ว แต่ก่อนมีสภาพป่าและมีต้นจั่วโดดเด่น ก่อตั้งมาแต่ พ.ศ.2344 คนกลุ่มแรกที่เข้ามาประกอบอาชีพทำกินรุ่นบุกเบิกมีพ่อบุญตัน แม่แสง หล้า และ พ่ออ้าย จากบ้านหนองหล่ม หนองขาม ต่อมาลูกหลานพ่ออ้ายได้มีนามสกุลว่า “จั่วคำ” คือตระกูลรุ่นบุกเบิกชุมชนแห่งนี้ ภูมิศาสตร์บ้านทุ่งจั่วเคยเป็นแหล่งอุดมด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำที่ เรียกว่า”บวก”มีบวกอยู่สองบวกปัจจุบันสภาพบวกน้ำยังมีอยู่ แต่บวกน้ำที่เคยเรียกว่าบวก ดอกบัว ก็ได้แปรสภาพบวกน้ำที่ไม่มีบัว อาชีพแรกของชุมชนแห่งนี้คือการทำนา โดยอาศัยน้ำห้วย แม่ไพรเป็นสายน้ำสำคัญหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรดังกล่าว แต่ก็มีนาบางแห่งที่ยังอาศัยน้ำฟ้า

หมู่ที่ 7 บ้านน้ำจำ เพิ่งแยกเป็นหมู่บ้านใหม่เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2545

1.2 เล่าขาน สืบสาน ตำนานวอแก้ว : ทรัพยากรพื้นฐานคู่ถิ่นตานาน ภาษาพื้นถิ่นคำเมือง

โดยภาพรวมของอำเภอห้วยฉัตร อันเป็นแหล่งทรัพยากรพื้นฐานคู่ถิ่นตานานประวัติศาสตร์ชุมชน ก็เป็นแหล่งกำเนิดนายหนานทิพย์ช้าง ต้นทิพยจักรวงศ์ เป็นปฐมวงศ์คนท้องถิ่นจากการสถาปนาของชาวเมืองนครลำปาง ในฐานะวีรบุรุษกู้บ้านเมืองขณะที่ตกในอำนาจศัตรูเชียงใหม่ ลำพูนสืบตระกูลวงศ์เจ้าเจ็ดตนร่วมกองทัพไทยปลดแอกพม่าเชียงใหม่จวบดำรงตำแหน่งกษัตริย์ประเทศราชโดยพระราชอำนาจจัดตั้งพระเจ้ากรุงสยามแห่งราชจักรีเป็นตระกูลท้องถิ่นที่สืบแผ่นดินปกครองโดยชนชาติไทยถิ่น “คนเมือง” บนแผ่นดินยอดขวานแห่งประเทศไทย

อำเภอหางฉัตรเป็นแหล่งสำคัญทางนิทานตำนานประวัติศาสตร์โดยองค์สำคัญ ทางบริบทชุมชนท้องถิ่นนี้สืบเนื่องความเก่าแก่อันยาวนานที่ชัดเจนดังนี้(1)ยังมีศิลาจารึกอักษรฝักขามหมายเลขทะเบียน ลป.7 หลัก พ.ศ.2045 สมัยลพบุรีตกในอาณาจักร พังคองศรีเชียงใหม่ จารึกไว้ที่วัดร้าง ถ้ำดอยขุนตาล เขตอำเภอหางฉัตรที่มีคำจารึกบอกชื่อชนเผ่า “คนเมือง” สองคร้ว และ “ลัวะ” 1 คร้ว ปัจจุบันนี้ ชุมชน “คนเมือง” ยังอยู่เป็นชาวลพบุรีแต่ชุมชน”ลัวะ”หายไป (2)ที่ตำบลวอแก้ว มีร่องรอยชุมชนเก่าแก่คนเมืองเจ้าถิ่นดั้งเดิมกับชาววัดร้างคนลัวะ 3 แห่งคือ วัดบ้านบก วัดป่ากล้วย และวัดบุญนาคร มีม่อน(ดอย/ภูเขาไม่สูงมาก)ที่เรียกว่า”ม่อนชุมลัวะ” อันเชื่อว่าเป็นม่อน ผังศพลัวะ และ(3) มีตระกูลที่สืบเรื่องราวมาถึงชนรุ่นหลัง

นิทานตำนานวัดร้างเหล่านี้อยู่คู่คำสืบเล่าตรงกันทั้งหมู่บ้านตำบลด้วยความยำเกรงในสถานศักดิ์สิทธิ์ คือสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมสำนึกให้โบราณสถานเหล่านี้สืบดำรงสะท้อนภาพชุมชนในอดีตโดยแท้ ทั้งยังมีเจดีย์เก่าบนเนินเขาที่เรียกว่า วัดพระธาตุป้อมป้อ ดอยแล อันเป็นชื่อโบราณไม่มีใครแปลความได้ เป็นศูนย์กลางรวมความศักดิ์สิทธิ์ทางสืบปฏิบัติประเพณี ของชุมชนระดับตำบล บูชาทุกวันเพ็ญแปดค่ำเหนือ และ มีคติบูชาพระธาตุสืบเนื่องเป็นประเพณี วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นชื่อวันประเพณีทุกวันเพ็ญเดือนยี่เหนือ หรือเพ็ญเดือน 12 ได้ จัดเป็นทรัพยากรแห่งศาสนศรัทธาเชื่อมโยงมาตรฐานสังคมสัมพันธ์ ลัวะไทย “คนเมือง” ในวิถีงานบุญจากนิทานตำนานพื้นบ้านและความเชื่อ ชาวตำบลวอแก้วฝังความศักดิ์สิทธิ์ศรัทธา ไว้กับพระนางจามเทวี แม้ชื่อตำบลวอแก้วก็มีนิทานเรื่องเล่าด้วยพระเสลี่ยง โดยพลผลัดหามสู่ตำบลวอแก้ว เชื่อว่า ชื่อบ้านทุ่งผา สืบแต่ชื่อผาก่อนใหญ่มีพื้นที่สำหรับอาหารเจ็ดโตก เป็นที่พักเสวยพระกระยาหารกลางวันของพระนางเป็นที่จัดดาเครื่องไทยทานทางฉัตรเพื่อไปประดิษฐานในพิธีต่างฉัตรธาตุวัดลำปางหลวง จนกลายเป็นชื่ออำเภอหางฉัตร

ตำบลวอแก้ว อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นอีกชุมชนหนึ่ง ที่มีประวัติชุมชนอันยาวนาน มีความเชื่อและประเพณีไม่ต่างไปจากชุมชนอื่นในภาคเหนือ ข้อมูลโดยการเล่าสืบต่อกันมา ทำให้ทราบว่า เมื่อประมาณ พ.ศ.สองพันสามร้อยกว่าๆ(กว่าเท่าไรไม่มีใครจำได้) พระนางจามเทวีผู้ครองนครหริภุญไชย(จังหวัดลำพูน) ได้เสด็จมาสร้างพระธาตุลำปางหลวง (ปัจจุบันคือวัดพระธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่ในอำเภอเกาะคาจังหวัดลำปาง) ได้เดินทางโดยนั่งบนเสลี่ยง(มีคนหาม) ซึ่งประดับด้วยแก้ว จากอำเภอหางฉัตรเพื่อมาเยี่ยมชาวบ้าน พอมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง(ตำบลวอแก้ว ในปัจจุบัน) มีชาวบ้านมาต้อนรับต่อมาจึงตั้งชื่อว่า “บ้านวอหลวง” (คำว่า”วอ”หมายถึงเสลี่ยงที่พระนางจามเทวีนั่งมา ส่วนคำว่า”หลวง” หมายถึง ”ใหญ่” เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น”วอแก้ว” เพราะเสลี่ยงที่พระนางจามเทวีนั่งมานั้นประดับด้วยแก้ว แต่ชาวบ้านเรียกสั้นๆว่า “บ้านวอ” โดยให้เหตุผลว่าคำว่า”วอ” เรียกยาก นอกจากนี้ชาวบ้าน

ยังเล่าว่าในตำบลวอแก้วมีพระธาตุองค์หนึ่งชื่อ”พระธาตุป้อมปอดอยแล” ก่อสร้างก่อนพระธาตุลำปางหลวง

ในอดีตพื้นที่แห่งนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเช่น ลัวะ ขมุ ไทยลื้อและไทยล้านนา เป็นต้น โดยบางกลุ่มเข้ามาเพื่อเป็นคนเลี้ยงช้าง บางกลุ่มเข้ามารับจ้างตัดไม้สัก ต่อมากลุ่มคนเหล่านี้ก็ได้ปักหลักอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้

1.3 สืบตำนานปักกะดิน : ระบบสื่อทางปฏิทินประเพณี พื้นบ้าน

สื่อประเพณีสืบตำนานปักกะดิน หรือปฏิทิน พื้นบ้าน แบ่งเป็น

1. กิจกรรมศาสนาถือประเพณีสำคัญที่ถือร่วมทำบุญตั้งธรรมหลวง โดยถือวัดพระธาตุลำปางหลวง(อยู่ในเขตอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง)เป็นศูนย์ประเพณีศักดิ์สิทธิ์ของทุกวัดในเขต ต.วอแก้ว คือถือวันเพ็ญเดือนยี่เหือน (ตรงกับเพ็ญเดือน 12 ได้ รวเดือน พย) ส่วนวันประเพณีของวัดในตำบลวอแก้วคือเพ็ญเดือน 8 เหือน (รวเดือน พ.ค.)ถือเป็นประเพณีทำบุญชาววัดในตำบลวอแก้วคือเพ็ญเดือน8 ที่วัดป้อมปอดอยแล วัดถือเป็นศูนย์กลางประเพณีชุมชนระหว่างชาววัดชาวบ้าน ที่มีส่วนแยกเป็นหมู่บ้านต่างๆ เช่น วัดวอแก้ว วัดดอนเปียง วัดทุ่งนก วัดแม่ติ้ว วัดทุ่งจิว และวัดทุ่งผา ยังมีวัดร้างโบราณที่เหลือแต่อุโบสถมีใบพัทธสีมาและต้นโพธิ์ใบตกหนา ชื่อวัดฟ้าเพี้ยะใกล้ห้วยฟ้าผ่า ซึ่งไม่ทราบประวัติความเป็นมา วัดโบราณที่เหลือได้ยืนแต่ชื่อไม่มีผู้ใดทันเห็น ชุมชนเก่า คือวัดร้างบ้านบก วัดปางก้อย และวัดบุญนาคน เชื่อว่าเป็นของชนเผ่าลัวะที่สูญหายไป แต่เรื่องราวของวัดร้างชนเผ่าลัวะก็สืบทอดกันมาให้ทราบว่าชนเผ่าลัวะจะนำศพผู้ตายไปฝังบนม่อนขุมลัวะ ปัจจุบันยังมีซากขุมอยู่ เป็นการฝังศพครั้งที่สองหรือครั้งที่หนึ่ง(ข้อมูลจำกันไม่แน่ชัด) โดยจะนำศพนั้นไปเผาต่อ ชาวลัวะรุ่นวัดร้างบ้านบก วัดปางก้อย และวัดบุญนาคนมีวิถีชีวิตเป็นชาวลุ่มน้ำห้วยทราย เคยมีอาชีพร่อนทองริมน้ำห้วยซ็อน เรื่องราวของชาวลัวะที่เล่าสืบกันมาได้ไม่ขาดสายแสดงถึงระบบสื่อในสังคมเลื่อมใสศาสนาชาววัดชาวบ้านยังรู้จักเรื่องราวของลัวะชาวตำบล

ภาพแม่หมา ฟองเกตุ อายุ 82 ปี

วอแก้วรุ่นเก่าเคยเห็นปักกะดิน (ปักขทิน) เป็นแผ่นไม้เลขปฏิทิน อันถือเป็นสื่อนัดหมายทางกำหนดนัดวันประเพณี แต่ก็สูญหายไปวันปฏิทินสื่อนัดหมายทางประเพณีศาสนาในวาระต่าง ๆ ทำให้ชุมชนวอแก้วมีความสัมพันธ์กันในงานบุญระหว่างชาวบ้านในตำบลและชุมชนรอบๆ อาทิเช่น ประเพณีวันธัมมัสสวนะ ประเพณีทานก้วยสลากภัตร ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ทานทอด และ ประเพณีบวชนาค เป็นต้น

บ้านทุ่งนก กำลังอธิบายปักกะดิน (ปักขทิน)

2. ประเพณีพิธีกรรมผีปญา ถือการเคารพบูชาผีปญา ญาติพี่น้องใดไปไกลต้องกลับมาพบกันในพิธีกรรมบูชาผีปญา (กลุ่มชุมชนที่มาจากลาวสู่การร่วมพิธีเครือญาติผีปญา) ถือเอาประเพณีเครือญาติทางสายตระกูลผีปญาตายายในเดือน 5 (ราว ก.พ.) และเดือน 9 (ราว มิ.ย.) แต่เดิมชุมชนวอแก้ว จะมีที่โล่งเรียกว่าเด่นมีศาลเจ้าฮ่องไฟ เป็นศาลเสื้อบ้านที่มีประเพณีเลี้ยงผี เดือน 5 และเดือน 9 เช่นกัน แต่ต่อมาเมื่อชุมชนขยายตัวจึงทำพิธีศาลผีปญาแยกกันไป ระบบสื่อ กำหนดวันประเพณีเลี้ยงผีปญา นับมีความสำคัญกับวิถีชุมชนตำบลวอแก้วอยู่มาก ดังจะเห็นว่า บุตรหลานชาวตำบลวอแก้วจะไปอยู่ที่ไหน จะเดินทางกลับมาสู่พิธีเลี้ยงผีปญา

2.1 เปรียบเทียบ สุรพล ดำริห์กุล นักวิชาการโบราณคดีชาวลำปางคนแรกที่ไม่คลุกคลีศึกษาเรื่องการนับถือผี ในหมู่บ้านภาคเหนือ จังหวัดลำปาง ถึงบ้านแม่ฮิยวได้ หมู่ 7 ต.วังเหนือ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง แต่ปี พ.ศ. 2514 เขียนลงในวารสารเมืองโบราณ ปีที่ 5 เล่มที่ 4 พ.ศ.2522 พบว่า ศาลผีที่เกี่ยวกับหมู่บ้านในภาคเหนือ มีความสำคัญมากกว่าการใช้วัดเป็นศูนย์กลาง เช่น การถือในภาคกลางจากข้อมูล สมัยแรกเริ่มของบ้านแม่ฮิยวได้ บรรพบุรุษคือ แส่นไชย ขุนนาง เชื้อสายลัวะ เดิมทีมาจากบ้านแม่สันเมืองยาว (อ.ห้างฉัตร) แขวงเมืองนครลำปางแต่ประมาณ 150-200 ปีก่อน ในหมู่บ้านแบ่งหอผี 3 กลุ่ม คือ 1) ผีเจนเมือง 2) ผีวงศ์หรือผีตระกูล3)ผีเรือน ประเพณีหลักของผีเจนคือ ต้องมีการเส้นไหว้ทุกๆปี ปีละ 2 ครั้ง ในวันขึ้น 12 ค่ำ และ 13 ค่ำเดือน 5 (ราว ก.พ.)และเดือน (ราว มิ.ย.) ความเชื่อในการนับถือผีมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสังคมทุกด้าน นับแต่ระบบเศรษฐกิจ การปกครอง ความคิด ความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้าน

2.2 บริบทร่วม กรณีศึกษาเรื่องคำตำนานแส่นไชย เชื้อสายลัวะที่ได้อพยพลัวะ 3 ตระกูลผี สู่พื้นที่บ้านฮิยวได้ เขตตำบลวังเหนือ อำเภอวังเหนือ เมื่อราว 150-200 ปี เป็นระยะสมัยพระราชอำนาจจัดตั้งราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนผู้ถือน 4 พระเจ้าหอคำดวงทิพย์นครลำปาง พ.ศ.2337-2368 เป็นพระเจ้าประเทศราช คู่มองทัพฝ่ายเหนือ (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 10) เป็นแม่ทัพตำแหน่งศักดิ์นาตำแหน่งเสนาต่างๆ รวมทั้งตระกูลท้าวพระยาจากชุมชนเวียงสุโขแขวงหางสัด (อำเภอห้างฉัตร) ร่องรอยชุมชนลัวะเก่าในตำบลบ้านสัน ยังมีชุมชนท้องถิ่นที่เรียกตน และใช้ภาษาคำเมืองคู่ภาษาลัวะที่บ้านโป่งขาว บอกที่กำเนิดชุมชนดั้งเดิมของตนมาจากดอยฮางบ้านทุ่งขาม อำเภอเกาะคา ที่หน้าโรงเรียนแม่สันวิทยา ยังมีม่อนดอย ซื่อดอยไก่เขี่ยที่มีตำนานของชุมชนลัวะเก่า ตำนานลัวะลำปาง เริ่มแต่ตำนานพระธาตุลำปางหลวงเรื่องลัวะอ้ายกอนกับความเชื่อในประเพณี สถานศักดิ์สิทธิ์บูชาคือวัดพระธาตุลำปางหลวง นับเป็นสื่อประเพณีโยงยึดวัฒนธรรมทางปฏิทิน หรือปักกะดินพื้นบ้าน เดือนยี่เป็ง หรือเพ็ญเดือนสิบสองที่นำศึกษา.

3. ผีเทพยดาแห่งอารักษ์ทางธรรมชาติ ชาวตำบลวอแก้วถึงเทพยดาแห่งธรรมชาติต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนมีการสืบชาตาน้ำแม่โพ ในวันเพ็ญเดือน 9 (ราว มิ.ย.) โดยนิมนต์พระทำพิธี สืบชาตาน้ำแม่โพ บทคาถาธรรมปानสูตร และตาลาตาสีสูตร เป็นประเพณีที่มีการจับบอไฟ หรือจุดบั้งไฟมีการจัดแข่งขันบอไฟ กิจกรรมบูชาท้าวทั้งสี่ในพิธีเฉลิมฉลองถาวรวัตถุ หรือเทศกาลมหรหรรรมต่างๆ

4. สื่อภาษาอักขระทางพิธีกรรมคำเมือง ชาวบ้านตำบลวอแก้ว สื่อภาษาอักขระคำเมืองในพิธีกรรมชุมชนตำบลวอแก้ว นับเป็นเงื่อนไขวิจัยมิติใหม่ที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นครั้งแรกจากสนามบริบทชุมชนเพราะที่นี่ นับเป็นชุมชนที่คละเคล้าด้วยชุมชนเผ่าวัฒนธรรมไทย-ลาวมาพบกันในชีวิตวัฒนธรรมแบบไทย-ลาวพุทธ นับแต่ประเพณีโบราณ และสงกรานต์ปีใหม่คตินับปฏิทินเดือนแบบทางเหนือและลาวที่ร่วมต่างกับการนับเดือนไทยภาคกลาง ภาษาอักขระทางพิธีกรรม ลาวใช้อักขระธรรมสมัยอาณาจักรล้านช้าง-เชียงใหม่ เป็นภาษา"คำเมือง"ด้วยกัน จึงทำให้ตระกูลพ่อนานอนันต์ ปาระมี ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ข้ามมาจากฝั่งลาวเป็นตระกูลที่ใช้คัมภีร์อักขระธรรม หรือตัวเมืองเป็นสื่อพิธีกรรมในวัดประจำหมู่บ้าน ได้เป็นเจ้าของพิธีงานบุญประเพณีเรียกขวัญ และการเขียนโปงเตียนบูชาฤกษ์ ซาตา ต่างๆ ในกิจประเพณีชาวบ้าน อันเป็นสื่อทางทางอักขระภาษาพิธีกรรมที่ถือศักดิ์สิทธิ์เป็นอันเดียวกันระหว่างชุมชนภาษาคำลาวและชุมชนภาษาคำเมือง ในหมู่บ้านตำบลวอแก้ว ยังมีชนเผ่าขมุ จากแขวงไชยบุรีหลวงพระบางแม้ต่างตระกูลภาษากับลาว แต่ก็อาศัยภาษาลาว-คำเมืองเป็นสื่อร่วมวัฒนธรรมภาษาและพิธีกรรมคำเมืองในตำบลวอแก้วได้อย่างสนิทสนม

5. สื่อภาษาสัญญาณทางระบบเสียงดนตรี สื่อภาษาสัญญาณทางระบบเสียงดนตรีในชุมชนตำบลวอแก้ว แบ่งออกเป็น

5.1 เครื่องกระทบประเภทโลหะได้แก่ ช้อง ที่ใช้กับชาววัด มีภาษาคำบอกเสียงว่า "บุญๆๆ"หรือ"มุญๆๆ"

5.2 เครื่องกระทบประเภทไม้ ซึ่งเรียกว่าเกราะ ทำด้วยไม้เจาะเป็นโพรงรูปกระบอก ใช้ไม้เคาะทำ เสียงสัญญาณ คล้ายไม้ไผ่ รวมทั้งการใช้เกราะไม้ไผ่ เป็นเครื่องสัญญาณใช้ระหว่างชาวบ้านมีคำภาษาบอกเสียงว่า "ก้อกๆๆ" เกราะไม้ไผ่นิยมใช้ในการเดินทางป่าด้วย

5.3 เครื่องกระทบประเภทเครื่องหนังที่เรียกว่า"ก้องปู่จา"คือ กลองบูชา เป็นกลองที่ขุดจากลำซุงไม้ขนาดใหญ่ ขนาดกว้างเส้นผ่าศูนย์กลางราว 60 ซม.-80 ซม. ลึกหรือยาวราว 90 ซม. ขึ้นไป เป็นกลองสองหน้า เรียกว่ากลองหลวง และกลองเล็กอีก 3 ใบที่เรียกว่ากลองลูกคู่ขนาดเล็กกว่ากลองหลวง ราว 1/2 หรือ 1/3 โดยมีขนาดไม่เท่ากัน ใบที่สองและที่สามจะลดขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1-2 นิ้วฟุตตามลำดับ กลองบูชาเป็นเครื่องดนตรีกระทบประด้วยเครื่องหนังสัตว์ วางเรียงบนแท่นหรือแขวนกับ "ค้ำกลอง" เป็นเครื่องสัญญาณ ประจำวันขึ้นหรือแรม 8 ค่ำและ 14 ค่ำ เพื่อเป็นสัญญาณข่าววันพระจะมีในวันพຸ່ງนี้ โดยถือเป็นสัญญาณปฏิทินประจำเดือนของหมู่บ้านและ

ใช้ในวันอัมม์สวนะหลังพระอัมมเทศนาเวสสันดรกัณฑ์เทศน์จบ โดยใช้จังหวะสับดีไชยใช้แล้วฟาด
ประสานเสียงกลองโดยต้องมีผู้ตีอย่างน้อยสองคน ในคติตีกลองสับดีไชยว่าเพื่อฉลองชัยชนะพญา
मार กลองบูชายังใช้เป็นประโยชน์ในการฉลองเสนาสนะ ฉลองกฐิน รับองค์ผ้าป่า เป็นเสียงป่าว
ประกาศงานบุญ และใช้เป็นสัญญาณบอกเหตุต่างๆเช่นเรียกประชุมทั้งชาววัดและชาวบ้าน

ภาคผนวก ค.

ตัวอย่างบทเพลงขอประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

แต่งโดย : ศรีมา เคียรอุ่น (อดีตเป็นช่างขอ ของตำบลวอแก้ว)

ก้อยฟัง ยิ่งก่อน เต๊อะเจ้า ตามแต่ แก้วเหง้า อันนี้เป็นของ โบราณ ของคนสมัยป่าเก่า
ตีเป็นเกยนับ ถือกัน เามาสอนลูกสอนหลาน อย่าได้สั่นดานใจบาป
ก้อยตั้ง ใจฟังอย่าได้เสียงดังแจ้งดำ อันนี้เรื่องผีปู่ย่า อย่าได้ดูถูก ดูแคลน เป็นของป๊อแม่
แก่เฒ่า ตีเป็นได้หวังได้แหน เป็นสิ่งที่ดีได้ตอบแทน เป้งต่างใจตลอด
อันนี้เป็นกำโบราณ เามาสอนหลาน สอนลูก คิดอะหยั่งขอหื้อมันถูก อย่าได้ลบหลู่
ดูแคลน หื้อเจ้าหมั่นสาหมั่นไหวจะได้มีความทรงจำ อันนี้เป็นวัฒนธรรมของป่าเดิมป่าเก่า
เดือนห้าแสมสิบสาม ตามตำนานเป็นเล่า ของคนป่าเดิมป่าเก่า เป็นเจิญผีเ้า ผีเฮือน
หื้อมาฮักขาปิ่นอง ตีเป็นญาติมิตรวงศ์ หื้อมาฮักของเช่นไหว้ปู่ย่า มีมาหลายอัน
หลายอย่าง มีตังน้ำเหล้าสุรา มีตังขันยา ขันหมาก ผู่หมูปิ่นองญาติๆ เป็นปากันแต่ง
กันดา มีตังไก่ตัวใหญ่ตัวน้อย เป็นเามา ถวาย หวังหื้อลูกหลานตังหลาย ได้สบายก้อย่าง
แต่ละอ่อนรุ่นหลัง ป่าเกยจะหันคุณค่า ปากันบ่น กันว่า อันนี้เป็นสิ่ง งามาย ไปหลง
อบายมุข เาะหาตุ๊กใส่ตัว ปากันหลง เมามัว บ่กิดถึงอกป๊อแม่
จับบางคนนั้นกา ป๊อแม่ส่งไปศึกษาต่อ ไปหันสิ่งลวงล่อ ปากันเข้าคลับเข้าบาร์
ปากันกินยากินเหล้า บ่ได้เล่าเรียน ศึกษา บ่านึกถึงบิดามารดา เป็นหมดเงินไป
หลายหมื่น จับบางคนนั้นกา ไปติดยามั่วเพศ พ่องก็ไปติดเฮดส์ เป็นเพราะเหตุ
อันใด ขอป๊อแม่ปิ่นองจ่วยกันแก้ ปัญหา หื้อลูกหลานเมืองลำปางได้ปลอดภัย ปลอดภัย
ขอเดือนลูกหลานตังหลาย อย่าได้ใจโล่เหินห่าง อย่าได้ละ ได้คว้าง ของป่าเก่าป่าเดิม
อย่าได้นุ่งน้อยห่มน้อย เป็นตี่ล่อหลู ล่อดำ ผู่หมูป๊อจายตันทา ผู่หมูป้ากามหลายแบบ
ใส่เสื้อสายเดี่ยวใส่เต๋เวินสะตือ ก็ปากันลือว่าเด่น บ่าฮู้เป็นจะเขม่น ว่าเป็นคนเหลือเดน
กอนเอบางฮ้างน้อย นั้นก็ป๊อ ดูไหว ผ่อขี้ปู้ม ก็ลายเหมือนอย่างกับดักโตแก่
คนป่าเดียวนั้นกา ปากันลืมของเดิมป่าเก่า แม้นแต่สาวยังแฉ่หาบ่าว อันนี้ผิดประเพณี
เกิดเป็นแม่เิง แม่เญา ขอหื้อเจ้าฮักขาศักดิ์ศรี อย่าทำสิ่งตีป่าตี มันจะมีราศีหมองหม่น

ลูกหลานทั้งหลาย ขอจะไปนอกคอก จะไปเขียนแบบ เมืองนอก อันนี้เป็นสิ่งบาปดี เขียนฝรั่ง
มั่งค่า ย่อมผมแดงตีหยี ปากันลือว่าดี ผมแดงอย่างกับกุ้งจี
ใส่เสื้อสายเดี่ยว ใส่ตัวเงินสะตือ ปากันพกมือถือว่าภูนี้เท่ ปากันออกบ้านเที่ยวเตร่
ไปเป็นวันเป็นคืน ก่อนป้อแม่ชักใช้ ว่าไปยะอะหยั่งกัน หาว่าไปทำ รายงาน
ป้อแม่ตึงบตัน เล่เหลียม
ป้อแม่หวังได้หันลูกจบเอกจบโท แต่ลูกท้องโตเสียก่อน เพราะว่ามีละอ่อน เกิดในท้อง
ในครรภ์ เพราะเจ้าปากันมั่วเพศ เป็นตีสังเวช นักหนา พองก็เกิดออกมาแล้วเอาไปละ
ไปคว้าง ส่วนหมู่ละอ่อนป้อจาย ก็มีกันมาหลายแบบ พองเจาะหูเป็นแหลบ ไปเขียนแบบ
ไหนดมา ปากันกินยากินเหล้า บ่าฮู้จักเวียก จักการ ป้อแม่ใจทำอะหยั่งทำเป็นเสียดัง
แจ้งดำ จับบางคนนั้นนอ ช่มอเตอรืไซค์ทำซิ่ง ทำเป็นเย่อหยิ่ง บิดร้อยสิบ ร้อยชาว
ก่อนเอาไปซุกไปตัง ปางกะต่างนอนหงาย ชีวิตเจ้าตึงวางวาย บ่ได้หันหน้าป้อ หน้าแม่
คนสมัยตะกอนบ่าได้จับมือ ถือแขน เป็นสิ่งหวงแหนล้ำค่า กลัวผิดผีปู้ย่า ป้อแม่จะดำ
ตีเอา บ่าได้แฉ่วเหนือแฉ่วใต้ มีแต่ยะเวียกยะการ บ่าได้ผิดศีลธรรม บ่าได้ผิดผีปู้ย่า
ลูกหลานทั้งหลายหื้อเอาใจใกล้ เห็นห่าง ปากันละ กันคว้าง สิ่งตีมันบ่าดี บ่าว่ายาฮี ยาบ้า
หื้อปากันห่างไกลๆ ถ้าคนใดหลงไป มันจะตาย ผ่อนส่ง
กว่าจะฮู้ ก็สาย ว่าลูกไปไหนกันแล้ว ลูกไปติดยาติดเหล้า แม่ป้อจะล้มลงยืน ป้อแม่ทนตึก
ทนยาก ทนแบกๆหามๆ จากหยาดเหงื่อแรงงานตีแตกสะตางค์หื้อลูก
หื้อหมั่นรำหมั่นเรียนศึกษา หื้อเล่นกีฬา ยามว่าง จะไปละไปคว้าง ประเพณีดั้งเดิม
บ่าว่าศีลห้าศีลแปด หื้อเจ้านั้นจำขึ้นใจ บ่านปู้ย่าตายาย หื้อหมั่นไปแะไปแฉ่ว
ก่อนคนใดมีศีลธรรม ประจำใจเฮาจะสบายตลอด รับรองว่าเอาตัวรอด ชีวิต เฮาจะ
ปลอดภัย เฮาหลักเรื่องยาเรื่องเหล้า สิ่งอบายมุข ดังหลาย ผุ่งหมู่ปู้น้อง เมืองไทย
จะได้ปั่นตึก ปั่นยาก
อยู่กันอย่างเพียงพอ อย่างอมมือ หื้อเป็นจ่วย อันนี้ตึงบ่าหันด้วย เฮาต้องจ่วยตัวเฮาเอง
ทำปุยมักไว้ใจ ปลุกผักไม้ไว้กิน จ่วยกันตึงจายตึงญิง แผ่นดินจะได้มีกำ
ชีวิตจะมีความหมาย ต้องมีใจ เผื่อแผ่ เฮาพื้นแผ่นดินแม่ หื้อเป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
ปลุกผักไว้กินไว้ใจ ปลุกไม้ไว้ เป็นแถว ตามตีเป็น เนะแนว สมองยุคลบาท
บพนี้บ่ตาบทนหน้าฟังกัน กั่วละอ่อนจะจ้งขอจบเด้าอีกก่อน ก่อนใคร่ฟังเสียงขอคนบ้านน้ำจ่า
บ้านหย่อน วันหน้าจะมาเล่า หื้อฟัง วันนี้บ่ตา วันหน้าฟังกัน ของป้งลงวางไว้เด้านี้ก่อน
เลย...วาง

ภาคผนวก ง.

ข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชน

โดย คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

ข้อคิดเห็นเบื้องต้นในโครงการวิจัยสื่อพื้นบ้าน พื้นที่ จ.ลำปาง

บทนำ

รายงานสั้นๆบทนี้เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมพูดคุยกับผู้นำหมู่บ้าน คณะครู นักเรียน และสังเกตการณ์ จากการเข้าไปในพื้นที่ที่โครงการได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่องสื่อพื้นบ้าน 1 วัน และการอ่านเอกสารข้อมูลเบื้องต้นของการศึกษาวิจัย จึงมีข้อจำกัดอย่างมากในการที่จะนำเสนอความคิดเห็นใดๆ แต่อย่างไรก็ตามผมเองสนใจศึกษาเรื่องหมู่บ้านและกระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมมาโดยตลอด จึงมีความสนใจต่อกระบวนการทำงานของโครงการนี้อย่างมาก ผมเองได้เรียนรู้หลายอย่างจากชาวบ้านและนักวิจัย

จึงขอแสดงความคิดเห็นไว้โดยสรุปเพียงสั้นๆเท่าที่เห็นนี้ ขอขอบคุณโครงการอย่างสูงและหวังจะได้เรียนรู้ผลการทำงานวิจัยของโครงการเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วในอนาคต

หมู่บ้าน: อุดมการณ์แห่งความรักและเกื้อกูลของชุมชนล้านนา

ความเชื่อหมู่บ้านเป็นอุดมการณ์ดั้งเดิมของชุมชนล้านนาที่เป็นฐานอันเข้มแข็งของระบบความสัมพันธ์ในแต่ละตระกูล ที่เกี่ยวโยงกับตระกูลอื่นๆ โดยผ่านการแต่งงาน “การไขว้ผี” ขณะเดียวกันก็เป็นฐานในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ อย่างเช่นการสร้างระบบความสัมพันธ์ของศรัทธาวัดต่างๆ ที่เรียกว่า “หัววัดเดียวกัน”

ระบบหมู่บ้านจึงเป็นฐานความสัมพันธ์ทั้งระดับเครือญาติ ระดับชุมชน และระหว่างชุมชนต่อชุมชนที่ยังมีบทบาทมาจนถึงในปัจจุบัน

นอกจากนั้นอุดมการณ์หมู่บ้านยังสร้างความเข้มแข็งทางด้านศีลธรรม จริยธรรม นับตั้งแต่การเคารพในบุพการี การเคารพต่อผู้อาวุโส ญาติตายาย ซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและเครือญาติที่จะมีผู้อาวุโสคอยแนะนำแนวทางในการดำเนินชีวิต สืบทอดองค์ความรู้ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นลูกหลาน

การเคารพในศักดิ์ศรีสตรีเพศแม่ ซึ่งได้รับการคุ้มครองจากระบบคุณค่าแห่งหมู่บ้านอย่างสูง ห้ามล่วงละเมิด ห้ามล่วงล้ำก้ำเกิน มีกรอบกำหนดของจารีตประเพณีอย่างชัดเจน จัดวางความ

สัมพันธ์และการจัดการมรดกของครอบครัว ขณะเดียวกันก็มีข้อห้ามการแต่งงานของหนุ่มสาวที่อยู่ในตระกูลเดียวกัน เป็นการป้องกันความอ่อนแอของลูกหลานในวงศ์ตระกูล

คุณธรรมแห่งการเกื้อกูล การช่วยเหลือแบ่งปัน ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมแก้ปัญหาหันมา โดยตลอด โดยมีผีป่วนเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ

ผีป่วน vs โลกาภิวัตน์

ระบบความเชื่อผีป่วนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อย่างรุนแรงโดยลำดับ กระแสแห่งการพัฒนาเพื่อนำไปสู่สังคมที่ทันสมัยอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมของไทยและทุนนิยมโลก

อุดมการณ์ใหม่ของระบบทุนนิยมที่วางอยู่บนพื้นฐานการผลิตเพื่อเงินตราสร้างระบบการแข่งขันเสรี กรรมสิทธิปัจเจก ตัวใครตัวมัน และการบริโภคนิยมที่มีเงินเป็นพระเจ้า

อุดมการณ์ทุนนิยมซึ่งเป็นด้านตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับอุดมการณ์ผีป่วน มีสถานะเป็นกระแสหลักของสังคมมาโดยตลอดในช่วงระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 50 ปี จึงส่งผลให้คุณค่าอุดมการณ์ผีป่วนตกเป็นกระแสรอง มีพื้นที่ทางสังคมลดน้อยถอยลงตามลำดับการจัดทำพิธีก็จำกัดอยู่ในวงของคนเฒ่าคนแก่ คนอธิบายเรื่องราวของผีป่วนลดลง คนเข้าร่วมพิธีกรรมก็ลดลง จนผู้นำของระบบผีป่วนเองก็ยากที่จะควบคุมและหาบทบาท

แต่เนื่องจากอุดมการณ์ผีป่วนนั้นเป็นอุดมการณ์ที่เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ อยู่ในวิถีชีวิตที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนาน จึงยังพอมีพลังในการปรับตัวและพยายามรักษาพื้นที่ทางสังคมในชุมชนท้องถิ่นไว้โดยไม่สูญหายไปอย่างสิ้นเชิง

โครงการวิจัยสื่อพื้นบ้าน:กระบวนการผลิตซ้ำและผลิตใหม่

กระบวนการพูดคุยในลักษณะการอภิปรายกลุ่มสนใจ (Focus group) กับกลุ่มผู้นำตระกูล และสภาวัฒนธรรมตำบล นั้นเป็นกระบวนการสำคัญในการเก็บข้อมูลไปพร้อมๆ กับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลที่มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงโดยชาวบ้านตลอดเวลา โดยมีนักวิจัยเป็นผู้คอยตั้งคำถามให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สิ่งที่ทำให้เกิดการวิเคราะห์ได้ดีคือ **การใช้เครื่องมือง่ายๆ “ต้นไม้แห่งคุณค่า”** ช่วยทำให้มองเรื่องวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมที่เข้าใจยาก เป็นระบบ มีการแยกแยะได้ชัดเจนขึ้น และกลุ่มผู้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนนั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องผีป่วนและเป็นกลไกชุมชนของชุมชน ส่วนปัจจัยภายในชุมชนเองนั้นมีส่วนสำคัญยิ่งในหลายส่วนด้วยกัน

1.กลุ่มตระกูลที่เข้มแข็งนั้นมีผู้นำที่มีความเข้าใจพิธีกรรมอย่างดี รวมทั้งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน ตลอดจนเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากตระกูลสูง ทำให้เห็นเป็นตัวอย่างของตระกูลที่ดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม ให้แก่ตระกูลอื่นๆ ได้เรียนรู้ได้

2.กลไกของสภาวัฒนธรรมตำบล ที่เริ่มมีบทบาท และเป็นกลไกที่เชื่อมประสานกลุ่มผู้นำที่มีความสนใจด้านงานประเพณี พิธีกรรม ถ้ามาร่วมงานร่วมกันได้

3.การพูดคุยในกลุ่ม สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง คือเป็นเรื่องที่ชุมชนมีระบบกลไกของผู้นำ อย่าง แก้วฝี

กำลังฝี และมีลูกเหล้าลูกแบ่ง หรือสมาชิกที่ชัดเจนสามารถเชื่อมประสานมาพูดคุยกันได้โดยง่าย และเนื้อหาที่เป็นเรื่องที่ทุกคนมีพื้นฐานจากการปฏิบัติสืบทอดกันมาอยู่แล้ว

4.ผู้นำให้เหตุผลในการตัดสินใจเรื่องฝีปู่ย่า เพราะกิจกรรมต่างๆ ไม่ต้องใช้ทุนสูง เป็นการพูดคุยในเครือญาติให้เข้าใจ และในตัวประเพณีรองแล้วก็มีควมเรียบง่ายไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ทำให้ทุกคนในตระกูลไม่เดือดร้อนใดๆ

อีกส่วนหนึ่งของข้อเสนอของสภาวัฒนธรรมตำบล ที่วิเคราะห์ว่าเด็กๆ ในชุมชนไม่มีความรู้เรื่องฝีปู่ย่า เพราะโรงเรียนไม่มีหลักสูตรให้เด็กเรียนรู้ประเพณีฝีปู่ย่า จึงเสนอให้โรงเรียนทุกโรงเรียนในตำบล มีการสอนเรื่องฝีปู่ย่าและหยุดเรียนในวันที่มีการเลี้ยงฝีปู่ย่า

จากการพูดคุยกับครูที่เริ่มสอนวิชาฝีปู่ย่าโดยให้เด็กไปคุยกับพ่อ แม่ คนเฒ่า คนแก่ ตลอดจนเข้าร่วมพิธีเลี้ยงฝีปู่ย่า ทำรายงานส่งครู

ผลจากกระบวนการนี้ น่าจะเกิดผลดีอย่างน้อย 4 ประการ

1.ครูเองรับรู้เรื่องราวฝีปู่ย่าด้วยเพราะเป็นคนเมือง แต่ยังไม่ได้เข้าใจเรื่องฝีปู่ย่าอย่างเป็นระบบ ทำให้ครูเองก็เริ่มศึกษาเรื่องฝีปู่ย่ามากขึ้น เพื่อเตรียมมาสอนเด็ก ตรงจุดนี้เองน่าจะเป็นการเริ่มต้นที่ดีที่ครูจะมาศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นมากขึ้น

2.กระบวนการให้เด็กไปพูดคุยเก็บข้อมูลจากพ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ แก้วฝี ทำให้เด็กได้พูดคุยกับเครือญาติตระกูล เข้าใจรากเหง้า เข้าใจเรื่องฝีปู่ย่าในเบื้องต้น

3.พ่อแม่ คนแก่คนเฒ่า แก้วฝี อาจรู้สึกแปลกใจ แต่ไหนแต่ไรไม่เคยมาถามเรื่องนี้ ก็เกิดการพูดคุยข้อมูลเนื้อหาสาระเรื่องฝีปู่ย่ามาบ้างน้อยบ้าง แต่ได้มีกระบวนการเริ่มต้น

4.เมื่อเด็กทำรายงาน ตลอดจนนำเสนอต่อครูนั้นก็ทำให้มีการเรียนรู้ ทั้งเด็กเองก็เข้าใจเห็นคุณค่านำมาเสนอความเป็นระบบขณะที่ครูเองก็จะมีความรู้เพิ่มขึ้น จากข้อมูลที่เด็กทำรายงานมานำเสนอ

ผลกระทบที่สำคัญจากกระบวนการทำงานของโครงการ

1.กระบวนการสร้างความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าของประเพณีฝีปู่ย่า ที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ตลอดจนการดูแลปกป้องลูกหลานให้อยู่ในพื้นฐานจริยธรรมที่ดี

2.กระบวนการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ การจัดการตั้งแต่การประสานงาน นัดหมายรูปแบบการจัดประเพณีเลี้ยงฝีปู่ย่า การจัดกิจกรรมเสริมความรู้ข้อมูลเรื่องฝีปู่ย่า

3.การจัดกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น ให้กับสมาชิกของกลุ่มฝีปู่ย่า

4.การพัฒนากิจกรรมใหม่ๆ ที่สอดคล้องต่อสภาพปัญหาในปัจจุบันเช่น กองทุนผีป่วน การดูแลผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ การช่วยดูแลเรื่องยาเสพติด การทำเกษตรปลอดสารพิษและเพื่อการพึ่งตนเองและความสัมพันธ์ของหนุ่มสาวในตระกูล ฯลฯ

5.กลไกที่มีบทบาททางด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นเข้าใจและเห็นความสำคัญพร้อมที่จะร่วมกระบวนการทำงาน

6.คณะครูกลุ่มหนึ่งเริ่มเข้ามาศึกษาอุดมการณ์คุณค่าท้องถิ่น และเริ่มมีความเชื่อมั่นในการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการ

1.กระบวนการที่จะนำไปสู่ความเข้าใจคุณค่าของผีป่วนนั้นขณะที่ศึกษาวิเคราะห์เรื่องผีป่วนร่วมกับกลุ่มตระกูลต่างๆ แล้ว ควรมีการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมสมัยใหม่และอุดมการณ์ทุนนิยมที่เป็นอุปสรรคในการลดทอนความเข้มแข็งของอุดมการณ์ผีป่วน และการเข้าใจบริบทการเปลี่ยนแปลง ยุคใหม่นี้จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการปรับตัวของอุดมการณ์ผีป่วนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

2.กระบวนการหลักยังคงเน้นที่กลุ่มตระกูลต่างๆ และควรมีการผลักดันให้โรงเรียนมีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องผีป่วนให้มีคุณภาพมากขึ้น เข้มแข็งมากขึ้นโดย

2.1การเตรียมตัวครูที่สนใจทำหลักสูตรเรื่องผีป่วน โดยอาจสนับสนุนให้ครูมีเวลาทำการศึกษาเรื่องผีป่วน ในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นฐานของครู ที่จะช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.2การเตรียมผู้ปกครอง แก๊วผี กำลังผีทุกตระกูลว่าโรงเรียนกำลังดำเนินการสอนเด็กเรื่องผีป่วน ขอให้แต่ละตระกูลเตรียมตัว เตรียมข้อมูลที่จะให้กับเด็กที่เข้าไปสอบถาม เพราะว่าช่วงที่เด็กไปถามข้อมูล พ่อแม่บางคนไม่รู้ คนเฒ่าคนแก่ไม่ว่าง ไม่พร้อมตอบ จึงไม่เกิดกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลที่ดีพอ

2.3การเตรียมเด็กในการเก็บข้อมูล การเข้าหาคนแก่คนเฒ่า การตั้งคำถาม ทำที่เวลาที่เหมาะสม ตลอดจนการบันทึก หรือครูอาจเชิญแก๊วผี หรือผู้มีความรู้เรื่องผีป่วนมาบรรยายปูพื้นฐานให้เด็กเบื้องต้นก่อน

3.ควรมีการสรุปบทเรียนกระบวนการรื้อฟื้นผีป่วน ออกมาเป็นข้อสรุปที่สามารถนำไปประยุกต์ในชุมชนอื่นๆ ได้

4.ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้เรื่องผีป่วนให้เป็นระบบที่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ทั้งระดับเยาวชน ผู้นำ ตลอดจนสถาบันการศึกษาต่างๆ

5.ในความเป็นจริงแล้วผีป่วนมิใช่มีอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงเรื่องเดียวนั้น หากมี

ความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ดั้งเดิมของชุมชนอีกหลายมิติ ที่จะต้องศึกษาความเชื่อมโยงเหล่านี้
ควบคู่กันไปด้วยเช่น อุดมการณ์ของศาสนาพุทธที่ผสมผสานกับอุดมการณ์ผีจนกลายเป็นพุทธพื้น
บ้านในรูปแบบล้านนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลยี่เป็ง พิธีตานตอด ฯลฯ โครงการจึงควร
ศึกษาต่อไปว่าอุดมการณ์ผีป๋วยนั้นสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอุดมการณ์พุทธศาสนาและอุดมการณ์ใหม่
อย่างไรบ้าง กระบวนการทำงานของโครงการจึงมีสมบรูณ์มากยิ่งขึ้น

ภาคผนวก จ.
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
1	นายอินจันทร์ ทันวิสัย	43/1 หมู่ 5 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
2	นายอนันต์ ปาระมี	189 หมู่ 5 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
3	นายย้าย เมืองมูล	59 หมู่ 5 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
4	นายแก้ว วิชาไทย	53 หมู่ 7 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
5	นายจันทร์ สุวรรณสุระ	117 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
6	นายมงคล ช่างลัก	61/1 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
7	นายโหล่ง ต๊ะใจ	109/1 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
8	นายพินิจ สุวรรณสุระ	35/1 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
9	นางเกียงคำ ตาอิน	100 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
10	นายนัน ธิยาว	76/1 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
11	นายแก้วเมือง ผาววงศ์	47 หมู่ 6 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
12	นายแก้วมูล ณ ลำปาง	41 หมู่ 6 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
13	นายผัด ต้นมา	88/1 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
14	นายบรรจง ลือชัย	21 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
15	นายเสาร์แก้ว จันกันทะ	27 หมู่ 1 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
16	นางรำพรรณ ยศสุรินทร์	42/1 หมู่ 1 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
17	นางศรีมา เคียรอุ้น	166 หมู่ 7 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
18	นางปวน ถาว์น	59 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
19	นายสว่าง จานชา	27 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
20	นางคำมูล สุตทะปา	35 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
21	นางมาลา ปันพันธ์	63 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
22	นางคำมูล สุวรรณสุระ	23 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
23	นางศรีวรรณ มูลยะ	39 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง